DE WEST-INDISCHE GIDS

DE WEST-INDISCHE GIDS

ONDER REDACTIE VAN

MR. JOHANNA L. G. FELHOEN KRAAL, DR. G. J. KRUIJER
W. R. MENKMAN, DR. J. H. WESTERMANN
EN DR. P. WAGENAAR HUMMELINCK

NEGEN EN DERTIGSTE JAARGANG

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1959

PRINTED IN THE NETHERLANDS

INHOUD VAN DE NEGEN EN DERTIGSTE JAARGANG

BIBLIOGRAFIE

BOEKBESPREKING

BOUWSTEENTJES

De uitgave van *De West-Indische Gids* wordt mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van de STICHTING CULTURELE SAMENWERKING, Amsterdam, en van o.m. de volgende donateurs: N.V. ASSURANTIE MAATSCHAPPIJ DE NEDERLANDEN VAN 1845, 's-Gravenhage, N.V. BILLITON MAATSCHAPPIJ, 's-Gravenhage, KONINKLIJKE LUCHTVAART MAATSCHAPPIJ N.V., 's-Gravenhage, MADURO & CURIEL'S BANK N.V., Curaçao, NEDERLANDSCHE HANDEL MAATSCHAPPIJ N.V., Amsterdam, N.V. OVERZEESE GAS- EN ELECTRICITEITSMAATSCHAPPIJ, Rotterdam.

DE WEST-INDISCHE GIDS

's-GRAVENHAGE, MARTINUS NIJHOFF

(Jrg. I: N.V. Boek- en Handelsdrukkerij voorheen Ipenbuur & van Seldam, Amsterdam)

Jaar-gang	Deel	Jaartal in voor-werk	Jaartal op band	Aantal bladz. (zonder voor-werk)	Datering	Redactie (+ secr.)
						Dr. H. D. Benjamins
						| Prof. dr. J. Boeke
						| | Mr. D. Fock
						| | | C. A. J. Struycken de Roysancou[r]
1	1		1919	510	mei–okt 1919	***+ Mr. B. de Gaay Fortman
1	2		1919	511	nov. '19–apr. '20 (1919 ← p. 189)	***+ | Joh. F. Snelleman
2			1920	640	mei '20–apr. '21 (1920 ← p. 432)	+*** | |
3	4	1922	1921	664	mei '21–apr. '22 (1921 ← p. 448)	+* * | |
4	5	1923	1922	664	mei '22–apr. '23 (1922 ← p. 448)	+* ***
5	6	1924	1923	664	mei '23–apr. '24 (1923 ← p. 448)	+* ***
6	7	1925	1924	648	mei '24–apr. '25 (1924 ← p. 432)	+* ***
7	8	1926	1925	584	mei '25–apr. '26 (1925 ← p. 400)	+* ***
8	9	1927	1926	572	mei '26–apr. '27 (1926 ← p. 388)	+* ***
9	10	1928	1927	584	mei '27–apr. '28 (1927 ← p. 416)	+* ***
10	11	1929	1928	584	mei '28–apr. '29 (1928 ← p. 384)	+* ***
11	12	1930	1929	584	mei '29–apr. '30 (1929 ← p. 392)	+* ***
12	13	1931	1930	592	mei '30–apr. '31 (1930 ← p. 400)	+* ***
13	14	1932	1931	584	mei '31–apr. '32 (1931 ← p. 384)	+* *** W. R. Menkman
14	15	1933	1932	440	mei '32–apr. '33 (1932 ← p. 304)	+* *+* | H. Schütz
15	*16*	*1934*	*1933*	*411*	*mei '33–apr. '34 (1933 ← p. 288)*	* +* | |
16	17	1935	1934	404	mei '34–apr. '35 (1934 ← p. 272)	* +***
17	18	1936	1935	400	mei '35–apr. '36 (1935 ← p. 272)	* +***
18	19	1937	1936	384	mei '36–apr. '37 (1936 ← p. 256)	* +***
19	20	1937	1937	256	mei–dec. '37	* +**
20	21	1938	1938	384	jan.–dec. '38	* + *
21	22	1939	1939	400	jan.–dec. '39	* + *
22	23	1940	1940	384	jan.–dec. '40	* + *
23	24	1941	1941	384	jan.–dec. '41	* + *
24	25	1942	1942	384	jan.–dec. '42	* + *
25	26	1943	1943	384	jan.–dec. '43	* + *
26	27	1944–45	1944–45	256	jan.–juli '44, dec. '45 (1944 ← p. 224)	* + * Dr. P. Wagenaar Hummelinck
27	28	1946	1946	384	jan.–dec. '46	* + * |
28	29	1947	1947	384	jan.–dec. '47	* + * * Mr. Johanna
29	30	1948	1948	384	jan.–dec. '48	* + * * | Felhoen Kraal
30	31	1949	1949	384	jan.–dec. '49	* + * * | Dr. J. H. Westermann
31		1950	1950–51	256	jan.–dec. '50	* * + | |
32		1951	1950–51	256	jan.–dec. '51	* * +**
33		1952	1952–53	268	juli '52–febr. '53 (1952 ← p. 152)	* * +**
34		1953	1952–53	271	juni–dec. '53	* * +**
35		1955	1954–55	242	apr. '54–mrt. '55 (1954 ← p. 180)	* * +** Dr. G. J.
36		1955–56	1954–55	224	juli '55–mei '56 (1955 ← p. 88)	* * +** Kruijer
37		1956–57	1956–58	248	dec. '56–dec. '57 (1956 ← p. 68)	* +** |
38		1958	1956–58	184	sept.–dec. '58	* +***
39		1959		178	juli–dec. '59	* +***

Register op de jaargangen I–X, 1929, 38 blz., door H. D. Benjamins
Register op de jaargangen I–XXV, 1945, 101 blz., door B. de Gaay Fortman

B. DE GAAY FORTMAN

TOELATING, VERBLIJF, VESTIGING EN UITZETTING IN DE NEDERLANDSE ANTILLEN

HET GEVAL-DE WIT

Artikel 6 van het Reglement op het beleid der regering in de kolonie Curaçao luidde bij de totstandkoming van dit Regeringsreglement in 1865:

> De regelen nopens de toelating en de uitzetting van personen, die in verschillende eilanden der kolonie noch gevestigd, noch daarheen van Rijkswege gezonden zijn, worden bij koloniale verordening of bij plaatselijke keur vastgesteld.

De woorden leiden tot de gevolgtrekking, dat van rijkswege naar de kolonie gezondenen en daar gevestigden geen toelating zouden behoeven en niet uitgezet zouden kunnen worden. Voor het overige bond het regeringsreglement de verordening en keur, die deze stof zou regelen, niet.

Eerdere regeringsreglementen regelden zelf de bevoegdheden van de gouverneur, waarom het destijds hierbij ging, en niet altijd zijn er uitzonderingen gemaakt voor de beide genoemde groepen. Zo wordt in het reglement van 1848 (art. 53) de gouverneur bevoegd verklaard personen, wier verblijf hij schadelijk acht, te 'doen vertrekken' na de zaak in de Koloniale raad gebracht te hebben; aan de minister van Koloniën zou verslag gedaan moeten worden. Bij de totstandkoming van bovengenoemd artikel 6 is over de inhoud ervan weinig gezegd. Bordewijk vermeldt, dat de Raad van State uitgedrukt had willen zien, dat wat de uitzetting betreft niet anders werd bedoeld dan de voorziening, die in Nederland was genomen ten aanzien van vreemdelingen zonder middel van bestaan.[1] Deze voorziening bestond en

[1] Mr. dr. H. W. C. Bordewijk, *Handelingen over de Reglementen op het beleid der Regering in de kolonien Suriname en Curaçao*, 's-Gravenhage, 1914, blz. 28.

Over art. 6 van het Surinaamse regeringsreglement, nagenoeg gelijk aan het Curaçaose artikel, is in 1887 een akademisch proefschrift verschenen van J. van Praag.

bestaat nog hierin, dat de wet van 13 augustus 1849 (S.39) tot regeling der toelating en uitzetting van vreemdelingen van deze alleen weert hen, die geen voldoende middelen van bestaan hebben en ook niet het uitzicht hebben die door werkzaamheid te krijgen, en ook alleen van deze de uitzetting mogelijk maakt, waartoe een bevel van de kantonrechter nodig is.

Ter uitvoering van dit artikel 6 zijn allengs enige maatregelen tot stand gekomen. De eerste is geweest de plaatselijke keur voor het eiland Curaçao *Publicatieblad* 1866 no. 17, regelende de toelating en uitzetting van vreemdelingen. Deze regeling doet inderdaad veel denken aan de wet van 1849. Zij begon met een eigen omschrijving van het begrip vreemdelingen als allen, die niet in de zin van art. 6 van het regeringsreglement op een der eilanden van de kolonie zijn gevestigd noch van rijkswege daarheen zijn gezonden. Ook Nederlanders, die niet aan een dezer voorwaarden voldeden, waren dus vreemdelingen in de zin van deze keur. Geen toelating zou worden verleend aan onvermogende en behoeftige vreemdelingen, die geen bewijsbaar middel van bestaan hadden. Vreemdelingen, die toegelaten werden, moesten een borgstelling hebben van een of twee gegoede ingezetenen, die aansprakelijk waren voor de kosten, die de vreemdeling aan de kolonie zou veroorzaken. Vreemdelingen, op Curaçao zich bevindende, die geen genoegzame middelen van bestaan bleken te hebben, konden worden uitgezet. Niet-onvermogende vreemdelingen, wier verblijf voor de openbare orde of rust gevaar opleverde, kon worden aangezegd de kolonie te verlaten. Beroep op de gouverneur stond open.

Twee jaar later (Pb. 1868 no. 7) kwam er een regeling, die de bestaande bepalingen omtrent het burgerrecht in de kolonie (o.a. Pb. 1831 no. 161 Reglement op het burgerrecht in de Nederlandse West-Indische koloniën) verving door andere in overeenstemming met het regeringsreglement en met de voor de kolonie aangenomen beginselen daaromtrent. Het burgerrecht werd vervangen door een ingezetenschap, als vereist voor de benoembaarheid tot lid van de Koloniale raad, t.w. Nederlanderschap en 6 maanden vestiging, voor vreemdelingen 3 jaar vestiging. Deze regeling is vervallen bij Pb. 1874 no. 22, een verordening, bepalende wanneer vestiging in de zin van het Reglement op het beleid der regering binnen de kolonie Curaçao aanvangt, ophoudt en opnieuw begint. Deze verordening kan verder onbesproken

blijven. Van meer belang is de verordening Pb. 1874 no. 24 tot uitvoering van artikel 6 van het regeringsreglement, dus regelende de toelating en uitzetting van niet in de kolonie gevestigden en niet van rijkswege daarheen gezondenen. Hiermee verviel Pb. 1866 no. 17, maar de nieuwe regeling week niet veel van deze af. Zij kende de inbewaringstelling van hen, die, voor de openbare rust gevaarlijk geacht, aanzegging hadden gekregen de kolonie te verlaten, hangende hun beroep op de gouverneur.

In 1906 werd het wenselijk geoordeeld Pb. 1874 no. 22 te vervangen door een andere verordening. Het werd de verordening Pb. 1906 no. 10, houdende bepalingen omtrent de *vestiging* binnen (de kolonie) Curaçao in de zin van het Reglement op het beleid der regering. Hier wordt antwoord gegeven op de vraag, waartoe art. 6 van het regeringsreglement aanleiding geeft: wie zijn in Curaçao gevestigd en behoeven dus geen toelating noch kunnen worden uitgezet? De verordening is gewijzigd bij Pb. 1908 no. 52 en 1930 no. 104.

Artikel 1 geeft het antwoord:
1° Nederlanders, die hun woonplaats in Curaçao hebben en die gedurende de voorafgaande 18 maanden daar, in Nederland of in andere gebiedsdelen van het rijk gehad hebben,
2° personen, die in Curaçao een betrekking aanvaarden, hun door het bestuur van Curaçao of door de regering in Nederland opgedragen;
3° vreemdelingen, die zijn ingeschreven in de bevolkingsregisters of op het kantoor van de gezaghebber en daar een verklaring van hun voornemen tot vestiging hebben afgelegd en daarna vijf achtereenvolgende jaren in Curaçao hun woonplaats gehad hebben.

De vestiging van al deze personen houdt op, wanneer zij Curaçao hebben verlaten en daarbuiten een andere plaats tot woonplaats genomen hebben (art. 4).[1]

---

[1] Bij vonnis van 22 apr. 1952 (*Antilliaans Juristenblad 1952*, blz. 57) besliste het Hof van Justitie in Curaçao, dat deze verordening (Pb. 1906 no. 10) niet dienen kan bij verklaring van het in Curaçao gevestigd zijn, als art. 6 der Algemene bepalingen der wetgeving van Curaçao zegt, dat ingezetenen van Curaçao zijn allen, die in Curaçao gevestigd zijn. Dit is van belang voor het statutum personale, waaromtrent 7 AB bepaalt, dat de algemene verordeningen betreffende de staat en de bevoegdheid der personen, de ingezetenen van Curaçao verbinden, ook wanneer zij zich buiten Curaçao bevinden.

Hiermee was echter geen voorziening getroffen ten aanzien van hen, die behoren tot wat men later de 'landskinderen' is gaan noemen zonder Nederlanders te zijn.[1] Vandaar de bepaling van art. 6 (7 oud) dezer verordening, dat zij, die op het tijdstip, waarop de verordening in werking zou treden, in Curaçao gevestigd waren, daar gevestigd bleven, tot zij volgens art. 4 zouden ophouden dit te zijn. Hier wordt teruggegrepen naar Pb. 1874 no. 22.

Aan de verordening Pb. 1906 no. 10 gaat vooraf Pb. 1905 no. 14. Zij heet "verordening houdende bepalingen omtrent het verblijf in Curaçao", en dient tot uitvoering van artikel 6 van het regeringsreglement, zodat zij niet geldt voor personen, die niet in Curaçao gevestigd zijn, noch van rijkswege daarheen gezonden worden. De anderen worden tot verblijf slechts toegelaten, wanneer zij bewijsbare middelen van bestaan hebben en niet gevaarlijk zijn te achten voor de publieke orde en rust. Personen, met wie dit laatste wel het geval is, kan worden aangezegd, dat zij Curaçao moeten verlaten; zij kunnen dan, wanneer dit voor de openbare rust of veiligheid nodig wordt geacht, in verzekerde bewaring worden gesteld. Van de aanzegging het land te verlaten – op Curaçao te doen door de procureur-generaal en op de andere eilanden door de gezaghebber – bestaat beroep op de gouverneur.[2]

In 1936 is artikel 6 van het regeringsreglement van Curaçao gewijzigd; het luidde toen aldus:

> De regelen nopens de toelating en vestiging in Curaçao, zomede die omtrent de uitzetting, worden voor zoveel nodig bij algemene maatregel van bestuur, en overigens bij landsverordening vastgesteld.

Het verschil met de vorige redactie is, dat weggelaten is de uitdrukkelijke vermelding van hen, op wie de hier bedoelde regelen van toepassing zullen zijn, en de onttrekking zo nodig van een deel der regeling aan de landsverordening (met algehele

---

[1] Zie het Verslag van de commissie van advies omtrent de herziening van de West-Indische regeringsreglementen en begrotingspolitiek, 's-Gravenhage 1923 (Commissie-Staal) blz. 7/8 en *De West-Indische Gids 2*, 1920, blz. 315.

[2] Men zie ook de artikelen over 'Ingezetenschap', 'Uitzetting' en 'Vreemdelingen' in de *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië*, 1914–1917. (Mr.) G. J. F(ABIUS), die over uitzetting schrijft, zegt, dat men blijkbaar in het regeringsreglement geen afstand heeft willen doen van de bevoegdheid om "van elders afkomstige Nederlanders" te verwijderen.

uitschakeling van de plaatselijke keur). Ter toelichting van deze onttrekking werd aangevoerd met een verwijzing naar artikel 160 van de Indische staatsregeling, dat bij toelating en uitzetting internationale verhoudingen in aanmerking komen.

De in uitzicht gestelde algemene maatregel van bestuur is achterwege gebleven; de verordening Pb. 1906 no. 10 geldt tot op deze dag, evenals Pb. 1905 no. 14.

Wel is er aan deze zaak gedokterd. In 1938 is het ontwerp van een algemene maatregel van bestuur naar Curaçao gezonden ter beoordeling door de Staten. Hierbij had de regering de gehele regeling aan zich getrokken. De Staten bleken weinig voor het ontwerp te voelen. Zij vroegen allereerst waaruit de noodzaak van deze regeling bij algemene maatregel gebleken was, en verder hadden zij zo veel opmerkingen en bezwaren, dat zij vroegen om een nadere gedachtenwisseling, tenzij de regering het ontwerp zou willen intrekken. Blijkbaar is gedurende de oorlog deze zaak blijven rusten. In 1945 deelt de gouverneur aan de Staten mee, dat op zijn voorstel de regering tot vaststelling van het ontwerp wil overgaan, maar de Staten weten van de regering de toezegging van een nadere gedachtenwisseling te krijgen. Het ontwerp is in 1956 teruggenomen.

Ook in dit ontwerp hadden de Nederlanders alleen een bevoorrechte plaats in zover zij tot de van rijkswege naar Curaçao gezondenen of daar 'gevestigden' zouden behoren.

Over het onderwerp "toelating en uitzetting" schreef in 1943 de rechtskundige raadsman van de Algemene Surinaamse vereniging 'Justitia Pietas Fides' te Willemstad in *Jong Suriname*, het orgaan dezer vereniging (nrs. van 13 en 27 aug.). Na erop gewezen te hebben, dat de Curaçaose staatsregeling anders dan de Nederlandse grondwet de toelating en uitzetting niet uitdrukkelijk beperkt tot vreemdelingen, vervolgt hij:

> We kunnen veilig tussen beide laten of dit opzettelijk dan wel onwillekeurig is geschied, want het is duidelijk dat de Curaçaose staatsregeling niet het verband vermag of bedoelt te verbreken tussen het Nederlandse staatsburgerschap en Nederlandse grondgebied; en wie de conclusie trekt, dat het mogelijk zou zijn een Nederlander uit te zetten of de toelating van Nederlanders tot Nederlands gebied te weigeren, geeft een interpretatie, welke in een woord **revolutionair** is, immers rechtstreeks in strijd met een der meest elementaire voorwaarden voor het bestaan van de Nederlandse staat. Het zal niet lang meer duren voordat deze bewering algemeen geaccepteerd zal worden. Het enigste wat zich voor zover mij bekend, daartegen nog verzet, is de praktijk; doch in een democratische staat regelt de praktijk zich op de duur altijd naar het recht.

En verder zegt hij na opgemerkt te hebben, dat de personen, die toelating behoeven, dezelfde zijn, die uitgezet kunnen worden, "het staat

onbestreden vast, dat alleen en uitsluitend vreemdelingen kunnen worden uitgezet", en dus zijn de personen, die toelating behoeven, de vreemdelingen. Het lijkt mij, dat deze wetsuitlegging niet wel houdbaar is. Ook na de herziening van het regeringsreglement in 1936 zijn artikel 1 en artikel 6 van Pb. 1906 no. 10 niet in strijd met artikel 6 van het regeringsreglement, dat de personen, die een toelating nodig hebben en kunnen worden uitgezet, niet nader aanduidt.

Wat betreft het ontwerp-a.m.v.b. van 1938 is ook de zo juist aangehaalde schrijver van mening, dat het op Nederlanders van toepassing is. Hij laat zich aldus uit:

> In dit ontwerp is werkelijk het ongelooflijke gepresteerd, door met zoveel woorden de bevoegdheid van de ene Nederlander of Nederlandse autoriteit te erkennen om een andere Nederlander of Nederlandse onderdaan al of niet toe te staan om op het Nederlandse grondgebied te verblijven. Dit ontwerp hield de meest antinationale maatregel in, die wij ooit hebben gezien: het ontneemt iedere waarde aan de Nederlandse nationaliteit of het Nederlandse onderdaanschap. Een Nederlander kan in de vreemde nog hulp en bescherming zoeken bij een consul of gezantschap – op Nederlands gebied doet men eenvoudig de deur dicht,

en als de schrijver meegedeeld heeft, dat de Staten de raad hebben gegeven het ontwerp in te trekken, vervolgt hij, dat hiermee is "voorkomen dat Curaçao zou worden opgescheept met voorschriften, die een ergernis zouden vormen voor een goed Nederlander en waarover dan ook spoedig berouw zou zijn ontstaan".

Wat de opneming van de Nederlandse onderdanen in het ontwerp-1938 betreft, zij er hier opgewezen, dat, nadat ook de commissie-Staal gewezen had op de aanwezigheid van niet-Nederlanders in Suriname en Curaçao, in 1927 de wet van 10 februari 1910 (S. 55), houdende regeling van het Nederlands onderdaanschap van de bevolking van Nederlands-Indië, werd uitgebreid tot de bevolking van Curaçao (en Suriname, S. 1927 no. 175, Pb. 1927 no. 43). Sedert zijn deze Nederlandse onderdanen Nederlanders geworden (S. 1951 no. 593, Pb. 1952 no. 36).

De oorlogsbedrijven naderden reeds het einde, toen 23 februari 1945 in Publicatieblad (niet Politieblad, zoals een Tweedekamerlid de gebruikelijke afkorting Pb. las) no. 27 een besluit van de gouverneur van Curaçao van de 7de van die maand verscheen "nopens toelating in Curaçao". Behalve daar geboren personen van Nederlandse nationaliteit zou niemand tot verblijf of tijdelijk verblijf, al of niet voorwaardelijk, in Curaçao worden toegelaten zonder vergunning van de procureur-generaal, die deze zou kunnen weigeren met het oog op de zedelijkheid, de openbare orde, publieke rust of veiligheid of wanneer dit in het algemeen belang wenselijk zou zijn. Om dezelfde redenen zou een toegelaten persoon op bevel van de procureur-generaal op Curaçao of de gezaghebber, wat de andere eilanden betreft, het staatsdeel

of een bepaald deel daarvan moeten verlaten. Tegen dit bevel is dan beroep op de gouverneur toegelaten.

Dit besluit steunde op art. 32 van de toenmalige Curaçaose staatsregeling, dat de gouverneur machtigde in geval van dringende omstandigheden regelingen te treffen omtrent onderwerpen, waarvan de regeling bij wet, algemene maatregel van bestuur of landsverordening zou moeten geschieden. De landsverordening of algemene maatregel van bestuur, die dit besluit van de gouverneur zou moeten bekrachtigen, is nooit gevolgd. Over de aanleiding tot dit besluit volgt hierna nog een en ander.

Van het begin af is in de Statenvergadering van Curaçao over dit besluit gesproken en over de toepassing ervan geklaagd.[1] Bij elke jaarlijkse begrotingsbehandeling werden de onderwerpen toelating en uitzetting van verschillende zijden aan de orde gesteld. Het ging daarbij meer nog om de intrekking dan om de voorgeschreven bekrachtiging van het noodbesluit. Wat deze laatste betreft was er verschil van mening over de vraag of die bekrachtiging bij landsverordening dan wel bij algemene maatregel van bestuur zou moeten geschieden. Van de zijde van het bestuur en de regering werd m.i. ten onrechte [2] het eerste betoogd, en gewezen op het in 1946 weer aan de orde gestelde ontwerp-a.m.v.b. van 1938. Ook ging het dan over onwettig geachte maatregelen van de politie, als deze in gevallen van tijdelijke afwezigheid van landskinderen bij vertrek een vergunning om het land te verlaten, en bij terugkeer een bewijs van toelating verlangde, zoals het Statenlid Maal, op Curaçao geboren en daar al vele jaren als arts gevestigd, overkwam, toen hij een uitstapje naar Venezuela ging maken en kort daarna van daar terugkwam. Het ging over gebrek aan vaste lijn bij de toepassing van het besluit, waardoor rechtsonzekerheid ontstond, over willekeurige handelingen, waarbij het zou voorgekomen zijn, dat aan

---

[1] Ook buiten de Statenvergadering. Men zie de mededeling van de gepensioneerde vice-admiraal F. J. Heeris over het geval-H. in het *Nederlands Juristenblad* 1949, blz. 201.

[2] Men zie hiervóór art. 6 van het reg. regl. Pb. 1936 no. 105, bij de Curaçaose staatsregeling Pb. 1948 no. 71 ongewijzigd gelaten, terwijl art. 5 van de Landsregeling (Pb. 1950 no. 139) de regelen nopens toelating en vestiging, alsmede omtrent uitzetting aan de landsverordening overliet, behoudens het toezicht op de algemene voorwaarden, waarvan titel I art. II van de Interimregeling bepaalde, dat dit niet een inwendige aangelegenheid was, en dat het zou worden uitgeoefend met inachtneming van de bevoegdheid van de Ned. Antillen zodanige regelingen te treffen als nodig zouden zijn ter bescherming van het algemeen belang van dat land.

een landskind onthouden werd wat aan een vreemdeling in dezelfde, of voor deze minder gunstige, omstandigheden was toegestaan. En ook werd er de aandacht op gevestigd en principieel afgewezen, dat de toelatings- en uitzettingsbepalingen zich niet als elders, ook in Nederland, bepaalden tot vreemdelingen, zonder formele toelating en uitzettingsmogelijkheid van Nederlanders en Nederlandse onderdanen. Met al dit praten werd niet veel meer bereikt, dan dat een enkele politiemaatregel, als waarvan het Statenlid Maal bijna het slachtoffer was geworden, werd ingetrokken.

Wat de uitzettingspraktijk betreft hebben het laatste jaar vele geruchten de ronde gedaan. De meest fantastische mededeling was wel die van een Venezolaans blad, dat schreef een persgesprek met de minister-president van de Nederlandse Antillen te hebben gehad, waaraan ontleend werd, dat sinds de totstandkoming van het Statuut (29 dec. 1954) reeds ongeveer 500 Nederlanders zouden zijn uitgezet. Volgens *Het Algemeen Handelsblad* van 13 maart 1958 heeft deze minister-president, die later de beweerde mededeling aan het Venezolaanse blad heeft ontkend, aan een verslaggever verklaard, dat in de laatste 12 jaar om allerlei redenen, als armlastigheid en ongewenstheid in de samenleving, ongeveer 300 mensen uit de Nederlandse Antillen zijn uitgezet; sedert hij premier was, waren het ongeveer 10 tot 12 geweest. In de Staten en ook in de Staten-generaal is deze zaak ter sprake gekomen, en daaraan zijn meer nauwkeurige cijfers te ontlenen. Zo heeft de minister van Zaken overzee aan de Eerste en de Tweede kamer meegedeeld, dat in 1955, 1956, 1957 in het geheel 21 Nederlanders uit de Nederlandse Antillen zijn uitgezet, waarvan 12 uit Nederland en 9 uit Suriname afkomstig waren. In de drie jaren vóór de inwerkingtreding van het Statuut was dit cijfer 47, waarvan 19 afkomstig uit Nederland, 26 uit Suriname en 2 van elders. Hierbij zijn niet gerekend de personen, wier toelating was geëindigd, en zij, die vrijwillig, althans zonder 'uitzettingsbevel' zijn weggegaan. De Antilliaanse minister van Justitie heeft ter vetrouwelijke kennisneming uitvoeriger gegevens verstrekt.

De Antilliaanse rechter is enige malen in zaken van uitzetting betrokken geweest. Tot de belangrijkste behoort het geval Bouwens contra de procureur-generaal, in kort geding 19 maart 1951 in eerste aanleg en 7 augustus 1951 in beroep beslist, te vinden in het *Antilliaans Juristenblad* 1951 blz. 29 en 67. De eiser

was Nederlander. Hij stelde sedert 1940 op Curaçao te wonen; gedaagde betwistte, dat eiser vóór 1947 daar had gewoond, in elk geval had hij in 1947 een toelating gekregen. De procureur-generaal meende, dat hij eiser, die slechts voorwaardelijk – immers voor zo lang hij een pension zou houden – was toegelaten, nu dit niet meer het geval was, zonder vorm van proces als zonder recht of titel op Curaçao verblijvende kon verwijderen. Eiser stelde immers, dat hij geen bevel om binnen bepaalde termijn Curaçao te verlaten, als artikel 3 Pb. 1945 no. 27 eist, gekregen had.

De vragen, of eiser in 1940 of 1947 op Curaçao was komen wonen, en of hij in laatstgenoemd jaar voor verblijf of voor tijdelijk verblijf was toegelaten, waarover partijen ook verschilden, meende de rechter in eerste aanleg te kunnen laten rusten, omdat eiser door zijn wonen daar van 1947 tot 1950 in het gebiedsdeel gevestigd was volgens art. 1 Pb. 1906 no. 10, en volgens art. 1 van Pb. 1905 no. 14 geen toelating meer nodig had; hij verbleef dus, toen de procureur-generaal hem als zonder recht en titel op Curaçao verblijvende, wilde uitzetten, daar onder de titel van er gevestigd te zijn. Komende tot Pb. 1945 no. 27 nam de rechter aan, dat, nu dit besluit niet bepaalt, of en in hoe ver het Pb. 1905 no. 14 buiten werking stelt, het niet waarschijnlijk is, dat men de toelating van personen, van rijkswege naar de Nederlandse Antillen gezonden, heeft willen afhankelijk stellen van een vergunning van de procureur-generaal of van de gezaghebber, en het was de rechter bekend, dat in de praktijk een zodanige vergunning ook niet werd verleend. Absurd noemde hij de veronderstelling, dat die personen zonder meer door de procureur-generaal zouden kunnen worden verwijderd. Aannemende, dat Pb. 1945 no. 27 ondanks zijn algemene bewoordingen artikel 1 van Pb. 1905 no. 14 ten aanzien van deze personen niet buiten werking heeft willen stellen, moet dit, aldus de rechter, ook gelden van de andere in dit artikel genoemde personen t.w. de Nederlanders, die hun woonplaats in de Nederlandse Antillen hebben en deze gedurende de voorafgaande 18 maanden daar, in Nederland of in andere gebiedsdelen van het rijk gehad hebben. Een andere opvatting zou tot niet aanvaardbare gevolgtrekkingen leiden.

Op deze gronden oordeelde de rechter, dat Bouwens slechts genoodzaakt zou zijn het eiland Curaçao te verlaten na een bevel van de procureur-generaal volgens artikel 3 van Pb. 1945 no. 27 om het staatsdeel of een bepaald gedeelte daarvan binnen een gestelde termijn te verlaten op grond, dat zijn verblijf met het oog op de zedelijkheid, de openbare orde of publieke rust, de veiligheid of het algemeen belang niet wenselijk wordt geacht, van welk bevel dan beroep op de gouverneur zou openstaan. Mitsdien werd overeenkomstig de eis de procureur-generaal verboden over te gaan tot elke handeling tot verwijdering van eiser uit de Nederlandse Antillen, totdat een bevel overeenkomstig artikel 3 van Pb. 1945 no. 27 aan eiser behoorlijk zou bekend gemaakt en de daarin te noemen termijn verstreken zou zijn, of in geval van beroep de gouverneur mocht hebben beslist, dat het bevel wordt gehandhaafd.

Het hof heeft de redenering van de eerste rechter, waardoor deze tot de slotsom kwam, dat Bouwens als in de Nederlandse

Antillen gevestigde geen toelating nodig zou hebben gehad, verworpen. De duidelijke bewoordingen van artikel 1 Pb. 1945 no. 27 laten volgens het hof niet toe van het daarin vermelde verbod van toelating tot verblijf of tijdelijk verblijf in het staatsdeel Curaçao nog andere personen uit te sluiten dan de daarin uitdrukkelijk genoemde in dit staatsdeel geboren personen van Nederlandse nationaliteit. (Het hof zwijgt over Bouwens beroep op zijn verblijf in Curaçao al van 1940 af, dat hij m.i. – maar niet volgens de eerste rechter – door overlegging van een aanslagbiljet inkomstenbelasting 1940 toch wel aannemelijk had gemaakt.) Verder nam het hof aan op grond van een door Bouwens vertoonde kaart, dat hij 10 november 1947 inderdaad toegelaten was en wel zonder tijdsbeperking, ondanks de overlegging door de procureur-generaal van de kopie van een stuk, waaruit zou blijken, dat de toelating slechts zou zijn verstrekt voor de tijd, dat Bouwens een pension zou houden, en dat hij dus alleen onder de in art. 3 Pb. 1945 no. 27 genoemde omstandigheden het staatsdeel zou behoeven te verlaten. Het vonnis a quo werd dus bevestigd op andere gronden dan het was gewezen.

Bij de openbaarmaking dezer beslissing in het *Antilliaans Juristenblad* is daaronder afgedrukt een uittreksel uit de pleitnota van de procureur-generaal, waaruit, ook naar het hof zegt, overtuigend blijkt, dat het de bedoeling is geweest ook alle Nederlanders, niet in de kolonie geboren, aan toelating te onderwerpen. Teruggegrepen wordt op de dertiger jaren, toen bleek, dat Pb. 1905 no. 14 onvoldoende mogelijkheid bood de economie en de veiligheid van het gebiedsdeel te waarborgen. Ten einde hierin te voorzien werd het reeds genoemde voorontwerp-a.m.v.b. van een Curaçaos toelatingsbesluit van december 1938 bij de Staten aanhangig gemaakt. Tegen het einde van de oorlog voorzag men een grote trek van Nederlanders naar Curaçao, ook van personen als oorlogsmisdadigers, collaborateurs, zwarte handelaren en andere ongure elementen, die gaarne uit Nederland de wijk zouden willen nemen. Zo heeft men door Pb. 1945 no. 27 een einde willen maken aan de gevaren, die scholen in art. 1 van Pb. 1905 no. 14. In plaats van dit artikel zou artikel 1 Pb. 1945 no. 27 gekomen zijn. De procureur-generaal kon zelfs meedelen, dat het in 1946 is voorgekomen, dat een van rijkswege naar Curaçao gezonden ambtenaar, die op grond van Pb. 1905 no. 14 niet had kunnen geweerd worden, niet was toegelaten. "De bedoeling is uitsluitend geweest", aldus de procureur-generaal "om op stel en sprong een regeling te maken, waarbij iedereen behalve de

landskinderen een toelating nodig had, zonder enige uitzondering". De procureur-generaal doet enige aanhalingen uit een brief van de gouverneur aan de regering van 12 april 1945, waarbij het besluit Pb. 1945 no. 27 tot haar kennis werd gebracht. Deze aanhalingen luiden:

> Reeds in 1933 werd het 'dringend' geacht, te voorkomen, dat Nederlanders tussen de verschillende Staatsdelen heen en weer reizen en zich in dit Staatsdeel samenklonteren, waar op dat moment het meeste te verdienen valt. Volgens bestaande bepalingen konden toen alleen niet-Nederlanders uit de Staatsdelen worden geweerd.
>
> Redenen van den hiervoren weergegeven aard hebben mijn ambtsvoorganger en mij geleid tot de erkenning van de noodzaak, alle niet-Curaçaose Nederlanders als vreemdelingen te behandelen. Op grond daarvan werd het besluit d.d. 7 Februari 1945 nopens toelating op Curaçao (P.B. 1945 No. 27) genomen, welke [hetwelk?] Uwe Excellentie bijgaande ter bekrachtiging wordt aangeboden.

Over de niet-bekrachtiging van het besluit bij landsverordening wordt gezegd, dat men gewacht heeft op de totstandkoming van de ontworpen algemene maatregel van bestuur van 1938, waarover, in 1945 gewijzigd, nog altijd de Staten aan het woord waren. Deze voorgestelde wijziging is niet openbaar gemaakt, voor zo ver mij bekend is, maar in elk geval was intussen de Interimregeling nog verder gegaan dan artikel 6 van de Curaçaose staatsregeling door aan de regeling bij landsverordening slechts te onttrekken het toezicht op de algemene voorwaarden van toelating en uitzetting. Het ontwerp-1938 regelde bijvoorbeeld ook de status van de (volgens het ontwerp zelf) in Curaçao gevestigden, van de van rijkswege daarheen gezondenen en van de overige daar zijnde Nederlanders, terwijl, als gezegd, de regeling van dit vraagstuk "voor zoveel nodig" bij algemene maatregel van bestuur reeds in 1936 alleen verdedigd was als "voor zo veel rakende internationale verhoudingen".

Nog een andere rechtszaak op dit gebied deed zich voor en werd op 1 april 1952 in hoogste aanleg beslist. Deze beslissing werd niet openbaar gemaakt in het *Antilliaans Juristenblad*. Het ging over de vraag of eiser te recht 22 augustus 1951 was in bewaring gesteld. De procureur-generaal verwees naar artikel 7 van Pb. 1905 no. 14, bepalende, dat voor de publieke rust of openbare orde gevaarlijke personen, aan wie aanzegging was

gedaan de kolonie te verlaten, in afwachting van hun uitzetting in verzekerde bewaring zouden kunnen gesteld worden, wanneer dit voor de publieke rust of veiligheid nodig werd geacht. Onder de gronden, waarop eiser zijn vordering, strekkende tot het geven van een bevel aan de rechtspersoon Nederlandse Antillen om hem op vrije voeten te stellen, deed steunen, is hier deze van belang, dat Pb. 1905 no. 14 zou zijn vervallen door Pb. 1945 no. 27, dat deze bewaring niet bevatte. De rechter in eerste aanleg verwierp dit beroep. Een algemene verordening, merkt hij op, verliest haar kracht eerst dan door een latere, wanneer deze dit uitdrukkelijk bepaalt of de latere naar inhoud en strekking met de eerdere onverenigbaar is, als dezelfde materie op andere wijze regelende. Dit is hier niet het geval. Artikel 3 van Pb. 1945 no. 27 opent de mogelijkheid personen, wier verblijf met het oog op de zedelijkheid, de openbare orde of publieke rust, de veiligheid of het algemeen belang niet wenselijk wordt geacht, te bevelen het staatsdeel of een deel daarvan te verlaten, terwijl de artikelen 6 en 7 van Pb. 1905 no. 14 betreffen de voor de publieke rust of openbare orde gevaarlijke personen. Algeheel verval van Pb. 1905 no. 14 door Pb. 1945 no. 27 achtte deze rechter onaannemelijk, en het hof, dat de beslissing bekrachtigde, voegde aan deze redenering toe, dat het onaannemelijk is, dat de landwetgever, *indien hij bedoeld had de regeling van 1905 geheel te vervangen* door die van 1945, daarbij zou hebben afgezien van elk voorschrift, regelende de inbewaringstelling van voor de publieke orde en rust gevaarlijke personen.

De verordening Pb. 1945 no. 27 is bij Pb. 1952 no. 160 gewijzigd. De regering van de Nederlandse Antillen diende het daartoe strekkend ontwerp aan als een aanpassing van het besluit aan de nieuwe constellatie, als een technische verbetering. Met een beroep daarop en met de toezegging van een nieuw ontwerp-landsverordening, binnen drie maanden in te dienen, wees de regering elke poging tot verbetering van haar ontwerp af. Tal van vragen kwamen bij de behandeling aan de orde. Geldt dit besluit, zo werd gevraagd in de Staten, nog wel, nu zelfs artikel 32 der Staatsregeling, waarop het steunt, bij de wijziging van 1948 is verdwenen? De regering kon bevestigend antwoorden op grond van punt 3 der overgangsbepalingen van de Landsregeling van de Nederlandse Antillen (Pb. 1950 no. 139), en punt 4 gaf bevestigend antwoord op de vraag of het besluit van 1945 wel bij landsverordening kon gewijzigd worden. Een andere vraag was,

hoe Pb. 1945 no. 27 zich verhoudt tot Pb. 1905 no. 14, een vraag, die reeds tersprake kwam. Het antwoord van de regering was, dat alleen artikel 1 van Pb. 1905 no. 14 buiten werking was getreden. Hierbij werd een beroep gedaan op de beide aangehaalde beslissingen van het hof van justitie, maar in deze beslissingen is dit m.i. niet te lezen, wel in de genoemde pleitnota van de procureur-generaal. De Staten wezen erop, dat de regeling der bewaring, nadat het bevel tot vertrek gegeven is, die in Pb. 1945 no. 27 in het geheel niet voorkwam, in het regeringsvoorstel anders geregeld werd dan in Pb. 1905 no. 14. Reeds hierom was van een uitsluitend technische herziening moeilijk te spreken. Alleen op dit punt moest de regering een wijziging in haar voorstel met op twee na algemene stemmen zien aangenomen, nl. een beperking van de mogelijkheid van bewaring uitsluitend ter verzekering van de verwijdering, en niet eerder dan noodzakelijk zou zijn om de aanwezigheid van de te verwijderen persoon bij het vertrek van het vervoermiddel, waarmee hij zal reizen, te waarborgen.

Het heeft langer dan drie maanden geduurd, vóór een nieuwe regeling van toelating en uitzetting bij de Staten aanhangig werd gemaakt; het was 29 augustus 1956, toen dit geschiedde, en nog is dit ontwerp niet een landsverordening geworden.

Het komt mij niet juist voor, dat artikel 1 van Pb. 1905 no. 14 zou zijn vervangen door artikel 1 van Pb. 1945 no. 27. De artikelen 6 en 7 van eerstgenoemde verordening (aanzegging tot verlating van Curaçao met beroep op de gouverneur, uitzetting en verzekerde bewaring in afwachting daarvan) kunnen geen eigen bestaan leiden en passen niet in het kader van artikel 1 van Pb. 1945 no. 27; zij blijven betrekking hebben op de in artikel 1 van Pb. 1905 no. 14 genoemde personen. Dit laatste artikel zondert van de toepasselijkheid der verordening uit de in de kolonie gevestigden en de daarheen van rijkswege gezondenen, terwijl artikel 1 van Pb. 1945 no. 27 van de toepassing van dat besluit alleen uitzondert de in Curaçao geboren Nederlanders, zodat met inachtneming van deze uitzondering ook de gevestigden en de uitgezondenen onder dat besluit vallen. Het blijft zo, dat deze twee laatst genoemde groepen niet als gevaarlijk voor de openbare orde of de publieke rust kunnen worden uitgezet; dit kan hun wel overkomen, voor zover zij niet behoren tot de ingeboren Nederlanders, als hun verblijf niet wenselijk geacht wordt met het oog op de zedelijkheid, de openbare orde of publieke rust, de veiligheid.

De vraag is gesteld, of zij, die bij de inwerkingtreding van Pb. 1945 no. 27 (23 februari 1945) in Curaçao reeds gevestigd waren of vóór die datum daar volgens artikel 1 van Pb. 1905 no. 14 toegelaten zijn (de van rijkswege daarheen gezondenen hieronder begrepen), wanneer zij niet in de Nederlandse Antillen geboren zijn, op grond van artikel 3 van Pb. 1945 no. 27 in de daar genoemde gevallen verwijderd kunnen worden. Dit artikel 3 spreekt van de in artikel 1 genoemde personen – dat zijn dus allen, die niet in de Nederlandse Antillen geboren zijn – die daar tot verblijf of tijdelijk verblijf zijn toegelaten zonder meer. Artikel 1 spreekt van toelating door de procureur-generaal of plaatselijke hoofden van politie, maar artikel 1 van Pb. 1905 no. 14 zegt niet door wie de daar genoemde toelating moet geschieden. Het is zeker, dat, althans van de van rijkswege gezondenen, velen vóór 23 februari 1945 niet in het bezit van een formele toelating zijn gesteld geworden. Het lijkt mij duidelijk, dat van deze personen niet het bezit van de formele vergunning tot verblijf van de procureur-generaal of een plaatselijk politiehoofd volgens artikel 1 Pb. 1945 no. 27 mag geëist worden in die zin, dat zij zonder zodanige vergunning als zonder recht of titel verblijvenden buiten vorm van proces kunnen uitgezet worden. Ook de op de genoemde datum reeds gevestigden verblijven niet zonder recht of titel in de Nederlandse Antillen. Bij een vonnis van 20 januari 1959 heeft de Amsterdamse rechtbank beslist, dat onder de werking van Pb. 1945 no. 27 vallen personen, die na de inwerkingtreding tot verblijf of tijdelijk verblijf zijn toegelaten, en dat eiser in die zaak, Nederlander, vóór die inwerkingtreding op Curaçao gevestigd, geen toelating volgens dat besluit meer behoefde.

Hiermee kom ik via de Interimregeling 1950 tot het Statuut (S. 1954 no. 596, Pb. 1954 no. 121). In de noot op bladzijde 7 deelde ik reeds mee de inhoud van artikel II der Interimregeling en van artikel 5 van de Landsregeling, hier moet allereerst vermeld worden, dat artikel 3 van het Statuut onder de aangelegenheden van het Koninkrijk noemt:

f. het toezicht op de algemene regelen betreffende de toelating en uitzetting van Nederlanders;
g. het stellen van algemene voorwaarden voor toelating en uitzetting van vreemdelingen.

In overeenstemming hiermee bepaalt artikel 5 van de Staatsregeling van de Nederlandse Antillen (Pb. 1954 no. 34):

> De regelen nopens de toelating, vestiging en uitzetting van Nederlanders worden bij landsverordening vastgesteld behoudens het toezicht op de algemene regelen betreffende de toelating en uitzetting van Nederlanders, bedoeld bij het eerste lid onder f van artikel 3 van het Statuut. De regelen nopens de toelating, vestiging en uitzetting van vreemdelingen worden bij landsverordening vastgesteld met inachtneming van de algemene voorwaarden voor toelating en uitzetting van vreemdelingen als bedoeld in het eerste lid onder g van artikel 3 van het Statuut.

Het is bekend, dat, zo mogelijk meer nog dan met de Interimregeling, het Statuut is totstandgekomen in veel binnenskamers, in commissiën en conferenties, samensprekingen en persoonlijk overleg, gevoerde gedachtenwisseling. Daar is de geschiedenis van beide wettelijke regelingen gemaakt, en slechts weinig van hetgeen in het openbaar is geschied en is openbaar gemaakt, is voor die geschiedenis en tot begrip van het totstandgekomene belangrijk en dienstig. Het is de verdienste van mr. W. H. VAN HELSDINGEN, die de opbouw van de nieuwe rechtsorde van het begin af en tot het einde toe heeft meegemaakt, dat hij de wetenschappelijke literatuur verrijkt heeft met twee handboeken, *De staatsregeling van de Nederlandse Antillen van 1955. Historische toelichting en praktijk* en *Het statuut voor het koninkrijk der Nederlanden, Wordingsgeschiedenis, commentaar en praktijk*, in 1956 en 1957 verschenen bij het Staatsdrukkerij- en uitgeverijbedrijf. Daarbij heeft hij op eigen wijze, eigen beschouwingen de lezer niet onthoudende, voortgebouwd op het evenzeer verdienstelijk werk van mr. dr. H. W. C. BORDEWIJK, die in zijn *Ontstaan en ontwikkeling van het staatsrecht van Curaçao* (1911) en *Handelingen over de reglementen op het beleid der regering in de kolonien Suriname en Curaçao* (1914) hem is voorgegaan.

Het Statuut moet beschouwd worden als uitvoering van artikel 215 van de grondwet (S. 1953 no. 295, Pb. 1953 no. 150) tot vestiging van een nieuwe rechtsorde tussen Nederland, Suriname en de Nederlandse Antillen, waarbinnen deze gebieden de eigen belangen zelfstandig behandelen en op de voet van gelijkwaardigheid zijn verbonden tot verzorging van de gemeenschappelijke belangen en tot wederkerige bijstand, een en ander onder waarborgen voor de rechtszekerheid, de fundamentele menselijke rechten en verplichtingen, en deugdelijk bestuur.

In verband met dit laatste wordt hier aangehaald art. 43 van het Statuut, luidende:

> Elk der landen draagt zorg voor de verwezenlijking van de fundamentele menselijke rechten en vrijheden, de rechtszekerheid en de deugdelijkheid van het bestuur. Het waarborgen van deze rechten, vrijheden, rechtszekerheid en deugdelijkheid van bestuur is aangelegenheid van het Koninkrijk.

Tijdens de wording van de Interimregeling hebben de Staten zich van het begin af ertegen verzet, dat er in de staatsregeling van iets anders dan van vaststelling van de regelen omtrent toelating, vestiging en uitzetting bij landsverordening sprake zou zijn. Toch was reeds op de derde openbare vergadering op 18 maart 1948 van de eerste conferentie Nederland-Suriname-Nederlandse Antillen een resolutie IV aangenomen, waarin onder 1 als gemeenschappelijke aangelegenheid werd beschouwd: *het toezicht op de regeling van de immigratie*, zonder dat blijkt van enig verzet tegen deze bepaling. Van Helsdingen tekent hierbij aan (*Statuut* blz. 40): "Voor zover de immigratiepolitiek de verhouding tot andere staten betreft, is zij onmiskenbaar koninkrijksaangelegenheid. Men was het er ook over eens, dat de nationalen in beginsel toegang moeten hebben tot alle delen van het Koninkrijk".

In het voorontwerp-Interimregeling werd gesproken van toezicht op de (toelating),[1] vestiging, uitzetting en de beroeps- en bedrijfsuitoefening van Nederlanders in de Nederlandse Antillen als behorende tot de zorg van de regering van het Koninkrijk (art. XV). In de daarbij behorende memorie van toelichting wordt gezegd, dat de landen ten opzichte van de toelating, vestiging en uitzetting vrij zijn in hun regeling "behoudens alleen het toezicht dat generlei discriminatie ten nadele van Nederlanders wordt toegepast". Het komt mij voor, dat hieronder verstaan moet worden, dat Nederlanders, waar ook geboren, ten opzichte van toelating enz. gelijk behandeld moeten worden.[2] Werd in de Staten enerzijds de opmerking gemaakt, dat men nooit gediscrimineerd had in de Nederlandse Antillen, anderzijds deed het statenlid mr. Debrot uitkomen, dat men op de Antillen, een klein gebied met eenzijdige economie en beperkte bestaansbronnen, vooral wat de bedrijfs- en beroepsuitoefening betreft,

---

[1] De toelating is hier waarschijnlijk bij vergissing weggevallen.

[2] Toen in de Interimregeling de beroeps- en bedrijfsuitoefening een andere plaats in art. II kreeg, werd onder de niet-inwendige aangelegenheden daar gesproken van het bevorderen, dat wettelijke regelingen te dien aanzien "voor Nederlanders gelijkelijk gelden".

uit zelfbehoud maar niet iedereen kon toelaten. Leest men in de Interimregeling nog de toevoeging, dat de uitoefening van het toezicht zal geschieden met inachtneming van de bevoegdheid van de Nederlandse Antillen om zodanige regelingen te treffen als nodig zijn ter bescherming van het algemeen belang van dat land, als het Statuut voor de dag komt, is deze toevoeging weer verdwenen. De beroeps- en bedrijfsuitoefening is dan geen koninkrijkszaak meer, maar vindt men in art. 37 Statuut als aangelegenheid van onderling overleg tussen de landen, waarbij de belangen van meer dan één land betrokken zijn.

Uit de toelichting van het Statuut, gevoegd bij het wetsontwerp tot aanvaarding van het Statuut zij ten slotte nog dit aangehaald: "In het toelatingsbeleid ook t.a.v. Nederlanders behoort aan het land een grote mate van vrijheid te worden gelaten. Slechts de mogelijkheid van toezicht op het stellen van algemene regelen moet aan het Koninkrijk verblijven. De landen behoren niet te discrimineren tussen Nederlanders, die niet uit het betrokken land afkomstig zijn".

Er staat niet, dat het toezicht alleen over het discrimineren mag gaan. De toelichting zegt echter omtrent het voorwerp van het toezicht iets anders dan de tekst van het Statuut; wordt daar gesproken van toezicht op de algemene regelen, waaronder zo wel de totstandkoming als de naleving kan vallen, de toelichting spreekt van de *mogelijkheid* van toezicht op het *stellen* van algemene regelen; men kan dit lezen als het openlaten van de kans, dat het Koninkrijk gebruik maakt van haar recht erop toe te zien, dat de algemene regelen er komen. Uit de memorie van toelichting op het ontwerp-landsverordening, houdende regeling van de toelating tot en de uitzetting uit de Nederlandse Antillen van 29 augustus 1956 blijkt niet, dat tevoren het Koninkrijk daarin gekend is.

Moet uit de herhaalde verklaringen van de zijde van de regering worden afgeleid, dat men voor de toekomst een ruimer standpunt tegenover Nederlanders in het algemeen wenselijk acht, dan in de oude verordeningen is neergelegd, het lijkt mij weinig aannemelijk, dat men aan de bevoorrechte positie van de in de Nederlandse Antillen geboren Nederlanders, zou hebben willen tornen.

Ten aanzien van toelating en uitzetting van vreemdelingen blijkt niet van verschil van mening met de landsregering en de Staten. De toelichting luidt:

> Ook het toelatingsbeleid t.a.v. vreemdelingen is voor het overgrote deel landszaak. Vanwege het Koninkrijk moeten echter regelen kunnen worden gesteld omtrent vereisten, waaraan vreemdelingen in elk geval moeten voldoen om te worden toegelaten. De internationale positie van het Koninkrijk kan daartoe nopen en verplichten. Toelating kan vanwege de Rijksregering niet worden opgelegd.

Onder deze vreemdelingen zijn blijkens het voorafgaande de Nederlanders niet begrepen. Opmerkelijk is het, dat de van koninkrijkswege te stellen regelen facultatief worden gelaten. Men mag hieruit afleiden, dat het land met zijn regeling niet behoeft te wachten tot de rijksregelen er zijn. En duidelijk staat er ook, dat bij de concrete toepassing, zelfs als er algemene rijksregelen zijn, de toelating van rijkswege niet kan worden afgedwongen. Op grond van dit artikel geldt de onthouding van het Koninkrijk m.i. evenzeer ten aanzien van de uitzetting van vreemdelingen. Alles, wanneer de algemene regelen, zo die er zijn, zijn inachtgenomen.

Van de fundamentele menselijke rechten en vrijheden vindt men reeds gesproken in resolutie IV, aangenomen in een der zittingen van de eerste conferentie; de verzekering daarvan wordt een gemeenschappelijke aangelegenheid genoemd. In het Werkstuk *(punt 2), dat voor de tweede conferentie is gemaakt, is als met* de fundamentele menselijke rechten verbonden genoemd de rechtszekerheid en de deugdelijkheid van het bestuur, ontleend aan wat in de resolutie afzonderlijk is genoemd het waarborgen van een democratisch staatsbestel in de landen. Van Helsdingen zegt ervan (*Statuut*, blz. 39), dat er neiging bestond te denken aan de grondrechten in de meest algemene zin; aanknopingspunten werden gezocht in de juist bekend geworden concepten voor de grondrechten van de betrokken U.N.O. commissie maar een eigen formulering "naar ons eigen inzicht en naar onze historische verworvenheid" werd evenzeer bepleit.

Van Raalte, *De grondwetswijzigingen van 1948*, ook door mr. Van Helsdingen genoemd, verwijst ad art. 208 van de grondwet naar lid 3 van artikel 1 van het handvest van de Verenigde Naties, waar als een der middelen om de doeleinden van dat instituut te bereiken wordt genoemd de internationale samenwerking bij het bevorderen en aanmoedigen van eerbied voor de rechten van de mens en voor de grondvrijheden voor allen zonder onderscheid naar ras, geslacht, taal of godsdienst. Ik verwijs nog naar *The universal declaration of human rights and its predecessors*

1679–1948), uitgegeven door F. M. baron VAN ASBECK, prof. dr. F. J. H. M. VAN DER VEN, *Sociale grondrechten* (1949) en naar dr. R. P. VAN EXTER, *Het internationale aspect der sociale grondrechten.*

In *Het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden* worden in de officiële toelichting ad artikel 44 genoemd als reeds in de Landsregeling van de Nederlandse Antillen vermelde rechten en vrijheden: de vrijheid van godsdienst, vrijheid van onderwijs, vrijheid van drukpers, recht van vereniging en vergadering, recht tot verkiesbaarheid en benoembaarheid tot landsbedieningen, bescherming van personen en goederen, bescherming van de eigendom [,?] van de woning en van het briefgeheim en het grondbeginsel in zake belastingheffing (blz. 487).

Op welke wijze de *verwezenlijking* van de fundamentele rechten enz. zal moeten geschieden lijkt mij zonder meer duidelijk; zij zullen, voor zoveel nodig, in de staatsregeling moeten worden verankerd, ook daarbuiten kunnen zij bestaan en gelden, en zij zullen in de praktijk moeten worden gehandhaafd.

Van de *waarborging* zegt de officiële toelichting bij artikel 43:

> De zorg voor de verwezenlijking in de landen van de fundamentele menselijke rechten en vrijheiden, de rechtszekerheid en de deugdelijkheid van het bestuur is een taak van de landen. Het is echter het belang van het Koninkrijk, dat deze taak inderdaad wordt vervuld. Het Koninkrijk moet de daarvoor geëigende maatregelen kunnen nemen, indien in een land deze rechten en vrijheden, deze rechtszekerheid en dit behoorlijk bestuur niet bestaan.

Ik zie het zo, dat het Koninkrijk ook in landsaangelegenheden kan ingrijpen, preventief, wanneer in de wetgeving deze rechten en vrijheden enz. worden aangetast, en repressief, wanneer in de praktijk de landsregering die niet handhaaft of in strijd daarmee handelt. Ik meen, dat, wat toelating en uitzetting betreft, een juist woord in deze gesproken is door de minister van Zaken overzee, toen hij in de memorie van antwoord aan de Eerste kamer bij zijn begroting voor 1958 opmerkte, dat toezicht op de algemene regelen niet is toezicht op de uitvoering, dat alleen bestaat als ultimum remedium ex artikel 50 iuncto 43 Statuut.

HET GEVAL-DE WIT

Mr. Van Helsdingen, die in zijn *Statuut* (evenals in zijn *Staatsregeling*) ook de praktijk van de nieuwe rechtsorde bespreekt,

moest deze bespreking op 31 december 1956 afsluiten en zo ontging hem het geval-De Wit. Bij de bespreking van dit praktijkgeval onthoud ik mij van elke andere dan juridische waardering der feiten, en met name heeft men van mij geen antwoord te wachten op de vraag of de Wit's gedragingen als journalist de tegen hem genomen maatregelen wettigen.

De feiten zijn, kort saamgevat, de volgende, voor een groot deel ontleend aan het antwoord van de minister van Justitie op de vragen, door het statenlid mr. I. C. Debrot in de Staten gesteld. A. de Wit is een ruim 17 jaar in de Nederlandse Antillen verblijvende en daar dus volgens Pb. 1906 no. 10 gevestigde, maar daar niet geboren, Nederlander. Na in 1954 enige maanden gedurende korte tijd te zijn opgetreden als hoofdredacteur van het op Curaçao verschijnende dagblad *Beurs- en Nieuwsberichten*, waaraan hij reeds eerder als journalist verbonden was, wordt hij van april 1955 af als opvolger van zijn vader L. W. de Wit in de kop van het blad als hoofdredacteur vermeld. Laatstgenoemde bleef als directeur verbonden aan de maatschappij, die het dagblad uitgeeft. Het blad heeft in vroegere jaren meermalen blijk gegeven het op prijs te stellen als onpartijdig, niet aan een politieke groepering verbonden, persorgaan te worden beschouwd. In de laatste jaren koos het echter op niet onduidelijke wijze partij tegen de regering, die de politiek der Democratische partij was toegedaan. 19 februari 1957 besluit de Raad van ministers, dat A. de Wit het land moet verlaten. Aan de Staten wordt als reden van dit besluit genoemd de journalistieke arbeid van A. de Wit, die de regering verplicht het algemeen belang en de openbare orde (woorden ontleend aan art. 3 van Pb. 1945 no. 27) te beschermen tegen publicaties, als onder De Wit's verantwoordelijkheid het licht zagen. De minister geeft daarbij een bloemlezing uit ruim twintig artikelen, in 1955 en 1956 in *Beurs- en Nieuwsberichten* verschenen.[1]

De minister van Justitie draagt dan de procureur-generaal, de daartoe bij het aangehaalde artikel aangewezen persoon, op aan De Wit te doen uitgaan het bevel om binnen een daarin te bepalen termijn de Nederlandse Antillen te verlaten met verbod daarin terug te keren. De procureur-generaal maakt tegen deze opdracht bezwaar en weigert daaraan te voldoen, waarmee het conflict-Van Binsbergen geboren is. Dit geschil heeft zijn oplossing ge-

[1] Men vindt deze met tal van andere gegevens over de zaak-De Wit in *De vrijheidsrechten van de mens in de Nederlandse Antillen* door mr. dr. M. F. DA COSTA GOMEZ (1957).

vonden in een eervol ontslag op verzoek van de procureur-generaal door de gouverneur, hetgeen kon geschieden, omdat mr. Van Binsbergen in feite advocaat-generaal was en het ambt van procureur-generaal, in afwachting van een benoeming als zodanig, waarnam; aan mr. Van Binsbergen was een functie buiten de Nederlandse Antillen aangeboden. Het is inmiddels juli 1957 geworden.

Als een nieuwe procureur-generaal benoemd is volgt 23 december 1957 het bevel aan De Wit om het land te verlaten, waarin uitdrukkelijk vermeld wordt, dat de procureur-generaal "overeenkomstig ontvangen opdracht" handelt. De Wit gaat van het bevel in beroep bij de gouverneur, waardoor de tenuitvoerlegging van de uitzetting geschorst wordt. Gebruik makende van artikel 24 van het Reglement van de gouverneur (Pb. 1955 no. 33, S. 1955 no. 137) stelt de gouverneur het hem voorgedragen ontwerp tot afwijzing van het beroep niet vast, van mening zijnde, dat deze beschikking (dit woord gebruikte de minister van Zaken overzee in zijn memorie van antwoord aan de Eerste kamer bij de behandeling zijner begroting voor 1958) in strijd is met de fundamentele menselijke rechten, waarvan de waarborging aangelegenheid van het Koninkrijk is, en geeft hiervan kennis aan de Koningin, hoofd van het Koninkrijk. De landsregering voert als eerste bezwaar tegen de houding van de gouverneur aan, dat artikel 24, hierboven genoemd, hier niet kan worden toegepast door de gouverneur, omdat de hem voorgelegde afwijzing van het beroep van De Wit niet is een landsbesluit, als daar genoemd. Hierover is nu het gevoelen gevraagd van de Raad van State, waarin tot buitengewoon lid is benoemd mr. N. Debrot, directeur van het kabinet van de Gevolmachtigd minister van de Nederlandse Antillen in Den Haag.

Intussen gaat dit advies – zo althans moet men bij gebreke van officiële regeringsmededelingen hieromtrent afleiden uit de krantenberichten – alleen over de formele bevoegdheid van de gouverneur om in deze artikel 24 Regl. te hanteren; daarna komt bij bevestigende beantwoording nog aan de orde de vraag, of de gouverneur terecht van mening is, dat in dit geval strijd met de fundamentele menselijke rechten aanwezig is. Na advies van de Raad van State van het Koninkrijk beslist hierover deKoningin. Wordt beslist, dat zodanige strijd (en wellicht ook andere strijd, in artikel 24 genoemd) niet aanwezig is, dan zal de gouverneur het hem voorgelegde besluit alsnog moeten vaststellen. Beslist de Koningin, dat deze strijd er wel is, dan wordt deze beslissing,

met redenen omkleed, in het *Publicatieblad* bekend gemaakt.

Voor de weergave van het standpunt van mr. Van Binsbergen is men aangewezen op het antwoord van de minister van Justitie op de vragen van mr. Debrot in de Staten en op mededelingen van het statenlid Van der Hoeven en de om deze zaak uit het kabinet getreden minister Van Romondt. De weigering van de procureur-generaal om de hem door de minister van Justitie verstrekte opdracht uit te voeren, zou er in de eerste plaats op berusten, dat hij geen gronden voor uitzetting aanwezig achtte; verder zou hij zich beroepen hebben op zijn zelfstandige bevoegdheid krachtens de wettelijke regeling van toelating en uitzetting, ter zake waarvan hem geen opdrachten door de regering zouden kunnen worden verstrekt, en tenslotte zou de procureur-generaal gemeend hebben op grond van de toelichting op artikel 59 van het Statuut deze zaak zonder de opdracht uit te voeren te moeten voorleggen aan de Koninkrijksregering.

Het beroep op artikel 3 Pb. 1945 no. 27, waar uitdrukkelijk de procureur-generaal genoemd wordt als de persoon van wie het bevel aan de ongewenste persoon om het land te verlaten ter inleiding van de uitzetting moet uitgaan, gaat m.i. niet op. Ik zie niet in, dat deze aanwijzing van de procureur-generaal insluit, dat deze hierbij geen opdrachten van de regering zou hebben af te wachten of uit te voeren, alsof hier, waar het toch bij uitstek kan gaan om zaken van regeringsbeleid, waarvoor de ministers aan de Staten verantwoordelijk zijn, een volstrekt eigen terrein van werkzaamheid van de procureur-generaal zou zijn.

Deze zaak raakt misschien het vraagstuk, dat prof. Van der Pot in zijn *Handboek* noemt "bestuursorganen en hun hiërarchische ordening", maar lijkt mij in wezen een ander.

Ik wijs er op, dat bij het genoemde artikel 3 aan de procureur-generaal niet met zoveel woorden een beslissende taak gegeven wordt, en zeker niet aan hem met uitsluiting van anderen. Er staat niet in dit artikel en ook verder niet in de verordening wie over de verwijdering van een ongewenst persoon beslist; alleen staat er wie (maar dat moet dan zijn, als de beslissing eenmaal genomen is) een bevel om het land te verlaten aan die persoon doet uitgaan, en dat is de procureur-generaal.[1] De minister van

[1] In het thans bij de Staten aanhangige ontwerp-Regeling toelating en uitzetting, 29 aug. 1956 ingediend, wordt met zoveel woorden het verlenen van de vergunning tot toelating in handen van de gezaghebber gelegd, en geschiedt de uitzetting krachtens een met redenen omklede *beschikking* van dezelfde.

Justitie, de chef van de procureur-generaal, lijkt wel de meest aangewezen persoon om hier een beslissing te nemen, en dus evenzeer aangewezen om het regeringsbeleid in deze en zijn eigen beleid te verdedigen. Dit laatste wordt niet anders, wanneer de minister, zoals de praktijk wel zal zijn, aan de procureur-generaal in deze zekere vrijheid van handelen laat.

Ik heb nergens weersproken gezien wat de minister van Justitie in zijn antwoord op de vragen van mr. Debrot in de Staten heeft meegedeeld, dat in de loop der jaren meermalen aan de procureur-generaal opdracht is gegeven tot uitzetting van personen en daarbij nooit ter sprake gekomen is, dat deze de bevoegdheid zou hebben te weigeren om aan de opdracht gevolg te geven. Het is dan ook zo vreemd niet, dat de nieuwe procureur-generaal, die het bevel aan De Wit wel deed uitgaan, daarin uitdrukkelijk vermeld heeft, dat hij hierbij in opdracht, dus niet op eigen initiatief, handelde.

Ik ben van oordeel, dat de in artikel 3 (en ook in artikel 1) van Pb. 1945 no. 27 aan de procureur-generaal opgelegde taak niet van zodanige aard is, dat hij daarbij op eigen gezag, zelfstandig, zonder zich aan de regering of de minister van Justitie te storen, zonder van die zijde hem verstrekte opdrachten uit te voeren, zou mogen handelen.

De zelfstandige taak van de procureur-generaal in het geval-De Wit is ook afgeleid uit hetgeen bedoeld zou zijn met de verandering, die het slot van art. 59 van het Statuut heeft gebracht in wat nu is artikel 113 van de Landsregeling (de Staatsregeling). Het eerste lid van dit laatste artikel spreekt van de procureur-generaal als hoofd van het Openbaar ministerie en als belast met de zorg voor de justitiële politie; het laatste lid draagt de procureur-generaal op de vertegenwoordiging in rechten van de Nederlandse Antillen, het Koninkrijk, Suriname en Nederlands Nieuw-Guinea. Daartussen is bij artikel 59 van het Statuut een nieuw lid (2) gevoegd, luidende: "De procureur-generaal waakt voor de richtige uitoefening van de taak der politie. Hij is bevoegd te dien aanzien de voorstellen te doen, die hem dienstig voorkomen". Tot toelichting daarvan – het ging erom ten aanzien van de procureur-generaal de Landsregelingen van de Nederlandse Antillen en Suriname, die in de Interimregeling verschillend was geworden, met elkaar in overeenstemming te brengen – wordt gezegd:

> Bij deze aanpassing verdient het aanbeveling, dat de aard van de functie van de procureur-generaal duidelijk wordt aangegeven. Uit zijn functie vloeit voort, dat tot zijn taak behoort te waken voor de rechtszekerheid en het behoud van de rechtsstaat. Om die taak goed te kunnen vervullen, is niet voldoende, dat hij het hoofd is van het openbaar ministerie en de justitiële politie. Hij moet er voor waken, dat de gehele politie haar taak op de juiste wijze vervult. Dit vastleggende brengt overigens artikel 59 van het Statuut op zich zelf geen verandering in de bestaande positie van de procureur-generaal. Deze positie vindt ten dele haar verankering in de Landsregeling, voor het overige berust zij op andere wettelijke en bestuurlijke maatregelen.

In dit artikel 59 wordt dus niet aan de procureur-generaal opgedragen, dat hij heeft te waken voor de rechtszekerheid en het behoud van de rechtsstaat, laat staan, dat hij daarbij een zelfstandige, van de landsregering onafhankelijke, taak heeft. Er wordt alleen gezegd, dat die taak van zorg voor de rechtszekerheid en het behoud van de rechtsstaat voortvloeit uit zijn functie van hoofd van het Openbaar ministerie, en uit dien hoofde wordt hem hier ten aanzien van de gehele politie een plicht opgelegd en een bevoegdheid gegeven.

Voor de kennis van positie en taak van het Openbaar ministerie is leerzaam het praeadvies, dat dit jaar over dit onderwerp, wat Nederland betreft, door mr. A. A. L. F. van Dullemen is uitgebracht voor de Vereniging voor vergelijkende studie van het recht van België en Nederland. Dat de procureur-generaal in zijn functie van hoofd van het Openbaar ministerie voor de rechtszekerheid heeft te zorgen, wellicht meer dan enig ander ambtenaar, zal geen tegenspraak ontmoeten. Immers tot die taak behoort in de eerste plaats de opsporing en vervolging van strafbare feiten, waarbij de gelijkheid van alle burgers van het land tegenover de overheid, als het gaat om wet en recht, wel zeer duidelijk spreekt.

Dat de procureur-generaal daarbij onafhankelijk van de Landsregering zou zijn, is in geen wettelijke bepaling neergelegd, en volgt ook niet uit de aard zijner functie. En dat zou toch, als het zo bedoeld is, nodig geweest zijn, want de zorg voor de rechtszekerheid is volgens het Statuut (art. 43) zowel landszaak als aangelegenheid van het Koninkrijk; voor het Land is de verwezenlijking ervan, voor het Koninkrijk de waarborging, en de

procureur-generaal staat wel heel dicht bij de verwezenlijking.

Aan de gouverneur wordt ten aanzien van de waarborging wel uitdrukkelijk een taak opgedragen, en daarbij wordt gezegd welke weg hij daarbij te bewandelen heeft (artt. 24 en 25 van het Regl. voor de gouverneur en art. 50 van het Statuut), maar voor de procureur-generaal ontbreekt ook die laatste aanwijzing.

Ten aanzien van toelating en uitzetting mag ook de vraag gesteld worden, of de taak, aan de procureur-generaal opgedragen bij Pb. 1945 no. 27 wel voortvloeit uit of behoort tot zijn functie van hoofd van het Openbaar ministerie, dan wel alleen berust op de uitdrukkelijke opdracht bij deze verordening en even goed aan een ander had kunnen zijn opgedragen. In verschillende wettelijke regelingen vindt men aan de procureur-generaal werkzaamheden opgedragen, die niet behoren bij zijn functie als hoofd van het Openbaar ministerie. Ik wijs erop, dat in het aanhangige ontwerp-Regeling toelating en uitzetting, bestemd om Pb. 1957 no. 27 te doen vervallen, als gezegd, de toelating en uitzetting in handen van de gezaghebbers der eilanden wordt gelegd.

Op grond van het voorstaande ben ik van mening, dat, optredende in zake toelating en uitzetting naar Pb. 1945 no. 27 de procureur-generaal niet een zelfstandige taak heeft, waarmee de landsregering geen bemoeienis heeft buiten het beroep op de gouverneur, en dat in het geval-De Wit de uitvoering van de hem door de minister van Justitie gegeven opdracht door de procureur-generaal niet had mogen zijn geweigerd.

Het is mij bekend, dat in en buiten de Nederlandse Antillen verschillende juristen zich in andere zin hebben uitgesproken. Ook doet dat S. in een artikel "De positie van de Procureur-Generaal van de Ned. Antillen in het bestel van de door het Koninkrijk gestelde waarborgen voor de rechtszekerheid" in de mei-aflevering 1958 van het juridisch studentenblad *Ars Aequi*.

Ten slotte mag ik verwijzen naar hetgeen los van het geval-De Wit over de daarmee samenhangende vraagstukken te vinden is bij Van Helsdingen, die in zijn *Statuut* blz. 575–577 zijn eigen beschouwingen over de positie van de procureur-generaal in de Nederlandse Antillen geeft, met name naar wat hij zegt in een korte samenvatting tussen deze en de plaatselijke regering. Mr. A. KASTEEL wijdt in haar proefschrift, *De staatkundige ontwikkeling der Nederlandse Antillen* (1956), bladzijde 283 aan de procureur-generaal.

Naar de Antilliaanse minister van Justitie op de vragen van het Statenlid mr. Debrot heeft meegedeeld, zou destijds ter kennis

van de procureur-generaal mr. Van Binsbergen zijn gekomen de ondubbelzinnige opvatting in regeringskringen in Nederland, dat de procureur-generaal de hem gegeven opdracht zou moeten uitvoeren.

Een andere juridische vraag, die in dit geval in het geding komt, betreft aard en betekenis van het beroep op de gouverneur van het bevel aan de ongewenste persoon om het land te verlaten. Het is niet betwist, dat deze zich wendt tot de gouverneur optredend als hoofd van de landsregering en niet als Koninkrijksorgaan. De beslissing van de gouverneur geschiedt onder verantwoordelijkheid van de landsregering, wanneer hij overeenkomstig de voordracht van de verantwoordelijke minister beslist.[1] Dit behoeft niet te leiden tot de gevolgtrekking, dat, wanneer de opdracht tot het bevel van deze minister is uitgegaan, het beroep tevoren al tot mislukking is gedoemd. Wanneer er geen ministeriële opdracht aan de procureur-generaal is geweest, kan de minister bij de beoordeling van het beroep geheel onpartijdig tegenover de zaak staan. Maar ook in het andere geval kan de minister door kennisneming van het in beroep aangevoerde, al of niet gevolgd door een nieuw onderzoek, en na samenspreking met de gouverneur, van gedachten veranderen. Een regeerder, die niet zou begrijpen, dat het recht en de handhaving daarvan ver boven zijn prestige uitgaat, moet wel een slecht regeerder zijn. Het erkennen van ongelijk kan slechts eerbied afdwingen.

Uitzetting is landszaak. Dit kan ertoe leiden, dat de gouverneur een afwijzing van een beroep moet tekenen, waarmee hij het persoonlijk niet eens is. Alleen bij strijd met wettlijke regelingen, fundamentele menselijke rechten en vrijheden, de rechtszekerheid en deugdelijkheid van het bestuur zal de gouverneur moeten optreden als koninkrijksorgaan, want deze rechten en vrijheden enz. worden door het Koninkrijk gewaarborgd. Wanneer formeel artikel 24 terecht is gehanteerd, zal men naar mijn mening het betoog van mr. Van Helsdingen ad artikel 27 van de Staats-

[1] Mr. Van Helsdingen zegt in zijn *Staatsregeling* ad art. 24 Reglement voor de gouverneur (blz. 416), dat de leden van de regeringsraad (nu: ministerraad) ook verantwoordelijk zijn, als de gouverneur als orgaan van het Koninkrijk art. 24 toepast. Hij leest dat in art. 11 van de Staatsregeling. Als hier bedoeld wordt verantwoordelijkheid aan de Staten voor deze daad van de gouverneur, dan lijkt mij deze opvatting onjuist, en ik kan dit in art. 11 ook niet lezen.

regeling (ondertekening door de gouverneur van landsverordeningen en besluiten) moeten volgen. De gouverneur, die tekent, doet dat als hoofd der landsregering, maar de weigering om te tekenen op de aangegeven grond is een daad van de gouverneur als orgaan van het Koninkrijk. Als deze schrijver echter verder redeneert: de beslissing van de Koning, dat de door de gouverneur aangenomen strijd niet bestaat, houdt krachtens artikel 24 Reglement voor de gouverneur in de opdracht van de Koning aan het hoofd der Antilliaanse regering om het landsbesluit alsnog vast te stellen, ben ik van een ander gevoelen. M.i. is de hierbij gevolgde redenering om eraan te ontkomen, dat de Koning, in strijd met de herziening der Curaçaose staatsregeling van 1948 reeds, ten aanzien van een inwendige aangelegenheid een aanwijzing zou geven aan de gouverneur, niet nodig. Het is niet de Koning maar artikel 24 Reglement voor de gouverneur, dat de gouverneur voorschrijft hoe hij moet handelen. Wil men toch van een koninklijke aanwijzing spreken, dan is er, naar ik het zie, een aanwijzing van de Koning aan de gouverneur, orgaan van het Koninkrijk om zijn bezwaren te laten varen, met het gevolg, dat de gouverneur, hoofd van de landsregering, moet tekenen. Deelt de Kroon de bezwaren van de gouverneur, dan blijft deze laatste er verder buiten; de beslissing van de Kroon, met redenen omkleed, wordt in het *Publicatieblad* bekend gemaakt.

September 1958 / mei 1959.

NASCHRIFT

Dit opstel verschijnt later dan ik mij had voorgesteld. Desondanks is er in de feiten nagenoeg geen verandering gekomen. Een beslissing is nog niet genomen. In de Memorie van antwoord op het Voorlopig verslag der Eerste kamer Begroting hoofdstuk XIII voor 1959 deelt de minister mee, dat het advies van de Raad van State is uitgebracht, dat daarna de zaak aan de orde is gesteld in de Raad van ministers van het Koninkrijk, maar behandeling nog niet plaats vond, omdat door de Gevolmachtigd minister van de Nederlandse Antillen uitstel daarvan werd verzocht.

Het blad *Beurs- en Nieuwsberichten* is inmiddels in andere handen overgegaan; de heer A. de Wit is als hoofdredacteur ontslagen; in de kop van de *Beurs* van 5 maart 1959 komen de namen van De Wit, vader en zoon, voor het laatst voor. Volgens een naar onlangs verschenen persbericht heeft de Antilliaanse regering hierin aanleiding gevonden het "uitzettingsbevel" in te trekken.

FRED. OUDSCHANS DENTZ

DE OORSPRONG VAN DE NAAM COMBÉ, DE EERSTE BUITENWIJK VAN PARAMARIBO

Nadat de kapitein-commandeur Abraham Crynsen op 27 februari 1667 [1] Suriname op de Engelsen had veroverd, was het nodig maatregelen te treffen voor de vestiging van militair zowel als van burgerlijk gezag in de veroverde provincie, welke onder Zeeland zou ressorteren.

Wij lezen in de bundel instructies, resoluties enz.[2] welke benoemingen plaats hadden. Tot gouverneur stelde Crynsen aan Maurice de Rame (3 april),[3] tot 'tweede Opperhooft' de vaandrig Van Gogh, doch daar deze weigerde de benoeming aan te nemen – waarvoor hij "gedegradeerd en 'buyten employ na huys gesonden' werd" [4] – trad de vaandrig Colve in zijn plaats. Tot beheerder van de geconfisqueerde plantage Parham Hill van Willoughby werd Capiteyn Jan Douwe aangewezen voor een jaar tegen een vergoeding van duizend gulden, met een contract dat door Robert de Ridder en Jacob Oldenburgh als getuigen was medegetekend alsmede door Johan Treffry als secretaris (1 april 1667).[5]

Tot collecteur en ontvanger werd op 10 april Johan Parry aangesteld en op 12 april de sergeant-majoor Nicolaes de Montigny tot majoor commandant van het fort.

Op 16 april had de aanwijzing plaats van de raden van politie: Anton Colve, die 12 april tot vaandrig was benoemd, Marcus Munnick,[6] Willem Parcker, Jan Douwe en Carel Nagtegael,[7] met Johan Treffry als secretaris. Voorts zien wij op 12 augustus als landmeter en ingenieur aangesteld William Mogge [8] en op 23 juni tot secretaris van de commandeur en 'crygsraat' benoemd Nicolaes Combe en een maand later, op 23 juli, dezelfde tot 'commys van magasynen en vivres en amonutie van oorlog op Suriname'.

Ziedaar de eerste maal dat de naam Combe wordt vermeld, een naam die bijna drie eeuwen tot de huidige dag in Suriname is blijven voortleven, maar in de geschiedboeken nimmer is aan-

getroffen, doch slechts in archiefstukken, zij het dan niet volgens de tegenwoordige schrijfwijze Combé of Combee.

Ongetwijfeld was Combe een hugenoot of zoon van een hugenoot. De geslachtsnaam vindt men op de desbetreffende fiches van de Bibliothèque Wallone in Leiden als Combe, Combes, la Combe, de la Combe. Evenals zijn echtgenote, Anthoinette d'Outerleau (Douterlau), kwam Nicolaes Combe uit Zeeland. Nicolaes tekent zich Combe, niet Combé, schrijft Mulert,[9] en de Rijksarchivaris in Zeeland bevestigde mij, dat in het 25-tal brieven van Combe, aldaar aanwezig, er niet één voorkomt met de schrijfwijze Combé met een accent op de laatste letter.

Volgens Hartsinck [10] was het huis van de bevelhebber der bezetting geheel van steen en "weleer de wooning van den eersten Commies van de Westindische Compagnie". Deze zou dan – bijna een eeuw eerder – Combe zijn geweest, een man van zeker aanzien in de eerste kleine volksplanting; wij mogen misschien aannemen, dat men zijn naam vereenzelvigde met zijn woonplaats en Combé noemde met het accent op de tweede lettergreep, hetgeen gemakkelijker in de mond lag.

Een dergelijke manier om de naam van de bewoner aan zijn huis of plantage te geven zien wij ook elders in Paramaribo.[11] Zo werd de politiepost, hoek Graven- en Anniestraat door de bevolking 'Krippie' genoemd, met accent op de eerste lettergreep. Daar lag voorheen de buitenplaats Charlesburg, welke behoorde aan Charles François de Crépy. Een ander voorbeeld is 'Kokonassie', dat toegeschreven werd aan de familienaam Nassy, maar aangezien de eerste eigenaar van het hoekhuis Gravenstraat-Tourtonnelaan, Jacques Caucanas, een bekend inwoner van Paramaribo was, is het naar hem dat de weg en later de plantage Tourtonne in de volksmond Kokonassie is gaan heten.[12]

Het is vreemd, dat de naam Combe niet in geschiedboeken wordt aangetroffen, slechts in de archieven.

Dat Combe een plantage had in de buitenwijk van Paramaribo, welke nu Combé wordt genoemd, zoals de Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië schrijft,[13] is ons nergens gebleken. Dat Combee een aloude Indiaanse naam zou zijn, zoals Teenstra meent,[14] of, volgens Rikken, de naam van een oude neger die deze buitengronden bewoonde,[15] kan dus gevoegelijk worden tegengesproken.

Over het ontstaan van deze buitenwijk van Paramaribo kan het volgende worden medegedeeld.

Volgens de Publicatie van 8 augustus 1794 waren de gronden, of uitgegeven percelen, gelegen tussen de forteresse Zeelandia en de redoute Purmerend, bekend onder de bijnaam Combees. In 1796 heeft de luitenant-ingenieur A. H. Hiemcke, op last van de gouverneur-generaal de Friderici de voorstad Combé, eerste buitenwijk, opgemeten. Dit plan, aanwezig in het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage,[16] luidt als volgt:

> Op order van den Gouverneur Generaal der Collonie Surinaame, riviere en Districten van dien Juriaan François de Fridericij hebbe ik ondergeteekende gemeeten een stuk Land geleegen aan de Reyweg, van Paramaribo nae de Combée regterhand, op de Caart gemerkt met d. Lett. A.B.C.D. en hetzelve geprojecteerd tot 66 Erven. Eyder circa 5 kettingen lang, en Een ketting breedt, dus uyt-maakende Een half Akker min. zoo als boovenstaande Figuur naeder aanwyst.
>
> Paramaribo, den 23ste November 1796.
> A. H. Hiemcke Luit. Ingr.

In het midden van de erven stond de 'Thuyn Zeelandia' tussen de Wichers- en de Crommelinstraat, eerste en derde dwarsstraat. De tweede dwarsstraat liep in het midden van de Thuyn door. De 66 erven werden afgesloten door de *'Zommelsdykstraat'*, welke werd begrensd door de 'Savane' tot de 'Zommelsdyks Kreek'. De Encyclopaedie vermeldt, dat de eerste buitenwijk of voorstad Zeelandia in 1799 ontstond, maar dat reeds onder gouverneur Wichers (1784–1790) een terrein noordoostelijk van de Sommelsdijkse kreek langs de Surinamerivier in erven was verdeeld en uitgegeven. Volgens de notulen van het Hof van Politie, 29 mei 1799, werden de percelen uitgegeven en het Combé als een wijk onder de naam van voorstad Zeelandia ingedeeld. In de Surinaamsche Almanak van 1798 is sprake van de Combeesgracht. Er wordt thans een Grote- en een Kleine Combé onderscheiden.

Nicolaas Combe was een vruchtbaar schrijver, waarvan meer dan 25 brieven in het Rijksarchief in Zeeland getuigen. Over allerlei onderwerpen schreef hij naar Patria, steeds in de franse taal. Wij verwijzen o.a. naar de door Mulert gepubliceerde brief van mei 1679 over het eerste optreden van gouverneur Heinsius.[17] Deze brief was waarschijnlijk gericht aan mr. Jacob Winckelman, burgemeester te Vlissingen en weduwnaar van Susanna Thibaut, die in october 1679 met Maria Elisabeth Sterthemius in het huwelijk trad. Combe zond haar zijn gelukwensen.[18]

In zijn brief beklaagt hij zich in vier jaren – in 1675 was hij als ontvanger aangesteld – geen traktement te hebben ontvangen, hetgeen hem veel zorgen en moeilijkheden heeft veroorzaakt. Als voorbeeld van corruptie en wanbeheer schrijft Combe dat de gouverneur wel het achterstallige hoofdgeld – voor iedere blanke en iedere slaaf boven de twaalf jaar op 50 pond suiker bepaald – heeft ontvangen van degenen die niet betalen wilden en dat door de kapiteins der slavenschepen uit Angola en Calabar telkens werd ontdoken; alsmede de 4% van de verscheepte suiker sedert juli 1675.

Deze klacht doet denken aan die van de predikant Basseliers, die met Crynsens tweede expeditie in 1668 in Suriname kwam,[19] dat hij in zeven jaar geen traktement had ontvangen, zodat hij door planterij in zijn noodzakelijke levensbehoeften moest voorzien.

Dan schrijft Combe, dat zijn vader na een ziekbed van drie dagen is overleden. Hij bidt voorts dat God vrede met de Indianen wil geven, want dan wil hij een plantage kopen om daar rustig te wonen en die te cultiveren. De Indianen hebben de plantages van de heren Munninc en een naburige plantage in brand gestoken en enkele blanken gedood. Indien God ons niet helpt en redding zendt, vreest hij, dat men Suriname zal moeten verlaten, want de Indianen dreigen alle suikerriet te verbranden. Ziedaar de vruchten van slecht bestuur en wanbeheer sedert het vertrek van de heer Lichtenberg 'de bonne mémoire'. Ieder denkt er over weg te trekken, de een naar Tabago, de ander naar de Franse of Engelse eilanden. En hij klaagt over Heinsius die noodgeld van 2, 3 en 4 stuivers heeft uitgegeven. Dan vermeldt hij dat de gouverneur hem op zijn verzoek ontslag uit zijn ambt heeft verleend.

Het behoeft geen verwondering te wekken dat Combe ontslag vroeg nadat hij al vier jaren zonder inkomsten was geweest.

Ook vraagt Combe in zijn brief of de heer Kempe (de rekenmeester van Zeeland) kan zorgen, dat luitenant de Huybert hem betaalt voor zijn gepresteerde diensten in het beheer van diens plantage. De raadpensionaris van Zeeland, Pieter de Huybert, heeft, naar Combe verneemt, een deel van de plantage van zijn zoon, Anthonie de Huybert, heer van Kruiningen en raadsheer in de Hoge Raad, gekocht. Anthonie de Huybert gaf aan Combe procuratie om van de directeur van zijn plantage betaling te krijgen en nu zond hij met het schip waarmede deze brief naar Patria vertrok, enkele okshoofden suiker aan hem.

Combe wordt beschreven als een vroom en godsdienstig man.[20] Hij was de eerste diaken van de Hervormde kerk te Paramaribo (1669), kerkmeester (1690), commissaris van de desolate boedelkamer (28 december 1690). Zijn naam vinden we ook terug in een brief van Pieter Versterre, gericht aan de raadpensionaris Pieter de Huybert die het initiatief had genomen voor de expeditie naar Suriname onder leiding van Crynsen in 1667. Combe komt voor in 'De Lijst van het garnison tot Suriname den 25 Maart 1675'. Verder zien wij zijn naam in 'Het financieel beheer van Suriname in 1679'. Hierin staat Nicolaes Combe geboekt als 'Commis voor 4½ maent tractement 2955 pont suiker' en voor rantsoen à 96 st. 's weeks 1728'. De suiker werd gewaardeerd op een stuiver het Amsterdamse pond.[21]

Combe moet in 1691 of 1692 zijn overleden, aangezien wij in de Surinaamse archieven vermeld vinden, dat zijn weduwe Anthonette Douterlau in 1692 in het huwelijk trad met Johannes van Dijk. Wij zien haar ook in 1696 als buitenmoeder van het gasthuis benoemd.

Naar aanleiding van het bovenstaande onderzoek willen wij dus overal in onze publicaties over Suriname de naam Combé herstellen in die van Combe, zoals uit de archieven is gebleken de *juiste schrijfwijze te zijn.*

NOTEN

1 Niet op 28 februari, zoals de gouverneur abusievelijk in zijn proclamatie ter gelegenheid van de 250-jarige band met Nederland had geschreven. Zie p. 277 noot 1 van mijn artikel 'De Crynssenherdenking in 1917', *W.I.G. 18*, 1937, p. 276–283. [C. A. VAN SIJPESTEIJN, *Beschrijving van Suriname*, 's-Gravenhage 1854, geeft in zijn lijst van gouverneurs, p. 241, 28 februari 1667 als datum der verovering. – De naam Crynsen wordt in het onderhavige artikel – *van redactiewege enigszins bekort en bewerkt* – met één s gespeld conform zijn handtekening in facsimile afgedrukt bij Van Sijpesteijn, 'Geschiedkundige aanteekeningen', *West-Indië, bijdragen tot de bevordering van de kennis der Nederlandsch West-Indische koloniën*, deel *1*, 1855, tegenover p. 216.]

2 'Register van Instructien, Resolutien, Acten en munimenten raeckende de expiditie naer de provintie en colonie Serename, ghelegen aen de vaste Cust van Guajana, mitsgaders naer andere Coloniën, Eylanden en Quartieren van America' lopende van 4 december 1666 tot 23 juli 1668. Deze documenten (Rijksarchief Zeeland no. 2035, K. 1) werden het eerst aangehaald door F. E. BARON MULERT in 'De verovering van Suriname vóór 250 jaren herdacht (27 Februari 1667)', *Onze Eeuw 17*, 1917, p. 410 en door schrijver dezes in 'Suriname vóór de verovering door Abraham Crynssen' in

Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap 39, 1918, p. 203. Zie voorts J. C. M. WARNSINCK, *Abraham Crijnssen, de verovering van Suriname en zijn aanslag op Virginië in 1667*, Amsterdam, 1936, p. 21 en 105. [Het Register, waaruit Warnsinck de instructie voor Abraham Crynsen, resoluties en brieven in extenso citeert, is in de tweede wereldoorlog verloren gegaan; uit de door de heer Oudschans Dentz in 1917 gemaakte aantekeningen omtrent de benoemingen in Suriname zijn de in de tekst vermelde gegevens geput.]

[3] Zie WARNSINCK, t.a.p. Bijlage E, 1, p. 143.

[4] WARNSINCK, p. 37 noot 1 en Bijlage C, Waerachtich verhael ... in facsimile p.A 3.

[5] WARNSINCK, Bijlage E 3, p. 146.

[6] Zie Mr. H. W. VAN SANDICK, 'Het Vlaamsch-Zeeuwsch-Surinaamsche Regeeringsgeslacht Muenicx', *De Nederlandsche Leeuw*, 1908. Deze familie bezat talrijke plantages in Suriname. Op een kaart van 1671 gepubliceerd door F. E. BARON MULERT, 'De eerste uit Nederland naar Suriname gezonden landmeters (1667)', *Tft. K.N.A.G. 30*, 1913, vinden wij drie plantages met de naam Muenicx (Munnick, Muinckx, Munnicks). De kaart bij KNAPPERT, 'De Labadisten in Suriname', *W.I.G. 9*, 1926, p. 193, geeft er eveneens drie; op de 'Nieuwe kaart van Suriname' van J. OTTENS komen er vier voor.

Marcus Munnick woonde reeds in Suriname vóór de verovering. Zie ook GEORGE EDMUNDSON, 'Verhaal van de inneming van Paramaribo (1665) door generaal William Byam', *Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap 19*, 1898, p. 257.

[7] F. E. BARON MULERT, 'De bewoners van Suriname in 1675', *De Navorscher 66*, 1917, p. 401–406. In de 'Lyste van weerbare mannen der duytsche natie' (p. 404) komt Carel Naghtegael voor.

[8] *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië*, s.v. Landmeten en landmeters, p. 445, vermeldt dat Mogge eind november 1667 in Suriname aankwam.

[9] 'Een merkwaardige particuliere brief over het eerste optreden in Suriname van Gouverneur Heinsius', *De Navorscher 68*, 1919, p. 248 noot 4. Mulert karakteriseert Combe als 'een integre ambtenaar, maar (een) verbitterd (Franschman) door het vechten tegen de corruptie en het wanbeheer' (p. 247 noot 1). Hij noemt Combe 'door Crynssen aangesteld' en zegt, naar aanleiding van de onbekende datum van overlijden van Crynsen, dat Combe in een ambtelijke brief van 14 februari 1670 schrijft 'feu M. Crynssen, de bonne mémoire'.

[10] HARTSINCK, *Beschrijving van Guiana ...*, Amsterdam, 1770, 2de deel, p. 569. [Hartsinck baseert zich waarschijnlijk op Nepveu's 'Annotatiën'. HERLEIN'S *Beschrijvinge van de Volkplantinge Zuriname*, 2de druk, dateert van 1718. Gouverneur JAN NEPVEU schreef er in 1769, toen de toestanden zich ontwikkeld hadden, *Annotatiën* op, waarvan het minuut handschrift en gedeelten van een copie in manuscript berusten op het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage. Een complete copie is in het bezit van de heer Oudschans Dentz, die welwillend een microfilm ervan aan het redactielid, mejuffrouw Felhoen Kraal, ter beschikking stelde.

HERLEIN, p. 47, zegt:

Het Huis van de Gouverneur is ook een heel groot Gebouw, dog van Hout, heeft aan de zy een Gallery; van zijn Huis na 't Fort loopt een

Wandelary, aan beide zijden met Oranje-bomen en een geschoren Heining bezet, dat heel fraai staat: het Huis van de Commandant van 't Fort is ook heel aanzienelijk, maar zo groot niet als het voornoemde; dit was voordezen de Woon-plaats van den Gouverneur.

NEPVEU schrijft, p. 75 (60) van het handschrift in microfilm:

op f° 47 — 't Gouverneur's Huys

Tentijde van den Heer Gouverneur De Cheusses de eerste is dat Gouvernements Huys afgebrooke en Een veel grooter Nieuwt opgebouwt, de onderste verdieping en de Geeveleynde tot boven van Steen, dog 't verdere Nament[k] de bovenste Verdiepinge van hout.

ibid — Huys van den Commandant

Mijn is niet bekent dat den Commandant oud-tyds een expres daartoe geschikt huys heeft gehad, maar wel dat hem zeeker huys-huur is goed gedaan, dog A° 1754 de Huysinge van de West-Ind. Comp. naast 't Gouvernements, daar haar eerste Commies in logeerde, toen zij de Slaavenhandel aldaar voerde, verkogt zijnde, heeft de Societeit hetzelve gekogt tot een woning voor den Heer Commandeur die daar ook 't gebruyk van heeft.]

[11] OUDSCHANS DENTZ, 'De herkomst en de beteekenis van Surinaamsche plantagenamen'. *W.I.G. 26*, 1944, p. 147–180; Combé wordt behandeld op p. 162.

[12] Ook in de uitspraak van het woord Watermólenstraat in Paramaribo is de klemtoon verschoven.

[13] S.v. Paramaribo, p. 551.

[14] TEENSTRA, *De landbouw in de Kolonie Suriname*, Groningen, 1835. Deel 2, p. 103 en 120.

[15] H. F. RIKKEN, CssR., *Codjo, de Brandstichter*, Paramaribo, 1904, p. 7.

[16] Inventaris der verzameling kaarten, berustende in het Rijks-archief, 's-Gravenhage, 1867, no. 1717.

[17] Zie noot 2 en 9. Rijksarchief Zeeland no. 2035. [Zie ook JOHANNA FELHOEN KRAAL, *Wapens en zegels van Suriname*, Amsterdam, 1950, p. 11 en noten 9 en 13, p. 23. De franse tekst van Combe's brief is in *De Navorscher* zeer corrupt afgedrukt.]

[18] Volgens Mulert behoorden de families Sterthemius en Thibaut tot de zeer rijke Zeeuwen. Crynsen's moeder heette ook Sterthemius, zie WARNSINCK, t.a.p., p. XI.

[19] OUDSCHANS DENTZ, 'De Hervormde Kerk in Suriname in haar begintijd', *W.I.G. 30*, 1949 p. 354; en 'Armen- en kerkezorg in Suriname na de inbezitneming der kolonie door Abraham Crynssen', *W.I.G. 27*, 1946, p. 315–316.

[20] Waarschijnlijk was de predikant die aldus over Combe sprak ds. Basseliers.

[21] Zie de publicatie van MULERT in *De Navorscher* 1917, vermeld in noot 7. Daarin komen de in de tekst genoemde lijsten voor. Combe zou volgens deze berekening per jaar als traktement genieten 7880 pond suiker of *f* 394 en aan rantsoen 4992 pond suiker of *f* 259,60.

PH. A. SAMSON

DS. CORNELIS VAN SCHAICK (1808–1874) ALS SCHRIJVER EN DICHTER

In de *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië* wordt, in 1916, onder het hoofd 'Romans, Dichtwerken' (p. 611), onder meer de naam van Cornelis van Schaick vermeld. Zijn daarin genoemd *Dichtbundeltje voor de Surinaamsche jeugd* (Haarlem, 1853) is zeer bekend in Suriname en de gedichtjes hieruit zijn vaak in schoolboeken en krantenartikelen overgenomen; van het romantisch verhaal *De Manja, Familie-tafereel uit het Surinaamsche volksleven* (Arnhem, 1866) is echter in Suriname geen exemplaar te vinden.

Cornelis van Schaick werd op 25 oktober 1808 te Amsterdam geboren en was vóór zijn ambtsaanvaarding te Paramaribo, op 12 april 1852, achtereenvolgens predikant te Hengelo, Amsterdam en Dwingeloo. In Suriname maakte hij zich al spoedig tot een gewaardeerd lid van de gemeenschap en hij bekleedde er verschillende erefuncties.

In Nederland had Van Schaick zich bekendheid verworven als auteur van *Vijf maanden, een boek van vertroosting op den weg des lijdens;* een van zijn predikaties was uitgegeven onder de titel van *De eerste zonde* (*Genesis 3–16*); de opbrengst hiervan diende ter leniging van de nood, die in 1849 in het dorp Grafhorst bij Kampen heerste ten gevolge van een verschrikkelijke brand.

Ook Suriname profiteerde van zijn vruchtbare pen. In de lokale pers schreef Van Schaick vaak ingezonden bijdragen en vooral gedichten. Merkwaardig is dat hij in die gedichten dikwijls algemeen gangbare neger-engelse uitdrukkingen gebruikte.

In het voorbericht van zijn *Dichtbundeltje voor de Surinaamsche jeugd* zegt de schrijver: "zoo groot de overvloed van kinderboekjes, proza en poëzie in het Moederland is, zoo arm is Suriname in dat opzicht. Hoe uitnemend b.v. de kindergedichtjes van onze eigen Van Alphen zijn, zij zijn voor het meerendeel hier minder gepast. Zeden, gebruiken, toestanden daarin behandeld zijn hier ten eenenmale vreemd". Om in deze leemte te voorzien, maakte Van Schaick in de trant van de kinderdichter Hieronymus van

Alphen gedichtjes, die, hoewel wij ze misschien niet mooi kunnen noemen, toch de verdienste hadden, dat de behandelde onderwerpen voor het Surinaamse kind begrijpelijk waren.

Teneinde de lezers een indruk te geven van de dichtersgaven en de opvoedkundige talenten van Ds. Van Schaick, nemen wij twee van zijn versjes op:

DE GEBROKEN KARAF

Jan had een karaf gebroken
Toen hij speelde met zijn aap.
Die op 't saidbord was geklouterd.
O wat schreide d'arme knaap!

"Poti! wat zal 'k nu beginnen?
Riep hij snikkend keer op keer.
"Zou 'k ook heel mijn spaarpot geven,
"'k kreeg er stellig geen zo weêr.

"'k Kan de stukken wel verstoppen,
Zorgen dat Mama 't niet ziet,
"Maar de kraf weêr heel te maken,
"Poti! neen! dat kan ik niet.

"Zal ik mijn aap de schuld dan geven ...
"Zal ik liegen voor Mama ...
"O dat nimmer! 'k wil 't bekennen,
"Hoe het dan ook met mij ga."

Daadlijk is hij met de stukken
Naar het magazijn gegaan.
Schreiend riep hij: "och Mamatje!
"Zie eens wat ik heb gedaan.

"'k Zat te spelen met mijn aapjen,
"Maar op eens ontliep hij mij,
"Sprong op 't saidbord – 'k wou hem krijgen,
"En ik wierp die kraf op zij!

"'t Spijt mij zeer", sprak zijn Mamatje,
"'k had haar van Oom van der Stad.
"Maar 't had mij nog meer gespeten,
"Als mijn Jan gelogen had.

"Wist men hoe een enkle leugen
"D'oorzaak is van 't grootst verdriet,
"Ieder zou steeds waarheid spreken,
"En men loog voorzeker niet.

"Kus Mama: 't is U vergeven.
"Schrei niet meer, mijn lieve Jan:
"Denk aan God: betracht het goede:
"Dan wordt ge een gelukkig man'.

SURINAME

dat is een land

Troe! ik ken geen beter.
'T is wel waar men zweet er,
Als de zon er gloeit en brandt,
Maar daar groeit de suiker van
En de koffij en banan.

Suriname bovenal,
'K zou geen plekjen weten
Waar gij zoo kunt eten,
Vruchten geurig zonder tal,
Neen! voor 't grootste rijksgebied
Ruilde ik Suriname niet.

Zelfs voor Holland ben ik bang,
'T mag er mooier wezen,
Maar ik zou toch vreezen,
'K leefde door de kou niet lang.
Wintervoet of winterhand
Hebt gij dadelijk in dit land.

Suriname bovenal
Wat men ook mag praten,
Wie 't verachten, haten,
'K sta voor Suriname pal
Hoe de zon er gloeit en brandt,
Suriname is het beste land.

Omstreeks 1853 werd in Suriname dringend behoefte gevoeld aan een tijdschrift tot bevordering van de kennis der Nederlandsch West-Indische Koloniën. Onder redactie van Ds. C. van Schaick, H. C. Focke, Ch. Landré, C. A. van Sypesteyn en F. A. C. Dumontier verscheen toen op 1 maart 1854 bij A. C. Kruseman in Haarlem het tijdschrift *West-Indië*, dat echter slechts twee jaargangen mocht beleven. De eerste bijdrage in dit tijdschrift (p. 1–41) was een "Proeve van of bijdrage tot de geschiedenis vooral der Hervormde kerk in Suriname" van de hand van Van Schaick: een doorwrochte historische studie, die door latere schrijvers over de geschiedenis van de Hervormde Gemeente in Suriname steeds is geraadpleegd.

Dit artikel veroorzaakte destijds veel deining, omdat de auteur meningen had verkondigd, die niet de instemming hadden van de gehele redactie. In het *Surinaamsch Weekblad* van 5 november 1854 werd door zijn vier mederedacteuren een advertentie geplaatst, waarin zij verklaarden dat dit artikel in de eerste aflevering van *West-Indië* buiten hun medeweten en tegen hun wil

was geplaatst. En op de omslag van de tweede aflevering van *West-Indië* (waarin het vervolg van het gewraakte artikel werd opgenomen, p. 81–88) delen de vier andere redacteuren mede "dat de heer C. VAN SCHAICK zich voortaan aan de Redactie onttrokken heeft". In dit verband moge er hier nog op worden gewezen, dat de strijdbare, vrijzinnige Van Schaick, die bovendien voorzittend-meester van de Vrijmetselaarsloge 'Concordia' was, verscheidene tegenstanders had.

Praktizijn Samuel van Praag schreef in het *Surinaamsch Weekblad* van 19 november 1854 een artikel, waarin hij Van Schaick aanviel over zijn artikel in *West-Indië*. In *De Indiër*, een in Zalt-Bommel uitgegeven dagblad, verscheen daarop een anonyme bijdrage, waarin het artikel van Van Praag in dergelijke termen werd gehekeld, dat deze een civiele actie tegen *De Indiër* instelde; het Provinciaal Gerechtshof in Gelderland bevestigde in hoger beroep het vonnis van de Rechtbank in Tiel van 22 mei 1857, waarbij gedaagde veroordeeld werd tot betaling van *f*. 100.

In een verzoekschrift van 25 september 1861 vraagt Van Schaick buitenlands verlof, in verband met een oogaandoening, hetgeen hem bij Gouvernementsresolutie van 30 september 1861 voor de tijd van een jaar wordt verleend. Op 27 oktober 1861 hield hij zijn afscheidspredikatie, als tekst nemend I Johannes 2 vers 18 'Het is de laatste ure'. Hij vertrok op 4 november. Bij K.B. van 16 januari 1864 werd hem eervol ontslag verleend, met ingang van 1 december 1863. Van Schaick overleed op 28 januari 1874 te Amsterdam.

BOEKBESPREKING

De Gezaghebber, zijn taak en positie in ons staatsbestel, door M. P. Gorsira [Curaçao, 1959; dd. dec. 1958], 141 blz.

Over het verschijnen van deze studie betreffende een der belangrijkste ambten in het Antillaanse staatsbestel mogen wij ons van harte verheugen. De schrijver put uit een jarenlange ervaring. Zijn positie kiezen in strijdvragen verraadt een hoge opvatting van het ambt, dat hij met ere bekleedt, maar wordt toch steeds door zaakkennis en objectiviteit bestuurd. De uiteenzettingen zijn helder en geen belangrijk aspect van de stof is verwaarloosd.

Een inleidend hoofdstuk behandelt beknopt de geschiedenis van het ambt. De hoofdstukken II en VII behandelen de gezagsverhoudingen, waarin het staat. De hoofdstukken III, IV en V handelen over de rechtspositie van de gezaghebber en hoofdstuk VI over zijn taak. Het verwondert wel enigszins, dat de functie van de gezaghebber op financieel gebied aan het slot van hoofdstuk V en niet in hoofdstuk VI een plaats heeft gevonden (blz. 77 e.v.).

De wettelijke regeling van het gezaghebbersambt in de nieuwe verhoudingen doet vele vragen rijzen. De rechtvaardiging van zijn geschrift ziet de auteur dan ook daarin, dat "het is een poging om de moeilijkheden, die zich voordoen bij de beoordeling van de staatsrechtelijke positie van de gezaghebber zo scherp en duidelijk omlijnd als mogelijk te stellen en een oplossing voor deze onder de ogen te zien". Hij vleit zich niet over deze materie het laatste woord gesproken te hebben, m.a.w. hij stelt zijn opvattingen ter discussie.

Een recensie heet in het nederlands een boekbeoordeling. Dat oordeel heb ik in de eerste alinea hierboven ondubbelzinnig gegeven. Wat volgt moge slechts gezien worden als deelname aan de discussie, die over elk staatsrecht nooit kan ophouden.

In het tweede hoofdstuk bepleit de schrijver de zelfstandigheid van het gezaghebbersambt, zowel binnen de sfeer der eilandelijke eigen huishouding als in zijn verhouding tot het lands- en rijksgezag. Hij hecht daaraan, naar zich begrijpen laat, grote waarde.

Om deze moeilijke materie te kunnen benaderen lijkt het in de eerste plaats noodzakelijk om aan te geven, wat men onder de zelfstandigheid van een ambt heeft te verstaan. Ik geloof, niets anders dan dit, dat de ambtsdrager in zijn ambtsuitoefening niet ondergeschikt is, niet onderworpen aan de bevelen, uitgaande van een hoger ambt.

Nu is het volkomen waar, dat de gezaghebber binnen de eilandelijke sfeer geen chef kent. Met name kan de raad hem ter zake van de functies, die de eilandenregeling hem hier toekent, niet instrueren. Maar als men de desbetreffende artikelen raadpleegt – 70, 71, 72, 74 – zal men zien, dat daaraan niet veel macht te ontlenen valt. Belangrijk en invloedrijk is de positie van de gezaghebber als voorzitter én van de raad én van het bestuurscollege. Hij oefent die functiën echter uit op de grondslag van de reglementen van orde, die niet hij vaststelt. En ten slotte, hij is – behoudens de taak van het bestuurscollege ter zake – belast met de uitvoering van de besluiten van de raad en van de besluiten en beschikkingen van het bestuurscollege. Welke armslag die hem laten, hangt geheel van hun detaillering af, maar in wezen is hier toch onderschikking – geen zelfstandigheid. Ik merk in het voorbijgaan op, dat de eilandenregeling heeft verzuimd des gezaghebbers positie als chef van de eilandambtenaren vast te leggen. Alles bijeen is de belangrijkheid van het gezaghebbersambt binnen de eilandelijke sfeer veeleer toe te schrijven daaraan, dat zijn centrale positie hem tot de motor maakt van het overheidsbedrijf, dan aan zijn zelfstandigheid.

Het valt dan ook op, dat het zo even behandelde punt de schrijver geen aanleiding geeft tot critische opmerkingen. Des te meer aandacht geeft hij aan de positie in de lands- en de rijkssfeer. De gezaghebber is geroepen tot medewerking aan de rijkstaak en tot bijstand in de landstaak – eilandenregeling artikelen 67 en 68 – en in beide gevallen is hij onderworpen aan de aanwijzingen van de gouverneur, in het eerste geval als hoofd der landsregering, in het tweede als orgaan van het koninkrijk.

Om nu de zelfstandigheid van de gezaghebber in deze situaties te funderen, stelt de schrijver, dat ook hier het steeds de gezaghebber *als zodanig* is, die geroepen wordt en niet als ondergeschikt ambtenaar (blz. 19). Mij schijnt dit een petitio principii. De wet kent noch in de Antillen, noch in Nederland of elders in het koninkrijk de formule 'als zodanig'. In tegendeel komt men telkens ambtshalve koppeling van de ene functie aan de andere tegen, waarbij de gezagsverhouding, waarin elke afzonderlijke functie staat, uit het eigen kader moet worden afgeleid. Ongetwijfeld is ons recht uiterst zuinig met het plaatsen van de dragers van een zelfstandig hoofdambt in een nevenfunctie in ondergeschiktheidsverband. Maar ik kan toch verwijzen naar de burgemeester als hulpofficier van justitie (ned. strafvordering, artikelen 154 en 158) en naar het inderdaad met vele restricties omgeven artikel 20 van de Wet bescherming bevolking (nederlands staatsblad 1952–404). Iets anders ligt het geval in de artikelen 80 e.v. en 98 e.v. van de Waterstaatswet 1900. Ons punt wordt er slechts te scherper door belicht. Want hier gaat het over zelfstandige waterschapsbesturen, die onder bepaalde omstandigheden verplicht worden hun bevolen handelingen te verrichten, die normaliter tot hun zelfstandige bevoegdheidssfeer behoren. Deze besturen zijn toch zeker wel hier 'als zodanig' geroepen. De omgekeerde figuur, dat bekleders van een onzelfstandig hoofdambt tot een nevenambt worden geroepen, waarin zij zelfstandig zijn, was vooral in het

nederlands-indische recht frequent: bestuursambtenaren – rechter, bestuursambtenaren – burgemeester, enz.

Uit het gezegde volgt, dat voor mij ons vraagpunt is beslist door de onderwerping, in de artikelen 67 en 68, van de gezaghebber aan aanwijzingen van hoger hand, terwijl de schrijver juist de betekenis van die aanwijzingen wil bepalen in het licht van zijn stelling, dat hier een taak is opgelegd aan de gezaghebber 'als zodanig'. Van dit gezichtspunt uit concludeert hij dan – m.i. niet logisch dwingend – tot deze vage norm, dat de aanwijzingen "als regel een algemeen karakter (dienen) te dragen" (blz. 19).

Nog uit ander oogpunt kan ik hem hier niet bijvallen. Terecht herinnert de schrijver eraan, dat de aanwijzingen hun intrede maakten in het antillaanse staatsrecht met de staatsregeling van 1936, die – voeg ik eraan toe – zelf weer ontleende aan de Indische staatsregeling van 1925. De invoering van deze laatste ging nu echter juist gepaard met de intrekking van de algemene instructie voor de gouverneur generaal en geen auteur van gezag twijfelt eraan of met aanwijzingen zijn bevelen ad hoc bedoeld (Van Vollenhoven, *Staatsrecht Overzee*, blz. 289, 292; Kleintjes, *Staatsinstellingen van Nederlandsch Indië*, 6e druk, I, blz. 224; Schrieke, *Inleiding in het staatsrecht van Nederlands-Indië*, blz. 43).

Het motief, dat de schrijver drijft tot het vindiceren van een zo groot mogelijke zelfstandigheid in de hier bedoelde verhoudingen is de vrees, dat de gezaghebber gespannen zal worden voor het karretje van een partijregering en daarvan tegenover het publiek het odium zal dragen tot schade van zijn bovenpartijdige positie (blz. 20). Indien echter al de grens tussen algemene en bijzondere aanwijzing scherp genoeg zou zijn om als waarborg te kunnen dienen, dan nog heeft de schrijver die zelf ontkracht door alleen maar 'als regel' zulk een algemene instructie te eisen.[1] Staat hij bovendien niet veel meer aan het genoemde gevaar bloot als hij de besluiten van zijn raad moet uitvoeren – als dat partijdige besluiten zouden zijn? Neen, veilig moet de gezaghebber zich voelen tegenover de landsregering, omdat artikel 68 slechts bijstand van hem verwacht. Het is dan ook zo, dat plicht (en bevoegdheid) om met gezag op te treden tegenover de burgerij hem slechts uit wettelijke regelingen kunnen geworden, maar dan zitten we in de materie van het medebewind, waarover straks. Hier echter handelt de landsregering; de gezaghebber is inderdaad niets anders dan 'de verlengde hand' (blz. 21) van die regering; hij verschaft haar de gegevens voor haar beslissing, brengt die over, voert haar wellicht uit, maar kan steeds doen uitkomen dat hij slechts als manus ministra handelt.

Thans iets over het medebewind. Het verband met het voorafgaande zal spoedig blijken. Artikel 58, lid 1, van de eilandenregeling zegt, dat wanneer aan de uitvoering van landsverordeningen of landsbesluiten, houdende algemene maatregelen, door organen van het eilandgebied moet worden medegewerkt, dit geschiedt door het bestuurscollege, tenzij bepaaldelijk

---

[1]) Een voorbeeld van een bijzondere aanwijzing aan de gezaghebber, door deze opgevolgd, in bijlagen handelingen eerste kamer 1958–1959, stuk 101*a* blz. 2, 1e kolom.

de medewerking van de raad of van de gezaghebber wordt gevorderd. Faalt de raad, dan springt het bestuurscollege in (art. 58, lid 2); faalt het bestuurscollege, dan de gezaghebber (art. 68, lid 2). Het is nederlandse traditie geworden (maar Thorbecke dacht er nog anders over), dat de uitvoering door lagere corporaties in medebewind niet onderworpen is aan instructie door het hogere bestuurlijk gezag. Maar men zorgt er dan ook voor, dat, indien die zelfstandige organen tekortschieten, de zaak in laatste instantie in handen komt van een functionaris, die men wel bevelen kan (bij nederlandse gemeenten de commissaris des Konings, gemeentewet, art. 156). Hier is dit niet het geval en de vraag rijst, of men de consequentie van deze situatie wel onder het oog gezien heeft. De gezaghebber als eilandorgaan immers kan men van landswege niet bevelen. Maar moet nu wellicht in dit verband betekenis worden toegekend, aan het feit, dat men in artikel 68 van de eilandenregeling twee zaken heeft samengebracht – zij het toch weer als lid 1 en lid 2 gescheiden – die op het eerste gezicht weinig met elkaar te maken hebben, nl. des gezaghebbers bijstand aan de gouverneur hoofd der landsregering en zijn optreden ter vervanging van het bestuurscollege inzake medebewind? Zag men dit laatste ook als een vorm van de bijstand? Dat zou het woordje 'ook' in de toelichting van Van Helsdingen en Hooghoudt zwaar van betekenis maken, want deze luidt: "De gezaghebber staat eveneens de Gouverneur als hoofd der Landsregering bij, ook in de plaats van het bestuurscollege, indien dit niet de vereiste medewerking verleent." Zo opgevat wordt hier de werkzaamheid van de gezaghebber in medebewind onderworpen aan de aanwijzingen van de landsregering. Maar hoe dan, wanneer de wettelijke regelingen van het land rechtstreeks de gezaghebber oproepen – op grond dus van eilandenregeling 58, waar hij samen met de raad wordt genoemd? Ik bevind mij in een meer benijdenswaardige positie dan de gezaghebber van Curaçao; ik kan nl. zeggen: ik weet het niet; ik weet alleen, dat de regeling van het medebewind in de eilandenregeling niet is geslaagd. Bij de bespreking van het boek van Gorsira en anderen over *De Zelfstandigheid der Eilandgebieden* in jaargang 36 (1955) van dit tijdschrift, blz. 74, heb ik nog het standpunt ingenomen, dat de gezaghebber steeds in rijks- en landszaken ondergeschikt is aan de gouverneur. Bij nader inzien meen ik, dat ik daarbij te weinig gewicht heb toegekend aan de tekst van artikel 58, lid 1, der eilandenregeling (zie boven), waar raad, bestuurscollege en gezaghebber onmiskenbaar op een lijn worden gesteld. Ik eindig nu dus liever met een non liquet.

Over medewerking van raad of bestuurscollege aan de uitvoering van rijkswetten en algemene maatregelen van rijksbestuur spreekt de eilandenregeling niet, hoewel de uitvoering van verdragen zeer wel zal kunnen brengen op gebied, dat tot de competentie van de eilandgebieden behoort. Weliswaar is hierin voorzien bij de artikelen 27 jo. 19 van het Reglement voor de Gouverneur van de Nederlandse Antillen, maar niets wordt gezegd over een eventueel tekortschieten van raad of bestuurscollege. Dat voor het rijkswerk ook een beroep mag worden gedaan op de gezaghebber komt – 'ten overvloede' zegt de toelichting van Van Helsdingen en Hooghoudt – artikel 67 van de eilandenregeling bevestigen en men moet aannemen, dat hier bewust niet van bijstand, maar van het ruimere medewerken wordt gesproken. Níét ten overvloede evenwel wordt de gezaghebber voor dit

alles onderworpen aan de aanwijzingen van de gouverneur als orgaan van het koninkrijk.

Ten slotte acht ik ook de positie van de gezaghebber als plaatselijk hoofd der politie (eilandenregeling 73) niet bepaald door de opmerking, dat hij 'als zodanig' met laatstbedoelde functie is belast. De politie is een landsdienst en wanneer in haar organisatie [1] de gezaghebber wordt ingeschoven, dan moeten de gezagsverhoudingen, waarin hij staat, uit de ordening van die organisatie worden afgeleid. De nederlandse Politiewet (staatsblad 1957–244) steunt op dezelfde gedachte. De burgemeester (als zodanig, zou ik menen) is hoofd van de gemeentepolitie (art. 3). Bij de handhaving der openbare orde treedt hij zelfstandig op en beschikt hij zelfs over de in zijn gemeente dienst doende rijkspolitie (art. 35). Maar inzake de justitiële politie heeft hij te zorgen, dat zijn gemeentepolitie zich gedraagt naar de aanwijzingen van het bevoegd gezag (het openbaar ministerie, art. 40, lid 3).

Zonder artikel 73 van de eilandenregeling zou het land de gezaghebber niet als politie autoriteit hebben mogen inschakelen, want dat is nog iets anders dan de medewerking aan de uitvoering van wettelijke regelingen, zoals bedoeld in artikel 58.[2] Maar nu dit is geschied zal de gezagsverhouding, waarin dit ambt in de landspolitieorganisatie staat, van landswege mogen en moeten worden geregeld. Dit is geschied in de Politieregeling 1957 (publicatieblad 37). Op grond daarvan en niet op grond van het beroep op de gezaghebber 'als zodanig' blijkt inzake politie de gezaghebber niet onderworpen aan bevelen ad hoc van de algemene leider der politie (in casu de minister van justitie, maar niets zou er zich m.i. tegen verzetten, als onder de verantwoordelijke minister een ambtelijk hoofd der politie werd geschapen), maar alleen aan 'algemene aanwijzingen' en dan nog in de vorm van een landsbesluit, houdende algemene maatregelen – dus een openbare instructie (art. 3, lid 1 jo. 2, lid 2).

Overtuigend stelt de schrijver in het licht, dat de rechtspositie van de gezaghebber geheel onvoldoende is geregeld. Om het probleem duidelijk te stellen moet men zich echter losmaken van de verwarring, die er algemeen omtrent de begrippen ambt, ambtenaar, orgaan bestaat. De auteur schijnt mij aan deze verwarring niet geheel ontkomen. Ongetwijfeld kan ik met hem meegaan, waar hij stelt, dat de gezaghebber wel een ambt bekleedt, maar daarom nog geen ambtenaar is. Niet verenigen kan ik mij met de reden, die hij voor deze uitspraak opgeeft, nl. dat het ambt het typische ambtenaarskarakter ontbeert, omdat het kenmerk van ondergeschiktheid eraan ontbreekt (blz. 27).[3] En als hij deswege de gezaghebber qualificeert als bestuursorgaan, dan kan ik dat laten gelden – al was ik het begrip

[1] Niet in het korps!

[2] Ik zie niet over het hoofd, dat de eilandenregeling tegenwoordig ook een landsverordening is. Maar evenals de staatsregeling is zij toch hoger in rang dan de gewone landsverordening.

[3] Op blz. 28 noemt de schrijver de leden van de rechterlijke macht landsambtenaren. Terecht, omdat hij er landsdienaren mede bedoelt – zie beneden –, maar in tegenspraak met zijn eigen criterium, want het ondergeschiktheidselement ontbreekt.

orgaan liever kwijt –, maar dit heeft niets te maken met de rechtspositie van de gezaghebber.

Ambt is een bijzondere werkkring, met eigen taak en bevoegdheden en staande tot andere ambten in een bepaalde gezagsverhouding. Elk ambt heeft zijn ambtsdrager en men spreekt daarom vaak van diens taak, bevoegdheden en van de gezagsverhouding, waarin hij staat. Dit is minder zuiver, maar behoeft geen verwarring te wekken, indien men maar bedenkt, dat dit alles geen element is van zijn persoonlijke rechtspositie. Deze laatste betreft de materiële contraprestaties voor zijn ambtsvervulling; de algemene vereisten, waaraan hij moet voldoen om een goed ambtsdrager te zijn; de tuchtmaatregelen, waaraan hij is onderworpen; de waarborgen, dat hij niet willekeurig uit zijn ambt en daarmede uit de voor hem waardevolle positie wordt gestoten en alles, wat aan dit een en ander vast pleegt te zitten. De rechtspositieregeling kan nu verbonden zijn óf aan de ambtsvervulling, óf aan het staan in dienstbetrekking tot een openbaar lichaam. In het laatste geval pleegt men te spreken van ambtenaar (ongeacht of hij een ondergeschikt, dan wel een zelfstandig ambt bekleedt), maar minder aan verwarring met ambtsdrager onderhevig is de term overheidsdienaar. De landsdienaar is in dienst van het land (de Nederlandse Antillen), de eilandsdienaar in dienst van een eilandgebied. Hoofdverplichting van de overheidsdienaar is om zich de opdracht van (meestal naar de soort) bepaalde ambten te doen welgevallen en die naar beste weten te vervullen. De overheidsdienaar verwacht van dit stelsel een opgaande loopbaan; het openbaar lichaam de vorming van ervaren en deskundige ambtsdragers. Het is echter geenszins zo, dat de duur van de dienstbetrekking geheel en al gevuld moet zijn met aaneensluitende perioden van ambtsvervulling. Alleen al aan het wachtgeldinstituut laat zich demonstreren, dat men tegelijk overheidsdienaar en ambteloos kan zijn. Terecht critiseert dan ook Gorsira de uitspraak van de antillaanse regering, dat de gezaghebber – landsdienaar door ontslag uit zijn ambt tevens ophoudt landsdienaar te zijn (blz. 34). Regel zal voorts uiteraard zijn, dat de dienaren van een bepaald openbaar lichaam belast worden met de vervulling van ambten van dat openbaar lichaam. Maar noodzakelijk is dat niet. Zo is b.v. het instituut van de ter beschikking stelling van landsdienaren om te worden aangesteld in eilandambten in de Nederlandse Antillen een welbekende figuur.

De koppeling van de rechtspositie aan de ambtsvervulling komt voornamelijk voor bij door verkiezing te vervullen ambten (staten- en raadsleden) of beleidsambten, waar de ambtsbekleding om beleidsredenen (politieke redenen) moet kunnen worden afgebroken (ministers). De rechtspositie van de ambtsdragers zal de invloed van deze bijzondere situatie ondergaan en daarom afzonderlijk volledig moeten worden geregeld, zij het mogelijk op sommige punten door toepasselijkverklaring van de regelingen voor de overheidsdienaren.

De moeilijkheid met het gezaghebbersambt is nu, dat men daaraan een soort middenpositie heeft toegedacht, evenals aan het nederlandse burgemeestersambt, getuige de zesjarige ambtstermijn (eilandenregeling 63). Staatsregeling en eilandenregeling bemoeien zich beide met de rechtspositie, maar onopgehelderd blijft of hij als overheidsdienaar wordt gezien – en zo ja, van het land of van het eilandgebied –; duidelijk is wel, dat hij zowel een eilandsambt als een landsambt (plaatselijk hoofd van politie)

bekleedt, om van sommige rijksfuncties (eilandenregeling 67, 98) te zwijgen, maar dat beslist niets over zijn eventueel overheidsdienaarschap; bepaald is wel, dat de landsregering zijn bezoldiging vaststelt en dat de eilandskas de kosten ervan draagt – wat zowel bij een lands- als bij een eilandsdienaarschap zou passen als bij koppeling aan de ambtsvervulling; bepaald is niet, wie de rest van zijn rechtspositie vaststelt, wat óf uitdrukkelijk moest zijn vastgelegd óf uit zijn dienstverhouding tot enig overheidslichaam zou moeten volgen.

Het schijnt mij onmogelijk om uit dit gebrekkig samenstel van bepalingen door interpretatie tot een sluitend geheel te komen. En de landsregering had ongetwijfeld het recht om te bepalen, dat een landsdienaar, tot gezaghebber benoemd, landsdienaar blijft (in wezen een terbeschikkingstelling), maar stellig niet om uit te maken, dat een nietlandsdienaar, tot gezaghebber benoemd, daardoor landsdienaar wordt (blz. 34), hoezeer de benoemde er dankbaar voor kan zijn.

In de door het conflict op Aruba befaamd geworden vraag betreffende de vervanging van de gezaghebber deel ik wel de eindconclusie van de schrijver en van de rechter in eerste aanleg op Aruba (wiens vonnis 17 september 1958 in hoger beroep bevestigd schijnt te zijn), maar met hun betogen kan ik mij niet verenigen. Ook hier schijnt het nodig ons te bevrijden van een verwarde en niet consequent toegepaste terminologie. Dat artikel 66 van de eilandenregeling (vervanging van de gezaghebber in het algemeen) handelt over 'afwezigheid, belet of ontstentenis' en artikel 27 (vervanging van de gezaghebber als raadsvoorzitter) slechts van 'ontstentenis', geeft al een bedenkelijk wetgevend voorbeeld. Welke betekenis aan de gebruikte (of weggelaten) termen wordt gehecht vindt nergens toelichting. Ontstentenis betekent ontbreken en duidt er dus op, dat het ambt (wellicht tijdelijk: schorsing van de ambtsdrager) onvervuld is, geen ambtsdrager heeft. Belet betekent verhindering en deze zal zich wel altijd uiten in afwezigheid, om welke reden dan ook, wegens een verre reis even goed als wegens kluistering aan het ziekbed. In dit geval blijft de ambtsdrager het ambt bekleden, hij is slechts feitelijk buiten staat (voor één geval of voor enige tijd) zijn ambtswerkzaamheden uit te oefenen. Het is dus duidelijk, dat met de termen belet en ontstentenis het gehele veld wordt bestreken en dat afwezigheid geen afzonderlijke vermelding behoeft. Het is tevens duidelijk, dat in artikel 27 ten onrechte van belet geen melding is gemaakt.

In beide gevallen moet erin worden voorzien, dat de verrichting van de ambtswerkzaamheden ongestoord doorgaat. In artikel 66 is er dan ook voor gezorgd, dat een waarnemend gezaghebber onmiddellijk kan invallen. De tekst spreekt in het enkelvoud, maar het zou onjuist zijn om daaruit af te leiden, dat er slechts een enkele waarnemer zou mogen worden aangewezen. Zo meent ook Oud (*Handboek voor het Nederlandse Gemeenterecht*, I, blz. 471) ten aanzien van de aanwijzing van meerdere wethouders als loco-burgemeester ingevolge artikel 84 gemeentewet. En hoewel de artikelen 98 en 102 van de grondwet slechts van één, door de Kroon te benoemen voorzitter reppen van de kamers der staten generaal, voorzien de reglementen van orde in de aanwijzing van meerdere waarnemende voorzitters. Gorsira meent wel, dat het gelijktijdig uitvallen van gezaghebber en waarnemend gezaghebber een 'zeer hypothetisch geval' is, maar

ontstentenis van de eerste en belet van de tweede kan gemakkelijk voorkomen. Het punt is dus van practisch belang.

De voorziening van artikel 66 eilandenregeling dient blijkens de aanwijzing van de vervanger voor er van belet of ontstentenis sprake is, om een ononderbroken verrichting der ambtswerkzaamheden te waarborgen. Er is wel zekere ruimte om naar geschikte persoonlijkheden uit te zien, maar hoofdzaak is de parate voorziening.

Geheel anders ligt de zaak bij de toepassing van artikel 13, lid 2, van de staatsregeling: in het belang van de dienst mag de gouverneur voorzien in de tijdelijke waarneming van betrekkingen, door de Koning te begeven. Voor de vraag, of dit voorschrift kan slaan op de gezaghebber – hoewel, zoals boven werd betoogd, het twijfelachtig mag heten of hij landsdienaar is – sluit ik mij gaarne aan bij Gorsira's opvatting. Het gezaghebbersambt is ongetwijfeld een betrekking,[1] door de Koning te begeven en er is geen reden om aan te nemen, dat voor dit belangrijke ambt de hier gegeven voorziening niet zou gelden.

De enkele tekst van artikel 13, lid 2, van de staatsregeling laat ongetwijfeld ruimte voor de opvatting, dat hier dezelfde materie wordt geregeld als in artikel 66 van de eilandenregeling: voorziening bij belet of ontstentenis. Niets in de tekst verzet er zich ook tegen, dat de gouverneur al bij voorbaat een tijdelijk waarnemer aanwijst. De eilandenregeling zou dan moeten worden opgevat als een uitwerking van het voorschrift van de staatsregeling. De wetsgeschiedenis geeft over de betekenis van onze tekst niet het minste licht. De geschiedenis van zijn toepassing des te meer.

Het in 1868 afgekondigde, maar in 1865 reeds zo goed als voltooide [2] "reglement op de inrigting en zamenstelling der regterlijke magt" – een algemene maatregel van bestuur – blijkt naast de door de Koning te benoemen president en leden van het hof van justitie (de gezaghebbers werden toenmaals nog niet door de Koning benoemd) te kennen leden-plaatsvervangers (art. 42), die 'bij verhindering of ontstentenis' voor de gewone leden moesten invallen (art. 18). Drie leden-plaatsvervangers behoorden tot de organieke samenstelling van het hof (art. 42) en waar toenmaals de Koning niet eens alle vaste leden, maar alleen de gegradueerden onder hen moest benoemen, is het duidelijk, dat het ambt van lid-plaatsvervanger door de gouverneur was te begeven. Incompatibiliteiten bestonden alleen voor de bezoldigde rechterlijke ambten, waarbij een toelage niet als bezoldiging gold, dus niet voor de leden-plaatsvervangers. Des te meer valt het op, dat de gouverneur dispensatie mocht verlenen aan hen, "die met de tijdelijke waarneming van regterlijke betrekkingen belast worden". (art. 8) en die dus kennelijk wel bezoldigd werden. Hier, en op deze plaats alleen, de formule van de staatsregeling (toenmaals regeringsreglement, art. 35, lid 2).

Welke van de plaatsvervanging afwijkende figuur men op het oog had, is vooral gebleken toen men er later misbruik van ging maken. De gewoonte ontstond – misschien niet zonder reden – om nieuw te benoemen leden van het hof aan een proeftijd te onderwerpen en aangezien de wet

[1] Ook de term betrekking wordt in verschillende zin gebruikt. Hier is ongetwijfeld ermede bedoeld: ambt.

[2] Bordewijk, *Handelingen over de Reglementen op het beleid der Regering in de kolonien Suriname en Curaçao*, blz. 670.

hun benoeming voor het leven eiste, werden gegadigden eerst met de tijdelijke waarneming van het ambt belast en pas later door de Koning in het ambt benoemd. (Zie Van Helsdingen, *De staatsregeling van de Nederlandse Antillen van 1955*, blz. 334.)

Het verschil laat zich aldus uitdrukken, dat de plaatsvervanger wel de rechten en plichten van het ambt waarneemt, maar niet met het ambt bekleed is, terwijl de met de tijdelijke waarneming van het ambt belaste dit wel bekleedt, maar slechts voor een op een of andere manier begrensde termijn. Wat echter heeft men juridisch bij dit beeld van het 'bekleden' van een ambt te denken? Staatsrechtelijk komt het er toch alleen op aan, dat het ambt (de werkkring) een bevoegde vertegenwoordiger heeft voor de uitoefening van zijn plichten en rechten. Van die kant bezien is er geen verschil tussen de normale titularis, de plaatsvervanger en de tijdelijk met de waarneming van het ambt belaste persoon. Zij allen zijn op hun beurt ambtsdrager. We moeten dus het verschil tussen deze figuren zoeken bij de rechtsbetrekking, die hun persoonlijke verhouding tot het ambt vestigt.

Dat in de figuur van artikel 13 der staatsregeling het ambt vervuld is, betekent, dat de opdracht tot tijdelijke waarneming slechts mogelijk is bij ontstentenis van de normale ambtsdrager. De waarnemer verschilt daarvan door de tijdelijkheid van zijn benoeming, d.w.z., dat hij niet zijn ambt houdt 'during good behaviour', c.q. voor het leven, tot het verstrijken van een wettelijke ambtstermijn of het bereiken van een wettelijk gefixeerde leeftijd, maar dat hij te allen tijde kan worden ontheven; hier met name zodra de Kroon het ambt (aan een ander) begeven heeft.

In beginsel zal de tijdelijke waarnemer aan dezelfde benoembaarheidseisen, incompatibiliteiten en verbodsbepalingen onderworpen zijn als de normale ambtsdrager, immers, dit alles zit aan het ambt vast en niet aan de persoonlijke rechtspositie; alleen de wetgever, die al die vereisten vaststelt zal uitzonderingen kunnen maken. Voor de plaatsvervanger staat het er niet anders voor, maar men mag verwachten, dat men met dispensaties veel guller zal zijn. Immers, vraagt men naar de ratio van deze dubbele voorziening, dan is het deze, dat het bij de plaatsvervanging (als in art. 66 eilandenregeling) gaat om een onmiddellijk invallen, *zo snel mogelijk* en in het andere geval – wanneer men reden heeft om aan te nemen, dat de koninklijke beslissing lang zal uitblijven; men denke aan de verkeerssituatie in 1865 – om een *zo goed mogelijke* voorziening. In Nederlands Indië kende men voor het ambt van lid van de raad van Nederlands Indië het voorschrift, dat de tijdelijke waarnemer een der twee personen moest zijn, die de gouverneur generaal had aanbevolen voor de definitieve benoeming door de Kroon. Tussen haakjes, hieruit blijkt tevens weer, dat deze figuur de ontstentenis van de normale ambtsdrager onderstelt.

De tijdelijke waarneming op de voet van de staatsregeling is hoofdtaak van de betrokkene; de invaller van de eilandenregeling vervult een neventaak naast zijn hoofdtaak. De gedeputeerde blijft gedeputeerde (men zie de bezoldigingsregeling in eilandenregeling, artikel 76).

Uit het betoog, dat men hier met twee onderscheiden figuren te maken heeft, volgt nog een belangrijke conclusie. Deze nl., dat naast de tijdelijk waarnemend gezaghebber ex art. 13, lid 2, der staatsregeling de waarnemer ex art. 66 eilandenregeling er mag, ja behoort te zijn. Ik ontken dus

op grond van bovenstaand onderzoek de stelling, door de rechter in eerste aanleg in eerder vermeld vonnis geponeerd (maar niet geadstrueerd), dat er voor de tijdelijk waarnemend gezaghebber slechts plaats is "bij afwezigheid, belet of ontstentenis (of vacature) van de gezaghebber, terwijl tegelijkertijd de door de Gouverneur aangewezen waarnemend gezaghebber verhinderd is de functie van gezaghebber uit te oefenen." Alleen al het onpractische van een dergelijk stelsel, het telkens aanwijzen door de gouverneur van een tijdelijke waarnemer als de waarnemend gezaghebber is verhinderd (dus in geval van belet, hoe voorbijgaand ook) mocht waarschuwen, dat men hier op het verkeerde spoor was.

In het vijfde hoofdstuk komt de schrijver uitvoerig terug op het vraagstuk van de aanwijzingen en van de positie van de gezaghebber als plaatselijk hoofd van politie. Op de rechtsvragen ben ik reeds ingegaan. De grote waarde van deze beschouwingen ligt daarin, dat er een beleidvol bestuurder aan het woord is, die het evenwicht tussen de verscheiden aspecten van het gezaghebbersambt zorgvuldig en met juist gevoel voor verhoudingen weet af te wegen.

LOGEMANN

Suriname, een land in opkomst. Serie Monografieën No. 1, door Drs. J. DE HOOG. Uitgave: Etnografisch Museum te Delft 1958. 36 blz., 2 krt., ill.

Goede bedoelingen blijken soms evenzeer als goede voornemens de weg naar de hel te plaveien. Het doel van dit boekje over Suriname was inderdaad vriendelijk gesteld: "om de bezoekers" van het ethnografisch museum te Delft "een duidelijk beeld te verschaffen van dit mooie land met zijn gemengde bevolking". En het getuigt van de activiteit van de beheerder van het Delftse museum, dat hij de medewerking wist te mobiliseren van zijn gemeente niet alleen, maar ook van de groten in het Surinaamse bedrijfsleven: Billiton, Suralco, K.N.S.M. en Bruynzeel.

De connectie tussen Delft en Suriname blijkt niet duidelijk uit het geschrift, behalve dat een enkele regel van de tekst, en een viertal der – goed gereproduceerde – foto's verwijzen naar een "schenking H.K.H. Prinses Beatrix"; een deel van de haar in de West aangeboden cadeaus is na een rondreis van tentoonstellingen in Nederland in het ethnografisch museum te Delft ondergebracht.

Dit museum bezat tevoren niet veel anders dan Indonesische voorwerpen. De collectie begon in de jaren zestig van de vorige eeuw als verzameling leermiddelen bij de opleiding van Indische bestuursambtenaren, vond later onderdak in het gemeente-archief waarbinnen zij, na 1918 als een afgescheiden afdeling, een kwijnend bestaan leidde. In 1931 en volgende jaren had een reorganisatie plaats die de verzameling, in het Prinsenhof, weer enig aanzien verschafte zodat de bezoekcijfers van het ethnografisch museum naast die van het historisch museum in de duizenden liepen. Begin 1940, toen het Prinsenhof gerestaureerd moest worden, is de ethnografische collectie in een schoolgebouw opgesteld, maar tijdens de oorlog geheel opgeborgen en het jaarverslag van het archief en gemeentemuseum over 1946 kon niets anders melden over de ethnografische

verzameling dan dat zij opgeslagen was.[1] Enige jaren geleden is er sprake van geweest dat Rotterdam voor zijn volkenkundig museum de gehele Delftse collectie zou overnemen, maar tenslotte heeft de gemeente Delft haar een eigen nieuwe behuizing gegeven.

En de vernieuwing bracht, naar van zelf spreekt, een herorientatie van de samenstelling der collecties mee: van Oost- naar West-Indië. Dat men thans ook in Delft kennis kan nemen van enige volkenkundige aspecten van Suriname, is op zichzelf wel verheugend. Maar was het nu werkelijk nodig dat de heer de Hoog de bestaande populaire boekjes over dit land met een compilatie vermeerderde? Had hij maar een goede catalogus bij de voorwerpen gemaakt, desnoods met een ethnologische inleiding bij de verschillende groepen, waarvan de Indianen kennelijk zijn belangstelling hebben. Doch wat ons nu wordt voorgelegd is onevenwichtig, pretentieus en vol fouten, terwijl de in het voorwoord vermelde medewerking van de grote lichamen en de foto's afkomstig van hen en van Sticusa, Broedergemeente en Missie de schijn wekken van een zekere medeverantwoordelijkheid voor de inhoud.

Onevenwichtig is het boekje door de indeling; het algemeen overzicht (p. 1–14) omvat stukjes over Het Land, Fauna, Land- en bosbouw, Bosbouw, Mijnbouw en Industrie, Verkeer, Veeteelt en Visserij, Historische ontwikkeling, Toekomstbeeld en welvaartsplan, die, zeker uit verschillende bronnen bijeengebracht, duidelijke tegenstrijdigheden vertonen en op sommige punten details geven (b.v. uitvoercijfers van diverse houtsoorten van Bruynzeel over 1957) welke in analoge rubrieken niet voorkomen. Het tweede hoofdstuk, over de Indianen van Suriname (p. 14–25) en het derde, Bosnegerkultuur (p. 25–31) zijn pretentieus van gewichtige litteratuur en van willekeurig gekozen vorm-parallellen (gestyleerde mensfiguren Zuid Nieuw Guinea, p. 30) en lijstjes Indiaanse namen die voor een museumpubliek toch niet te verteren zijn. De "andere bevolkingsgroepen" worden in een vierde hoofdstukje van nauwelijks anderhalve bladzijde afgehandeld, hoewel er ook in het algemeen overzicht gegevens over te vinden zijn.

De litteratuurlijst aan het slot is navenant; in het algemene deel ontbreken boeken als Brons, Het Rijksdeel Suriname, en Kruijer's Suriname en zijn buurlanden. De met de hand getekende kaartjes zijn prullig, een staatje van K.L.M.-vervoer is een losse toevoeging, de foto's zijn – zoals gezegd – goed gereproduceerd.

En wat de fouten betreft, de drukfouten (luipaard voor luiaard, dissenterie voor dysenterie) en de stijlbloempjes, waarvan Charivarius zou hebben genoten, zijn te talrijk om op te sommen. Eén voorbeeld van des schrijvers taalgebruik: op p. 4 noemt hij enige landbouwprodukten:

---

[1] – Catalogus van de ethnologische verzameling der instelling voor onderwijs in de taal- land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië te Delft. 1888. Hierin komen, op ± 1500 nummers, 19 Westindische voor.

– Verslag van het Museum (vanaf 1931 Ethnographisch Museum) der gemente Delft.

– Verslag van het Gemeente-archief en het Gemeente-museum over het jaar 1944 (en volgende).

"*a. Rijst.* Als volksvoedsel bij uitnemendheid voor de inheemse bevolking is het verheugend te weten dat de verbouw van dit gewas de laatste jaren met sprongen omhoog is gegaan".

Voor kenners van Suriname mogen de volgende citaten volstaan voor een beoordeling van het gehalte der voorlichting:

"Administratief wordt het land in 7 distrikten verdeeld, namelijk:..." en dan volgen er 6 nummers, het stadsdistrikt wordt als zodanig niet genoemd (p. 2).

"*Marowijne-distrikt*... met hoofdstad Albina, een stad met ca. 12000 inwoners". De volkstelling 1950 geeft rond 4000 aan 'woonbevolking' voor het gehele distrikt en nog geen 500 voor Albina; de Surinaamse almanak 1955, per 31–12–1952: ruim 5300 voor het distrikt.

Van het distrikt Coronie wordt alleen de rijstbouw vermeld (p. 2); onder de produkten komen de kokosnoten voor zonder plaatsbepaling (p. 4).

"De spoorweg naar Dam vormt eigenlijk slechts de enige weg van betekenis [naar het binnenland], waaraan ook het internationale vliegveld Zanderij is gelegen" (p. 7). Deze spraakverwarring is wel zeer typerend voor het soort dat op vele plaatsen in dit boekje te vinden is. Hoeveel jaar al is het stuk van de spoorweg voorbij Kabel niet meer in gebruik? En dat ook een autoweg Paramaribo met Zanderij verbindt kan men uit deze mededeling moeilijk lezen.

"... dat in Suriname de slaverij [sic] eerst werd afgeschaft nadat de Verenigde Staten en Engeland dit allang hadden gedaan. In Engels Guyana gebeurde dit in 1843, in Frans Guyana in 1848; in Suriname ... in 1863" (p. 9). Weet de schrijver niet, dat de Verenigde Staten een burgeroorlog hebben gevoerd over de afschaffing van de slavernij in alle staten? Pas in 1865 is de abolitie in de federale constitutie opgenomen. De zin zou trouwens alleen logisch zijn geweest als er Frankrijk had gestaan in plaats van Verenigde Staten. En waarom Engels Guyana en niet Brits, zoals de naam nu eenmaal luidt, en wederom een storende drukfout: 1843 moet 1834 zijn; of 1838 als het einde van de overgangsperiode wordt bedoeld.

"Naast het z.g. neger-engels van de Bosnegers, het Oerdoes van de Hindoestani en het Maleis van de Javanen, ontwikkelde zich allengs het Nederlands als algemene omgangstaal". En even tevoren: "de Hindustani handhaven hun Hindoe's ritueel; de Islamiten gehoorzamen aan de geboden van de Koran; ..." (p. 11). Het is de heer de Hoog blijkbaar onbekend dat "Neger-Engels" als Surinaamse taal bepaald niet alleen door de Bosnegers wordt gesproken en dat de Javanen, tegenwoordig officieel Indonesiërs genoemd, veelal Javaans spreken en juist weinig Maleis. Ook voor hen immers is de lingua franca meer Surinaams of Nederlands. Dat in de Hindustani-groep zowel 'aanhangers van het Hindoeïsme' als 'Islamieten' worden aangetroffen, wordt ons pas op bladzijde 31 verteld.

Het is te bedroevend om er de lezer verder mee te vervelen.

Men kan slechts hopen, dat de heer de Hoog bij voortzetting van de Serie Monografieën, waarvan dit no. 1 is, met meer wetenschappelijke twijfel te werk zal gaan en zich beter zal laten voorlichten, voordat hij zich als voorlichter van zijn museumpubliek opwerpt.

J.F.K.

BIBLIOGRAFIE

ARTICLES

(27)
Continued from *W. I. Gids 35*, 1954, p. 98–112. — Publications not seen by the compiler of this incomplete bibliography are not included. — Summaries are indicated by a translation of the title.

Amigoe	= *Amigoe di Curaçao*	*OW*	= *Oost en West*
Beurs	= *Beurs- en Nieuwsberichten* N.A.	*SL*	= *Surinaamse Landbouw*
Car	= *The Caribbean*	*Vox*	= *Vox Guyanae* Sur.
Chr	= *Christoffel* N.A.	*WIG*	= *De West-Indische Gids*
Cur	= *Weekblad Curaçao*		

ABBENHUIS, Frater M. F.: De Katholieke Kerk in Suriname. (The Catholics in Surinam). *Vox 2*, 1956, p. 117–144.

ADHIN, J. H.: De culturele invloed van de Aziatische bevolkingsgroep op Suriname. (How the East has influenced cultural life in Surinam). *Vox 1*, 1955, *Statuutnummer* p 29–34.

ADHIN, J. H.: Enige aspecten van het Hinduïsme. (Some leading principles of Hinduism). *Vox 2*, 1956, p. 41–48.

Amerikaanse Rijksdelen. *N.Rott.Crt.* 2, 6, 8, 13, 15, 16, 20, 21, 23, 24.XII. 1955.

Antilliaanse regering in conflict [A. de Wit] met de procureur-generaal. De persvrijheid op het spel. *N.Rott.Crt.* 9.V; 3.VI.1957. — *Beurs* 23, 25, 27, 28.IV; 3, 4, 7, 15.VI; 8–10.VII; 23.XII.1957; 10.II; 10, 12, 14, 18.III; 17.IV; 4.VII.1958; 6, 9, 11, 16.III.1959. *OW 50*, 1957, *7* p. 25. *Telegraaf* 11.III.1958.

(Arbeiderskwesties Lago). *Beurs* 18.VI.1957. — *N.Rott.Crt.* 18.VI.1957.

(Arbeidsmoeilijkheden). *Cur 17*, 1955, *31*, *32*, *34*, *36*, *38*. — *Beurs* 24.XII. 1955.

(Arbeidsmoeilijkheden bij de CPIM). *Beurs* 7, 8, 11, 19, 23, 27.XI; 2, 4, XII. 1957. — *N.Rott.Crt.* 18.VI.1957.

(Arbeidsmoeilijkheden bij de Mijnmaatschappij Curaçao). *Beurs* 21.X; 3, 8, 9, 30.XI; 1, 7, 14–17, 21, 22.XII.1955; 7.I; 3.II.1956. — *Cur 17*, 1955, *39*, *43*; *18*, 1956, *2*, *6*.

Archeologist [prof. J. M. Cruxent] sees pottery as keys to secrets to Aruba's past. *Aruba Esso News* 19.VI.1953, p. 4–5, 10 figs.

ARIËNS, W. H.: Het vijfjarenplan voor de Antilliaanse Jeugdzorg. *Chr 1*, 1956, p. 293–298. — *Beurs* 2.VII.1954, p. 1.

ARNOLDO, Fr. M.: De Plantengroei op Curaçao. *Beurs* 12.X.1957, 8 figs.

ARRIAS, D. J. Ph. & KUYP, E. VAN DER: De historie van de Quarantainedienst in Suriname. (History of the hygienic measures taken in Surinam against quarantinable diseases). *Vox 3*, 1958, p. 79–86.

Aruba's water and electricity project. *Car 12*, 1958, p. 50–54, 5 figs.

AS, J. B. VAN: De Citrusexportgarantieregeling. (Regulation for a guaranteed export of citrus fruit). *SL 4*, 1956, p. 81–88.

AS, J. B. VAN: L.V.V. in 1956. Overzicht van de verrichtingen van het Departement van Landbouw, Veeteelt en Visserij in 1956. *SL 5*, 1957, p. 33–117, 54 figs.

AVES [H. J. KOELERS]: (Vogelleven op de Nederlandse Antillen). *Beurs* 4, 18.V; 1, 15, 29.VI; 13, 27.VII; 10, 24.VIII; 7, 21.IX; 19.X; 2, 16, 30.XI; 14, 28.XII.1955; 18.I; 10.II; 27.III; 4.V; 13.VII; 31.VIII; 21.IX; 30.XI. 1956; 1.II; 16.IV; 26.VII; 13.IX; 12.X.1957.

BELONJE, J.: Een schipper [Willem 't Hart, † 1830] op West-Indië te St. Maartensbrug. *De Speelwagen* (Wormerveer) *10*, 1955, p. 264–270, facs., pl. excl.

BENNEBROEK GRAVENHORST, W.: Film op Curaçao. *Chr 2*, 1957, p. 181–183.

BERG, J. G. V. D.: Vissen rondom ons eiland. *Beurs* 12.XII.1953; 4.II.1954, ill.

BERKLEY, L.: Het alcoholvraagstuk op Aruba. *Chr 2*, 1957, p. 242–254. — *Beurs* 6.IV.1956, p. 8.

Bezoek aan Curaçaos melkbedrijf. *Beurs* 14.VIII.1954, p. 3, 4 figs.

BOERHAVE BEEKMAN, W.: De classificatie van ongezaagd... Surinaams hout... *Eswin Orgaan 27*, 1956, p. 42–49.

BOOL, P. H. & KAMPELMACHER, E. H.: Some data on the occurrence of Salmonella in animals in Surinam. *Ant. v. Leeuwenhoek 24*, 1958, p. 76–80.

BOSKALJON, R. F. W. [music] & ENGELS, C. J. H. [text]: Welkomstcantate voor Hare Majesteit Koningin Juliana der Nederlanden bij gelegenheid van haar bezoek aan Curaçao. *Chr 1*, 1955, p. 107–110.

BOVEN, J. H. VAN: Vrije zônes voor de handel in de Nederlandse Antillen. *Schakels NA 19*, 1956, p. 3–6.

BRAAT, J. P.: De alcohol-bestrijding op Aruba. *Chr 1*, 1956, p. 314–318.

BRENNEKER; see HOFWIJK, 1956.

BRINCK, J. W.: Suriname. Delfstoffen. *Schakels S 25*, 1956, p. 24–28, fig.

BRINCK, J. W.: Zuid Suriname. *Schakels 88*, 1955, p. 25–30.

(Brokopondoplan). *N.Rott.Crt.* 22.III.1957; 28.I.1958. *Het Nieuws* 30.VI. 1956. *Alg. Handelsblad* 16, 21, 23.III.1956. *Beurs* 8.IV.1956. *Car 11*, 1957, 1. *Vakblad Biol. 38*, 1958, p. 28–29.

BRUIJNING, C. F. A.: Een bijzonder geval van myiasis veroorzaakt door Dermatobia hominis (Linnaeus Junior) in Suriname. (A case of cutaneous myiasis). *Entom. Ber. 19*, 1959, p. 7–12.

BRUIJNING, C.: Rassendiscriminatie gezien als uiting van sociale instincten. (Race discrimination as an exampel of behaviour which is essentially instinctive). *Vox 1*, 1954, p. 11–18.

BRUIJNING, C. F. A.: The Blattidae of Surinam. *Studies fauna Suriname 2*, 1959, p. 1–103, fig. 1–40.

BUDDE, J. W.: De Curaçaosche "Hofjes". *Chr 1*, 1956, p. 563–567, 2 figs.

BUISONJÉ, P. H. DE: De A-B-C-eilanden geologisch bekeken. *Schakels NA 24*, 1958, p. 2–24, 10 figs., cover incl.

BÜRER, M. TH.: Enkele ervaringen met mechanische grondbewerking te Kronenburg. (Some remarks on mechanized cultivation). *SL 4*, 1956, p. 9–15, 3 figs.

BÜRER, M. TH.: Het niet-gemechaniseerde rijstbedrijf van 4 ha. *SL 4*, 1956, p. 170–174.

BURGERS, A. C. J.: The reactions of the melanophores of the fiddler crab, Uca rapax, to crustacean eyestalk extracts and to vertebrate melanophorotropic hormones. *Proc. K. Ned. Ak. Wet. C 61*, 1958, p. 579–589.

BUTTNER, W. J. A.: Het Papiamento onder de academische loupe. *Beurs* 15.IV.1958, p. 7.

Bij het afscheid van Mr. de Gaay Fortman als redacteur van dit tijdschrift. *WIG 37*, 1957, p. 69–70, portr. excl.

Bij het aftreden van Landsminister Sprockel. *Alerta 6*, 11.III.1954, *54* 8 pp., portr.

Bij het 85-jarig jubileum van de Societeit De Gezelligheid. *Beurs* 4–7.IV. 1956, ill. — Bij de verhuizing ... 30. VII.

CABRERA, A. L.: Latin America. *Arid zone research VI, Plant ecology*, Unesco, 1955, p. 77–113, 3 figs.
Neth. Antilles not mentioned; only cursorily dealing with Venezuela.

CHATEAU, E. D.: Groepsvorming onder de straatjeugd van Paramaribo. (Groups formed by young men in the streets of Paramaribo). *Vox 1*, 1955, p. 179–184.

Claudius Henricus de Goeje. *WIG 36*, 1956, p. 89–90, portr. excl.; p. 91–94. — *37*, p. 41–50.

COLLIER, W. A. & AMSTELVEEN, W.: Die Blutgruppen der Bevölkerung von Surinam. *Vox 1*, 1954, p. 84–88.

COLLIER, W. A. & TIGGELMAN-VAN KRUGTEN, V. A. H.: De vleermuizen-lyssa in Suriname. (Rabies transmitted by bats in Surinam). *Vox 1*, 1955, p. 149–159.

(COOMANS, H. E.): Aanleg van centrale catalogus eist noeste en zorgvuldige arbeid. *Amigoe* 22.III.1958, p. 3, 3 figs.

COOMANS, H. E.: A survey of the littoral Gastropoda of the Netherlands Antilles and other Caribbean islands. *Studies fauna Curaçao 8*, 1958, p. 42–111, fig. 16, pl. 1–16 excl.

COOMANS, H. E.: Bibliotheken en lectuur op Bonaire. *Amigoe* 16.II.1959.

COOMANS, H. E.: Centrale Catalogus van de Nederlandse Antillen ... *Maand. Bull. Cult. Centr. Cur. 5*, Aug. 1958, 3 pp. mimeogr.

COOMANS, H. E.: Curaçao en lectuur. *Beurs* 24.X.1958.

(COSTA GOMEZ, M. F. DA): De Studie van Mr. —. *Beurs* 23(1), 26–28.III (3–5); 4(6), 19.IV.(10); 7.V.(13); 4–5(17–18), 19.VI.1956 (the end).

COSTA GOMEZ, M. F. DA: Dr. A. Kasteel's studie over de staatkundige ontwikkeling der Nederlandse Antillen. *Chr 2*, 1956, p. 65–73, 118–128.

COSTA GOMEZ, M. F. DA: Enkele aspecten van de uitzettings- en ontslag-affaire. *Beurs* 24 (1), 25, 27.VI.; 2, 5, 13, 20, 27.VII.; 5, 8.VIII.1957 (10).

COSTA GOMEZ, M. F. DA: Onwettige benoeming ... tijdelijk Gezaghebber van Aruba. *Beurs* 13.VIII.1957; 1.III.1958.

COVA, J. A.: Het proces en de terechtstelling van Piar. *Chr 1*, 1956, p. 486–499, fig.

CROWLEY, DANIEL, J.: Bush Negro combs: A structural analysis. *Vox 2*, 1956, p. 145–161, 20 figs.

CSECHER, H.: The Moengo barn. *SL 5*, 1957, p. 12–20, 7 figs.

Curaçao is een attractie rijker: Restaurant Fort Nassau. *Beurs* 5.II.1959.

Curaçao veroverd door de Engelse vloot, 1807 [*London Gazette* of Feb. 22, 1807]. *Chr 1*, 1955, p. 34–38.

Curaçaose Voetbalbond bestaat 35 jaar. *Beurs* 18.V.1956.

De Antilia ... *Beurs* 6.VII.1954, p. 2–3, 5 figs. — 23.X., p. 3, figs.

De Antilliaanse autonomie onder een Venezolaans mes. *Beurs* 30.I.1956, p. 1.

De Arubaanse aloe-industrie. *Cur 15*, 1953, *10* p. 1–2.

De Bovenwinden, een ongebruikte bron ... *Amigoe* 14.VII.1951, p. 1.

DEBIEN, GABRIEL & FELHOEN KRAAL, JOHANNA: Esclaves et plantations de Surinam vus par Malouet, 1777. *WIG 36*, 1955, p. 53–60.

DEBROT, I. C.: De Antilliaanse Arbeidsregeling. *Beurs* 20.II.1958, p. 4,8.

DEBROT, I. C.: Naar een Caraïbische gemeenschap. *Beurs* 6–7.IX.1957, p. 1. From *Kath. Staatk. Maandbl.* Aug. 1957.

De economische ontwikkeling van Suriname in 1957. *Econ. stat. ber. 43*, 1958, p. 739–741.

Deed gouverneur Struycken wel verstandig? *N.Rott.Crt.* 27.IV.1956. — *Beurs* 21.IV.; 2.V.1956.

De Heer A. Jonkers over de ontwikkeling van de Antillen en Suriname. *Beurs* 14.XI.1953.

De Heer W. van Eijk, oud-onderdirecteur van de CPIM/CSM op Bonaire overleden. *Beurs* 17.XII.1956, p. 1.

De nieuwe kieswet bij de Staten ingediend. *Beurs* 27.II.1958. — 28.II; 1.III.

De sociale werksters en haar verrichtingen. *Tijd* 4.I.1954, p. 2, ill.

De sociologie van het sam-spelen in Curaçao. *Chr 1*, 1956, p. 368–370.

De Spaanse versie van de verovering van Curaçao door de Nederlanders. 1634 [from WRIGHT: Nederl. zeevaarders Car. Zee, 1934]. *Chr 2*, 1956, p. 136–143.

De synagoge "Shaarei Tsedek" ingewijd. Zilveren jubileum van "Club Union". *Beurs* 19.II.1959, p. 1, 4, ill.

De Vereniging Surinaams Bedrijfsleven vijf jaar oud. *Weekber. Bedrijfscontact 1955, 12*.

De vernieuwing van het vliegveld op Bonaire. *Beurs* 27.VI.1955. — *Cur 16*, 1954, *14* p. 1–2; *19* p. 3, 6.

De Ver. Staten van Guyana? *Beurs* 7.III.1958, p. 9.

De Welvaartsplannen voor Bonaire en de Bovenwinden. *Beurs* 13.XII. 1956.

DIETEN, Frater VAN [fr. FRANCISCUS DE PAULA]: Nederlandse Antillen. *Kath. Encycl. Opvoed. Onderwijs III*, 1954, p. 222–229, 2 figs.

DINTHER, J. B. M. VAN: Draagmieren in Suriname en hun bestrijding. (Leaf-cutting ants and their control). *SL 6*, 1958, p. 18–27.

DINTHER, J. VAN: Levenswijze en bestrijding van slakken in de rijstvelden van Suriname. *Meded. Landbouwhogesch. Gent 22*, 1957, p. 670–676, 3 figs.

DIRVEN, J. G. P.: De natuurlijke graslanden in Suriname. *SL 1*, 1953, p. 269–272; *2*, 1954, p. 13–16, 105–109.

DIRVEN, J. G. P.: Verbetering van grasland met geimporteerde grassoorten. (Improvement of grassland with introduced grass species). *SL 3*, 1955, p. 30–37.

DIRVEN, J. G. P. & GLAVIMANS, E. J. H. & HENDRIKS, J. A. H.: De onkruidvegetatie op gronden van de oude kustvlakte (Lelydorpplan). (The weed flora on soils of the old coastal plain). *SL 3*, 1955, p. 199–208.

DONICIE C.ss.R., A.: De partikels *sa* en (*de*) *go* in de creolentaal van Suriname. *WIG 36*, 1956, p. 183–188, 191.

DOORNBOS-WILDEBOER, E. J.: Nieuws uit het Johannes King Hospitaal. *Med. Nood Simavi 18*, 1957, *1* p. 4–8, 4 figs.

Dr. David R. Capriles over de Openbare Gezondheidstoestand op het eiland Curaçao. 1883. *Chr. 2*, 1956, p. 83–88.

DUSSELDORP, D. B. W. M. VAN: Een gebiedsindeling voor Suriname. (Census units in Surinam). *SL 6*, 1958, p. 54–64, 3 maps.

DIJCK, J. I. VAN & OSTENDORF, F. W.: Het fermenteren van cacao. (Fermentation of cacao). *SL 3*, 1955, p. 283–296, 336–347.

DIJCK, J. I. VAN & OSTENDORF, F. W.: Het wassen van cacao. *SL 2*, 1954, p. 239–252, 2 figs.

DIJK O.P., LEO D. VAN: Een eigen Antilliaanse clerus. *Chr. 1*, 1955, p. 210–214.

DIJK, W. VAN; see: *Schakels*, 1958, *S 29*.

Een herleefde bacove-cultuur in Suriname? *Eswin Orgaan 26*, 1955, p. 30–38.

Een Jaarbeurs op Curaçao. *Eswin Orgaan 27*, 1956, p. 16–22.

Een unieke verzameling oude prenten en kaarten van Curaçao en Suriname [K. VAANDRAGER]. *Beurs* 6, 28.XI. 1950. — 5.I.1951. *Cur 12*, 9.XII.1950. *Passaat 11*, 1954, *5* p. 11–13, 8 figs.

Eerste steenlegging van het Basiroeti-Hotel. *Beurs* 7.V.1954, p. 1, fig.

EINAAR, J. F. E.: De Creolen in Suriname. *Sticusa Jaarboek 1954*, p. 106–112.

ELENBAAS, C. M.: De bevolkingsgroepen van Suriname 1910–1953. *Weekber. Bedrijfscontact* 1954, p. 185–191.

ELENBAAS, C. M.: Suriname en zijn buitenlandse handel. *Econ. stat. ber. 40*, 1955, p. 896–897, 899.

ELENBAAS, C. M.: Wat is een plantage? *SL 1*, 1953, p. 298–301. — p. 59–65, 96–102.

ELENBAAS, C. M.: Werkeloosheid en immigratie. *Weekber. Bedrijfscontact* 1954, p. 135, 140. — p. 145.

ELIAS, E.: Caraïbische contouren. *OW 48*, 1955, *9* p. 14–17; *49*, 1956, *2* p. 24–26, *3* p. 12–15, ill.

ELLIS, J. W.: Britse en Amerikaanse invloeden in het Caraïbische gebied. *Chr 1*, 1955, p. 39–43.

ELLIS, J. W.: De ruimtelijke ordening en het vraagstuk der schadevergoeding bij rechtmatige overheidsdaad. *Chr 1*, 1956, p. 555–559.

ELLIS, JAN W.: Naar een vernieuwing onzer constitutie. *Chr 1*, 1955, p. 215–223.

EMMANUEL, ISAAC SAMUEL: Jewish education in Curaçao (1692–1802). *Publ. Amer. Jewish Hist. Soc. 44*, 1955, p. 215–236.

EMMANUEL, I. S.: New light on early American Jewry. *Amer. Jewish Arch.* 1955, p. 3–64, 2 pl. excl.

ENGELS, C. J. H.: De culturele plaats van de Antillen in het Koninkrijk. (What does the Antilles contribute to the culture of the Kingdom of the Netherlands?). *Vox 1*, 1955, p. 25–28.

Enkele beschouwingen over het probleem der vakverenigingen op de Nederlandse Antillen. *Chr 1*, 1955, p. 53–61.

ENSING, DOROTHEA: Over jeugdzorg op Curaçao. *WIG 37*, 1957, p. 212–218.

EVERTSZ, PH. J.: Caraibisch tourisme. *Cur 17*, 1955, *22* p. 1–3, 5; *23* p. 1–3.

EVONIUS, Fr. M. & MARTINUS, Fr. M.: Ervaringen uit de eerste klas L.O. *Chr 1*, 1956, p. 447–450.

Exhibicion di nos Arte 2. *Cur 16*, 1954, *6* p. 5–6, 2 figs. — *Beurs* 8, 10, 17. II.1954.

FELHOEN KRAAL, JOHANNA: Caribische letteren. (Caribbean letters). *WIG 35*, 1955, p. 192–218.

FELHOEN KRAAL, JOHANNA: De WOSUNA als een vorm van samenwerking in het Koninkrijk. *Chr 1*, 1955, p. 206–209.

FELHOEN KRAAL, JOHANNA: Libraries and archives for research in West Indian history. With an Appendix on a collection of Curaçao plantation archives. *WIG 37*, 1957, p. 71–92, fig.

FELHOEN KRAAL, JOHANNA: Op zoek naar Indianen. *WIG 37*, 1957, p. 223–226, 2 figs, phot. excl.

Reviewing AHLBRINCK: *Op zoek naar Indianen*, 1956, with new data from J. MICHELS.

FENS, J. J.: Oud-Gouverneur Van Slobbe †. *Chr 2*, 1956, p. 106–110, portr.

FERRIER, J. H. E.: Surinaamse onderwijsproblemen. *Sticusa Jaarboek 1954*, p. 37–48.

FERRIER, J. H. E.: The organisation of education in Surinam. *Car. Comm. Bull. 7*, 1954, p. 125–127.

FERRIER, R. A.: Suriname. Economische notities. *Schakels S 27*, 1957, p. 3–34, ill.

(FISCHER, FRED.): In het Rijk der Vissen. *Passaat 14*, 1957, p. 133–135, 10 figs., col. cover excl.

Fort Beekenburg. *Passaat 11*, 1954, *8* p. 15–17, 9 figs., cover excl.

FRESCO, J.: Ruimtelijke ordening. *Chr 1*, 1956, p. 394–398, fig.

Fros, J.: Filariasis in Suriname. *Vox 1*, 1954, p. 39–47.

Gaay Fortman, B. de: Directeur J. N. du Fay. *Chr 2*, 1958, p. 374–376.

Gaay Fortman. B. de: (Review of) Buiskool, De staatsinstellingen van Suriname, 1954. *WIG 36*, 1955, p. 79–81.

(Gele Koortsmuskiet bestrijding). *Beurs* 13.XI.1951; 16.I.1952; 24, 26.IX; 13.XI.1953; 23.XI.1954; 7.IV; 3.11.XI.1955; 11.VIII.1956. *Today* 19.VII.1955.

Geneeskundige School, bron van medische onderwijsproblemen. *De Ploeg 29*, Feb. 1953, p. 3, 5, 7.

Geodetisch-astronomisch station Muizenberg ... *Beurs* 6.XII.1956; 8.III, 28.VIII.1957; 27.I.1959. *N.Rott.Crt.* 9.III.1957.

Gesprek met een veelzijdige vrouw ... [May Henriquez]. *Passaat 16*, 1959, *3* p. 10–11, 4 figs.

Geuns, L. van: Het Brokopondo-plan en de vestiging van een aluminium-industrie in Suriname. *Econ. stat. ber. 40*, 1955, p. 906–907, 909.

Geijskes, D. C.: De invloed van de ritsen op het zoutgehalte van grond- en zwampwater in de omgeving van Paramaribo. *Geol. mijnb. 16*, 1954, p. 100–104, 2 figs.

Geijskes, D. C.: De landbouw bij de Bosnegers van de Marowijne. (Agriculture as applied by the Bushnegroes along the Maroni and Tapanahony Rivers). *WIG 35*, 1954, p. 135–153, map & 14 figs on 8 pp. excl.

Geijskes, D. C.: Het dierlijk voedsel van de Bosnegers aan de Marowijne. (Fishing and hunting by the Bushnegroes on the Marowijne-River). *Vox 1*, 1954, p. 61–83.

Geijskes, D. C.: Met de Oajana's op stap. Verslag van een reis naar de Litani (Boven Marowijne) in Suriname. *Vox 2*, 1957, p. 193–300, (20) figs.
Reprint of a narrative of an expedition to the southern border of Surinam, published by the Dept. Landbouwproefstation Suriname in 1942.

Geijskes, D. C.: On the structure and origin of the sandy ridges in the coastal zone of Suriname. *Tijdschr. Ned. Aardr. Gen. 69*, 1952, p. 225–237, fig. 1 and 3, fig. 2 and 4, 5 phot. on 4 plates excl.

Geijskes, D. C.: The zoological exploration of Suriname. *Studies fauna Suriname 1*, 1957, p. 1–12.

Geijskes, D. C.: Zoögeografie van Suriname. (The zoogeography of Surinam). *WIG 37*, 1956, p. 18–24.

Geijskes, D. C. & Pain, T.: Suriname freshwater snails of the genus Pomacea. *Studies fauna Suriname 1*, 1957, p. 41–48, pl. 9–10 excl.

Geijskes, D. C. & Suchtelen, N. J. van: De koffiekanker in Suriname. (Coffee canker in Surinam). *Vox 1*, 1954, p. 97–110, fig.

Gezaghebber Wijs de Haseth ziet oplossing van Bonaire's problemen in aansluiting bij Eilandsgebied Curaçao. *Beurs* 23.VI.1955. — 20.VI.

GOEJE, C. H. DE: Enkele beschouwingen over de Indianen der Nederlandse Antillen en hun geestesleven. (A few considerations on the Amerindians of the Netherlands Antilles and their spiritual life). *WIG 37*, 1956, p. 25–40.

GOENS, R. VAN: Grote belangstelling voor gronden op Sint Maarten. *Beurs* 26.VI.1956.

GOMEZ, DA COSTA; see: COSTA GOMEZ.

GONGGRIJP, H.: De landbouwontwikkelingsplannen van het TJP in verband met de rijstpositie van Suriname. *Weekber. Bedrijfscontact* 1955, p. 45–46, 51–52, 57–58.

GONGGRIJP, J. W.: De geschiedenis van het djoekaschrift van Afaka. *Opbouw* Sur., *Kerstnummer 1958*; reprint 7 pp., 2 pls.

GONGGRIJP, J. W.: Some remarks on the Brokopondo Project. *Vox 1*, 1955, p. 145–148.

GONGGRIJP, J. W.: The improvement of Guiana forest stands. *Vox 2*, 1956, p. 31–40.

GORDIJN-MOOYBOER, M.: Padvinderij. *Schakels NA 20*, 1956, p. 19–22.

GORKOM, J. A. J. VAN: Partnership in a Kingdom [of the Netherlands]. *Car 8*, 1955, p. 130–133, 151, 152, 4 figs.

GORSIRA, M. P.: Curaçao: Niet alles is mogelijk zonder offers. *Chr 1*, 1955, p. 127–132.

GOSLINGA, C. CH.: Juan de Ampués, vredelievende Indianenjager. (Juan de Ampués, indiero pacífico). *WIG 37*, 1957, p. 169–187.

GOSLINGA, CORNELIS CH.: Kerk, Kroon en Cariben. (Iglesia, Corona y Caribes). *WIG 36*, 1956, p. 147–161.

GOUDEKET, M.: De Vrijzinnig-Israelietische Gemeente "Emanu-El". *Chr 1*, 1955, p. 152–160, 197–205.

GOUDEKET, M.: Het middelbaar onderwijs in de Nederlandse Antillen. *Chr 1*, 1956, p. 451–457.

GRAAFF, F. A. DE: Indrukken van een koninklijke reis. *OW 49*, 1956, *1* p. 5–8, 4 figs. (Dec. 1955).

GROENENDIJK, H. L.: Prof. dr. R. A. J. van Lier... *OW 48*, 1955, *4* p. 17–18, 5 figs.

GROOTENS, C. G.: Het reclasseringswerk op de Antillen. *Chr 1*, 1955, p. 177–180.

GUALBERT, Fr. M.: Curaçao en het B.L.O. *Chr 1*, p. 462–467.

HAAN, J. H. DE: Ecologisch onderzoek ten behoeve van het Brokopondoplan in Suriname. (Ecological research for the Surinam River dam plan). *WIG 36*, 1955, p. 18–31, fig.
Reviewing SCHULZ: Vergelijkend literatuuronderzoek inzake de consequenties van het "Combinatie-plan Suriname Rivier", 1954.

HAAN, J. H. DE: Nomadische landbouw. *SL 2*, 1954, p. 4–8, fig.

HARTOG, J.: Bezoek aan het Flamingo-eiland. *Beurs* 11, 13, 16, 18.VIII. 1954, ill.

HARTOG, J.: Curaçao, Aruba en lectuur. *Beurs* 28.XI.1958.

HARTOG, JOH.: Deftig Philipsburg, joyeus Marigot. *OW 50*, 1957, 7 p. 19–20, 2 figs.

HARTOG, J.: Het zout van Bonaire. *Beurs* 4, 6.IX.1957.

HARTOG, J.: Onderwijs op het eiland Aruba. *O.K.W. Meded. 19*, 31.XII. 1955, p. 743–745, fig. *Schakels NA 20*, 1956, p. 8–13, 3 figs.

HARTOG, J.: Oranje en de Nederlandse Antillen. *Beurs* 11 (1), 12, 18, 20–22, 24.X.1955 (7). (8 parts).

HARTOG, JOHAN: Publiciteit op Aruba. *Chr 2*, 1957, p. 171–180.

HARTOG, JOH.: Tientallen nationaliteiten in de West. *Bibliotheekleven 37*, 1952, 2 p. 63–65.

HARTOG, J.: Vijf jaren periodieken-productie op Curaçao (1952–1956). *Beurs* 28.V; 14, 28.VI.1957.

HASETH, W. G. DE: Bonaire: tussen Scylla en Charybdis. *Chr 1*, 1955, p. 140–144.

HAVE, H. TEN: Bemestingsproeven met rijst in de Prins Bernhardpolder. (Fertiliser trials with rice in the Prins Bernhardpolder). *SL 6*, 1958, p. 3–17.

HAVE, H. TEN: De invloed van het tijdstip van de oogst op de kwaliteit van enkele rijstrassen. (Effect of date of harvest on the quality of some rice varieties). *SL 6*, 1958, p. 40–53, 4 figs.

HAVERSCHMIDT, F.: Notes on some Surinam breeding birds. *Ardea 43*, 1955, p. 137–144, 6 phot. on 3 pl. excl.

HEESTERMAN, J. E.: A development plan [TERNA's "Onderzoek"] for Bonaire. *Car 10*, 1957, p. 171–173, 178.

HEESTERMAN, J. E.: Fresh water can be made from the sea. *Car. Comm. Bull. 8*, 1954, 2 p. 29–31, 34, 45.

HELLINGA, W. GS.: Kansen voor het Nederlands in Suriname. *Album Edgard Blancquart*, 1958, p. 101–111.

HELMAN, ALBERT: Een proeve van Surinaams Nederlands. (The use of creolised Dutch for popular theatre). *Vox 1*, 1954, p. 89–96.

HELMAN, ALBERT: Slachtoffers van staatswaanzin. (The organisation of the Surinam leprosaria criticized). *Vox 2*, 1956, p. 81–93.

HELSDINGEN, W. H. VAN: Aruba en de separacion. (Aruba's wish to secede). *WIG 35*, 1954, p. 113–134. — 1955, p. 233–234.

HELSDINGEN, W. H. VAN: Drie landen – één Koninkrijk. *Schakels S 26/ NA 23*, 1957, p. 7–48, ill.

HELSDINGEN, W. H. VAN: Het statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden. (The Statute of the Kingdom of the Netherlands). *WIG 35*, 1955, p. 182–191.

HELSDINGEN, W. H. VAN: Voorlopige balans over de uitvoering van de Eilandenregeling Nederlandse Antillen. (Provisional survey of the application of the Island regulation in the Netherlands Antilles). *WIG 35*, 1954, p. 72–90.

HENDRIKS, J. A. H.: Problemen van de bevolkings-landbouw ten zuiden van Lelydorp. *SL 2*, 1954, p. 162–168.

HENDRIKS, J. A. H.: Selectie en herkomst van de boeren op het Lelydorpplan. *SL 3*, 1955, p. 233–239.

HENDRIKS, J. A. H. & JOOSTEN, W. J. M.: De resultaten van een landbouwproeftelling in de omgeving van Lelydorp. *SL 2*, 1954, p. 21–35.

HENDRIKS, J. A. H. & VOORDE, P. K. J. VAN DER: Problemen van de bevolkings-landbouw ten Zuiden van Lelydorp. (Problems of small-scale farming south of Lelydorp). 2. Voorstel tot sanering van een gebied. *SL 3*, 1955, p. 59–71, 4 figs.

HENRIQUEZ, P. C.: Antillen centrum voor practische visserijbevordering? *Beurs 5916*, 1953.

HENRIQUEZ, P. C.: Iets over plantenteelt met en zonder aarde. *Chr 2*, 1956, p. 19–28, 3 figs.

HENRIQUEZ, P. C.: Mogelijkheden en moeilijkheden van een Antilliaanse Welvaartspolitiek. *Chr 1*, 1955, p. 23–27, 83–87.

HENRIQUEZ, P. C.: The Caribbean Commission! More matter with less art? *Chr 2*, 1958, p. 364–367.

HERMANS, HANS: Culturele samenwerking tussen Nederland en de Nederlandse Antillen. *Chr 1*, 1956 p. 245–258.

HERMANS, HANS: Naar een Antilliaanse universiteit? *Chr 1*, 1956, p. 305–313. — Universiteit of Polytechnicum?, p. 476–479.

HERMANS, I. J.: De moderne visserij in dienst van de mens. *Chr 2*, 1957, p. 307–310.

Het aanpassingsprobleem in het Antilliaanse onderwijs. *Chr 1*, 1955, p. 29–32.

Het Antilliaanse onderwijs. *Chr 1*, 1956, p. 437–439. — p. 440–467.

Het A.T.S. [Arubaanse Technische School] – rapport. *Cur 16*, 1954, 7 p 2–3, 5.

Het Curaçaose landhuis. *Passaat 11*, 1954, 6 p. 15–17, 9 phot., cover.

Het Curaçaos Museum jubileert. Tien jaren ... *Beurs* 5, 12.V.1958, ill.

Het daghet in het Westen. *Vox 1*, 1954, p. 3–10.
The purpose of *Vox Guyanae*.

Het eiland Curaçao of Kurassau. 1767. *Chr 1*, 1956, p. 518–527, fig.
From: Hedendaagsche Historie of tegenwoordige staat van Amerika, II.

Het gebruik van Surinaams hout. *Surinaamse Almanak* 1955, p. 250–271.

Het satelliet-waarnemingsstation op Santa Barbara. *Passaat 15*, 1958, 9 p. 2–4, 6 figs.

Het werk van May Henriquez. *Chr 1*, 1956, p. 298–304, 5 figs.

Het wettelijk handels- en industrie monopolie doet zijn intrede op de Nederlandse Antillen. *Beurs* 3.V.1958, p. 1–3.

HOEDEMAN, J. J.: Rivulid fishes of the Antilles. *Studies fauna Curaçao 8*, 1958, p. 112–126, fig. 17–26, pl. 17 excl.

Hoe men het taalprobleem in het Antilliaanse onderwijs niet mag stellen. *Chr 1*, 1955, p. 63–67. — 1956, p. 264–265.

HOETINK, H.: De Curaçaose intellectueel en zijn samenleving. *Chr 1*, 1955, p. 19–22.

HOETINK, H.: De dissertatie van Dr. C. Ch. Goslinga [Emancipatie en Emancipator]. *Chr 1*, 1956, p. 574–576.

HOETINK, H.: De Nederlandse Antillen en de toekomst. *Tijdschr. Ned. Aardr. Gen. 75*, 1958, p. 219–229, 7 phot. on 6 pls. excl.

HOETINK, H.: Over de simadan. *Chr 1*, 1956, p. 403–407. — p. 479–481.

HOFF, B. J.: Lijst van geschriften van prof. C. H. de Goeje. *WIG 36*, 1956, p. 91–94. — *37*, 1956, p. 41.

HOFF, B. J.: The languages of the Indians of Surinam and the comparative study of the Carib and Arawak languages. *Bijdr. taal- land- volkenk. 111*, 1955, p. 325–349.

HOFWIJK, J. W. (& BRENNEKER O.P., VITUS): Vis met de vissen. *Kath. Illustratie 90*, 1956, 7 p. 4–8, 11 figs.

Hoger onderwijs. *Chr 2*, 1956, p. 49–52.

HOLTHUIS, L. B.: West Indian crabs of the genus Calappa, with a description of three new species. *Studies fauna Curaçao 8*, 1958, p. 146–186, fig. 28–54.

Honderd jaar K.N.S.M. *Beurs* 1.X.1956, p. 1–12.

Hotel Curaçao Intercontinental ... *Beurs* 30.IX.1957; 12, 14.X.

Hotel "El Curaçao" ... *Amigoe* 14.VII.1954; 3.VII. *Beurs* 14, 22.VII. 1954. — *Beurs* 25–27.I.1956.

HOUTEN, H. R. VAN: Over de Caraïbische Commissie. *Chr 1*, 1956, p. 341–346.

HUSSON, A. M.: Notes on the Primates of Suriname. *Studies fauna Suriname 1*, 1957, p. 13–40, pl. 1–8 excl.

Hydroponics ... *Beurs* 12.IX.1956; 11.X.1957.

Industrialisation: The agricultural and forestry bases of industrial development in the Caribbean. *Car. econ. review 5*, Dec. 1953, 1/2, p. 20–58.

In memoriam Mgr. A. van der Veen Zeppenfeldt. *Beurs* 5.VII.1957, p. 1, 6, portr.

International cooperation in Surinam. SABTS participation in agricultural progress. *Car 12*, 1958, p. 12–16, 9 figs.

Ir. L. A. Fruytier, oud-gouverneur van Curaçao, rechtvaardigt zich. *Beurs* 29.VI; 7.VII.1954. *Volkskrant 9*, 23.VI.1954.

Jaarverslag ... Handel en Nijverheid over het jaar 1955. *Maandblad Handel Nijv. Cur. 10*, 1956, 9 p. 1–5.

JANSEN, A. G.: De Pers op Curaçao. *Chr 2*, 1957, p. 154–170.

Jongensstad Brakkeput. *Beurs* 16.VI.1954, p. 2–3, 10 figs.

JONKER, F. P.: The genus Rhizophora in Suriname. *Acta botan. neerl. 8*, 1959, p. 58–60.

JONKER-VERHOEF, A. M. E. & JONKER, F. P.: Notes on Marantaceae of Suriname. *Acta botan. neerl. 4*, 1955, p. 172–182.

JONKERS, A.: De financiële betrekkingen tussen Nederland en Suriname. *Econ. stat. ber. 40*, 1955, p. 901–903, 905.

JONKERS, A.: Economische samenwerking tussen Suriname en de Nederlandse Antillen. *OW 48*, 1955, 9 p. 9–11.

JONXIS, J. H. P.: Voedingsproblemen op Curaçao. *Chr 1*, 1956, p. 275–278.

JOSEPH, W. G.: Kroniek van Suriname. *OW 50*, 1957, *5–51*, 1958.

KAULESAR SUKUL, J. P.: Van Hindostan tot hindostaanse Surinamer. *Sticusa Jaarboek 1954*, p. 115–134.

KEUR, JOHN Y.: The possibilities of the development of agriculture on the Dutch Windward Islands. *Chr 2*, 1958, p. 368–371.

KEUR, JOHN & KEUR, DOROTHY L.: "Man in the tropics", een nieuw studie-programma van de Columbia University. *Chr 2*, 1956, p. 9–11.

KIEWIT, H. DE: Een inleidende beschouwing over planologie. *Chr 1*, 1956, p. 541–546.

KOCK, N.: De geologie van Aruba. *Beurs* 18, 20.VI.1953, p. 2, 5 figs.

KOELERS, H. J.: Vogelleven op Curaçao. *Schakels NA 25*, 1958, p. 13–16, fig. — See: AVES.

(Koninklijk bezoek aan De West). *Beurs* 18.X – 5.XI.1955. *De West* 28.X. *De Tijd* 3.XI. *Cur 17, 42–43*. *Aruba Esso News 16, 23*. *Car 9*, 1955, p. 58–61. *OW 48,9*. *Alg. Handelsblad* 15.VII, and other papers 15.X–8.XI. 1955.

KOOL, R.: De toekomstige binnenlandse afzet van de Surinaamse landbouw. *SL 3*, 1955, p. 48–53.

KOOL, R.: Economische samenwerking binnen het Koninkrijk nieuwe stijl. (Economic cooperation within the kingdom of the Netherlands). *WIG 36*, 1955, p. 32–45.

KOOL, R.: Het financiële aspect der tropische ontwikkeling. *SL 4*, 1956, p. 34–39.

KOOL, R.: Kolonisatie van blanken in het Surinaamse Wageningen-project. (White settlers on the Wageningen project in Surinam). *WIG 37*, 1956, p. 25–40.

KOOL, R.: Ontwikkeling van tropische gebieden. *SL 3*, 1955, p. 313–321.

KOOLS, J. F.: De economische facetten van de bosexploitatie in Suriname. *Econ. stat. ber. 40*, 1955, p. 889, 891–892.

KOOPMAN, KARL F.: Land bridges and ecology in bat distribution on islands off the northern coast of South America. *Evolution 12*, Dec. 1958, p. 429–439, 2 figs.

KRÜGER, J.: De weg van het Evangelie tot de Hindoes. *Gemeenschap 1*, 1953, *4* p. 10–15. — p. 25–27.

KRUSEMAN, J. P.: Het verkeerswezen. (Communications between the three parts of the Kingdom of the Netherlands). *Vox 1*, 1955, *Statuutnummer* p. 49–52.

KRUIJER, G. J.: Demografie van de Bovenwindse Eilanden. *WIG 36*, 1955, p. 81–84.
Reviewing TJON SIE FAT: Onderzoek ... Bovenwindse Eilanden, 1954.

KRUIJER, G. J.: Samenwerking Suriname en Nederlandse Antillen. *OW 49*, 1956, p. 3–5, 4 figs.

KUYP, EDWIN VAN DER: De historie van het Bureau voor Openbare Gezondheidszorg in Suriname. (History of the public health service). *Vox 2*, 1956, p. 109–116.

KUYP, E. VAN DER: De voeding van de Slaaf en de betekenis daarvan voor zijn nakomelingen. *Het Emancipatieblad* 1958; reprint 20 pp.

KUYP, EDWIN VAN DER: Mosquitoes of the Netherlands Antilles and their hygienic importance. *Studies fauna Curaçao 5*, 1954, p. 37–114, fig. 14–23.

KUYP, E. VAN DER: Yellow fever in Surinam. *Trop. geogr. medicine 10*, 1958, p. 181–194.

KWARTSZ, L. C.: Aruba: Wij zullen er heus wel komen. *Chr 1*, 1955, p. 133–139.

LACOURT, A. W.: Freshwater Bryozoa (Phylactolaemata) from Curaçao, Aruba and Bonaire. *Studies fauna Curaçao 6*, 1955, p. 86–88, pl. 5 excl.

LANGELER, J. E. T.: Drachtigheidspercentage en efficientie-getal bij de kunstmatige inseminatie van runderen in Suriname. *SL 2*, 1954, p. 55–60.

LANGELER, J. E. T.: Paralytische rabies. (Paralytic rabies). *SL 3*, 1955, p. 184–193.

LANJOUW, J.: In memoriam prof. dr. A. A. Pulle. Zijn werk voor het botanisch onderzoek in Suriname en de Nederlandse Antillen. *WIG 36*, 1955, p. 13–17, port. excl.

LASHLEY, L. A. G. O.: Het Koninkrijk is dood, leve het Koninkrijk. (Developments which have led to the new Statute of the Kingdom of the Netherlands). *Vox 1*, 1955, *Statuutnummer* p. 12–16.

LATOUR O.P., M. D.: Het Sint Elisabeths Gasthuis op Curaçao 1855–1955. (St. Elisabeth's Hospital on Curaçao). *WIG 36*, 1955, p. 46–52.

LATOUR O.P., M. D.: Pater Joannes Stöppel. Zijn invloed op het werk van Prefect Wennekers in Suriname. *Het Missiewerk 33*, 1954, p. 39–46.

LEEUWENBERG, A. J. M.: The Gesneriaceae of Guiana. *Acta botan. neerl. 7*, 1958, p. 291–444, 33 figs.

LEEUWIN, W. A.: Suriname. Organisatie van het onderwijs. Kind en taal. Kind en spel. *Schakels S 28*, 1957, p. 3–6, 11–20, 3 figs.

LEUSSINK, J. A.: Nematodes of the genus Ozolaimus in West Indian iguanas. *Studies fauna Curaçao 8*, 1958, p. 127–145, fig. 27.

LICHTVELD, LEO: Schedelmetingen bij Indianen van Suriname. (Skull measurements in Surinam indians). *Vox 1*, 1954, p. 111–113.

LICHTVELD, LOU: Enerlei Creools? (One kind of Creole?). *WIG 35*, 1954, p. 59–71. — p. 178–179.

LICHTVELD, LOU: (Review of) VOORHOEVE: Voorstudies tot een beschrijving van het Sranan Tongo, 1953. *WIG 35*, 1954, p. 174–177.

LICHTVELD, LOU: "Rorac" en "Rac a Rac". *Vox 1*, 1954, p. 140–142.

LICHTVELD, LOU: The social and economic background of education in Surinam and the Netherlands Antilles. *Vox 1*, 1955, *Statuutnummer* p. 35–48.

LIER, R. A. J. VAN: Cultuur en wetenschap in koninkrijksverband. (Cultural and social ties between the three parts of the Kingdom of the Netherlands). *Vox 1*, 1955, *Statuutnummer* p. 6–11.

LINCKLAEN ARRIËNS, R. A. L.: De Landbouwvoorlichtingsdienst in Suriname. *SL 2*, 1954, p. 68–74.

LINCKLAEN ARRIËNS, R. A. L.: Van Landbouwproefstation tot Departement van Landbouw, Veeteelt en Visserij. *SL 1*, 1953, p. 228–233.

LINSCHEER, R.: Landbouwcooperaties in Suriname. *SL 2*, 1954, p. 110–114.

LOGEMANN, J. H. A.: (Review of) ELLIS, GORSIRA & NUYTEN: De zelfstandigheid der Eilandgebieden, 1955. *WIG 36*, 1955, p. 72–78.

MADURO, A. J.: De taal Papiamentu en haar oorsprong. *Amigoe 29*, 30.VII.1955.

MARCUZZI, GIORGIO: Tenebrionid beetles of Curaçao, Aruba, Bonaire, and the Venezuelan Islands. *Studies fauna Curaçao 5*, 1954, p. 1–36, fig. 1–13, pl. 1–7 excl.

MARTINUS ARION, FRANK: Lucila en Chris Engels exposeerden in Amsterdam en Rotterdam. *OW 50*, 1957, *4* p. 9–10, 4 figs.

MASSINK, H. R.: De luchtkaartering in het Tienjarenplan (ultimo 1956). (Aerial mapping and the Ten Year Development Plan). *SL 5*, 1957, p. 179–187, 5 figs.

MASSINK, H. R.: Weet U wat het Centraal Bureau Luchtkaartering doet? *Voor Elkaar 1*, 1959, *4* p. 1–2, 2 figs.

MASTENBROEK, J. J.: Doel, methodiek en resultaten van de rijstveredeling bij het Landbouwproefstation. *SL 1*, 1953, p. 273–275.

MEAD, GILES W.: The western Atlantic jawfishes of the Opisthognathid genus Lonchopisthus. *Studies fauna Suriname 2*, 1959, p. 104–112, fig. 41–42.

Medisch Centrum op Aruba. *Beurs* 3.VIII.1956.

MEILINK-ROELOFSZ, M. A. P.: A survey of archives in the Netherlands pertaining to the history of the Netherlands Antilles. *WIG 35*, 1954, p. 1–38.

MEULEN, J. G. J. VAN DER: Beproeving van soja op de kleigronden van de jonge kustvlakte. (Soybean trials on clay soils in the young coastal plain). *SL 3*, 1955, p. 249–267, fig.

MEY, H.: Bestendiging van de welvaart in de Nederlandse Antillen. *Chr 2*, 1957, p. 202–214, fig. — L. F. JANSEN: Welvaartsbasis en welvaart, p. 304–306.

MEYER, W.: De economische betrekkingen tussen Curaçao en Venezuela sedert 1815. *Chr 1*, 1955, p. 232–240; 1956, p. 279–286, 358–365, 511–517, 568–573.

MEYER, W.: Koning Willem I en Curaçao. *Chr 1*, 1955, p. 115–126. — p. 160, 165, 185, 189.

MICHELS, J.: De Dam en de boslandbevolking. *Voor Elkaar 1*, 1958, *2* p. 3, 5. — p. 4–5, figs.

MICHELS, J.: Indianen. *Sticusa Jaarboek 1954*, p. 84–103.

MICHELS, J.: Suriname's binnenlands bestuur. (The Surinam Districts). *Vox 1*, 1955, *Statuutnummer* p. 73–78.

MONTE, E.: Iets over bouwvergunning en verkaveling. *Maandblad Handel Nijv. Cur. 13*, 1958/1959, *6/7* p. 4–8.

Moonwatch Station. *Beurs* 19.1.1957.

MORON, GUILLERMO: Un antecedente historico: Las Islas. *El Nacional* (Caracas), Aug. 1954. — *La Union* (Curaçao) *1900*, 13.VIII.1954, p. 3.
Netherlands Leeward Islands mentioned.

MULDER, G. C. A.: Het "ledige" Rijksdeel Suriname. *Econ. stat. ber. 40*, 1955, p. 883–884.

Na een jaar regeren. *Cur 17*, 1955, *48* p. 2–3, 5.

Natuurwetenschappelijke Studiekring waarschuwt: "Plan-Brokopondo is stap in het duister". *Alg. Handelsblad* 16.III.1956, p. 7.

1955: Het eerste autonomie jaar. *Beurs* 2.I.1956.

NES, C. L. VAN & SCHAGEN VAN SOELEN, J. C.: De moderne prospector. *Eswin Orgaan* 27, 1956, p. 35–38.

Nickerie vaart er wel bij. De rijst bracht welvaart in het land. *De Tijd 69*, 19.XI.1952, p. 1–2; *70* p. 1–2, map, 7 figs.

NOLTE, N. J.: Monumentenbescherming. *Beurs* 23.V.1952, p. 8.

Noodweer op Curaçao en Aruba ... Orkaan "Hazel". *Beurs* 7–12.X.1954.

NUYTEN, F. C. J.: Financiële aspecten van de ruimtelijke ordening. *Chr 1*, 1956, p. 547–554.

OEHLERS, E.: Zo werkt Domeinbeheer ... *Beurs* 17, 18, 24.VII.1957.

Om onze gemeenschappelijke toekomst. *Chr 1*, 1956, p. 533–540. — p. 541–559.

Onderwijsraad. *Chr 2*, 1957, p. 289–293.

Ontwikkelingen en perspectieven in de Ned. Antillen. *N.Rott.Crt.* 18–20, 27–28.XI.1957. — *Beurs* 5, 7.XII.1957.

Ontwikkelingsplan voor Bonaire door Eilandsraadslid L. G. Gerharts. *Beurs* 9.II.1956, p. 3.

Onze onderwijzersopleiding. *Cur 16*, 1954, *17* p. 3, 6, *18* p. 2–3, *19* p. 2–3, *20* p. 5–6, *21* p. 5–6. — *14* p. 3, 5. *R.K. Onderwijsblad 3*, 1954, p. 31–34.

Op bezoek bij luchthavenmeester Boom. *Beurs* 10.IV.1954, p. 2–3, 8 figs.

Oranjestad library ... moves to new quarters. *Aruba Esso News 16*, 1955, *17* p. 4–5, 7, 9 figs.

O'REILLY, JOHN: Flamingos at home. Rare color pictures taken in Bonaire by K. MAYER. *Sports Illustrated*, 7.III.1955, p. 16–20, 46.

Organisatievormen van het culturele leven in Suriname. (Some methods to organize the cultural development). *Vox 2*, 1956, p. 49–55. — Repliek van het C.C.S., p. 55–57.

OSTENDORF, F. W.: Bibliografie der publicaties van prof. dr. Gerold Stahel. *WIG 36*, 1955, p. 9–12.

OSTENDORF, F. W.: De ontwatering van de Cultuurtuinpolder door bemaling. (Drainage of the Cultuurtuin Polder by pumping). *SL 5*, 1957, p. 130–142, 2 figs.

OSTENDORF, F. W.: Gerold Stahel, 29 Juni 1887 – 13 januari 1955. *SL 3*, 1955, p. 1–7, portr.

OSTENDORF, F. W.: Ons klimaat. *SL 1*, 1953, p. 103–105, 291–297; *2*, 1954, p. 9–12, 115–121, fig.

OSTENDORF, F. W.: Uit de geschiedenis van het Landbouwproefstation. *SL 1*, 1953, p. 234–242.

OUDSCHANS DENTZ, FRED.: De naam van het land Suriname als geslachtsnaam. *WIG 36*, 1955, p. 65–71. — Aanvullingen ..., *37*, 1956, p. 51–52.

OUDSCHANS DENTZ, FRED.: Een Kapenaar als gouverneur-generaal van Suriname: J. F. de Friderici. (On J. F. de Friderici, governor-general of Surinam, born in the Cape Colony, 1751). *Vox 2*, Dec. 1956, p. 165–176.

OUDSCHANS DENTZ, FRED.: Een welvaartsplan voor Suriname in 1770 voorgesteld door Gouverneur Jan Nepveu. *WIG 35*, 1954, p. 91–94.

OUDSCHANS DENTZ, FRED.: Grepen uit de geschiedenis van het onderwijs in Suriname in de 17e en 18e eeuw. (Flashes from the educational history of Surinam in the 17th and 18th century). *WIG 36*, 1956, p. 174–182.

OUDSCHANS DENTZ, FRED.: Joodse kleurlingen in Suriname. *WIG 35*, 1954, p. 234.

Overheid en "Zeebad". *Cur 18*, 1956, *25* p. 1–3.

OZINGA, M. D.: Monumenten en monumentenzorg op Curaçao. *O.K.W. Meded. 22*, 1958, p. 42–44, 9 figs. — *Cur 16*, 1954, *11* p. 5–7. *Beurs* 19, 20.III.1954; 10, 13.II.1956.

PEARSE, ANDREW: Education in the British Caribbean: Social and economic background. *Vox 2*, 1956, p. 9–24.

PENGEL, A.: De pers in Suriname. *O.K.W.Meded.20*, 1956, p. 403.

PETTEN, J. VAN: Staatkundige en ambtelijke decentralisatie in Suriname. (The need of administrative decentralization in Surinam). *Vox 2*, 1956, p. 101–107.

PLASMANS, J. A. M.: Het Tienjarenplan voor Suriname. *OW 48*, 1955, 9 p. 36–40, 2 figs.

POS, H.: Christoffel. *Vox 2*, 1956, p. 78–80.
Review of this new Netherlands Antillean periodical.

POS, H.: Mijmeringen naar aanleiding van het proefschrift 'Antilliaans Procesrecht'. *Vox 1*, 1955, p. 185–192.
Reviewing MONTE: *Antilliaans Procesrecht*, 1955.

POS, H.: Suriname als vluchthaven. (Surinam as a receiving country for refugees). *Vox 2*, 1956, p. 2–8.

POS, R. H.: De ontwikkeling der Westindische Rijksdelen onder het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden. (The development of Surinam and the Netherlands Antilles under the new Statute). *Vox 1*, 1955, *Statuutnummer* p. 3–5.

POS, R. H.: Staatkundige aspecten van de nieuwe rechtsorde in het Koninkrijk. *Econ. stat. ber. 40*, 1955, p. 878–879.

PRADO, F. A. DEL: Ziekten van de tomaat in Suriname. (Diseases of the tomato in Surinam). *SL 4*, 1956, p. 52–66, figs.

(Prinses Beatrix op de Antillen). *Beurs*, *Amigoe* 2–15.II.1958.

Proefboerderij Wayacká. *Beurs* 25.V, 18.X.1954; 19.IV.1955; 8, 22, 29.VIII.1956.

Protest tegen de slavenbevrijding, 1852. *Chr 1*, 1955, p. 88–93.

QUINTUS BOSZ, A. J. A.: Het recht van allodiale eigendom en erfelijk bezit in Suriname. (The oldest and commonest form of land tenure in Surinam). *Vox 1*, 1955, *Statuutnummer* p. 79–84.

QUINTUS BOSZ, A. J. A.: Middenstandslandbouw in de 18de eeuw. *SL 1*, 1953, p. 121–123.

RAAT, J. H.: De functie van het Middelbaar Onderwijs in Suriname. *Schakels S 28*, 1957, p. 7–10.

Radio Hoyer deed officieel intrede in Curaçaose aether. *Amigoe* 11.III. 1954, p. 2, fig.

Radioraad. *Chr 2*, 1957, p. 293–296.

REININGH, W. J. C.: De ontwikkeling van de dienst van de veeteelt. *SL 2*, 1954, p. 36–38.

RELYVELD, W. L.: Landbouwontwikkeling en landbouwvoorlichting in Suriname in de jaren 1904–1954. *SL 6*, 1958, p. 84–97.

RELYVELD, W. L.: Mechanisatie van de landbouw in Nickerie. *SL 2*, 1954, p. 75–84.

RENOOIJ, D. C.: Het credietwezen in Suriname sedert de tweede wereldoorlog. *Econ. stat. ber. 40*, 1955, p. 893, 895.

RENS, L. L. E.: Analysis of annals relating to early Jewish settlement in Surinam. *Vox 1*, 1954, p. 19–38.

REIJERS, MARIANNE W.: Bibliografisch overzicht. Suriname en de Nederlandse Antillen. *Tijdschr. Ned. Aardr. Gen. 68–75*, 1951–1958.

REYNE, A.: Ter herinnering aan prof. dr. Gerold Stahel en zijn werk voor de landbouw en het natuuronderzoek in Suriname. *WIG 36*, 1955, p. 1–8, port. excl.

REYNVAAN, J. & VOS, L. DE: Cassaveproducten. *SL 2*, 1954, p. 202–208.

RIEMENS, H.: Het Tienjarenplan als sociaal-economisch experiment. *Econ. stat. ber. 40*, 1955, p. 882–883.

ROACH, ERIC: Ballad of Canga. Translation in Sranan Tongo by ALBERT HELMAN. *Car. Quarterly 4*, Dec. 1955, p. 165–168.

ROETHOF, H. J.: Europese integratie en Overzeese Rijksdelen. *Sticusa Jaarboek* 1954, p. 11–25.

RÖMER, C.: Beschouwing over ... Technisch Onderwijs in verband met de situatie van Curaçao ... *Chr 1*, 1956, p. 457–461.

RÖMER, RAUL: De studie van het Papiamentu tot nu toe. *Chr 1*, 1956, p. 347–349.

RÖMER, RAUL: Kleinburgerlijke studenten, communisten en Urbina. *Chr. 1*, 1956, p. 355–357.
Reviewing MACHADO: *El Asalto a Curazao*, 1932.

RÖMER, RAUL: Taalonderzoek op de Nederlandse Antillen. *Chr 1*, 1956, p. 262–264.

R(OMONDT), E. J. v.: Overdenkingen bij het Koninklijk bezoek. *Cur 17*, 1955, *41* p. 1–2, fig.

ROMONDT, E. J. VAN: Volksgezondheidsproblemen. *Schakels NA 18*, 1956, p. 24–31, figs.

(Ronde Tafel Conferentie). *Beurs* 19–21, 25, 26.V.; 1, 3, 4, 9, 12.VI.1954. *Amigoe* 4, 5, 20.V; 3.VI. *Cur 16*, 1954, *21*. *Democraat* 28.V. *N.Rott.Crt.* 26.V. — (Kleine R.T.C.). *Beurs* 13, 16, 23, 27.I.1954. *Amigoe* 11–13.I.1954.

ROO DE LA FAILLE, A. DE: Op weg naar een nieuwe Nederlands Antilliaanse Luchtvaartwetgeving. *Chr. 2*, 1956, p. 116–117.

ROOY, C. C. DE: De ecologische consequenties van het Brokopondoplan. *Weekber. Bedrijfscontact 1955*, p. 8, 16.

ROOY, C. C. DE: De rijstpositie van Suriname. *Weekber. Bedrijfscontact 1955*, p. 23–24, 29–30, 36–37.

ROOY, RENÉ DE: Letterkundig leven op Curaçao. (Curaçao letters). *Vox 1*, 1955, *Statuutnummer* p. 17–24.

ROSSUM, W. J. J. VAN: Aspecten van de Handel in het Caribisch Gebied. *Maandbl. Handel Nijv. Cur. 13*, 1958/1959, *6/7* p. 11–14.

ROYEN, P. VAN: The Podostemaceae of the New World III. *Acta bot. neerl. 3*, 1954, p. 215–263, fig., 5 pl.

SAMSON, J. A.: De invloed van verschillende factoren op het bederf van citrusvruchten. (Effect of various factors on decay of citrus fruits). *SL 3*, 1955, p. 306–312.

SAMSON, PH. A.: Aantekeningen over kunst en vermaak in Suriname vóór 1900. (Notes on art and entertainment in Surinam prior to 1900). *WIG 35*, 1955, p. 154–165.

SAMSON, PH. A.: Geschiedenis van de Mettray te Lustrijk. (History of an early Protestant orphanage in Surinam). *Vox 1*, 1955, p. 160–164.

SAMSON, PH. A.: Iets over de Surinaamsche Scherpschutters Vereeniging. *WIG 37*, 1957, p. 219–222.

SAMSON, PH. A.: Mr. Leonard Metman in Suriname. *WIG 36*, 1955, p. 85–88.

SANTOS, ERGO DE LOS: Slavernij en onvrije arbeid. *Chr 1*, 1956, p. 322–333. — p. 399–402.

(Schroefwormvlieg bestrijding). *Beurs* 25.VIII.1953; 18, 27, 30.III.1954.

SCHIJF, J. B.: Curaçao en de haven van Willemstad. *Schakels NA 19*, 1956, p. 7–13, fig.

Simón Bolívar op Curaçao. 1812. *Chr 1*, 1956, p. 372–379, 4 figs.

SIMONS, R. D.: A Tourist's Cameo of Surinam. *The Bridge* (The Netherl. Insurance Comp. 1845, The Hague) *1*, Jan. 1959, *1* p. 29–33, 5 figs.

SIMONS, R. D.: El Dorado I en II en nog een. (There must have been at least three Eldorado's). *Vox 2*, Dec. 1956, *p. 180–192.*

SIMONS, R. D.: Het partikel *sa* in het Surinaams. *WIG 35*, 1954, p. 166–170.

SIMONS, R. D. & VOORHOEVE, J.: Ontlening van Nederlandse samenstellingen in het Surinaams. *WIG 36*, 1955, p. 61–64.

SMITH, LYMAN B.: Bromeliaceae of Suriname. *Acta bot. neerl. 5*, 1956, p. 90–93, 3 figs.

SNIJDERS, W. J. J.: De invloed van de bouw van een stuwdam op het zoutgehalte van de Suriname-rivier. (Effect of a barrage in the Suriname River on the salt content downstream). *SL 4*, 1956, p. 22–26, graph.

SOMERMEYER, W. H.: Efficiency en Gouvernement. *Cur 16*, 1954, *2, 3, 4*, p. 1–2.

SPOON, W.: Citroengras-olie of Lemongrass-olie uit Suriname. *SL 2*, 1954, p. 92–97.

SPOON, W.: Onderzoek van Surinaamse cacao in het laboratorium. (Analyses of cacao beans). *SL 4*, 1956, p. 202–207.

STAARGAARD, J. A.: On igneous and metamorphic rocks and associated manganese-iron ores of Netherlands St. Martin. *Proc. K. Ned. Ak. Wet., B 55*, 1952, p. 37–50, 2 figs., 4 phot. on plate excl.
Notes on the field relations by J. H. WESTERMANN.

STAFLEU, F. A.: A monograph of the Vochysiaceae IV. *Acta bot. neerl. 3*, 1954, p. 459–480, 4 figs.

STATIUS MULLER, WIM: Enkele aantekeningen over de Antilliaanse dansmuziek. *Chr 1*, 1956, p. 500–505.

STATIUS VAN EPS, L. W.: De academische vorming: een belangwekkend probleem op de Nederlandse Antillen. *Chr 1*, 1955, p. 8–18.

STATIUS VAN EPS, L. W.: De sociaal-hygiënische toestand op de Bovenwindse Eilanden. *Chr 1*, 1955, p. 224–231, 4 figs.
Reviewing TJON SIE FAT: *Onderzoek ... Bovenwindse Eilanden*, 1954.

STATIUS VAN EPS, L. W.: Exquemelin, zeerover en literator, 1666–1672. *Chr 1*, 1956, p. 408–417, 2 figs.

STATIUS VAN EPS, L. W.: Philip Herman Hartz †. *Chr 2*, 1957, p. 190–192.

(Statuut). *Beurs* 6.II; 29.IV; 1.V; 27.VIII; 4, 14.IX. 1954. *De West 8/9*. *Amigoe* 29.IV; 1, 3.V. *De Tijd* 9, 16.VII; 24.VIII. *Democraat* 3.IX. *Cur 16, 24, 33*. *N.Rott.Crt.* 17.VII; 15.XII. *Utr.Nwsbl.* 16, 17.VII; 15, 16.XII. *Vox 1*, 1955, p. 85–94.

STEEN, L. J. VAN DER: De radio-omroep op Curaçao. *O.K.W. Meded. 22*, 1958, p. 525–526. — *PTT bedrijfsbanden 20*, 1959, p. 52–55.

STEENDEREN, F. VAN: Kroniek der Nederlandse Antillen. *OW 48*, 1955–*51*, 1958.

STEENDEREN, F. VAN: Nieuws en nieuwtjes van overal. *Chr 2*, 1957, p. 187–189.

STEENMEIJER, F.: Het "Cultureel Centrum Aruba". *Schakels NA 20*, 1956, p. 14–18.

"Stichting ter bevordering van de geestelijke volksgezondheid op Aruba" opgericht. *Beurs* 14.V.1956, p. 2.

(Sticusa). *Beurs* 21.XI.; 10, 13.XII, 1952; 28.I.1953; 17, 18.IX.1954; 14.III; 20.VI; 17.VIII, 1956. *Cur 15*, 1953, *2*; *16*, 1954, *13*. *Amigoe* 8.IX. 1954. *Vrij Nederland* 25.II.1956.

STOCK, J. H.: Four new Tanystylum species, and other Pycnogonida from the West Indies. *Studies fauna Curaçao 5*, 1954, p. 115–129, fig. 24–29.

STRUYCKEN, A. A. M.: Het Koningschap. *Chr 1*, 1955, p. 101–106.

SUCHTELEN, N. J. VAN: Het bederf van ons Citrusfruit. *SL 2*, 1954, p. 61–67.

(SUCHTELEN, N. J. VAN): Kroniek. *SL 1–5*, 1953–1957.

SUCHTELEN, N. J. VAN: Ziekten van de cacao in Suriname. *SL 3*, 1955, p. 18–19, 11 figs.

SUCHTELEN, N. J. VAN: Ziekten van de koffie in Suriname. (Diseases of coffee). *SL 3*, 1955, p. 297–305, 4 figs.

SUTMÖLLER, P.: Demodicosis bij geiten en varkens op Aruba. *Tijdschr. Diergeneesk. 82*, 1957, 2 p. 42–47, 8 figs.

SUTMÖLLER, P. & KAMPELMACHER, E. H.: The occurrence of Salmonella among animals in Aruba. *Ant. van Leeuwenhoek 23*, 1957, p. 207–217.

Symposium over de drie Guyana's [Kon. Inst. Tropen].... *Beurs* 16.VI. 1954. *De West* 16.VI.1954. *Weekber. Bedrijfscontact 1954*, p. 92, 107, 111–112.

TALSMA, A.: Is kippenteelt mogelijk en lonend in Suriname? *Nw Nickerie* *5*, 1951, *4* p. 4–12.

TERLINGEN, JUAN: Lengua y literatura españolas en las Antillas Neerlandesas. *Boletín de Filología* *9* (1956–1957), 1958, Universidad de Chile, p. 235–262.

TERVOOREN, E. P. M.: De financiering van het Tienjarenplan en de Nederlandse bijstand. (Netherlands financial contribution to the Surinam Ten Year Plan). *Vox* *1*, 1955, *Statuutnummer* p. 61–72.

The odd little isle of Aruba. *Aruba Esso News* *18*, 1957, *8* p. 4–5. From *Reader's Digest* Jan. 1957.

The steelband 'arrives'. *Aruba Esso News* *14*, 1953, *5* p. 4, 6, 8, 4 figs.

TRY ELLIS, W. C. DE LA: De December-rede van Hare Majesteit Koningin Wilhelmina. *Chr* *1*, 1955, p. 111–114.

TRY ELLIS, W. Ch. DE LA: Losse aantekeningen omtrent de Nederlandse Antillen. *Chr* *2*, 1957, p. 192–197 (Castellanos), 233–239, 276–285, fig. (encomienda, repartimiento), 319–329 (Ojeda, Vespucci, Gigantes).

TRY ELLIS, W. Ch. DE LA: Oscar Louis Helfrich. *Beurs* 6.V.1958, p. 1.

TUIN, P. H. A.: De betekenis van het nieuwe Nutriculture-bedrijf voor de economie van Aruba. *Beurs* 12.II.1958, p. 2–3, 4 figs.

TURFBOER, R. Geestelijke volksgezondheid. *Chr* *1*, 1956, p. 389–393. — Enquete ... op Aruba, p. 424–426.

TUTEIN NOLTHENIUS, A.: Getijmolens in Suriname. (Tidal mills in Surinam). *WIG* *35*, 1955, 12 figs, 8 of which on 4 pls. excl.

VERHOOG, J. M.: De bodemgesteldheid van Suriname. *SL* *1*, 1953, p. 44–47.

VIATTE, Auguste: Les Antilles. *Encyclopédie de l'Amérique Latine, politique, économique, culturelle*, Paris 1954, p. 283–308.
Antilles néerlandaises p. 303–304.

Visión de las bellas Antillas Holandesas. Aruba. Curazao. *El Mundo* (Ibague, Col.) *10*, 8.VI.1954, *119* p. 12–13, 5–7, 17, ill.

Viswedstrijden op Bonaire. *Beurs* 21, 25, 27–29, 31.X.1958.

VOGELSANG, A. W.: Lectuurproblemen in de Nederlandse Antillen. *R.K. Onderwijsblad Ned. Ant.* *6*, 1958, p. 77–83.

VOLHAND, J.: Het eigen karakter der Herrnhutterscholen. *Gemeenschap* *1*, 1953, *4* p. 3–10.

VOLHAND, J.: Problemen bij het onderwijs in Suriname. *O.K.W. Meded.* *22*, 1958, p. 422.

Volkswoningbouw. *Cur* *16*, 1954, *23*, *35*, *39*.

VOORDE, P. K. J. VAN DER: Het ritsenlandschap in Suriname. (The ridge landscape in Suriname). *SL* *3*, 1955, p. 194–198, 228–232, 280–282, 330–335, 4 figs.

VOORDE, P. K. J. VAN DER: Podzolen in Suriname. (Podzolic soils ni Suriname). *SL* *4*, 1956, p. 45–51.

VOORDE, P. K. J. VAN DER & HOOIJSMA, J.: Bodemgesteldheid en waterhuishouding op een savanneterrein. (Soil and water conditions in a savanna area). *SL 4*, 1956, p. 103–112, 5 figs.

VOORHOEVE, J.: Het missionaire aspect van de bijbelvertaling. *Lezing Jaarverg. Ned. Bijbelgenootschap, Suriname* 23.V.1957, 14 pp.

VOORHOEVE, J.: Kanttekening bij het artikel van Lichtveld: Enerlei Creools? *WIG 35*, 1954, p. 178.—p. 59–71; p. 178–179.

VOORHOEVE, J.: Paul François Roos (1751–1805). De Surinaamse plantersletterkunde uit de 18de eeuw. *De nieuwe Taalgids* 1955, p. 198–203.

VOORHOEVE, J.: Structureel onderzoek van het Sranan. (Study of the structure of Sranan). *WIG 37*, 1957, p. 189–211.

VOORT, P. P. C. H. V. D.: Sportvliegen op de Nederlandse Antillen. *Chr 2*, 1957, p. 297–303.

VOOUS, K. H. An undescribed race of Coereba flaveola from Bonaire. *Studies fauna Curaçao 6*, 1955, p. 83–85.

VOOUS, K. H.: De Nederlandse Antillen. De dierenwereld. *Schakels NA 25*, 1958, p. 1–12, 17–36, figs.

VOOUS, K. H.: Het ornithologisch onderzoek van de Nederlandse Antillen tot 1951. *Ardea 41*, 1954, p. 342–349.

VOOUS, KAREL H.: Origin of the avifauna of Aruba, Curaçao and Bonaire. *Acta XI Congr. Int. Orn.*, 1955, p. 410–414, 4 figs.

VOOUS, K. H.: The birds of Aruba, Curaçao, and Bonaire. *Studies fauna Curaçao 7*, 1957, p. 1–260, fig. 1, pl. 1–13 excl. (pl. 11–13 col.).

VOOUS, K. H.: The birds of St. Martin, Saba, and St. Eustatius. *Studies fauna Curaçao 6*, 1955, p. 1–82, fig. 1, pl. 1–4 excl. (pl. 4 col.).

VOS, L. DE: Bacovenjam. *SL 1*, 1953, p. 287–290, graph.

VOS, L. DE: De opslag van padi in Suriname. (Storage of rough rice in Suriname). *SL 4*, 1956, p. 133–139, 180–192, 208–225; *5*, 1957, p. 143–154, 19 figs.

VOS, L. DE: Een snelle droogmethode voor kopra. (A quick drying-method for coprah). *SL 4*, 1956, p. 119–122, graph.

VRIES, E. DE: Dr. Engels' plan voor een Universitair Centrum. *Beurs* 16.I.1956.

VRIES, F. P. DE: Enige aspecten der ontwikkeling van de Nederlands-Antilliaanse vertegenwoordiging in Nederland. (The development of the Neth. Ant. representation in the Netherlands). *WIG 36*, 1956, p. 165–173.

VROON, L. J.: De plannen tot ontwikkeling van de landbouw in Suriname. *Econ. stat. ber. 40*, 1955, p. 885, 887–888.

Vijftig jaren landbouwproefstation 1903–1953. *SL 1*, 1953, p. 225–275, figs.

WAARD, J. DE: De economische bepalingen van het Statuut. (The articles concerning the economic relationships within the Kingdom of the Netherlands). *Vox 1*, 1955, *Statuutnummer* p. 53–60.

Waartoe dient al het geld uitgegeven aan propaganda, indien wij het typische karakter van onze binnenstad niet bewaren? *Beurs* 2.IX.1952.

WAGENAAR HUMMELINCK, P.: Bibliografie. (Bibliography). *WIG 35*, 1954, p. 98–112; 1955, p. 235–242. *36*, 1956, p. 208–224. *37*, 1956, p. 61–68; 1957, p. 243–248. *38*, 1958, p. 119–127, 182–184. (nrs 20–26)

WAGENAAR HUMMELINCK, P.: Bij het overlijden van prof. dr. J. Boeke, mede-oprichter en oud-redacteur van dit tijdschrift. *WIG 37*, 1956, p. 1–4, portr. excl.

WAGENAAR HUMMELINCK, P.: Caribbean tiger beetles of the genus Megacephala. *Studies fauna Curaçao 6*, 1955, p. 89–125, fig. 2–22, pl. 6–9 excl.

WAGENAAR HUMMELINCK, P.: Caribische beelden. I Huisje met wrijfsteen op Aruba. III Mourera fluviatilis, een sieraad van de Surinaamse vallen. V Mensenfiguurtjes als rotstekeningen op Bonaire. (Caribbean pictures. I Hut with grinding stone on Aruba. II The Martello Tower on Barbuda. III Mourera fluviatilis: a floral tribute to the Surinam rapids. IV The Old Dutch Church of St. Croix. V Rock drawings representing playful figures on Bonaire). *WIG 36*, 1956, p. 125–132, 15 figs, 14 of which on 8 pp. excl.

WAGENAAR HUMMELINCK, P.: Een Caraïbisch Marien-Biologisch Instituut te Curaçao opgericht. *Vakblad Biologen 35*, July 1955, p. 114–116.

WAGENAAR HUMMELINCK, P.: Het Arubaanse landschap heeft natuurliefhebbers veel te zeggen. *Amigoe* 12, 13, 16.VIII.1955, fig.

WAGENAAR HUMMELINCK, P.: Rotstekeningen van Curaçao, Aruba en Bonaire. Deel II. (Linear rock designs of Curaçao, Aruba and Bonaire. Part II.). *WIG 37*, 1957, p. 93–126, 49 figs, 30 of which on 20 plates excl.
Including a reprint of A. L. PINART, *Aperçu sur l'île d'Aruba, ses habitants, ses antiquités, ses pétroglyphes*, 1890; p. 122–126, planche 1–8.

(WAGENAAR HUMMELINCK, P.): The largest cave in the Antilles [Lago Colony Cave]. *Aruba Esso News 16*, 1955, *18* p. 4–5, 7, map, 3 phot.

WAGENAAR HUMMELINCK, P.: Twintig jaar Antilliaans Natuuronderzoek. *Beurs* 1.IV.1955, p. 17.

WALLE, J. VAN DE: Curaçao: een inleiding tot de West. *Sticusa Jaarboek 1950*, p. 120–139.

(WALLE, J. VAN DE): Muziek di zumbi op een oude Plantage. *Beurs* 8.IV. 1950, 3 figs.

WALLE, JOHAN VAN DE: Islands in the Sun. *The Bridge* (The Netherl. Insurance Comp. 1845, The Hague) *1*, Jan 1959, *1*, p. 8–14, 5 figs.

WALLER, TH.: Uit de historie van de landbouw. De cultuur van bacoven voor export. *SL 4*, 1956, p. 141–147.

(Wapen van Aruba). *Afkondigingsblad Aruba 1955 No. 27*. — *WIG 37*, 1956, p. 51, fig.

Wat is en hoe werkt de eilandelijke dienst sociale zaken. *Beurs* 6.IX.1957, p. 6.

Welke consequenties heeft stap Venezuela, territoriale wateren tot 12 mijl uit te breiden, voor Aruba? *Beurs* 22.IX.1956, fig.

Welvaartsplan voor de Bovenwinden. *Beurs* 19.II., 23.II, 10.III.1954.

WERF, P. A. VAN DER: Belevenissen in en rond een schuilhut. *Passaat 16*, Kerstnummer 1958, *1* p. 4–9, map, 7 col. phot., excl. col. cover.
Observations on the Cayenne Tern, at its famous breeding place on Curaçao.

WERF, P. A. VAN DER & ZANEVELD, J. S. & VOOUS, K. H.: Field observations on the birds of the Islas las Aves in the southern Caribbean Sea. *Ardea 46*, 1958, p. 37–58, fig., 6 phot. on 3 pl. excl.

WESENBERG-LUND, ELISE: Lesser Antillean Polychaetes, chiefly from brackish water, with a survey and a bibliography of fresh and brackish-water Polychaetes. *Studies fauna Curaçao 8*, 1958, p. 1–41, fig. 1–15.

WESTEN, K. P. VAN: De oorlogsjaren 1940–1945. Suriname deed mee. (Various aspects of war-time activities. Surinam actively participated in the war). *Vox 1*, 1955, p. 165–178.

WESTERMANN, J. H.: De geologische geschiedenis der drie bovenwindse eilanden St. Martin, Saba en St. Eustatius. (The geological history of St. Martin, Saba and St. Eustatius). *WIG 37*, 1957, p. 127–168, 11 figs., 16 phot. on 10 pls. excl.

WESTERMANN, J. H.: De ontwikkeling van landbouw en mijnbouw op de Nederlandse Antillen. *Econ. stat. ber. 40*, 1955, p. 923, 925, 927.

WESTERMANN, J. H.: Natuur en landschap. *Schakels NA 18*, 1956, p. 3–9, 3 figs.

WESTERMANN, J. H.: Notities over de natuurbescherming in Suriname en de Nederlandse Antillen. *Meded. Nederl. Commissie Intern. Natuurbesch. 15*, (9 pp.), 2 pls. excl.

WEZEMAN, A.: De Hindoe-vrouw in de zending. *Gemeenschap 1*, (1953), *4* p. 15–25. — p. 25–27.

WILHELMY, HERBERT: Curaçao, Aruba, Maracaibo – eine ölwirtschaftliche Symbiose. *Abh. Akad. Raumforschung Landespl. 28*, Hans Mortensen zu seinem 60. Geburtstag, 1954, p. 275–302, excl. map & 4 phot. on 3 pls.

WILHELMY, HERBERT: Die klimamorphologische und pflanzengeographische Entwicklung des Trockengebietes am Nordrand Südamerikas seit dem Pleistozän. *Die Erde 1954*, p. 244–273, 3 figs., 8 phot. on 4 pls. excl.

WINKEL, NELLY: Het probleem der tweetaligheid. *Chr 1*, 1956, p. 506–508.

WINKEL, NELLY: Het taalprobleem in het Antilliaanse onderwijs. *Chr 1*, 1955, p. 68–78. — *Amigoe* 1.XII.1953.

WINKEL, NELLY: Over het kind en de school. *Chr 1*, 1956, p. 440–446.

(Wit-gele kruis 12½ jaar). *Amigoe* 6, 20.III; 20, 28.IV.1954. *Beurs* 3.IV, p. 2, 3, 6, 17 figs.

WIT, H. DE: Kroniek van Suriname. *OW 47*, 1954 – *50*, 1957, *4*.

Wit, Th. de & Gilst, W. J. van: Schadelijke waterslakken in rijstvelden. (Noxious water snails in rice fields). *SL 3*, 1955, p. 348–353.

Wolf, J. de: Doel en werkwijze van de Nederlandsche Heidemaatschappij en van haar dochterorganisatie in Suriname. (Aims and methods of the "Nederlandsche Heidemaatschappij" and of her daughter organisation in Surinam). *SL 5*, 1957, p. 155–161.

Wolff, Robert J.: Population description. Proposal for a fact-finding program providing for a social psychological description of the population of Surinam. *Vox 1*, 1954, p. 49–55.

(Wosuna). Many papers 20.X.1954; *Weekbericht* 1954, p. 204.

Yrausquin, J. E.: Het nieuwe waterdistillatie project op Aruba. *Chr 2*, 1956, p. 57–61.

Zaak Croes voor het Hof. *Beurs* 20.III.1958.

Zaneveld, J. S.: Enige algemeen voorkomende zeevissen in de Nederlandse Antillen. (Some well-known marine fishes of the Netherlands Antilles). *WIG 37*, 1956, p. 5–17, 2 col. plates excl.

Zaneveld, J. S.: Het Caraïbisch Marien-Biologisch Instituut te Curaçao. *Beurs* 20.X.1955. — 15.IX.1956; 13.VI.1958. *N.Rott.Crt.* 9.II.1957. *Turtox News 36*, Dec. 1958, p. 284–285, ill.

Zaneveld, J. S.: Het Caraïbisch Marien-Biologisch Instituut te Curaçao *Vakblad Biologen 36*, Dec. 1956, *12* p. 6–16, 4 figs.

Zaneveld, J. S.: Het leven der zee rond Curaçao. *Natuur en Techniek 26*, 1958, p. 197–201, 233–237, 11 figs., cover fig. excl.

Zaneveld, J. S.: Het leven der zee rond Curaçao. *Beurs* 12.X.1957.

Zaneveld, J. S.: Het onderzoek der zee en de ontwikkeling der marienbiologische stations. *Chr 2*, 1956, p. 12–18, 2 figs.

Zaneveld, J. S.: Micro-atollen aan de kusten van de Nederlands Benedenwindse Eilanden in de kleine Antillen en hun ontstaan. *Chr 1*, 1956, p. 265–274, 7 figs. — p. 387.

Zaneveld, J. S.: (Vissen van de Nederlandse Antillen). *Beurs* 8, 22.II; 8, 22.III; 5.IV; 3, 24.V; 14.VI; 9, 31.VIII.1957; 9.I.1958; ill.

Zonneveld, J. I. S.: Luchtfoto-geografie in de West. *33ste Vacantiecursus geogr.* Kon. Inst. Tropen 1954, p. 3–14, 2 figs.

Zonneveld, J. I. S.: Reizen in Suriname's binnenland. *Schakels 88*, 1955, p. 16–24. — p. 3–15.

Zonneveld, J. I. S.: Suriname's geologische geschiedenis. De kust. De kustvlakte. Bergen en heuvels. *Schakels S 25*, 1956, p. 3–23, 7 figs.

Zuylen, H. F. van: De Rekenkamer van Suriname. (The Board of the Auditor General). *Vox 1*, 1954, p. 114–122.

P. WAGENAAR HUMMELINCK

STUDIES ON THE PHYSICAL ANTHROPOLOGY OF THE NETHERLANDS ANTILLES: I

INDIAANSE SKELETVONDSTEN OP ARUBA EN CURAÇAO

Van tijd tot tijd worden wij, door min of meer toevallige skeletvondsten, er aan herinnerd, dat de fysische antropologie van de Antillen nog slechts door zeer weinigen tot onderwerp van studie is gemaakt. De laatste tijd is het verlangen naar meer kennis van de prae-colombiaanse bewoners van de Nederlandse Antillen echter op opvallende wijze toegenomen. Dit is vooral duidelijk geworden door de oprichting van een Sectie van de "Natuurwetenschappelijke Werkgroep Nederlandse Antillen", welke zich ten doel stelt het archeologisch onderzoek daadwerkelijk te bevorderen. Gehoopt wordt dat in de toekomst, mede daardoor, belangrijke vondsten op dit gebied zó kunnen worden behandeld, dat zij zo mogelijk ter plaatse door deskundigen kunnen worden bestudeerd, alvorens door andere belangstellenden te worden bekeken.

Willen wij echter komen tot een gedegen kennis van de vroegere bewoners van deze eilanden, dan zullen wij moeten overgaan tot het systematisch ontgraven van een aantal met zorg uitgezochte terreinen — onder leiding van personen die de vondsten volledig tot hun recht laten komen. Men kan iets maar één keer opgraven, en de omstandigheden waarin een voorwerp wordt gevonden, zijn vaak van beslissende betekenis.

De *eerste* – en tot dusver enige – *studie* welke aan skeletvondsten op de Nederlandse Antillen is gewijd, is een artikel over '*Schädel von Curaçao und Aruba*', dat door G. A. KOEZE, cand. med., in 1904 werd gepubliceerd. Hierin vindt men een korte beschrijving van vijf, door Pastoor A. J. VAN KOOLWIJK verzamelde schedels – één van Curaçao en vier van Aruba – welke, volgens de bewerker, wetenschappelijk van slechts zeer geringe waarde zijn. Bij een na-onderzoek, van de best-bewaarde twee

exemplaren moest inderdaad worden vastgesteld, dat de conserveringstoestand van dit materiaal dusdanig is, dat er geen gegevens van enig belang uit kunnen worden verkregen.

De onderhavige *tweede studie* over *'Indiaanse skeletvondsten op Aruba en Curaçao'* geeft – naast een historisch overzicht – verslag van de opgravingen van A. D. RINGMA, welke in 1950 hebben geleid tot het vinden van een achttal skeletten – vijf op Curaçao en drie op Aruba – welke door J. TACOMA, arts, assistent aan de Afd. Physische Anthropologie (Hoofd dr. J. HUIZINGA) van het Anatomisch Laboratorium te Utrecht, nader werden onderzocht. Alleen de Arubaanse schedels bleken goed genoeg bewaard te zijn gebleven om te kunnen dienen als materiaal voor een *derde*, meer vakkundige *studie* over *'Indian skeletal remains from Aruba'*, welke op dit artikel volgt. Nog vele vondsten zullen op een nauwkeurige wijze moeten worden bestudeerd, alvorens men in staat is op fysisch-antropologisch gebied iets van algemeen belang over de prae-colombiaanse bewoners van de Nederlandse Antillen te zeggen.

Bij het antropologisch onderzoek van skeletmateriaal uit de Antillen moet men de mogelijkheid voor ogen houden, dat dit resten kunnen zijn van niet alleen de oorspronkelijke indiaanse (= mongoloïde) bevolking, maar ook van negers of blanken. Op grond van bepaalde schedelkenmerken kan men echter met grote waarschijnlijkheid komen tot een rasonderscheid.

Zo is bijvoorbeeld het verloop van de naden van de schedel bij negers en indianen tamelijk eenvoudig; de naad slingert zich lang niet zo grillig als bij blanken. Beziet men een indianen (= mongoloïde) schedel van de onderkant, dan valt het op dat vóór- en zijvlak van het jukbeen een bijna rechte hoek met elkaar maken; bij blanken is dit horizontale aspect van de jukboog meer 'gestroomlijnd'; negers zijn wat dit kenmerk betreft intermediair. De voorkant van de jukboog bij mongolen staat verder naar voren dan bij blanken en negers; de mongolen hebben hierdoor een 'platter' gezicht. Een ander typisch mongools kenmerk is het niet-ingedrukt zijn van het nasion (de grens tussen het voorhoofdsbeen en de neusbeentjes). De oogkas van een mongool is hoger dan die van een neger, en maakt daardoor een rondere indruk. De tandboog is bij de neger smaller dan bij de mongool. In de negerkaak is er ruim plaats voor alle gebitselementen; een derde ware kies, welke wegens plaatsgebrek niet kan doorbreken, komt bij negers practisch niet voor. Een typisch kenmerk van de meeste negerschedels is verder nog een sterke prognathie (het naar voren staan van tanden en kaak).

Is de rasdiagnose eenmaal gemaakt, dan kan men zich gaan afvragen tot welke onderafdeling de mensen behoorden waar-

van de betreffende schedels afkomstig zijn. Men gaat dan kenmerken vergelijken die zo min mogelijk door de omgeving worden beïnvloed. Bij het vergelijken van de schedels onderling moet men rekening houden met kunstmatige vervorming, en met veranderingen welke zich in de loop van de tijd binnen een bepaald gebied voordoen (migraties) en die welke zich binnen een bepaalde groep afspelen.

Het kan dus van belang zijn het skeletmateriaal te dateren. Kan dit niet met behulp van nevenvondsten gebeuren, dan staan ons tegenwoordig ook andere methoden ten dienste, waarvan de ^{14}C– methode wel het meest aangewezen lijkt om bij het Antilliaanse onderzoek te gebruiken.

Met deze C-veertien methode kan de absolute ouderdom van archeologische vondsten worden onderzocht door het bepalen van de hoeveelheid radio-actieve koolstof in de te dateren substantie. Tijdens het leven is de hoeveelheid radio-actief koolstof in alle weefsels gelijk aan die van de omgeving. Na de dood wordt geen radio-actief koolstof meer uit de omgeving opgenomen; de hoeveelheid in de weefselresten neemt daarentegen op een zeer regelmatige, van de omstandigheden onafhankelijke wijze af, met een halfwaardetijd van 5570 jaar. De hoeveelheid radio-actief koolstof in een dood object wordt daardoor tot een maatstaf voor de tijdsduur dat dit object dood is. Het meetbereik wordt bepaald door de gevoeligheid van de apparatuur en gaat thans reeds tot ongeveer 50.000 jaar. Deze bepaling is uiteraard niet gebonden aan beenderresten, maar kan ook worden uitgevoerd aan plantenresten (zoals b.v. houtskool). Zij is echter kostbaar en eist de opoffering van een vrij grote hoeveelheid materiaal; daarbij moet men bedenken dat reeds een kleine bijmenging van recente koolstofhoudende substanties (b.v. doordat de beenderen in watten zijn verpakt geweest, of zijn gelakt, geverfd of met gelatine behandeld) de uitkomst waardeloos kan maken.

De Opgravingen van Pastoor A. J. van Koolwijk

In de tijd dat Pastoor van Koolwijk de drie Benedenwindse Eilanden archeologisch verkende – in de jaren 1870 tot 1886 – was er natuurlijk véél meer dan thans op dit gebied te vinden. In zijn eerste artikel over '*De Indianen-Caraïben, oorspronkelijke bewoners van Curaçao*' zegt hij dat "De groote Indiaansche kampen, waarvan de sporen nog overal op dat eiland aanwezig zijn, bewijzen dat er op zeer vele plaatsen Indianen gevestigd waren" (1881, p. 58). Hij geeft hierin ook een beschrijving van zijn eerste schedelvondst in een oud kamp op de plantage Knip [aan de kust, benoorden Plaja Abao], welke hij naar het Museum in Leiden stuurde (Cat. serie nr 1403, no. 982).

"Toen ik op zekeren dag na een zware regenbui een dier oude woonplaatsen der Indianen bezocht, ontwaarde ik in een ravijn op ruim een halven meter diepte boven den beganen grond een schedel, die er vrij gaaf uitzag. Ik begon aanstonds de aarde in den omtrek te verwijderen. Toen bemerkte ik dat de schedel zichtbaar was geworden door het verbrokkelen van een schuins geplaatsten schotel, waarvan ik nog eenige stukken aan beide zijden terugvond. Terwijl ik de aarde steeds meer weg nam, kwamen nog fragmenten van twee andere schotels te voorschijn, die met den eersten een dak over den schedel vormden ... Het bovenste gedeelte van het door die drie schotels gevormde dak was bijna met den beganen grond gelijk. Na de aarde van boven weggenomen te hebben, bevond ik dat de schedel perpendiculair in de groeve stond, met de hersenpan naar boven. Rondom den schedel (die spoedig geheel in kleine stukjes verviel) ontdekte ik andere beenderen, bijna gansch vergaan; ik herkende slechts een stuk van een opperarmbeen.

Onder den schedel bevond zich in horizontale ligging een vierde schotel, die met zijne breede randen het dak der drie schuins gestelde schotels ondersteunde, waaronder de schedel en de andere beenderen waren geplaatst geweest" (1881, p. 63).

Op 20 november 1880 kwam VAN KOOLWIJK voor het eerst op Aruba. "Al zeer spoedig zag ik in, dat Aruba, meer dan Curaçao en Bonaire uit een oudheidkundig opzicht verdiende onderzocht te worden" schrijft hij in zijn mededeling over '*De Indianen Caraïben van het eiland Aruba*' (1882, p. 222).

"Bij gelegenheid van de invoering van de cochenilleteelt ... zijn verschillende urnen, schedels en menschenbeenderen bevattende, in de indiaansche kampen te Santa Cruz en Savonet opgegraven" (1882, p. 224). Dit kamp van Santa Cruz lag "ten zuid-oosten van den Hooiberg... en ten noorden en zuid-westen van de tegenwoordige R.K. kerk van Santa Cruz" (1882, p. 223). De omstandigheden waarbij een van deze schedels werd gevonden, worden ons medegedeeld in een reeds in 1891 door dr. C. LEEMANS samengesteld manuscript, dat eerst, na zijn dood, in 1904 werd gepubliceerd.

"In Februar 1883 bemerkte ein Arbeiter der mit dem Pflanzen von Aloen beschäftigt war, als er kaum seine "Sjappi", eine Art Axt, in den Boden geschlagen hatte, dass er auf etwas Hartes stiess, was er mit dem zweiten Schlage zerbrach. Sobald Herr H. J. DE VRIES, R.K. Priester in Oranjestad, dies vernahm begab er sich mit seinem Amtsbruder, Herrn J. VAN KOOLWIJK zur Stelle, und wurde in deren Gegenwart constatirt dass der Arbeiter ein grosses Gefäss zerbrochen hatte, das umgekehrt auf einem ebenso grossen und gleichförmigen zweiten Gefässe stand, und ein menschliches Skelett überdeckte, das in dem unteren Gafässe in hockender Stellung, mit dem Angesicht gen Norden gewendet, begraben war. Mit grosser Vorsicht wurden beide Gefässe und deren Inhalt ausgegraben, das unterste unverletzt, das oberste in eine Menge Stücke zerbrochen, alles zusammen, mit den theils vermoderten Knochen des Gerippes, in der Wonung des Herrn DE VRIES untergebracht, in Verwahrung genommen, nachher sorgfältig eingepackt und durch Vermittelung des Herrn VAN KOOL-

WIJK dem Reichsmuseum der Alterthümer zu Leiden als Geschenk geschickt".

"Die Gruft, in welcher die Gefässe standen, hatte eine Tiefe von fast 1.57 M.; die zwei Gefässe maassen 1,41[5] M. sodass sie sich nur 15 bis 16 c.M. unter der Oberfläche des Bodens befanden ..."

"Diese Entdeckung veranlasste weitere Untersuchungen und Nachgrabungen, die unter Aufsicht der Herren DE VRIES und VAN KOOLWIJK bewerkstelligt wurden ..." (p. 15). Zij vonden nog "grössere Urnen ungefähr derselben Form und alle zur Todtenbestattung bestimmt" (p. 16), en daaronder een drietal met een schedel en andere skeletresten als inhoud.

Drie van de vier Arubaanse schedels welke door VAN KOOLWIJK naar Leiden werden gezonden, waren afkomstig uit het 'kamp van Santa Cruz', waartoe ook behoorde het z.g. Urnenveld, ten zuiden van de Seroe Noka, waar in latere jaren door prof. J. P. B. DE JOSSELIN DE JONG (1923) en prof. J. M. CRUXENT (1953) opgravingen zijn verricht, en dat thans ook in toeristenkringen enige bekendheid geniet. Het is een terrein dat thans niet alleen sterk is afgespoeld, maar ook door het afgraven van zand reeds ernstig is gehavend, waarbij de arbeiders reeds menige mooie vondst hebben gedaan (bijv. in 1953 en 1958).

De vierde schedel had een geheel andere herkomst; deze heette afkomstig te zijn van de laatste der oorspronkelijke bewoners van het eiland, die omstreeks 1840 was gestorven.

"Der letzte, ein gewisser NICOLAAS PYCLAS oder PYKLAAS, der vor ungefähr 50 Jahren gestorben, wurde für einen alten Indianer des echten Stammes gehalten, der die Sprache der ursprünglichen Bewohner Arubas verstand und auch deren Lebensweise und Gebräuche noch befolgte; er nährte sich von Schnecken und Kräutern und wohnte einsam in einer Hütte. Von Gottesdienst wollte er nichts wissen, und zuletzt wurde er nicht weit von seiner Hütte todt gefunden. Eine ziemlich alte Frau erzählte dass sie als junges Mädchen von 14 Jahren der Beerdigung des Leichnames beigewohnt hatte; man hatte den Leichnam über einem Baumzweige hängend gefunden, den Zweig abgesägt, und den Todten auf demselben Platze begraben ... Da wurde von Herrn DE VRIES, dem kath. Priester zu Oranjestad, der sich mit Nachforschungen in Bezug auf PYKLAAS beschäftigte, der Schädel gefunden, nur mit Erde und Steinen bedeckt, und nicht eigenlich begraben, da der Boden zu steinig und hart war. Der Schädel würde durch Vermittlung des Herrn VAN KOOLWIJK an das Reichsmuseum der Alterthümer zum Geschenke übersandt" (LEEMANS, 1904, p. 13).

Een beschrijving van de vijf, door VAN KOOLWIJK verzamelde schedels is – samen met een inleidend artikel van SCHMELTZ '*Über Sammlungen aus Niederl. Westindien und Surinam*', en in aansluiting aan LEEMAN's verhandeling over '*Altertümer von Curaçao, Bonaire und Aruba*' – door G. A. KOEZE, cand. med., gepubliceerd

in de 'Bijdragen tot de Anthropologie, Ethnographie en Archaeologie van Nederl. Westindië', als 'Feestgave namens de Nederlandsche Regeering aan het XIV Intern. Amerikanisten Congres te Stuttgart aangeboden'. De omstandigheden waaronder deze schedels werden gevonden, zijn uit de aard der zaak niet anders dan zoals hierboven aangehaald uit de gepubliceerde geschriften van VAN KOOLWIJK en LEEMANS. Enkele aanvullingen zijn te vinden in de verhandeling over '*The praecolumbian and early postcolumbian aboriginal population of Aruba, Curaçao, and Bonaire* van DE JOSSELIN DE JONG (1918, p. 54, 57–58), die de moeite heeft genomen de originele brieven van VAN KOOLWIJK, uit het archief van het Rijksmuseum van Volkenkunde, te bestuderen. Enkele vindplaatsgegevens vinden wij ook terug in twee latere studies van dezelfde onderzoeker (1920, 1923), waarin aan urnbegravingsmethoden veel aandacht is gewijd.

Wij weten reeds dat de conserveringstoestand van de vijf naar Leiden gezonden schedels zeer veel te wensen overliet, en wij kunnen er ons dan ook nauwelijks over verwonderen als KOEZE in zijn artikel over *Schädel von Curaçao und Aruba* (1904, p. 21) schrijft: "Natürlich ist es ganz unmöglich aus einer so kleinen Reihe von Schädeln, die dabei noch stark defect sind, anthropologische Resultate betreffs der früheren Indianerbevölkerung von Aruba und Curaçao zu ziehen". Het lijkt hem echter duidelijk dat deze indianen "einen kleinen, sehr gracil gebauten Schädel hatten, den sie sehr oft künstlich deformierten", terwijl "für die normalen ... die Mesocephalie der Typus gewesen zu sein scheint".

De eerste schedel (Serie '1403, No. 982 Curaçao, Westpunt') is die welke op een schotel liggend werd gevonden, terwijl er drie andere schotels als een dakje omheen gebouwd waren (een z.g. secundaire begraving [1]. Een beschrijving van de vondstomstandigheden vindt men ook in een brief van VAN KOOLWIJK, gedateerd 20 mei 1879, welke, in het Engels vertaald, door DE JOSSELIN DE JONG (1918, p. 57–58) is gepubliceerd.

Het was een "Sehr stark verwitterder, ganz zerstückelter Schädel, der für die Untersuchung nur sehr geringen Wert hat. Mittelst Gyps ist er wieder in seine ursprüngliche Form gebracht, aber begreiflicher Weise sind die Maasse und die anthropologischen Charaktere jetzt nicht genau anzugeben. Vom Gesicht ist gar nichts erhalten, vom Schädeldach nur einzelne Stücke" (KOEZE, p. 19).

De reconstructie is kennelijk gemaakt door iemand met een geringe anatomische kennis en stellig geen 'ursprüngliche Form'. Toch heeft KOEZE

---

[1] Men kan van een secundaire begraving spreken, als het skelet (of delen ervan) na disarticulatie wordt bijgezet.

de meetpasser ter hand genomen en komt met de volgende maten: "Grösste Länge 290? Grösste Breite 154? Längenbreitenindex [1] 77.0". De waarde voor de grootste lengte is waarschijnlijk een drukfout voor 200; dit klopt met de gegeven index, en een nieuwe meting gaf 202 mm. Gezien de grote onbetrouwbaarheid van de reconstructie kunnen de door KOEZE voor deze schedel gegeven maten beter uit de literatuur verdwijnen. Van het geslacht van deze schedelresten is weinig te zeggen. Het in de tabel VAN KOEZE (p. 22) aangegeven ♂ teken moet waarschijnlijk worden verwisseld met het '♀?' uit de volgende kolom.

De tweede schedel welke KOEZE beschrijft ('No. 316*a* Aruba, Wald von Savonet') is die van PYCLAS. "Dieser Schädel ist der bei weitem am besten erhaltene. Es fehlt der grösste/Teil des Gesichtes" (p. 19–20). KOEZE geeft een vrij uitvoerige beschrijving met een-en-dertig maten. TACOMA vond: grootste lengte 171, grootste breedte 134, basion-bregma [2] hoogte 135, schedelindex 78,4 en 'mean height' index [3] 88,5. De schedel is dus mesocraan [4] en hoog, en past wat dit betreft dus wel in het kader van het Canashito-materiaal, dat in het artikel van TACOMA wordt beschreven. De schedel is met zekerheid niet gedeformeerd. De leeftijd kan op omstreeks 50 jaar worden geschat.

De drie overige schedels welke door KOEZE van Aruba worden vermeld moeten, te oordelen naar de beschrijving, in een zeer slechts conservatietoestand zijn geweest; deze maten werden dan ook niet gecontroleerd. Twee ('634 Aruba, altes Indianer Lager Vera Cruz' en 633, met dezelfde aanduiding, waarmede wel Santa Cruz bedoeld zal zijn) "befanden sich in einer Urne" (p. 19). Zouden zij beide in één urn zijn aangetroffen, dan was hier sprake van een secundaire begraving; in het andere geval zou het een primaire begraving kunnen zijn geweest.

De laatste schedel, no. 320*a*, was afkomstig uit het primaire urngraf te Santa Cruz, dat "am 2ten Februar 1883 durch einen Knaben ... mit seinem Sjappi (Spaten) beim Umgraben des Bodens ... war entdeckt". (KOEZE, p. 19). Deze wijze van begraving was, volgens DE JOSSELIN DE JONG (1918), nog tot in het begin van de 19e eeuw in zwang. Het lijk werd in hurkhouding in een urn geplaatst, het hoofd stak eruit en werd met een tweede urn afgedekt.

Twee van de laatste drie schedels (634 en 320*a*) waren gedeformeerd, waarschijnlijk in voor-achterwaartse richting.

---

[1] Schedelindex $= \frac{\text{breedte}}{\text{lengte}} \times 100.$

[2] Basion-bregma = afstand bregma (punt waar beide wandbeenderen en het voorhoofdsbeen elkaar raken) tot basion (voorrand achterhoofdsgat).

[3] Mean height $= \frac{\text{basion-bregma}}{1/2\ (\text{lengte} + \text{breedte})} \times 100.$

[4] Mesocraan is een schedel welke tussen 'lang' (dolichocraan) en 'rond' (brachycraan) in staat; zij heeft een schedelindex tussen 75 en 80. Over dolicho- resp. brachycephaal wordt gesproken als men de index van het hoofd bedoelt, dus gemeten aan levende personen.

De Opgravingen van A. D. Ringma

Na Pastoor van Koolwijk is Ringma – toentertijd werkzaam in de verkeerstoren op het vliegveld van Hato – de eerste geweest die door het verzamelen van skeletresten bewust getracht heeft onze kennis van de voorhistorische bewoners van Curaçao en Aruba te vergroten. Op het eerste eiland vond hij, in januari 1950, oude graven bij de abri, waarin hij een half jaar tevoren de reliëfs van Hato had ontdekt. Op Aruba groef hij met veel succes aan de voet van de Seroe Canashito, in november van hetzelfde jaar.

Hoewel de eerste vondsten de meeste indruk maakten – mede doordat leden van de "Natuurwetenschappelijke Werkgroep" aan het opgravingswerk deelnamen – waren de resultaten bij de Seroe Canashito wetenschappelijk van meer belang, omdat alleen van deze vindplaats de schedels zó goed bewaard bleken te zijn, dat er betrouwbare metingen mogelijk waren.

De vindplaats-aantekeningen welke men bij de thans volgende bespreking van deze vondsten aantreft, zijn letterlijk overgenomen uit een losbladig schrift waarin Ringma zijn archeologische waarnemingen neerschreef. Ook de schetsen welke de houding van de skeletten op een zo treffende wijze in beeld brengen, zijn afkomstig uit dit schrift – dat aan schrijver ter hand werd gesteld vóórdat Ringma als piloot vertrok naar Nieuw Guinea, waar hij 16 november 1957 bij een vliegtuigongeluk het leven liet.

Nadat Ringma op verscheidene plaatsen aan de voet van de steile rand van het kalksteenterras van Hato, op Curaçao, rotstekeningen had ontdekt, en op enkele plaatsen schelphopen en potscherven welke wezen op een meer dan terloopse aanwezigheid van de voormalige indiaanse bewoners van het eiland, kon hij de verleiding niet weerstaan om bij enkele abris welke voor dit doel niet ongeschikt waren, de spade in de grond te steken, als proef voor een eventueel later op te zetten wetenschappelijk onderzoek. Hij vond al spoedig de resten van vijf personen, die niet in urnen waren begraven. De conserveringstoestand der skeletten – die *Hato-1, 2, 3, 4* en *5* werden genoemd – was zeer slecht. Met veel zorg werd echter nog van allerlei geborgen, terwijl van de begraafhouding nauwkeurige schetsen werden gemaakt

Hato-1 werd op 6 jan. 1950 ontdekt, bij de plaats waar Ringma enkele maanden tevoren, behalve enkele tekeningen, ook in verweerde druipsteen gehouwen figuren had gevonden.

"De bodem ter plaatse bestond uit mulle, zwarte aarde, waarin vuurresten, bestaande uit houtskoolfragmenten en as. 50 à 60 cm diep begon een laag lichtbruin zand met veel grote stenen. Op deze laag rustte het

skelet. Bij het graven werden ook veel schelpfragmenten en slakkenhuisjes (Cerion uva) gevonden. De laatsten ... stonden waarschijnlijk niet in verband met het graf. In de nabijheid, in hetzelfde abri, werden nog talrijke scherven, van aardewerk gevonden, alsmede schelpen, beenfragmenten, etc. ... Het skelet zelve was zeer broos, vooral de schedel, waarvan slechts het schedeldak, een jukbeen, een wandbeen, een bovenkaak fragment, 3 kiezen en een tand werden gevonden. Borstkas en bovenste ledematen waren gaaf en vrijwel compleet, op de hand- en vingerbeentjes na. Bekken en onderste [ledematen] bros, doch vrij compleet (op voeten na)". "Het skelet (zie schets en foto's) lag in de langsrichting van het abri ... Het hoofd opzij, met het gezicht naar de daglichtzijde, overigens op de rug, armen gevouwen op de borst, knieën licht gebogen".

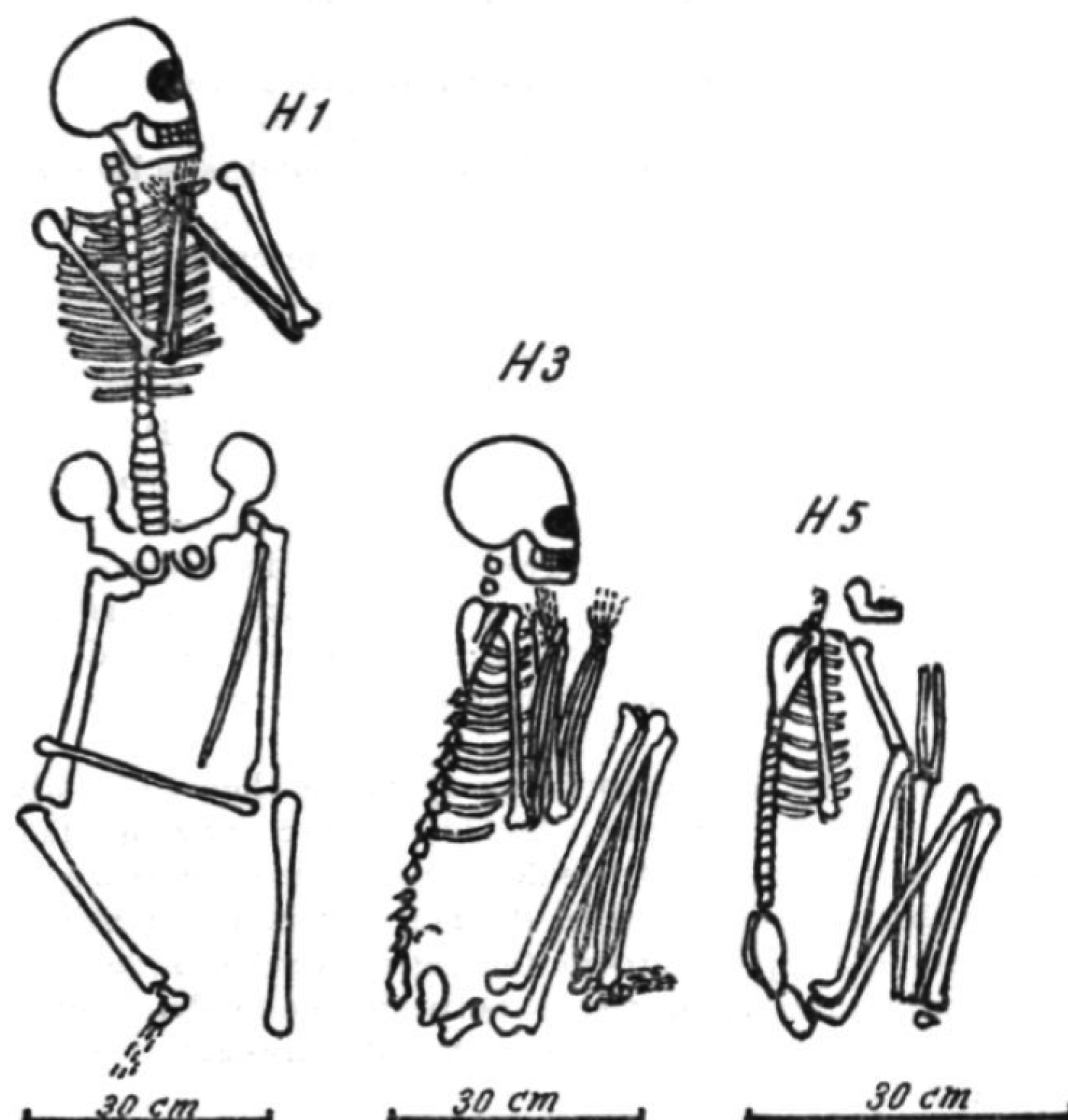

Fig. 1. De begraafhoudingen van drie indiaanse bewoners van Curaçao. *Hato–1*, een kind van 9–14 jaar; *H–3*, waarschijnlijk een man, ouder dan 40 jaar; *H–5*, een kind van omstreeks 5 jaar. Tekeningen van A. D. Ringma.
Fig. 1. Burial attitudes of three former Amerindian inhabitants of Curaçao. *H–1*, a child, 9–14 years old; *H–3*, probably a male, over 40 years old; *H–5*, a child, about 5 years old. Field sketches by A. D. Ringma.

"Verder vertoont de positie der beenderen nog enige merkwaardigheden:
1°. Op de plaats, ... nabij de linker elleboog waren een aantal beentjes, die klaarblijkelijk van een voet waren.
2°. De kuitbenen lagen in de aangegeven plaats nabij de dijbenen.

3°. [Elders] ... lagen verschillende beenfragmenten. Enkele hiervan behoren mogelijk tot de voeten. Herkenbaar waren een onderkaakfragment en een deel van een rechter bovenarm. In verband hiermee wordt er aan herinnerd dat het bovenarmbeen van het skelet reeds compleet was (hoewel de onderkaak zoek was). Deze beenfragmenten zijn op foto ... zichtbaar aan de rand van het graf. Verder zij opgemerkt dat op de foto's het rechter opperarmbeen omgekeerd voorkomt. Dit is waarschijnlijk een vergissing ... bij het uitgraven en terugleggen hiervan gemaakt. Hetzelfde geldt voor de los liggende rugwervel. De lengte der lineaal in de foto's is 15 engelse duimen. De lengte van het skelet in de oorspr. positie is 1,23 meter van de top der schedel tot de onderkant der scheenbenen (geen voeten). De beentjes op het bord ... [op fig. 6–7 zichtbaar] zijn bij de linker elleboog gevonden voetfragmenten, en de handbeentjes, tussen de borstkas uitgevist".

Bij het onderzoek van deze skeletresten van *Hato-1* werden de volgende opmerkingen gemaakt:

1. Het skelet is vrijwel compleet. Van de schedel is echter alleen de schedelkap aanwezig.

2. Aangezien de groeischijven van de pijpbeenderen nog niet verbeend zijn, kan de bovengrens van de leeftijd op 14 jaar worden gesteld. De bij het skelet gevonden gebitselementen maken een nadere leeftijdsbepaling mogelijk: uit de onderkaak een eerste kies (M_1) waarvan bekend is dat hij doorbreekt in het 6e levensjaar, en twee voorkiezen (P_1 en P_2), die dit doen in het 9e jaar; uit de bovenkaak een eerste snijtand (I^1) doorbrekend in het 7e jaar. Dit geeft dus 9 jaar als benedengrens van de leeftijd.

3. Het achtervlak van de enige aanwezige snijtand vertoont een verdikking van beide zijranden, waardoor het geheel een schoffelvormig aanzien krijgt. Deze 'shovel-shaped incisors' (*zie ook het gebit van Canashito-1*, blz. 103) komen tamelijk veel voor bij mongolen, tot welke groep de indianen behoren.

4. RINGMA wijst er in zijn beschrijving op dat de skeletdelen afkomstig kunnen zijn van meer dan één individu. Het is echter mogelijk dat de botten welke bij de linker elleboog gevonden werden, de uiteinden van opperarmbeen, spaakbeen en ellepijp zijn, die nog niet met de rest van de genoemde pijpbeenderen zijn vergroeid. Overigens werden bij het als *Hato-1* verpakte materiaal inderdaad meer voetbotjes gevonden dan van één individu afkomstig kunnen zijn. De in overmaat aanwezige beentjes waren van een volwassen persoon.

5. De lange pijpbeenderen behoren alle tot één skelet; een extra bovenarm werd niet bij het verpakte materiaal gevonden.

6. De gegevens, verkregen uit metingen van de schedelkap zijn ongeschikt voor vergelijkend onderzoek, in verband met het feit dat dit fragment post-mortaal is vervormd.
Als vergelijkingsmateriaal zou de schedel bovendien, in verband met de leeftijd, niet veel waarde hebben.

Hato-2 "was het individu waarvan vele fragmenten werden gevonden in hetzelfde abri als no 1, echter verspreid over een oppervlak van enige tientallen m^2".

H-2 was in het onderzochte materiaal vertegenwoordigd door een twintigtal kleine schedelfragmenten en beensplinters.

Hato-3 werd op 24 mei 1950 opgegraven, "in een klein, zandig abri ... enige meters naast dat waar ... het skelet Hato no 1 werd aangetroffen ... Skelet no 3 was in nog véél slechtere toestand ... De enige onbeschadigde eenheden waren wat hand- en voetbeentjes en één wervel. Door de door en door verpulverde toestand van het skelet bleek het noodzakelijk, de brokken aarde en beenresten voorzichtig te verwijderen en thuis behoedzaam te ontleden. Hierdoor bleek het niet mogelijk foto's van het geval te maken ... De buitengewoon slechte toestand in aanmerking genomen, werd van de schedel vrij veel geborgen; alles echter in fragmenten".

"De bodem was lichte aarde en zand, blijkbaar dezelfde laag die bij Hato no 1 op 50 cm werd aangetroffen, doch hier aan de oppervlakte voorkwam. Dit komt waarschijnlijk omdat dit abri praktisch geen beschutting bood ... waardoor zich geen bovenlaag vormde".

"Het skelet lag in opgevouwen houding, de knieën voor de borst, de handen onder de kin. Verder op de linkerzijde en het hoofd naar het Oosten, zodat het met het gezicht naar de rots lag. De lengte van de top der schedel tot ± zitvlak was ongeveer 75 cm. Verder lag het hoofd ongeveer 20 cm hoger dan het bekken (hoofd 30 cm en bekken 50 cm onder het oppervlak".

"Van het lichaam bleek niets te redden, van de schedel werden aanvankelijk hogere verwachtingen gekoesterd, totdat bleek dat de steen die het skelet tot hoofdkussen diende, de onderzijde der schedel geheel verbrijzeld had en er ingedrongen was. Toch werden diverse flinke fragmenten geborgen, waarvan waarschijnlijk nog wel een en ander in elkaar gezet kan worden".

"In tegenstelling tot Hato 1, werden geen onregelmatigheden in de positie der skeletdelen vastgesteld".

"Uit vergelijking van no 3 en no 1 kan worden opgemerkt: 1°. De onderste ledematen zijn van praktisch dezelfde afmetingen ... 2°. ... de armen ... zwaarder van bouw ... 3°. Ook de ribfragmenten van no 3 hadden een grotere doorsnede dan die van no. 1. Lichaamslengte ... zal waarschijnlijk niet groot zijn (1.50 à 1.60 m?)".

TACOMA kon uit de verzamelde schedelfragmenten een horizontale omtrek reconstrueren. Hij vond aldus een lengte van 174, en een breedte van 134 mm, waaruit een schedelindex van 77 kan worden berekend. Dit betekent dat de schedel mesocraan is, en dus – wat deze horizontale schedelvorm betreft – evenals de Canashito-schedels, zou passen in de door IMBELLONI als 'Amazonid' beschreven groep (zie blz. 91).

Het betreft hier de resten van een tamelijk oud individu; de naden om het bregma waren verbeend, hetgeen wijst op een benedengrens van de leeftijd van 40 tot 50 jaar.

Van *Hato-4* werden slechts "een dijbeen en fragmenten van scheenbeen en kuitbeen gevonden ..." op ongeveer 60 cm afstand van het hoofd van *H-3*.

Het tot *H-4* behorende materiaal bestaat uit enige fragmenten van pijpbeenderen, enkele kleine schedelfragmenten, en enkele ribfragmenten. Het dijbeenfragment toont aan zijn achterzijde een robuuste crista femoris (lijst aan de achterzijde van het bovenbeen waar een groep beenspieren is aangehecht), wat doet vermoeden dat dit het skelet van een man zou zijn.

Hato-5 werd op 15 juni 1950 opgegraven "in een abri, enige meters ten

W." van *H–1*. "Het skelet, dat in los zand op een zeer droge plaats was begraven, verkeerde in uitstekende conditie. Des te jammer-der dat de schedel niet aanwezig was. Daar wèl de onderkaak, en zelfs een snijtand ... werden gevonden, bestaat er totaal geen twijfel, of het graf was geschonden.

Het skelet lag in opgevouwen houding, praktisch precies als no. 3. Het lag in een zanderige hoek van het overigens steenachtige en harde abri, op een diepte van 40 cm ... Het bleek spoedig een kind te zijn, waarvan de leeftijd (naar het gebit in de onderkaak) vastgesteld werd op ± 6 jaar. De lichaamslengte in opgevouwen postuur moet ongeveer 50 cm geweest zijn.

Opgemerkt zij, dat bij het skelet tevens nog enkele beenderen werden aangetroffen, die zeker niet menselijk zijn. Enkele scherven en schelpen werden ook gevonden. Ondanks minutieus afzoeken der omgeving werd geen enkel schedelfragment gevonden".

Het als *H–5* verpakte materiaal is het bijna complete skelet van een kind; de schedel ontbreekt echter, alleen de onderkaak is nog aanwezig (fig. 8-10). Een apart verpakte tand (vermoedelijk de snijtand waarover wordt gesproken) bleek de snijtand (I_1) van een geit te zijn.

RINGMA schatte de leeftijd op ongeveer 6 jaar; de eerste ware kies is echter nog niet doorgebroken, zodat het kind wel iets jonger zal zijn geweest.

Een korte vacantie, in hetzelfde jaar als waarin hij zijn opgravingen bij Hato deed, besteedde RINGMA aan een archeologische verkenning van ARUBA, waarbij hij aan de Grot van Fontein en aan de abri's van de Seroe Canashito zijn bijzondere aandacht gaf. Aan de voet van laatstgenoemde kalksteenheuvel – niet ver van het Urnenveld bij Santa Cruz – vond hij, onder omstandigheden welke met die van Hato overeenkwamen, een drietal skeletten, welke *Canashito–1, 2* en *3* werden genoemd. Hieronder volgen alleen de veldaantekeningen van de verzamelaar; voor de resultaten van het wetenschappelijk onderzoek van *C–1, 2* en *3* moge naar het artikel van TACOMA worden verwezen.

"Beginnende op 7 November 1950 werden enige proefgravingen gedaan ... aan de N. en O. zijde van de Seroe Canashito zijn verschillende grote afgestorte rotsblokken. Bij een 3 tal hiervan heb ik reeds enige tijd geleden sporen van indiaanse bewoners gevonden, zoals schelpen, potscherven en zelfs fragmenten van tekeningen ... Bovengenoemde proefgravingen hadden plaats bij ... een zeer groot rotsblok, dat naar de N.O. zijde overhelt, en een matig beschut abri vormt. Het terrein er vóór is vlak, zacht, zandig en zeer geschikt voor bebouwing. Op korte afstand beginnen reeds de maïsveldjes. In het abri is de bodem mul, vuil zand, dat op 5 à 10 cm diepte vast wordt. De bodem is er, en in de omgeving doorspekt met schelpen en potscherfjes". "In de achterhoek van het abri [zie fig. 2 en het artikel van TACOMA] werden enige menselijke overblijfselen gevonden. Bij nader onderzoek kwam no 1 te voorschijn ... een samengedrukte schedel ... enkele fragmenten der borstkas en bovenste ledematen ... Na zorgvuldig uitpre-

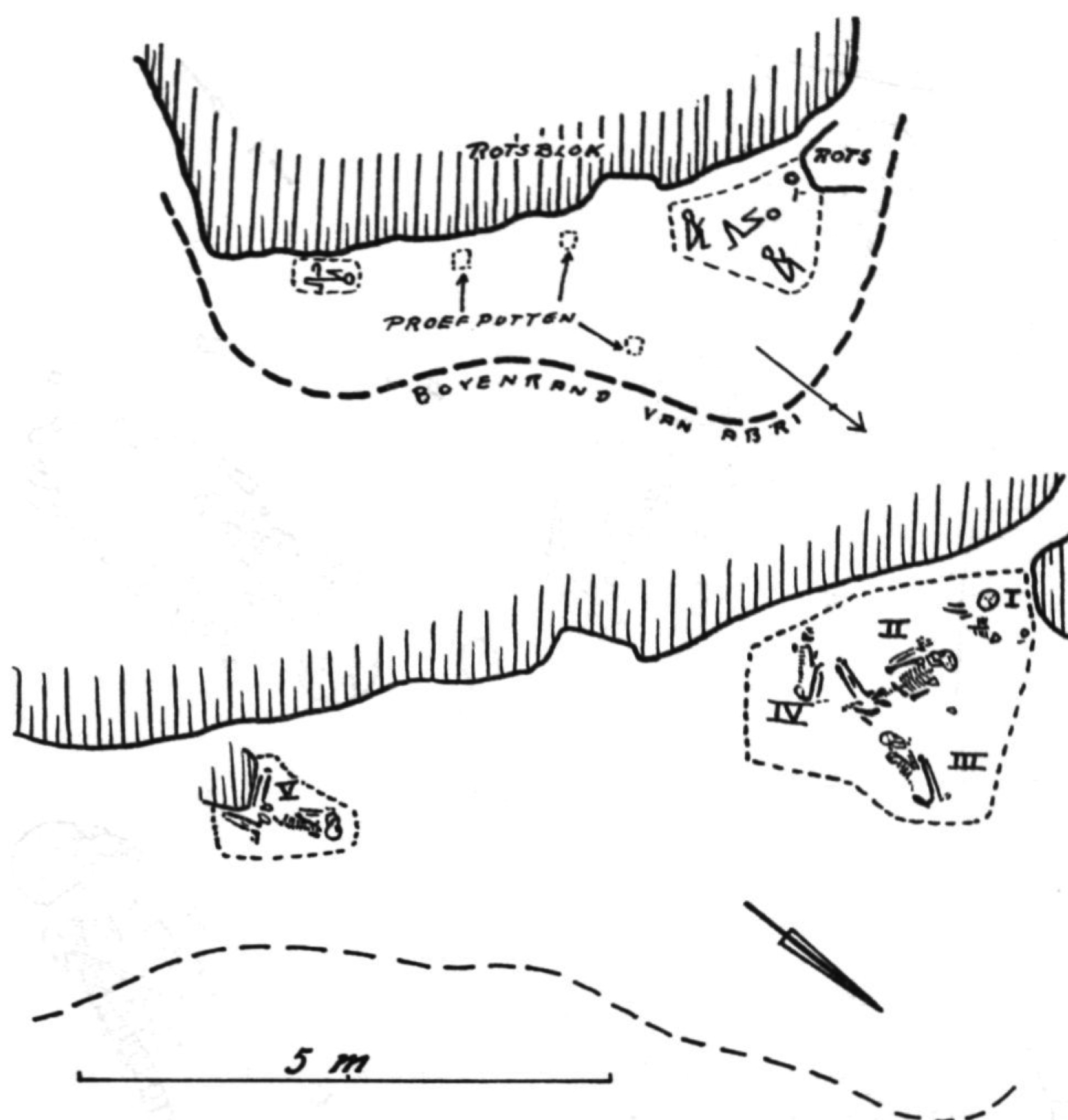

Fig. 2. De plaats, onder beschutting van een groot rotsblok aan de voet van de Seroe Canashito, waar vijf skeletten van indiaanse bewoners van Aruba werden gevonden. Tekeningen van A. D. Ringma.
Fig. 2. The site, protected by a huge limestone boulder, at the foot of the Seroe Canashito, which yielded five skeletons of former Amerindian inhabitants of Aruba. Field sketches by A. D. Ringma.

pareren, bleek de schedel voor een groot deel, speciaal het aangezichtsgedeelte vrij compleet te zijn".

"De volgende dag ... kwam skelet no. 2 bloot. Ook dit verkeerde in zeer slechte staat, maar niettemin kon weer zeer veel schedelmateriaal gered worden. Ook kon hier de ligging van het skelet worden vastgesteld. Op-

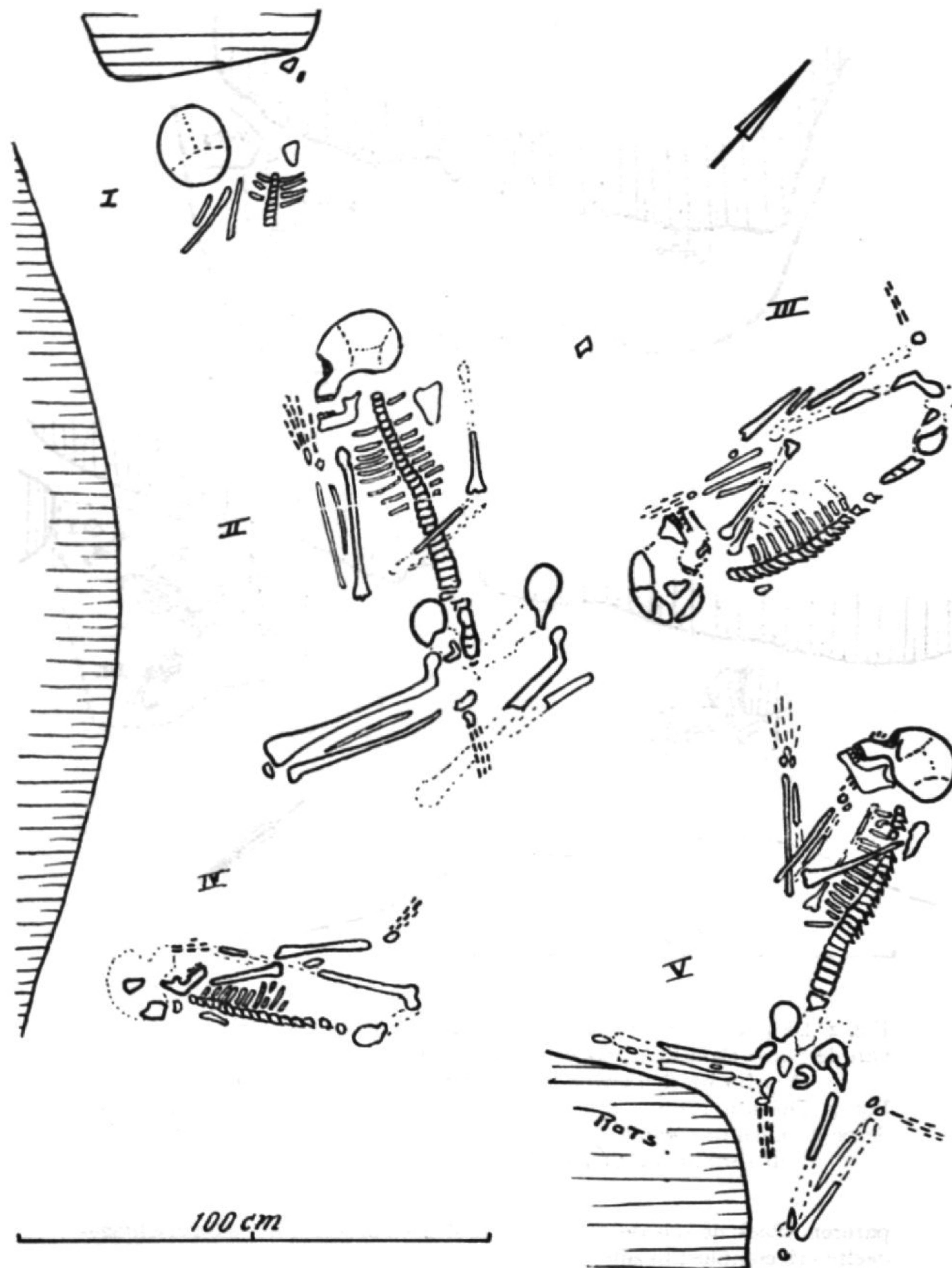

Fig. 3. De begraafhoudingen van de skeletten op Canashito. *Canashito–1*, een vrouw van omstreeks 30 jaar; *C–2* en *C–5* waarschijnlijk mannen van 30–40 jaar. De afstand van *C–5* tot de andere skeletten is niet op schaal getekend. Tekeningen van A. D. Ringma.

Fig. 3. The burial attitudes of the skeletons of Canashito, Aruba. (The distance between *C–5* and the other skeletons is not according to scale.) *C–1*, female of about 30 years old; *C–2* and *C–5*, probably males, 30–40 years old. Field sketches by A. D. Ringma.

vallend was, dat het hier een zeer groot persoon betrof, waarvan ik de lichaamslengte schatte op 180 cm; in tegenstelling met *alle* andere gevonden skeletten, zowel op Curaçao als op Aruba, die niet veel dan 150 cm kunnen zijn geweest. Bovendien bleek het een zéér oud persoon te zijn. Het gebit was afgrijselijk afgesleten tot op de wortels. De schedel was ook dikker dan normaal en nog andere verschijnselen doen mij, leek, vermoeden dat het hier een ander ras betreft. Van het skelet kon, in tegenstelling tot de schedel, weinig geborgen worden".

"Zowel no. 1 als no. 2 lagen 20 à 30 cm onder het oppervlak".

"Op 13 Nov. werd no. 3 gevonden. Dit skelet was totaal verpulverd, en er was niets van te redden. Van de schedel konden hier slechts enige fragmenten en gebitselementen geborgen worden. Het scheen hier een klein persoon te betreffen. De ligging van het skelet kon echter vrij nauwkeurig vastgesteld worden (zie bijaande schets). Diepte 20 cm".

"Dezelfde dag werd no. 4 gevonden. Ook die verkeerde in zeer slechte conditie, waarschijnlijk vooral omdat ze zeer dicht aan de oppervlakte lag. Van de schedel werden slechts enkele fragmenten en de onderkaak gevonden. Deze onderkaak vertoont een merkwaardige vergroeiing. Aan één zijde bestaat ze slechts uit een dunne, kiesloze boog, zonder gewrichtsknobbel".

"Van het skelet kon wederom wèl ongeveer de houding bepaald worden (zie schets). Diepte 5 cm".

"Op 17 November werd no 5 gevonden. Ook hier was de schedel samengedrukt, doch kon grotendeels nog bevredigend gerestaureerd worden. Het skelet zelve was zeer bros, en er werden geen pogingen gedaan om het te redden. De begraafhouding ... wijkt enigszins af van de anderen, mede door een ondergronds rotsblok, dat waarschijnlijk de zonderlinge houding der benen noodzakelijk maakte".

"Er zij op gewezen dat deze opgravingen geenszins volledig waren. Persoonlijk ben ik er van overtuigd dat er nog heel wat meer voor de dag zal komen bij een grondig onderzoek".

De fysische antropologie heeft zich bij een vergelijkende studie van skeletmateriaal – al dan niet terecht – bijna uitsluitend van schedelkenmerken bediend. Het Hato-materiaal is daarom minder geschikt als vergelijkingsobject dan het Canashito-materiaal. De enige Curaçaose schedel welke, gezien zijn conservatietoestand voor nadere bestudering in aanmerking zou komen, is die van skelet *H–1*; deze is echter postmortaal gedeformeerd en bovendien is het de schedel van een kind. De nauwkeurige beschrijvingen van de begraafhouding blijven echter hun waarde behouden. Alle waarnemingen getuigen van RINGMA's grote liefde voor Curaçao en de kennis van zijn vroegere bewoners, en van zijn behoefte om de dingen welke hij waarnam ook nauwkeurig weer te geven. Moge zijn werk toekomstige onderzoekers tot een voorbeeld zijn.

LITERATUUR

REFERENCES

1881 KOOLWIJK, A. J. VAN: De Indianen-Caraïben, oorspronkelijke bewoners van Curaçao. *Tijdschr. Aardrijksk. Genootschap 5*, p. 57–68.

1882 KOOLWIJK, A. J. VAN: De Indianen Caraïben van het eiland Aruba (West-Indië). *Tijdschr. Aardr. Gen. 6*, p. 222–229, tab. excl.

1904 SCHMELTZ, J. D. E.: Über Sammlungen aus Niederl. Westindien und Surinam. In: Beiträge zur Anthropologie, Ethnographie und Archaeologie Niederl. Westindiens. *Mitteilungen Niederl. Reichsmuseum für Völkerkunde, Veröffentl. Serie 2, no. 9*, p. 1–7, tab. 5 (map) excl.

1904 LEEMANS, C.: Altertümer von Curaçao, Bonaire und Aruba. In: Beitr. Anthr. Ethn. Arch. Niederl. Westindiens. *Mitt. Niederl. Reichsmus. Völkerk. Veröff. (2) 9*, p. 7–17, 17 figs., tab. 6–8 excl.

1904 KOEZE, G. A.: Schädel von Curaçao und Aruba. In: Beitr. Anthr. Ethn. Arch. Niederl. Westindiens. *Mitt. Niederl. Reichsmus. Völkerk. Veröff. (2) 9*, p. 18–22.

1918 JOSSELIN DE JONG, J. P. B. DE: The praecolumbian and early postcolumbian aboriginal population of Aruba, Curaçao and Bonaire. *Intern. Archiv Ethnographie 24*, p. 51–114, tab. 15–30 excl.

1920 JOSSELIN DE JONG, J. P. B. DE: De beteekenis van het archaeologisch onderzoek op Aruba, Curaçao en Bonaire. *W.I. Gids 1*, vol. *2*, p. 317–334.

1923 JOSSELIN DE JONG, J. P. B. DE: The praecolumbian ... population of Aruba, Curaçao, and Bonaire. *Intern. Archiv Ethn. 25*, p. 1–26.

1953 BARTELS, E.: De begrafenis-urnen van Seroe Noka. *Beurs- en Nieuwsberichten 18. II. 1953*, 1 p., 4 figs.

1953 WAGENAAR HUMMELINCK, P.: Rotstekeningen van Curaçao, Aruba en Bonaire. *W.I. Gids 34*, p. 173–209, 36 figs., 10 of which on 6 plates excl. – Uitg. Natuurwet. Werkgroep Ned. Antillen 2.

1956 Zeer oude urn met beenderen bij Savaneta opgegraven. *Beurs- en Nieuwsberichten 1. VI. 1956*, 1 p.

1959 More evidence unearthed on Aruba's early Indians. *Aruba Esso News 20*, 14.III. 1959, *6* p. 4, 4 figs.

1959 TACOMA, J.: Indian skeletal remains from Aruba. *W.I. Gids 39*, p. 95–112, fig. 15–29, 8 of which on 4 plates excl. – Uitg. Natuurwet. Werkgroep Ned. Antillen 9.

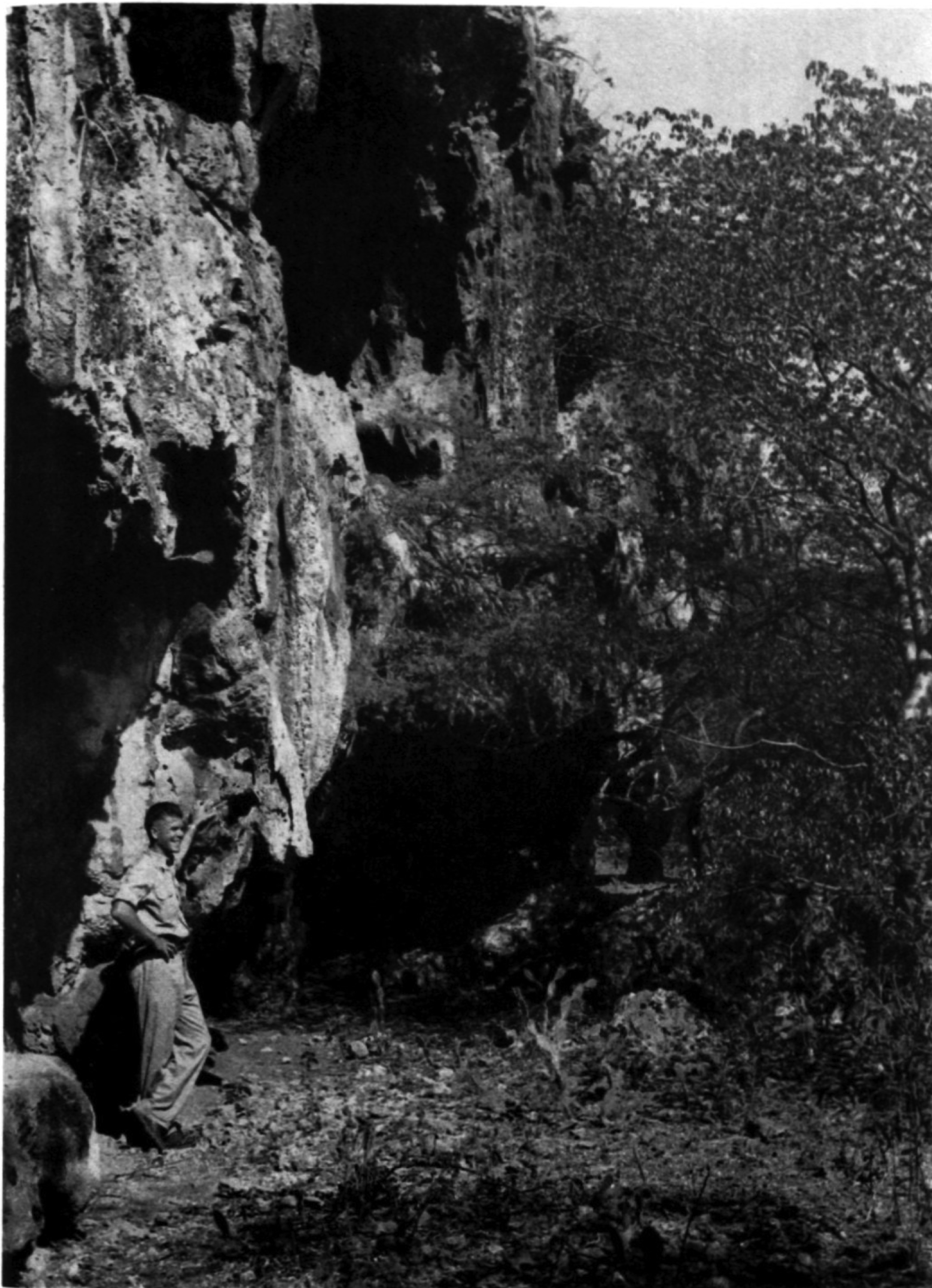

Fig. 4. A. D. Ringma († 16.XI.1957) aan de voet van de steile rand van het kalksteenterras van Hato, waar hij resten vond van een vroegere indiaanse bewoning (Rooi Rincón, augustus 1949).
Fig. 4. A. D. Ringma at the foot of one of the steep limestone cliffs of Hato, Curaçao, where he found relics of old Indian settlements (August, 1949).

Fig. 5–7. Het opgraven van de skeletresten (*H-1*) van een indiaans kind, 9 tot 14 jaar oud, bij Hato op Curaçao. Foto van P. van der Werf (januari 1950).
Fig. 5–7. Excavation of the remains (*H–1*) of an Indian child, aged between 9 and 14 years, who lived on Curaçao in probably prehistoric times. Photograph by P. van der Werf (January 1950)

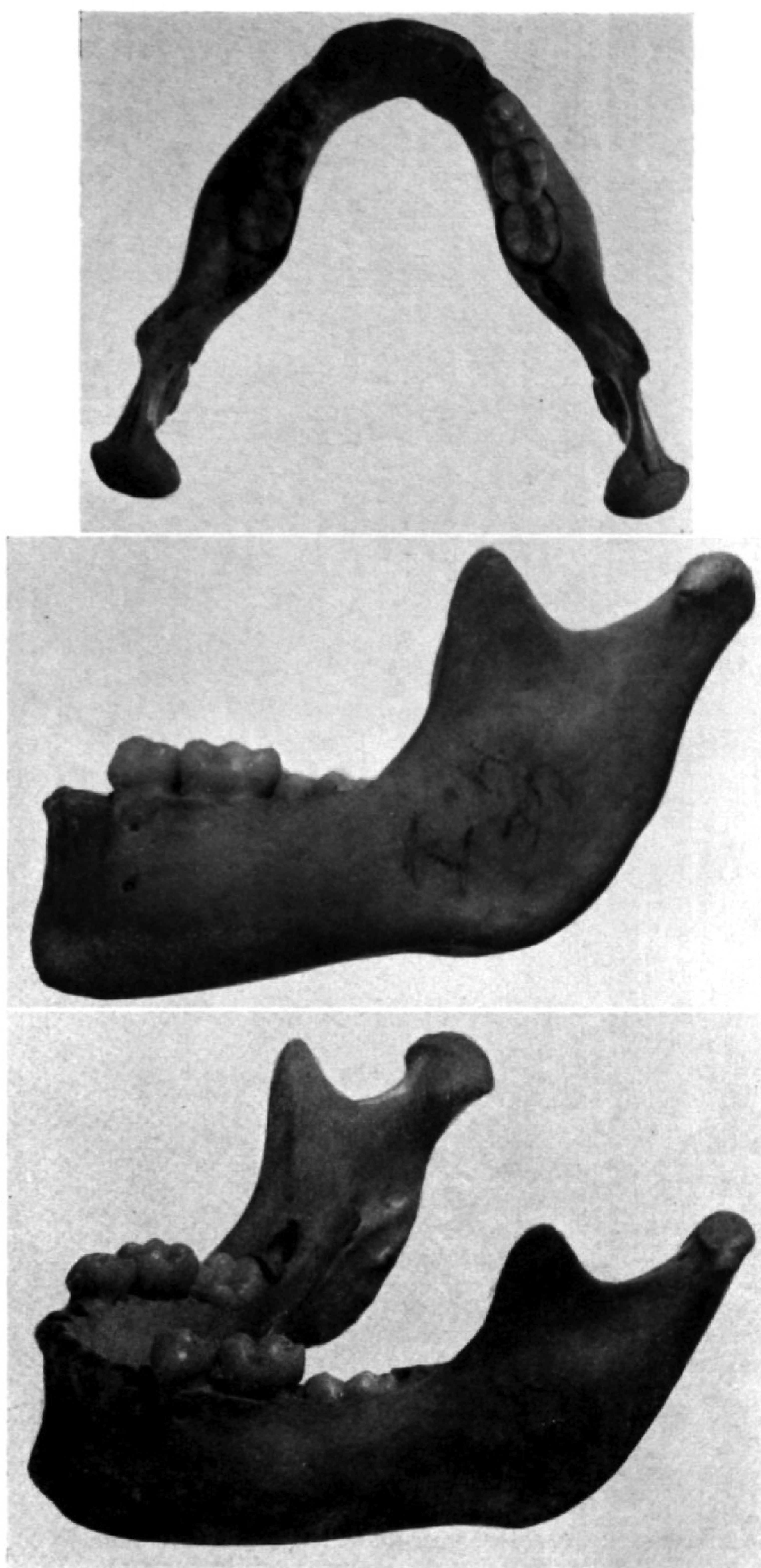

Fig. 8–10. De goed geconserveerde onderkaak van een indiaans kind van omstreeks 5 jaar (*H*–5), welke door A. D. Ringma op Curaçao werd opgegraven. (Grootste breedte van de kaakboog 97 mm).
Fig. 8–10. Well-preserved lower jaw of an Amerindian child of about 5 years old, excavated by A. D. Ringma on Curaçao. (Greatest width 97 mm).

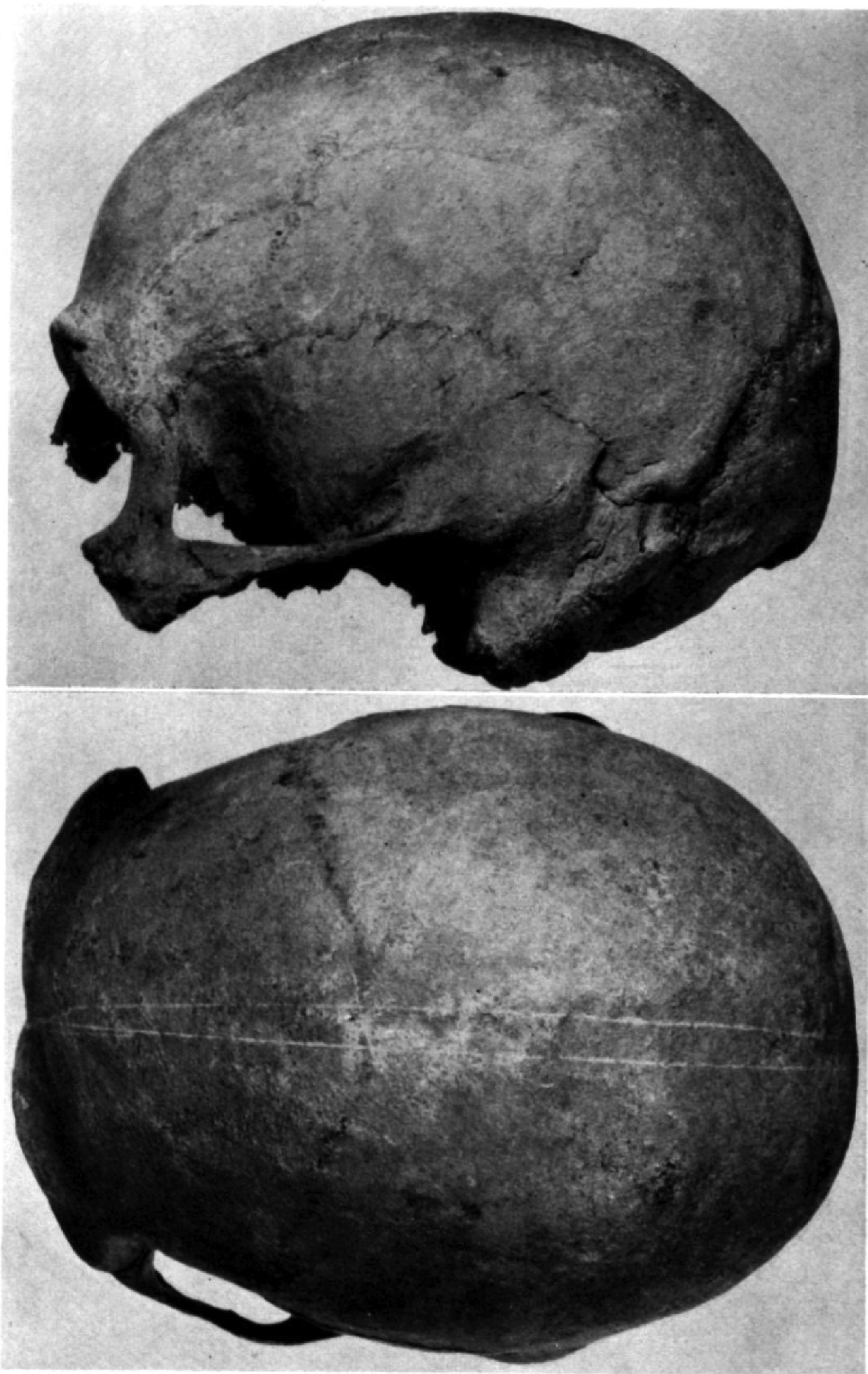

Fig. 11–12. Hetgeen overbleef van de schedel van Nicolaas Pyclas – volgens overlevering de laatste van de oorspronkelijke bewoners van Aruba – die omstreeks 1840 te Savaneta stierf. Het aangezichtsgedeelte en de onderkaak zijn niet bewaard gebleven. Fig. 11, van links gezien; fig. 12, van boven gezien. (Grootste lengte 171 mm, grootste breedte 134 mm).

Fig. 11–12. All that is left of the skull of Nicolaas Pyclas – according to tradition the last of the original inhabitants of Aruba – who died about 1840. Fig. 11, lateral aspect from left; fig. 12, apical aspect. (Greatest length 171 mm, greatest width 134 mm).

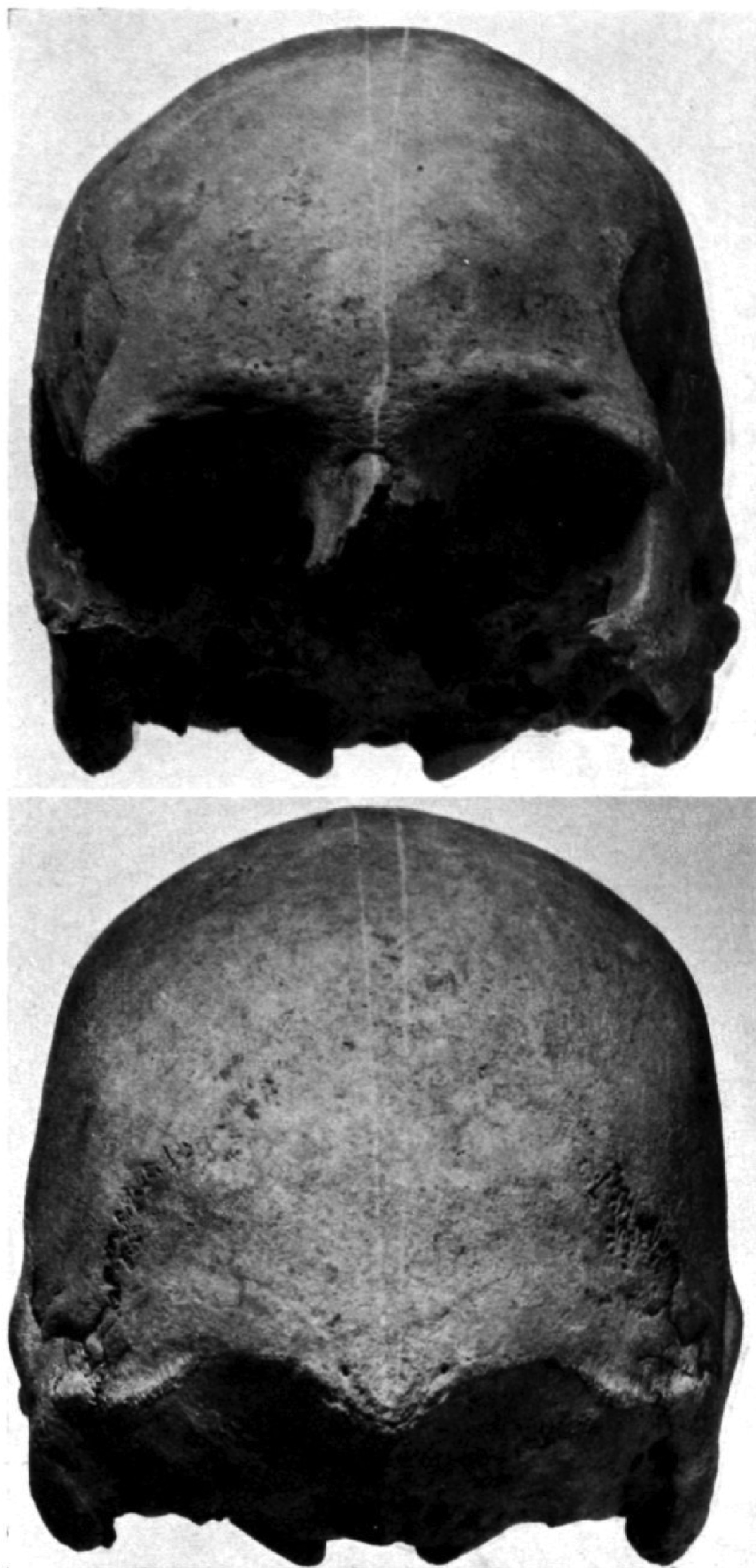

Fig. 13–14. De schedel van Nicolaas Pyclas. Fig. 13, vooraanzicht; fig. 14, achteraanzicht
Fig. 13–14. The skull of Nicolaas Pyclas. Fig. 13, frontal aspect; fig. 14, occipital aspect.

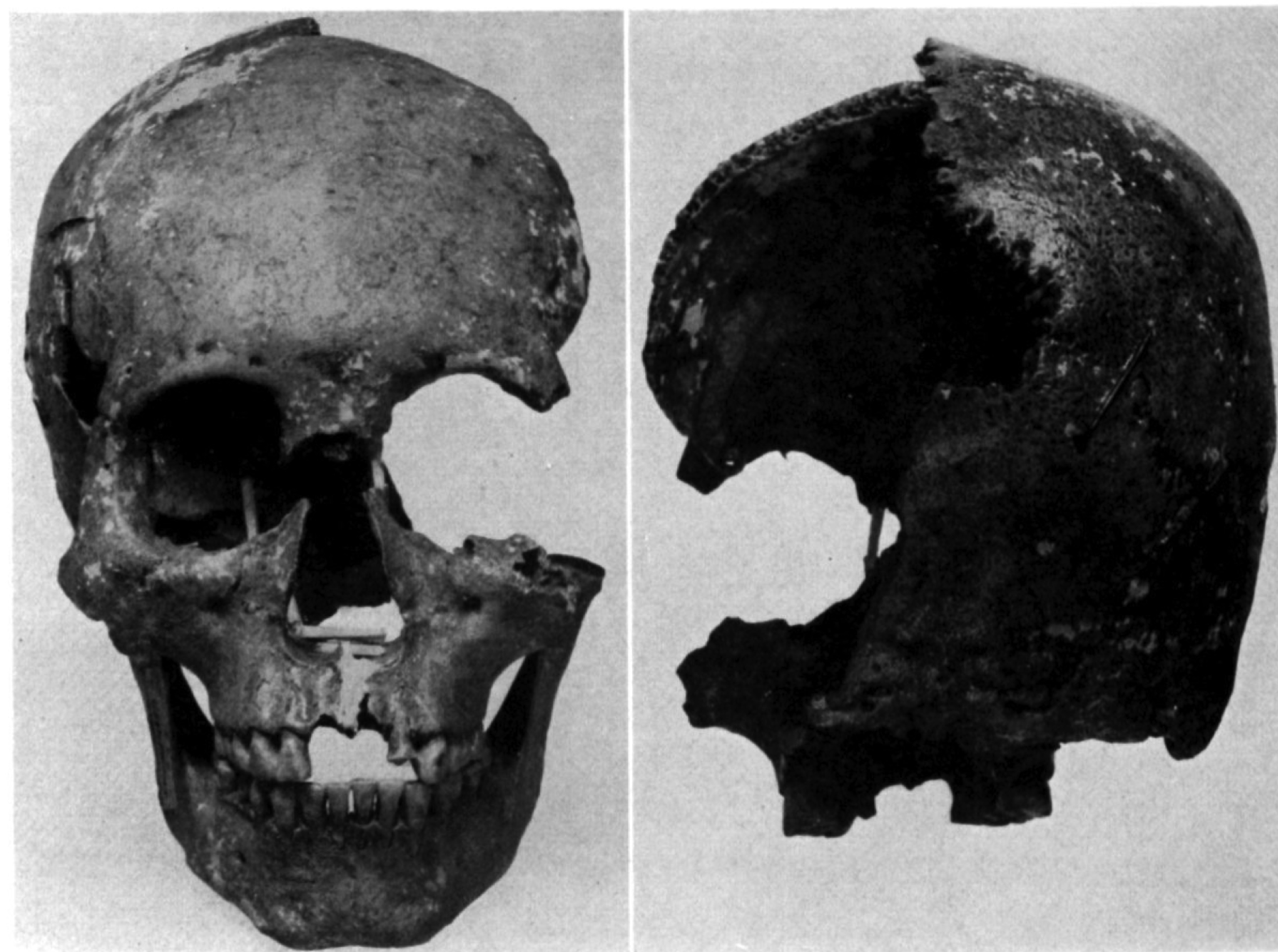

Fig. 22–23. Skull C–1; probably belonged to a female individual, about 30 years old; frontal and occipital aspect. (Greatest length 158 mm, greatest breadth 130 mm).

Fig. 24. Skull C–1; lateral aspect.

Fig. 25. Skull C–2; lateral aspect.

Fig. 26–27. Skull C–2; probably belonged to a male individual, 30–40 years old; frontal and occipital aspect.
(Greatest length 173 mm, greatest breadth 132 mm).

SUMMARY

INDIAN SKELETAL DISCOVERIES IN ARUBA AND CURAÇAO

THE SKELETAL DISCOVERIES OF A. J. VAN KOOLWIJK

The first – and, as yet, the only – study devoted to discoveries of skeletal remains in the Netherlands Antilles is an article on '*Schädel von Curaçao und Aruba*' (Skulls from Curaçao and Aruba), by G. A. KOEZE, which was published in 1904. This contains a brief description of five poorly preserved skulls collected by Father A. J. VAN KOOLWIJK, one from Curaçao and four from Aruba, which, according to the writer, were of very little scientific value.

The Curaçao skull was found on Knip Plantation, near the coast. It lay on a dish, and three other dishes had been built round it in the form of a roof (Cat. Rijksmuseum voor Volkenkunde (State Museum of Ethnography), Leiden, 1403 No. 982). On recent further examination this skull proved to have been reconstructed with plaster in such a way that it would be better to forget the dimensions given for it by KOEZE. Furthermore, the 209? given for the greatest length (1904, p. 22) is obviously a printing error for 200; this tallies better with the index stated, and with the length of 202 mm found after a fresh measurement had been carried out.

One Aruban skull (Fig. 11–12) was supposed to be that of the last of the original inhabitants of the island (NICOLAAS PYCLAS), who died round about 1840. This skull (No. 316a) was found to be mesocranial and high; the age at death was estimated at approximately 50 years. On remeasuring it J. TACOMA found the following: greatest length 171; greatest breadth 134; height, basion-bregma, 135; cranial index 78.4; mean height index 88.5.

The three other Aruban skulls were found in urns, on a site to the west of Santa Cruz, where excavations were also carried out by Professor J. P. B. DE JOSSELIN DE JONG in 1926 and Professor J. M. CRUXENT in 1953. According to Koeze these were even more poorly preserved; they were, in fact no longer found in the condition of skulls.

THE SKELETAL DISCOVERIES OF A. D. RINGMA

After Father VAN KOOLWIJK, the late A. D. RINGMA (Fig. 4) was the first person to try to augment our knowledge of the pre-Columbian inhabitants of Curaçao and Aruba by collecting skeleton remains. In January 1950 he found in Curaçao the remains of five persons (Fig. 1) who had not been buried in urns, in the 'abri' at Hato in which he had discovered rock carvings six months before. The state of preservation of the skeletons – which have been numbered *Hato-1, 2, 3, 4* and *5* – was very bad.

Hato-1 lay in a bed of loose black earth, along with many relics of fires, shells and potsherds, at a depth of 50–60 cm. The skeleton was practically complete, but of the skull only the cap was present. Age: 9–14 years (Figs. 5–7).

Of *Hato-2*, only scattered fragments were found.

From the remains of the skull of *Hato-3* it was possible for J. TACOMA to reconstruct a horizontal outline. In this way he arrived at a length of 174 mm and a breadth of 134 mm, i.e. a cranial index of 77. As far as this horizontal skull form is concerned, the skull is mesocranial and, like the Canashito skulls (see below), would fit into the group described as Amazonid by Imbelloni. Age: more than 40 years.

The material of *Hato-4* consisted only of a few fragments.

Hato-5 is the almost complete, well preserved skeleton of a child of about 5 years old. The skull is, however, missing, except for the lower jaw (Fig. 8–10).

In the year in which he carried out his excavations at Hato, RINGMA also spent a short holiday in making an archaeological reconnaissance of Aruba. At the foot of the Seroe Canashito, not far from the well-known 'urn field' of Santa Cruz, he found five skeletons (Figs. 2–3) at a depth of 5–20 cm, in conditions corresponding to those at Hato. The skulls of three of them – *Canashito-1, 2* and *3* – were still in so good a state that a number of measurements could be performed on them.

This material was closely studied by J. TACOMA, to whose publication on '*Indian skeletal remains from Aruba*' (following on this article) reference may also be made.

Over de in deze 'Studies on the physical anthropology of the Netherlands Antilles' I en II behandelde onderwerpen werden lezingen gehouden op de 28ste Vergadering van de 'Natuurwetenschappelijke Studiekring voor Suriname en de Nederlandse Antillen', welke op 26 juni 1959 in het Rijksmuseum voor Volkenkunde werd belegd. De schrijvers zijn de ,,Studiekring" dankbaar voor de financiële steun welke het mogelijk maakte dat hun verhandelingen van illustraties werden voorzien.

J. TACOMA

STUDIES ON THE PHYSICAL ANTHROPOLOGY OF THE NETHERLANDS ANTILLES: II

INDIAN SKELETAL REMAINS FROM ARUBA

THE ORIGIN OF THE ARUBA INDIANS

The Leeward Group of the Netherlands Antilles, which comprises Aruba, Curaçao and Bonaire, is situated at 12° latitude north, off the coast of Venezuela.

The Spaniards, who discovered these islands in 1499, declared them to be 'useless' since no precious metals were found on them. As Hispaniola (Haiti) was in need of labourers, the Spanish viceroy of the territory, DIEGO COLÓN, ordered the transfer of the inhabitants of the islands to Haiti. The order was carried out in 1515 (VAN GROL, 1934). Approximately 2,000 Indians were transported from Aruba, Curaçao and Bonaire, and wherever possible the rest were killed. Round about 1527, JUAN DE AMPUÉS, 'indiero pacífico' (GOSLINGA, 1957), returned part of the population to the islands. HARTOG (1953) mentions that DE AMPUÉS, aware of the difference between the peaceful Arawaks and the bellicose Caribs, only took back members of the former group. In 1634 Curaçao was captured by the Dutch; the Spaniards on Aruba gradually withdrew, taking their Indian slaves with them, and the remaining Indians on Aruba retreated to Venezuela. After the Dutch occupation of Aruba in 1636, and its settlement by the first Dutch colonists, Aruba was populated again by Indians from the region west of Lake Maracaibo.

A general relationship seems to exist between the cultures of Aruba, Curaçao, Bonaire and the north-west coast of Venezuela (KIDDER, 1944). With regard to rock paintings, this relationship was noticed as long ago as 1890 by PINART, whose 'Aperçu sur l'île d'Aruba, ses habitants, ses antiquités, ses pétroglyphes' is reprinted in WAGENAAR HUMMELINCK's 1957 treatise on rock drawings found on Aruba.

At the time of their discovery, the north-western coast of Venezuela, especially the peninsula of Paraguaná (east of the Gulf of Maracaibo), and the islands of Aruba, Curaçao and Bonaire, were inhabited by an Arawak-speaking tribe, the Caquetío. They were agriculturists and excellent navigators (HERNÁNDEZ DE ALBA, 1948). According to HARTOG (1953) at least two pre-Columbian groups inhabited the Netherlands Antilles: one, which mainly left shell-heaps behind it, and another, later group which lived not only on sea products, but also from agriculture. It is not known whether this means that two separate groups were actually present together, as was the case in the Greater Antilles, where, at the same period, the fish-eating Ciboney (GARCIA VALDES, 1948) were succeeded by Arawak agriculturists. The remains may also indicate the cultural evolution of a cave-dwelling population of hunters, fishermen, and fruit and root-eaters into agriculturists, as FEWKES (1914) suggests.

Apart from records of rock paintings, the earliest mention of which occurs as far back as 1836 (WAGENAAR HUMMELINCK, 1953), the first archaeological investigations were carried out by Father A. J. VAN KOOLWIJK in the second half of the nineteenth century. The specimens he collected are present in the National Ethnological Museum at Leiden; they were studied by LEEMANS (1904) and by DE JOSSELIN DE JONG (1918). The human skeletal remains excavated by VAN KOOLWIJK were described by KOEZE (1914). A new appraisal of the latter material may be found in the paper on 'Indian skeletal discoveries in Curaçao and Aruba' by WAGENAAR HUMMELINCK (1959), in which the writer endeavours to give an historical survey of our scanty knowledge of Netherlands Antillean palaeo-anthropology.

To which 'race' did these Indian people belong? In order to obtain a basis for answering this question, a definition of the word 'race' must first be given. A human race may be defined as a subdivision of mankind distinguished from other subdivisions by a difference in the frequency with which certain physical features occur. The bodily features concerned are those which are determined by heredity, and are not, or at least not greatly, modifiable by environmental influences. For instance, head form is determined mainly by heredity, but weight is modifiable by nutrition to such an extent that it is useless as a means of identifying race. Stature, on the other hand, may also be modified by environ-

mental influences but not to such an extent as to render it a useless criterion.

It is obvious that a race diagnosis should be based on as many criteria as possible. The foregoing makes it clear that 'race' is a physical concept. It therefore follows that the name 'Caquetío', which merely points to an Arawak-speaking tribe, and the names 'Arawak' and 'Carib' which designate languages, are not a serviceable basis for a racial classification. In general, cultural – i.e. environmentally determined – characteristics are not racial criteria; a certain group of people may more or less develop its culture within a given time-span without changing its physical features. There are undoubtedly instances in which culture may lead to a behaviour pattern which produces an isolating mechanism (SHAPIRO, 1956). The genetic isolation produced in this way may after a given time, lead to the formation of new 'races'. In view of the cultural affinities between the territory under discussion and Venezuela, this possibility can be dismissed.

Geographical boundaries may also lead to isolation, if they form barriers which cannot easily be crossed. This has certainly not been the case here. It should be remarked that the word 'race' is usually only applied to large subdivisions. In the present article subdivisions of the entire group of American aborigines were made on the basis of the above-mentioned definition of race.

The bodily characteristics – i.e. the physical anthropology – of the Indian inhabitants of the Netherlands Antilles, whether as regards skeletal features of extinct groups or descriptions of the living, are unknown, apart from what is to be found in the abovementioned article by KOEZE (1904), which, however, gives us no information of importance on the subject. In view of their close geographical proximity, and the cultural affinities already mentioned, it may be expected that the inhabitants of the northwestern part of Venezuela, and those of the Netherlands islands off its coast, were closely related, even in pre-Columbian times. Fig. 15 shows the distribution of somatological groups in the northern part of South America, the Lesser and Greater Antilles and part of North America, according to IMBELLONI (1938).

IMBELLONI (1938) grouped together the Indians of the Greater and Lesser Antilles, Venezuela, the Guyanas, and the Amazon drainage area under the heading 'Amazonid'. The physical features of this group, as described by him, and summarized by NEWMAN (1949), are: short to medium-tall stature (in the north

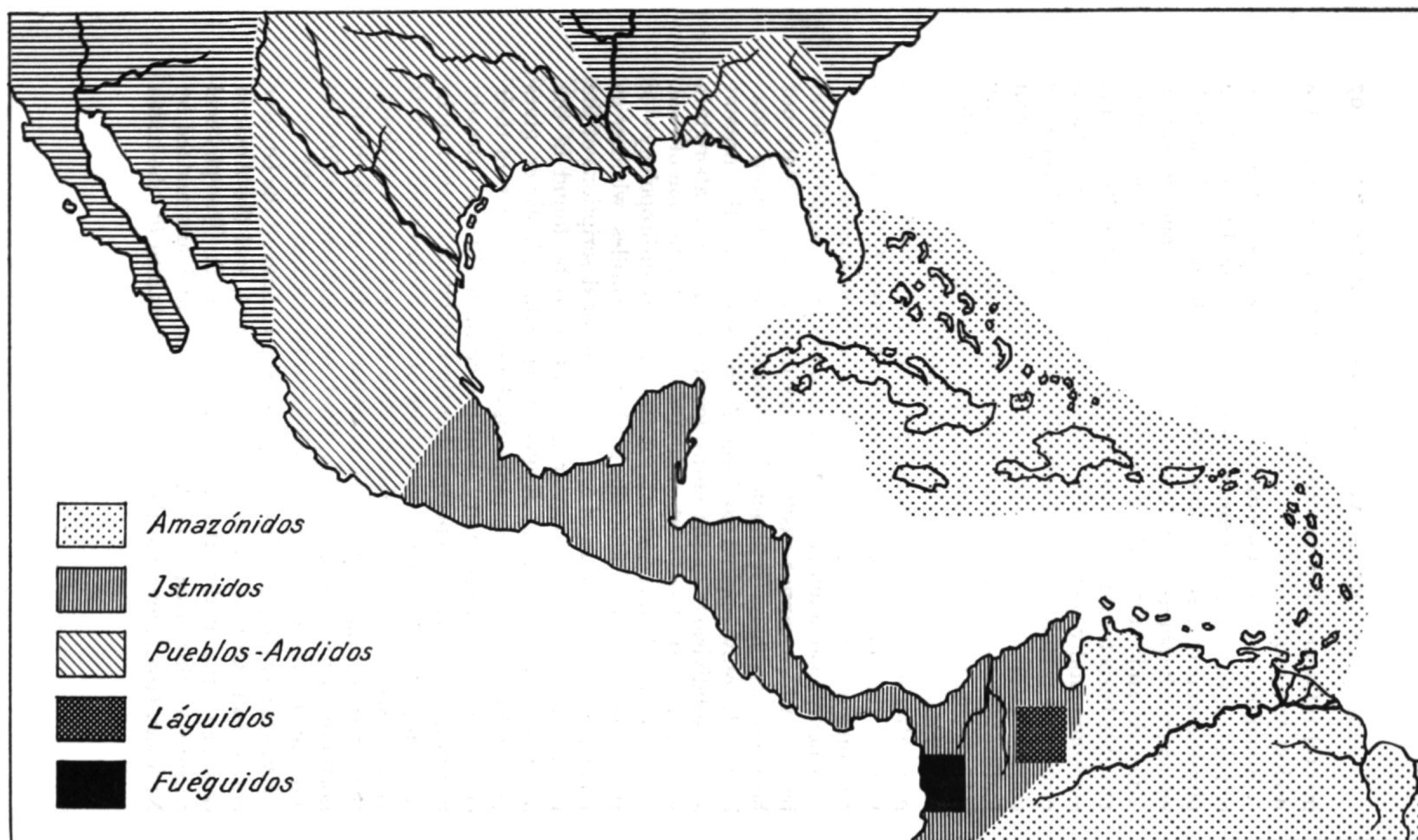

Fig. 15. Distribution of somatological groups according to Imbelloni, 1938 (taken from Newman, 1949).

slightly less than 160 cm); robust build; head form 'medium-long' with 'brachycephalic tendencies' (cephalic index Caribs: 81–82,5; Arawak: 81–84); skin colour relatively light. The distribution, as shown in Fig. 15, proves that, to the west, this group reaches the region east of Lake Maracaibo, including the Paraguaná peninsula. According to IMBELLONI, in Venezuela this Amazonid group is adjoined by a more recent group, the Istmids. They are slightly smaller than the Amazonids, and the colour of their skins is darker. The head form is extremely round: cranial (or cephalic?) index is 86–89,5 (IMBELLONI, 1938). It may be remarked that in a later publication IMBELLONI (1952) mentions an even higher cephalic index as a characteristic of these Istmids, i.e. 'Indices um 100'. Their distribution as represented in Fig. 15, shows that the most eastward extension of this subdivision is the region west of Lake Maracaibo and the Gulf of Venezuela, including the Goajira peninsula.

If we look upon Aruba, Curaçao and Bonaire as a mere extension of Venezuela, which seems justified in view of geographical proximity and the cultural affinities, it may be expected that the population of Venezuela and those islands will be closely related, i.e. that the Indian population will present either Amazonid, or Istmid characteristics. It is perhaps justified to view skeletal remains from the area in the light of the schematic classification outlined above.

THE SKELETAL REMAINS FROM CANASHITO, ARUBA [1].

In view of the extreme scarcity of descriptions of skeletal material from the Netherlands Antilles, it seems worth while to devote special attention to some skeletal remains excavated by the late A. D. RINGMA on Aruba in 1950. This material comprised two skulls and one skull-cap, which appeared to be reasonably well-preserved when compared with RINGMA's material from Hato, Curaçao, dealt with in HUMMELINCK's above-mentioned paper.

Description of the site

The Aruba material, which comprised two more or less complete skulls and one skull-cap, was excavated in an 'abri' formed by a

[1] The writer would like to express his gratitude to Dr. J. HUIZINGA, Head of the Department of Physical Anthropology of the Anatomical Laboratory at Utrecht, whose kind assistance helped to solve many problems involved in investigating the specimens, entrusted to him by Dr. P. WAGENAAR HUMMELINCK.

large boulder on the north-eastern side of the Seroe Canashito – a limestone-capped hill, which shows many signs of occupation in prehistoric times, such as large quantities of shells together with potsherds on its slopes, and rock drawings in its small caves (WAGENAAR HUMMELINCK, 1953). The collector's field notes regarding this site are to be found in HUMMELINCK'S 1959 paper.

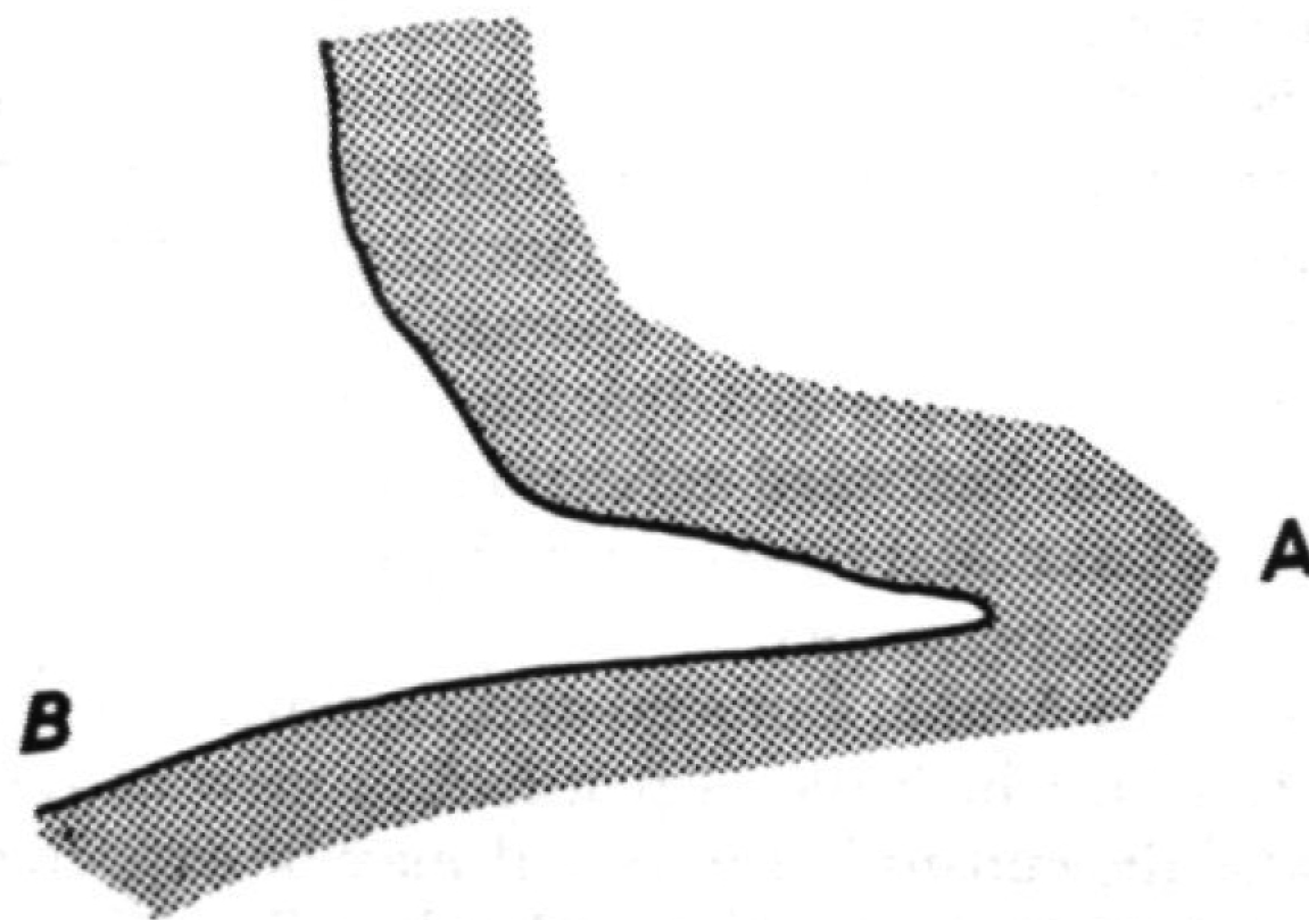

Fig. 16. Cross-section through the abri near the Seroe Canashito, from a field sketch by A. D. Ringma.

The big piece of limestone forming the abri, inclines slightly to the north-east, and gives but little protection. As RINGMA remarks, the sandy level in front is well suited to agricultural purposes. The floor is described as consisting of loose, dirty sand, on which numerous scattered shells and potsherds were found. No rock drawings were observed on the walls of the abri.

Five skeletons were unearthed at depths varying from 5 to 30 cm. The positions in which they had been interred have been sketched in detail by RINGMA (see Fig. 17). In his report he draws attention to the rather unusual position of *C–5*, which might have been due to a rock that proved to be present below the abri's floor.

It may be noted that the mode of disposal of the dead in this case had been by way of 'primary' burial in which the body was interred in a flexed position. A burial is called 'primary' if the body is not allowed to disarticulate prior to interment, as opposed to a 'secondary burial', which is defined as 'a method of disposal of the dead subsequent to total or partial disarticulation of the

skeleton' (KIDDER, 1944, p. 51 and p. 42). Primary burial may be carried out either by direct interment of the body – as was evidently the case with the Aruba skeletons – or by disposal of the dead in urns. DE JOSSELIN DE JONG (1918) states that such primary urn burial may have been practised in Aruba; in support of this he mentions an eyewitness report from VAN KOOLWIJK's letters.

The conservation of the material was bad, and RINGMA only succeeded in excavating two skulls, *C–1* and *C–2*, in such a way that they could still be used for anthropological investigation after reconstruction. The reconstruction was performed by RINGMA himself, with great care and very satisfactorily. In the material received for investigation *C–5* is represented only by a skull-cap.

Description of the skulls

The specimens mentioned in RINGMA's field notes as *Canashito I No. 1, 2,* and *5* will be designated in the following description as skulls *C–1*, *C–2*, and *C–5*.

Skull C–1 (Figs. 18, 22–24)

The state of preservation of this small skull is bad; it lacks the right half of the calvarium, the left half of the skull base, the left orbital rim and malar bone. In some places the brown paint applied after excavation is peeling off, showing the white porous bone underneath. Compared with *C–2* and *C–5*, the frontal contour of *C–1* is more rounded and the muscular markings are less conspicuous. It therefore seemed justified to regard specimen *C-1* as having belonged to a female individual. The age, as indicated by cranial suture closure, was estimated at about 30 years. The measurements pertaining to the skull as a whole are:

Length (greatest)	158 mm
Breadth (greatest)	130 mm
Height (basion-bregma)	122 mm

The indices computed from these measurements are:

Cranial index	82.3
Height/length index	77.2
Height/width index	93.8
'Mean height' index	84.7

This rather small, brachycranial skull is therefore 'high' with regard to the length and medium high with regard to the width. If the judgement 'high' or 'low' is based on the 'mean height' index, the skull is high.

In its vertical aspect, the skull is ellipsoid. The sutural pattern is simple.

The occipital view (Fig. 24) shows a triangular space at the junction of the sagittal and lambdoid sutures in which an apical bone has been present. Wormian bones are absent from the latter suture.

The vaulting of the skull is even, as can be seen in Fig. 23 and in the median outline tracing in Fig. 18. It does not suggest any pre-mortal

artificial deformation. The occipital curve is well-rounded, with almost no indication of an inial flexure; the mastoid process (Fig. 23) is not excessively developed.

The zygomatic bone takes a backward turn, forming two more or less distinct planes, an anterior and a latereral one – a typical mongoloid feature; as OETTEKING (1925) pointed out, the horizontal outline in negroid and europid skulls is more evenly rounded and distinctly flatter.

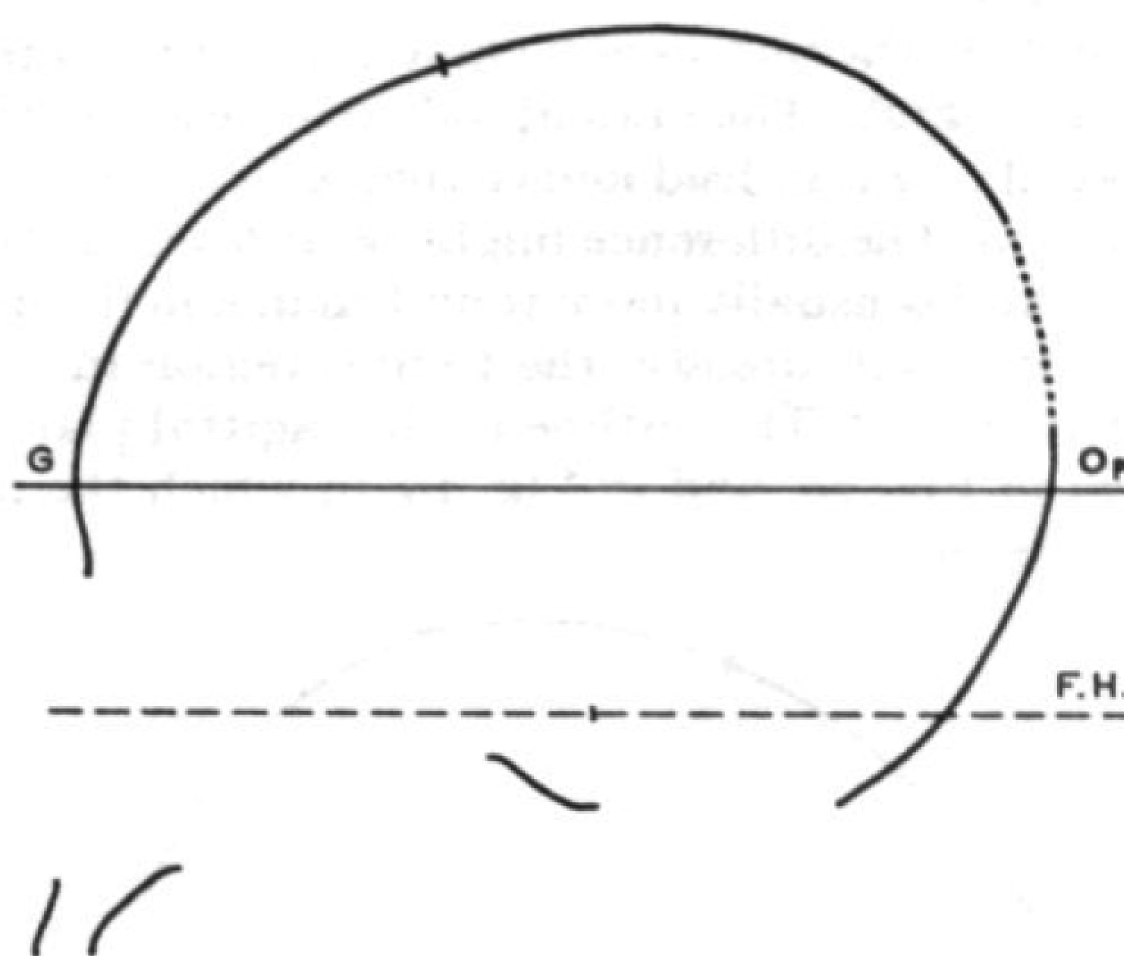

Fig. 18. Skull C–1, median outline tracing.

As can be inferred from the total facial index of 82.8 and the upper facial index of 47.5, the facial part of the skull is rather low and broad. The frontal bone shows rather even vaulting; the tubera frontalia, glabella, crista temporalis and metopic crest are but slightly indicated. The zygomatic process of the frontal bone shelves smoothly downward and slightly backward, thus strengthening the impression of roundness of the orbit. The orbital index of 97.14 indicates that it is not only round but also high. A fossa canina is absent; consequently, the plane below the orbits is flat, and not concave as in europid or negroid skulls. The nasal index of 51.1 indicates a broad to medium-broad nasal aperture.

The dental arch is paraboloid in shape; the palate is rather broad, as is indicated by the palatal index of 86.5. Dental wear is excessive in view of the assumed age of the subject; it amounts to Martin's Grade 2. The third molar is impacted; the left I_2 approaches the condition 'semi shovel-shaped' in Dahlberg's classification. The teeth are large, as indicated by a dental index (Flower) of 45.1.

Skull C–2 (Figs. 19, 25–27)

The state of preservation of this specimen is comparable with that of *C–1*. Missing are the left orbit, the left lower half of the frontal bone, the temporal bone, the sphenoid, the basal part of the occipital bone.

The age of this apparently male skull was estimated at about 30–40 years – again on the basis of cranial suture closure.

The measurements pertaining to the skull as a whole are:,

Length (greatest)	173 mm
Breadth (greatest)	132 mm
Height (basion-bregma)	148 mm

and the indices computed from these measurements are:

Cranial index	76.3
Height length index	85.6
Height/width index	112.1
'Mean height' index	96.7

These figures confirm the impression gained from mere observation, viz. that this skull is very high. The cranial index shows that the specimen is medium-broad; skull *C–2* is indeed longer than *C–1*, their greatest breadth being almost identical. The difference might be at least partly due to the fact that a female skull is usually more round than a male one.

As has been pointed out already, the frontal region in this specimen is slightly flatter than in *C–1*. The outline in the sagittal plane is quite regular, as can be seen in Fig. 26, and in Fig. 19, in which the median outline tracing of the skull is shown.

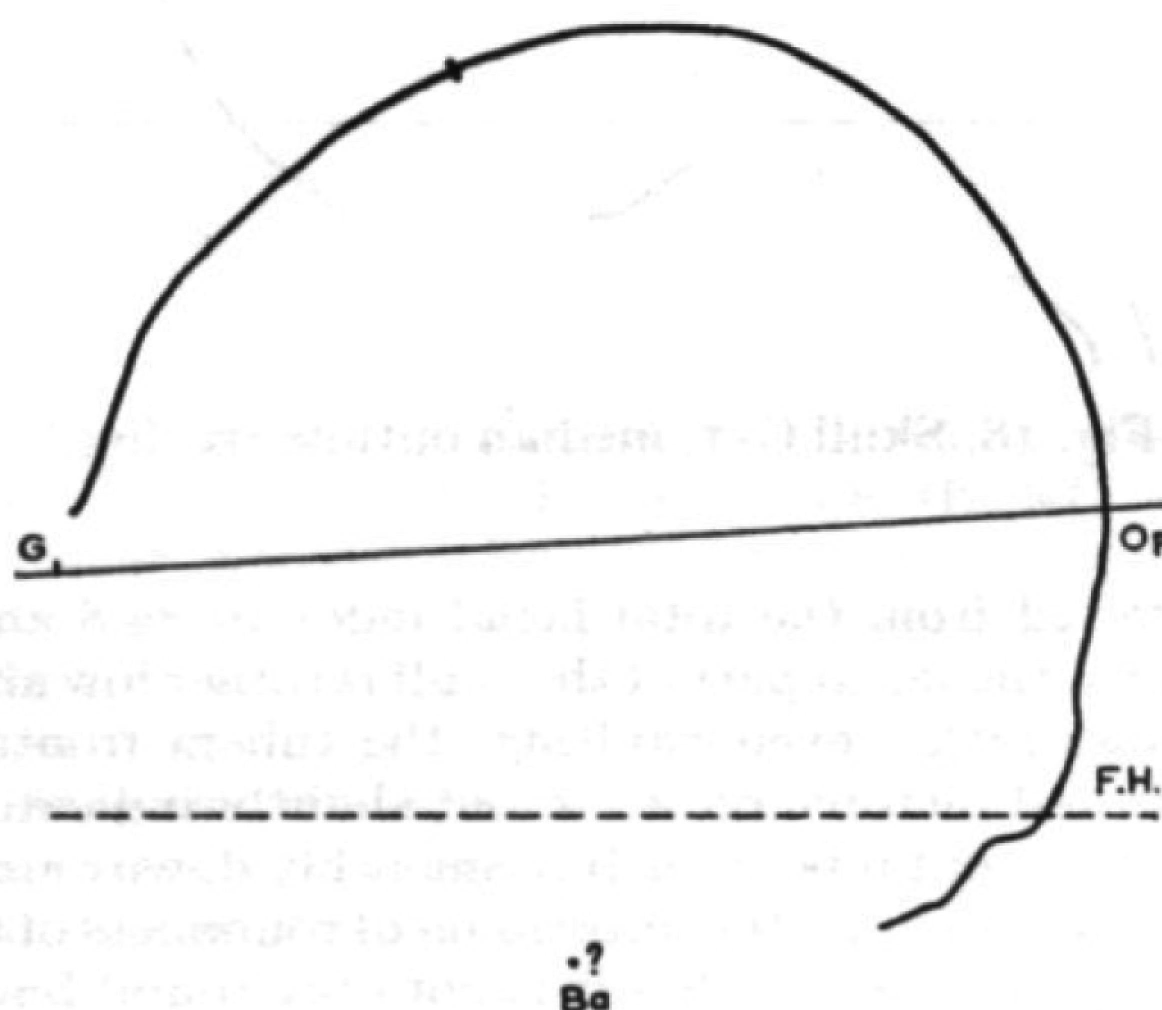

Fig. 19. Skull C–2, median outline tracing.

As can be judged from Fig. 27, which shows the occipital aspect of the skull, the specimen is house-shaped (lophocephalic), i.e. the lateral walls go rather straight upward and the parietal bones present an outline resembling a roof. Also noteworthy in this specimen is the presence of an apical bone in the junction of the lambdoid and sagittal sutures. This bone – or, at any rate, the space in which it had been present – was also noted in skull *C–1* (Fig. 24).

The mastoid process and other marks of muscular insertion are stronger than in specimen *C–1*. The malar bone forms a backward turn slightly rounder than that of the malar bone in *C–1*.

The upper facial index of 47.9 and the total facial index of 77.1 show that the face is rather low and broad. The frontal bone slopes smoothly backward. On the medial part of the supra-orbital rim, a well-developed superciliary arch is present.

The orbit is of the same 'high' category as in skull *C-1*; the nose is medium-broad. The relevant orbital and nasal indices are 90.0 and 48.1, respectively.

A fossa canina is absent.

The palatal index of 90.4 shows that the palate is rather broad. Dental wear is excessive, as can be judged from the remaining teeth; it amounts to Martin's Grade 3. The dental index of 42.3 shows that the teeth are slightly smaller than those of skull *C-1*.

Skull C-5 (Figs. 20, 28–29)
This skull is represented by a skull-cap only; large parts of the left and right sides are lacking (Fig. 28). The muscle markings are quite similar to those represented in skull *C-2*, hence the sex of the individual to which this skull belonged was assumed to be the same as that of *C-2*, i.e. male. The age was assumed to be about 30–40 years.

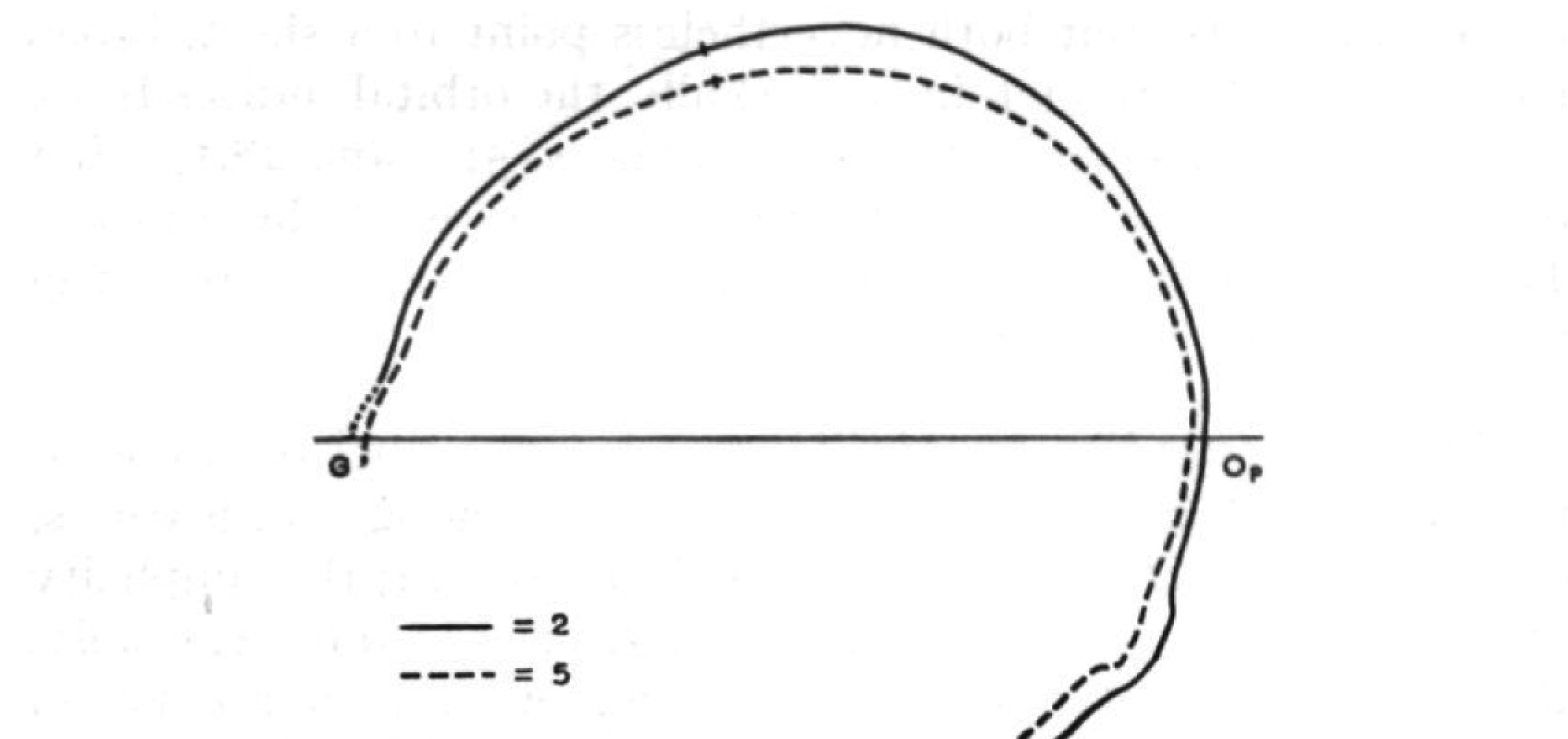

Fig. 20. Skull C–2 and C–5. Outline tracings superimposed upon the plane of greatest length.

The measurements of the vault are:

Length (greatest)	167 mm
Width (greatest)	132 mm (? ?)
so the cranial index is	79.0

The height of this medium-broad specimen could not be determined with any reasonable degree of certainty, but the vault certainly belongs to a high skull. In general appearance, it looks quite similar to the vault of *C-2*. This close resemblance between the two skulls in the median plane is demonstrated in Fig. 20, which gives a superposition of the median-sagittal outline tracings of both skulls; the two lines follow each other fairly closely, the only difference being the smaller size of *C-5*. As the latter consisted of the vault only, both tracings were oriented upon the glabella-opisthocranion line (i.e. the line of greatest length) and not upon the Frankfurt horizontal generally used.

In its occipital part (Fig. 29), skull *C-5* also indicates the presence of an apical bone in the place where the sagittal and lambdoid sutures meet.

DISCUSSION

Comparison of the descriptions of the skulls shows that they have much in common. The resemblances of *C–5* (vault only) with the vault of *C–2* have already been pointed out. If we compare the features of skulls *C–1* and *C–2* we see that the cranial indices (82.3 and 76.3, respectively) differ by several index units. This difference may be at least partly due to the fact that skull *C–1* is that of a female individual. The cranial index of *C–5* is 79.0, and has accordingly an intermediate value. A comparison of the metric data of the face reveals that both skulls, *C–1* and *C–2*, have a low face (the upper facial indices, 47.5 and 47.9, are nearly identical; the total facial indices, 82.8 and 77.1, differ by several units; but both nevertheless point to a short, broad face).The orbits are high in both skulls, the orbital indices being 97.1 and 90.0. The respective nasal indices, 51.1 and 48.1, differ but little; the nose may be classified as broad to medium broad. The palate is wide. In all three skulls an apical bone is present in the junction of the sagittal and lambdoid sutures.

Skulls excavated in the Antilles may belong either to imported negroid or to Indian inhabitants. The many mongoloid features, such as the head form, which is broad to medium; the simplicity of the sutural pattern; the high, round orbits; and, especially, the form of the malar bone, which, together with the absence of the fossa canina, present a rather typical mongolian cheek, make it impossible to regard these skulls as negroid, and it seems fully justified to consider them as Amerindian.

In studying Amerindian skulls, it is necessary to bear in mind the possibility that they may have been artificially deformed. The presence or absence of such deformation must be determined, as the characteristics of the vault, such as length, breadth, height and general form, play a major role in a comparison of series of skulls. The value of these features for comparative purposes is based upon the fact that they reflect to some extent the genetically determined shape of the brain-case; and it is clear that this value is greatly diminished if the head has been re-shaped to such a degree that original features have been severely distorted or even lost. With this in mind, an answer has to be found to the following questions:

1. Was cranial deformation practised by the Indians who

inhabited the region under discussion? In other words, may we expect the skulls described to be deformed?

2. If so, what mode of deformation was practised?

When these two questions have been settled the Aruba skulls should be studied from this point of view. If they prove to have been deformed, a third question has to be answered, i.e.:

3. Are they deformed to such an extent that the features presented are unreliable representatives of the genetically determined head form of the population? (useful for racial comparison).

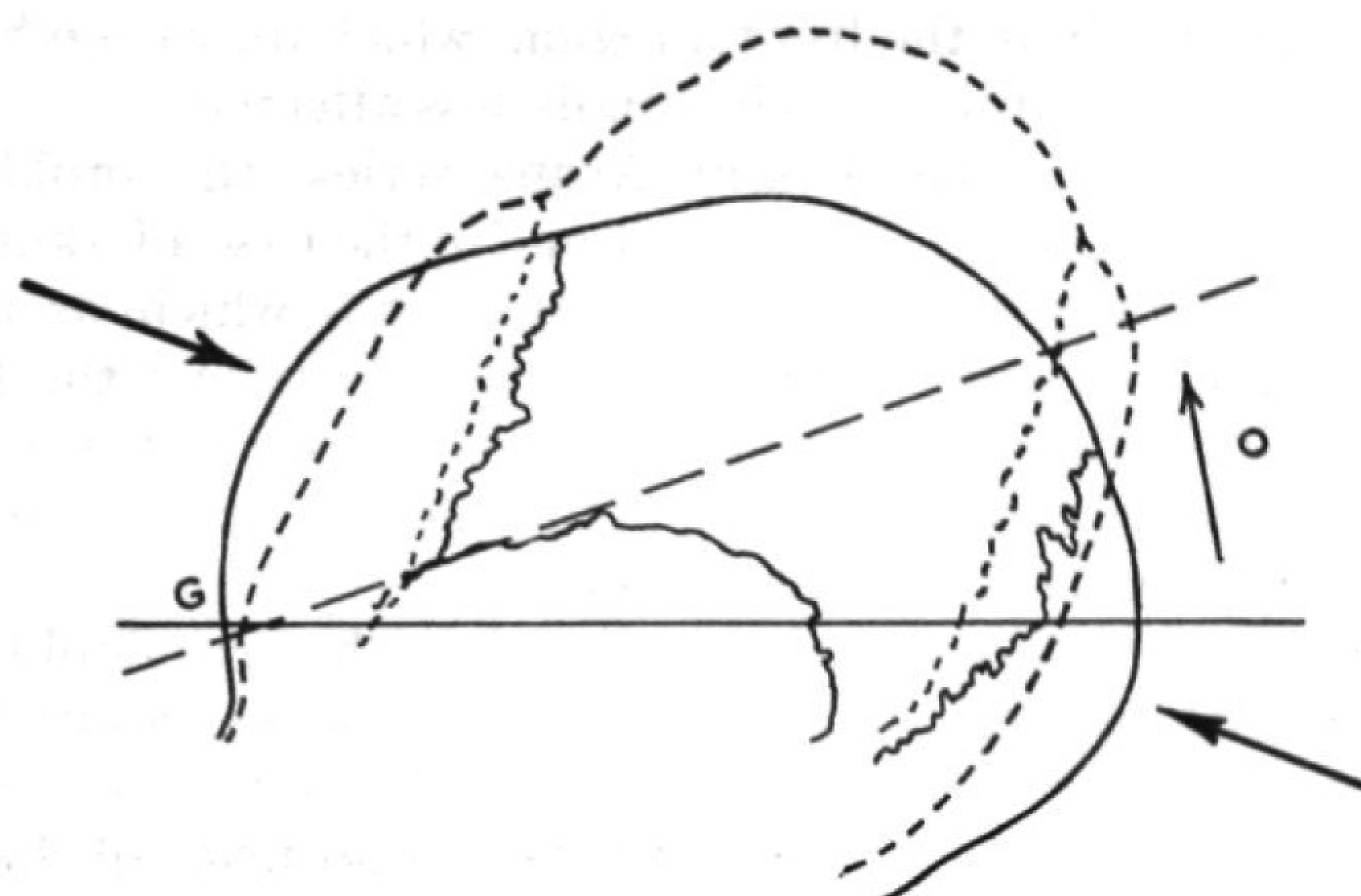

Fig. 21. Mechanism of parallelo-fronto-occipital deformation. The thick arrows indicate the direction in which pressure is exerted. Arrow *O* shows the displacement of the opisthocranion, owing to the pivoting of the plane of greatest length round the glabella *G* as fixed point (modified after Imbelloni, 1930).

Re 1. According to STEWART (1950) deformation was indeed practised in these areas. From STEWART's statement that the custom was on the wane at the time of the advent of the whites, it may be concluded that the skulls described from Aruba are not necessarily deformed; however, the odds that they are deformed, cannot be ruled out.

Re 2. The mode of deformation prevalent in the region under discussion can be classified as parallelo-fronto-occipital; the head was deformed in infancy by pressure exerted in opposite directions on the frontal and occipital parts of the skull by means of two parallel planes. The result of this intentional shaping of the

head in infancy is shown in its extreme form in Fig. 21 (modified after IMBELLONI, 1930). It is easily understood that such a mode of deformation will cause an inhibition of growth in the direction in which pressure is exerted. This will result in:

a) a compensatory increase in the breadth of the skull (with a possible increase of the cranial index), and in its height.

b) pivoting of the plane of greatest length around the anterior point (glabella), with a resulting upwards displacement of the posterior point (opisthocranion).

c) locally, flattening may be expected in the region at which pressure is exerted. According to STEWART (1950), marked flattening occurs mainly in the frontal region, which may even become concave. The occipital region is usually less affected.

Now, as regards the present Aruba series, the problem of artificial deformation is not a major one in the case of skull *C–1*. The vaulting is regular, the brachycranialism – which, as such, is certainly not excessive – may at least partly reflect the female sex of the individual. The height is not excessive, either; and the position of the plane of greatest length is not far from the normal. A frontal flattening is also not obvious.

Study of skulls *C–2* and *C–5* leaves us with some doubt; they are indeed quite high, and this feature could certainly be the consequence of a parallelo-fronto-occipital deformation, as can be seen in Fig. 21. Now let us look for other sequelae of this kind of deformation, i.e. displacement of the opisthocranion, a possible increase of the cranial index, and frontal flattening. As can be seen in the median outline tracings of skull *C–2* (Fig. 19), the opisthocranion lies at a higher level than normal. The vaults of skull *C–5* and *C–2* have much in common, so the odds are great that this also applies to skull *C–5*. As regards the cranial index of the skulls, it is hard to judge to what extent the mesocranialism of both skulls is due to deformation. The value of the cranial index in the female skull *C–1*, amounting to 82.3, points to the possibility that mesocranialism in males would be quite normal. The frontal flattening – if present at all – is certainly not excessive, which indicates that, if artificial deformation is present, it is only of minor extent.

In view of the above it seems justified to describe the vaults of all the skulls under discussion as meso- to brachycranial, and high. It seems wise, however, to keep in mind the possibility of skulls *C–2* and *C–5* having been artificially deformed.

Generally, the object of comparing series of skulls is to establish their degree of similarity as an expression of racial affinity. The choice of series with which given specimens have to be compared is based upon an expectation of racial affinity. The series with which the Aruba skulls are to be compared in expectation of similarity must be cranial series from Venezuela; expectation of racial affinity is based upon the geographical proximity and the cultural affinities which have already been intimated. The latter factor may indicate that contact existed between two groups at some time.

In evaluating the results of comparing groups with the aim of establishing racial affinities, it is necessary to take into account changes which may occur in course of time in a given group of people residing in a certain territory. This is obvious, for two reasons:

1. An isolated group of people may exhibit changes in head form in the sense that the head becomes rounder. This phenomenon of progressive brachycephalization (WEIDENREICH, 1945) may be followed in course of time by a process of debrachycephalization; the occurrence of this process has been discussed in the case of Dutch Frisian skulls by HUIZINGA (1958). Another change recognized as happening in time is a diminution in the size of teeth (HOOIJER, 1950), which may reflect a reduction of the masticatory apparatus, with resultant changes in some proportions of the skull.
2. The above-mentioned features of an 'evolution in situ' may occur in any isolated group in time. Another possible reason for change is that migrations may have disturbed the original composition of the people inhabiting the territory from which the cranial series were selected for comparative purposes. This possibility has clearly to be kept in mind in discussing cranial series from Venezuela, as that country lies near the main migration route from North to South America.

Caution is required in evaluating the results of a comparison of the Aruba skulls – which are 'floating in time' – with Venezuelan series. The Aruba skulls certainly do not belong to the extremely round-headed, Istmid subdivision, so we have to compare them with Venezuelan series assigned to the Amazonid group. These Venezuelan Amazonid series are those used by STEWART (1943); they are the same as are listed in the *Handbook of South American Indians*, Vol. VI (STEWART & NEWMAN, 1950). They amount to a

total of 208 skulls, originate from several parts of Venezuela, and are described by MARCANO (1890, 1891, 1893) and VIRCHOW (1886). On the average, the crania are low-headed and medium-round, and, accordingly, they do not resemble the high-headed Aruba series. With regard to the dating of the Venezuelan groups it may be remarked that the Piaroa skulls included in the whole series are recent, whereas the Cuica and Timote skulls (MARCANO, 1891) are called 'pre-Columbian'. It may be of interest to note that the skulls of the latter (pre-Columbian) group are, on the average, the highest of the whole series. STEWART (1943), who mapped the distribution of the cranial height (expressed in the 'mean height index') of South American cranial series, obtained the impressive result given in STEWART (1943), STEWART & NEWMAN (1950) and NEWMAN (1949). The salient point in this distribution is that the low-headed group is situated in one relatively compact area in the north-western part of South America (i.e. the part easily accessible from North America), whereas the high-headed skulls were found in the more marginal areas. From this distribution, and from the fact that most skulls for which considerable antiquity has been claimed are high-headed, the impression was gathered that the people represented by low-headed crania form a recent intrusion into South America, and that the marginal high-headed groups are older.

With this in mind, one would be inclined to see in the Aruba specimens discussed here
a) either the remains of a group which inhabited Venezuela before the intrusion of the more recent low-headed groups, or
b) the descendants of the group mentioned under a).

To support this speculation:

1. establishment of an adequate dating for the skeletal discoveries, or, if this is not possible, of a cultural sequence in association with them is necessary. If this sequence – which should also be established in Venezuela – points to the fact that older strata really do contain more high-headed skulls than low-headed ones, the theory will be more feasible.
2. collecting more skeletal remains from Aruba with undeformed skulls would be a great help.

REFERENCES

FEWKES, J. W., 1914. Relations of aboriginal culture and environment in the Lesser Antilles. *Bull. Amer. Geogr. Soc. 46*, p. 662–678.

GOSLINGA, C. CH., 1957. Juan de Ampués. *De West-Indische Gids 37*, p. 169–188.

GROL, G. J. VAN, 1934. *De grondpolitiek in het West-Indische domein der Generaliteit. Een historische studie. I. Algemeen historische inleiding.* Algemene Landsdrukkerij, 's-Gravenhage.

HARTOG, J., 1953. *Aruba.* Gebr. de Wit, Aruba.

HERNÁNDEZ DE ALBA, G. DE, 1948. Tribes of Northwestern Venezuela. In: *Handbook of South American Indians IV*, p. 469.

HOOIJER, D. A., 1950. Fossil evidence of austromelanesian migration in Malaysia? *Southw. J. Anthrop. 6*, p. 416–422.

HUIZINGA, J., 1958. Systematic investigations of the position of the greatest breadth of the skull in recent and fossil man. In: *Hundert Jahre Neanderthaler*, Kemink, Utrecht, p. 199–215.

IMBELLONI, J., 1930. Die Arten der künstlichen Schädeldeformation. *Anthropos 25*, p. 801–830.

IMBELLONI, J., 1938. Tabla clasificatoria de los Índios. Regiones biológicas y grupos raciales humanos de América. *Physis*, Revista Soc. Argent. Cien. Nat. *12*, p. 229–249. Cited after NEWMAN, 1949.

IMBELLONI, J., 1952. Rassentypen und Biodynamik von Amerika. In: *Historia Mundi I*, p. 188–204.

JOSSELIN DE JONG, J. P. B. DE, 1918. The praecolumbian and early post-columbian aboriginal population of Aruba, Curaçao and Bonaire. *Intern. Archiv Ethnogr. 24*, p. 51–114.

KIDDER, A., 1944. Archaeology of northwestern Venezuela. *Papers Peabody Mus. Amer. Archaeol. Ethnol. 26*, no. *1*.

KOEZE, G. A., 1904. Schädel von Curaçao und Aruba. Beiträge zur Anthropologie, Ethnographie und Archaeologie Niederl. Westindiens. *Mitteil. Niederl. Reichsmus. Völkerk.* (2), *9*, p. 18–22.

LEEMANS, C., 1904. Altertümer von Curaçao, Bonaire und Aruba. Beiträge zur Anthropologie, Ethnographie und Archaeologie Niederl. Westindiens. *Mitteil. Niederl. Reichsmus. Völkerk.* (2), *9*, p. 7–18.

MARCANO, G., 1890. Ethnographie précolombienne du Venezuela. Indiens Piaroas et Guahibos. *Bull. Soc. Anthrop. Paris 4, 1*, p. 857–865.

MARCANO, G., 1890. Ethnographie précolombienne du Venezuela. Indiens Goajires. *Bull. Soc. Anthrop. Paris 4, 1*, p. 883–895.

MARCANO, G., 1891. Ethnographie précolombienne du Venezuela. Note sur les Cuicas et les Timotes. *Bull. Soc. Anthrop. Paris 4, 2*, p. 238–254.

MARCANO, G., 1893. Ethnographie précolombienne du Venezuela. Vallées d'Aragua et de Caracas. *Mém. Soc. Anthrop. Paris 2. 4*, p. 1–86.

MARCANO, G., 1893. Ethnographie précolombienne du Venezuela. Région des Raudals de l'Orénoque. *Mém. Soc. Anthrop. Paris 2, 4*, p. 99–218.

NEWMAN, M. T., 1949. The sequence of Indian Physical Types in South America. In: *Papers on the Physical Anthropology of the American Indian.* Viking Fund, New York, p. 69–98.

OETTEKING, B., 1925. *Skeletal remains from Santa Barbara, California. I, Craniology.* Indian Notes and Monographs. Museum of the American Indian, Heye Found., New York.

ROUSE, I., 1948. The West-Indies. In: *Handbook of South American Indians IV*, p. 495–504.

SHAPIRO, H. L., 1957. Impact of culture on genetic mechanisms. In: *The nature and transmission of the genetic and cultural characteristics of human populations.* New York, p. 20–26, 1957.

STEWART, T. D., 1943. Distribution of cranial height in South America. *Am. J. Phys. Anthrop.* (*n.s.*) *1*, p. 143–157.

STEWART, T. D., 1950. Deformity, trephining and mutilation in South American Indian skeletal remains. In: *Handbook of South American Indians VI*, p. 43-53.

STEWART, T. D. & NEWMAN, M. T., 1950. Skeletal remains of South American Indians. In: *Handbook of South American Indians VI*, p. 19–42.

VALDES, P. G., 1948. The ethnography of the Ciboney. In: *Handbook of South American Indians VI*, p. 503–507.

VIRCHOW, R., 1886. Ein Skelet und Schädel von Goajiros, *Berl. Gesell. Anthrop. Ethnol. 18*, p. 692–706.

WAGENAAR HUMMELINCK, P., 1953. Rotstekeningen van Curaçao, Aruba en Bonaire. (Linear rock designs of Curaçao, Aruba and Bonaire). *W.I. Gids 34*, p. 173–209. – Uitgaven Natuurwet. Werkgroep Ned. Antillen 2.

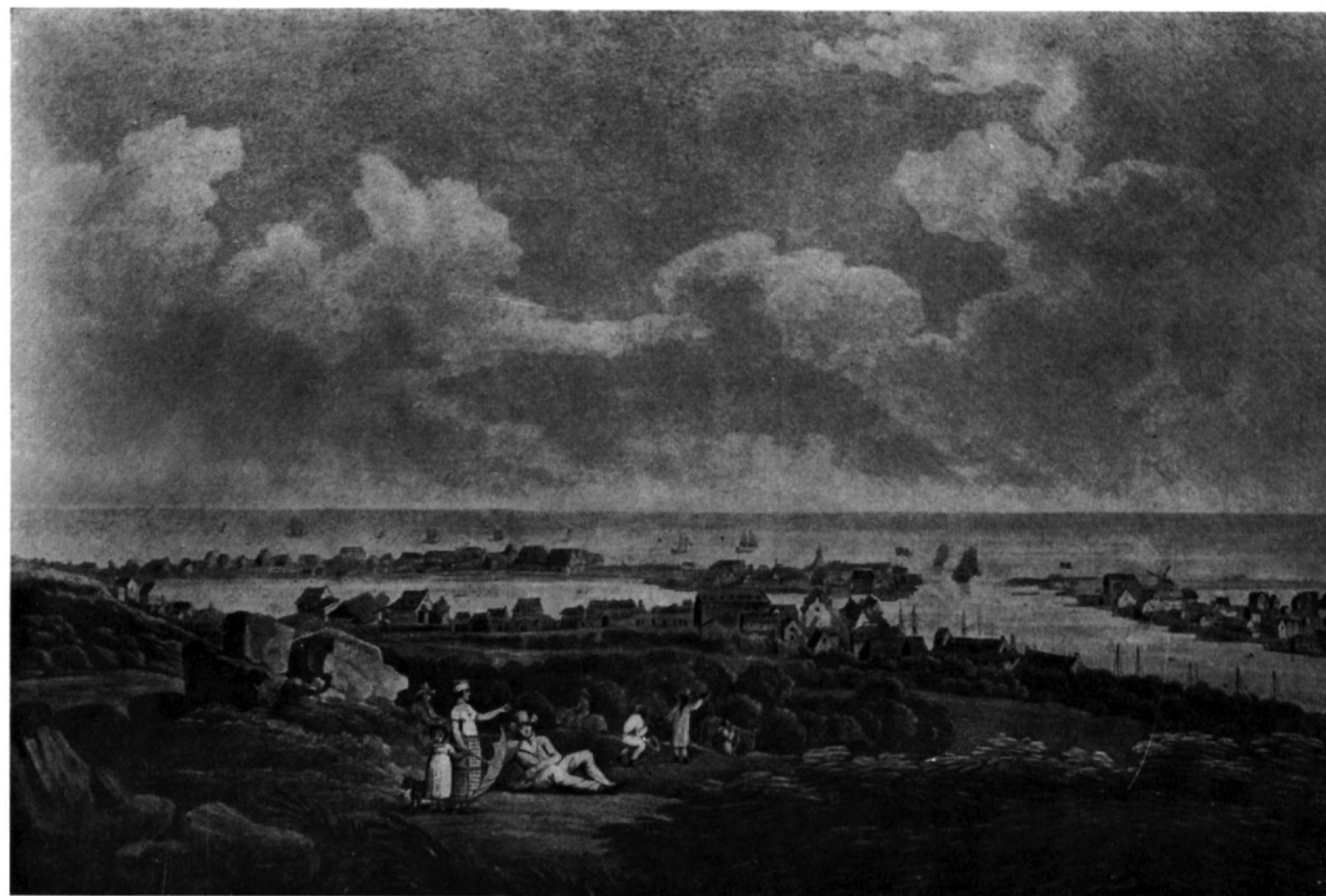
WAGENAAR HUMMELINCK, P., 1957. Rotstekeningen van Curaçao, Aruba en Bonaire, II. (Linear rock designs of Curaçao, Aruba and Bonaire, II). *W.I. Gids 37*, p. 93–126. – Uitgaven Natuurwet. Werkgroep Ned. Antillen 6.

WAGENAAR HUMMELINCK, P., 1959. Indiaanse skeletvondsten op Aruba en Curaçao. (Indian skeletal discoveries in Aruba and Curaçao). *W.I. Gids 39*, p. 77–94, fig. 1–14, 11 of which on 5 plates excl. – Uitgaven Natuurwet. Werkgroep Ned. Antillen 9.

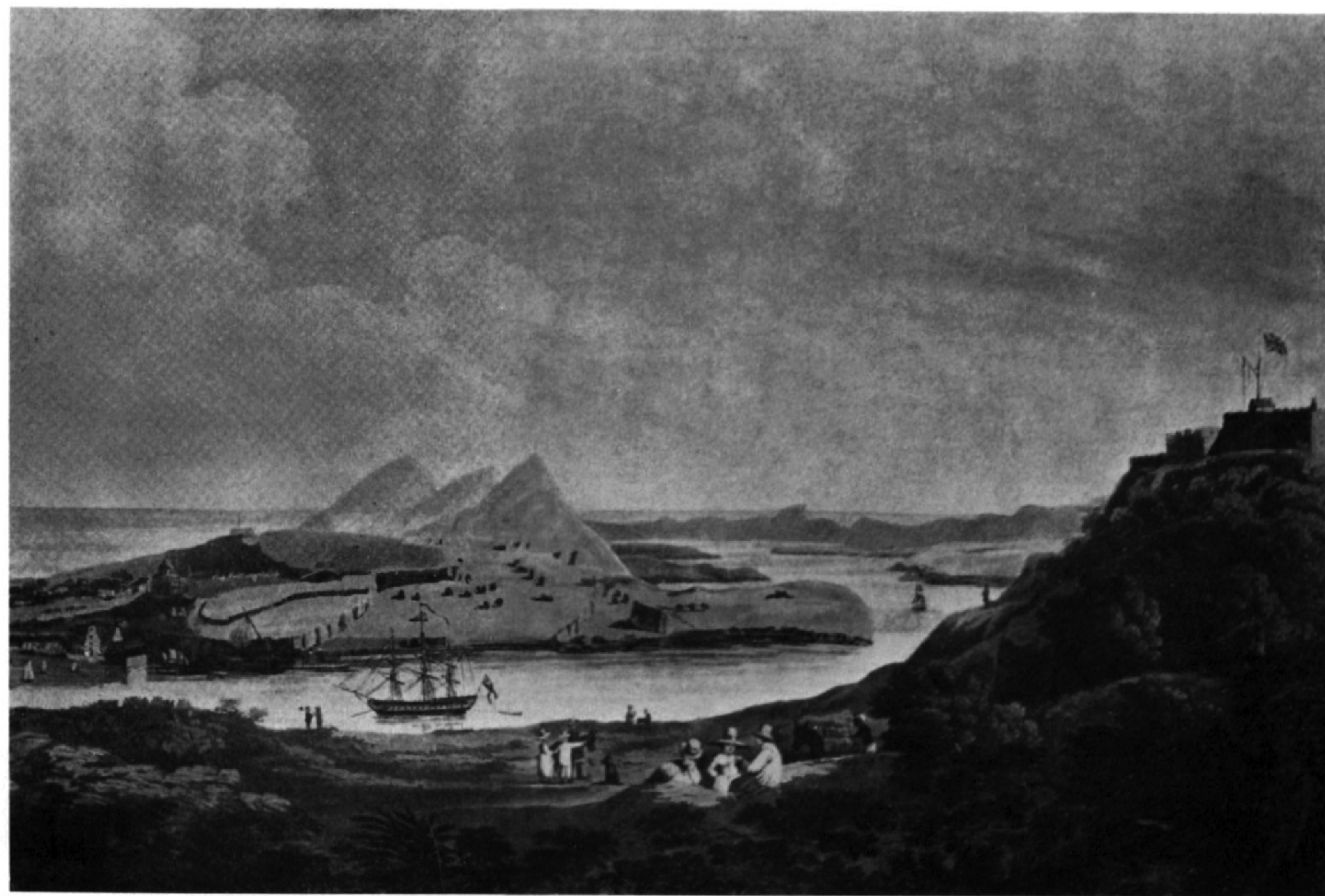
WEIDENREICH, F., 1945. The brachycephalization of recent mankind. *Southwest. J. Anthrop. 1*, p. 1–54.

Fig. 28–29. Skull C–5; probably belonged to a male individual, 30–40years old; lateral and occipital aspect. (Greatest length 167 mm, greatest breadth 132? mm).

Afb. 1. "Curaçao, taken from the Hill between the Town and Fort George", naar een plaat, getekend door James Belt, gegraveerd door Thos. Hall, London, 1812.

Afb. 2. Een andere plaat, eveneens getekend door James Belt en gegraveerd door Thos. Hall, 1812, van de heuvel tussen Willemstad en Fort George (= Fort Nassau) naar het westen gezien.

Afb. 3. "het fort Nassau ... aan deszelfs zuidzijde een' dikken muur, door welks midden eene niet hooge, smalle, donkere poort naar binnen leidt" (Teenstra I, p. 84).

Afb. 4. Vroeger: "Naar het Zuiden ziet men over de geheele stad, haven, forten enz. naar zee" (Teenstra I, p. 85). Nu: Van het restaurant uit een kijkje op de schipbrug.

Afb. 5. Vroeger: "ten Noorden over het Schottegat, eene menigte tuinen en plantaadjes ..." (Teenstra I, p. 85). Nu: Over de tafeltjes en stoeltjes een blik op het fabrieksterrein van de Shell Curaçao N.V. (= C.P.I.M.).

C. CH. GOSLINGA

EEN STRIJD OM FORT NASSAU

De titel van dit opstel werkt ongetwijfeld misleidend op die lezer, die zich te goed denkt te doen aan de onstuimigheden van kanongebulder en kruitdamp. Daarom waarschuwen wij reeds nu: hem wacht geen boeiend relaas van aanval en verdediging, van overval en afweer, van verraad en heldenmoed. De strijd waarvan wij willen gewagen, is een papieren strijd, waarbij een aantal achtereenvolgende eigenaars van de berg Sablica het Gouvernement van Curaçao en Onderhorige Eilanden het recht betwistten op de eigendom van de top van deze berg [1].

Als een kroon op het dorre hoofd van de berg Sablica verheft zich Fort Nassau.

In zijn historische studie over de oude vestingwerken van Curaçao geeft de bekende Curaçaose schrijver N. van Meeteren[2] enige interessante bijzonderheden over het ontstaan van dit fort – door Gouverneur Lauffer gebouwd in de bewogen jaren van het einde der 18de eeuw. Het primaire doel, zoals Van Meeteren terecht opmerkt, was duidelijk. Het fort moest namelijk de ingang van de haven alsmede de in de Sint Annabaai gemeerde oorlogs- en koopvaardijschepen tegen vijandelijke aanvallen vanuit zee beschermen. Bovendien bestreken de kanonnen de heuvelrug van Scharloo, van waaruit een vijand de gehele stad plat kon schieten.

Merkwaardig is wel, dat ofschoon dit fort zulk een opvallende plaats – strategisch zowel als topografisch – inneemt, er toch zo weinig bekend is over de bouw. De enige min-of-meer-tijdgenoot-auteur die er iets over heeft geschreven is Teenstra geweest [3]. Deze geeft als stichtingsjaar 1796 en Van Meeteren meent dat pas tegen het einde van dat jaar met de bouw een aanvang werd gemaakt. In de loop van het jaar daarop zou het voltooid en bewapend zijn. Begrijpelijk is dat, waar in die dagen, ondanks het

roemloos ter ziele gaan van de eens zo trotse Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, de wind toch krachtig blazen bleef uit de republikeinse hoek, de naam van het fort daarvan getuigenis aflegde. Lauffer doopte het kort en krachtig Fort Republiek, in veelbetekenend onderscheid met de namen der andere forten, die meestal een locale aanduiding gaven: Fort Piscaderabaai, Fort Sint Michielsbaai, Fort Sint Kruis, doch in harmonie met de overige door Lauffer gebouwde forten: Fort Batavier en Fort Eendracht. Met de Engelse bezetting van 1807 werd Fort Republiek omgedoopt in Fort George [4], doch toen in 1816 met Albert Kikkert als Gouverneur-Generaal de aloude driekleur weer gehesen werd, raakte het fort ook deze tweede naam kwijt. Ter ere van het oude stadhouders- en het nieuwe koningshuis kreeg het de naam Oranje-Nassau. In de loop der jaren bleek deze echter te lang voor dagelijks gebruik en sleet af tot Fort Nassau.

Niet alleen is het merkwaardig, dat er zo weinig bekend is over de bouw; merkwaardiger is misschien nog wel, dat geen enkele schrijver de naam noemt van de steile heuvel, waarop dit fort zich zo majestueus verheft. Bij Van Meeteren heet het "voor die tijd haast onneembaar door zijn ligging ..." en "op een vrij hoge heuvel (68.26 m boven C.P.)" [5]. Teenstra beschrijft "den steilen geheel onbeklimbaren rotswand ... op welks noordwaarts overhangenden kruin het fort Nassau ligt" [6]. Ds. Bosch vermeldt geen bijzonderheden. De heuvel, of liever berg Sablica, zoals hij wèl in de officiele stukken heet, maakte deel uit van de gronden van een plantage genaamd De Klip. Tijdens het gezaghebberschap zowel van Rammelman Elsevier als van Van Raders meenden de eigenaars van deze plantage, dat door de bouw van Fort Nassau (om deze naam aan te houden) inbreuk was gemaakt op hun eigendomsrechten weshalve zij schadeloosstelling verlangden. Hoewel Fort Nassau geen actieve rol in de verdediging van Curaçao heeft gehad – doch een preventieve zeker – heeft zich om zijn muren en op zijn grond een jarenlange strijd afgespeeld, die tenslotte door het Gouvernement werd gewonnen.

De plantage De Klip, waartoe de berg Sablica met het later daarop gebouwde fort behoorde, grensde in het westen en noorden aan het water van de Annabaai en het Schottegat, in het oosten aan een plantage genaamd Berg Carmel en in het zuiden aan een "klip of timmerwerf". Langs de Annabaai lagen in de vorige eeuw ettelijke scheepstimmerwerven: de Kleine Werf, de Grote Werf, de Werf Salazar (later de Landswerf of werf van de Marine)

en de Werf De Wilde. De Kleine en Grote Werf werden ook wel genoemd Kleine en Grote Klip. Teenstra geeft hiervan de volgende verklaring: "Deze voor alle winden veilige haven vereenigt zich noordwaarts tusschen twee hoofden, (steile, door de natuur gevormde rotswanden, die zich als eene scheuring van vroegeren tijd voordoen) hier klippen genaamd, waarnaar ook de hier zijnde scheepstimmerwerven, altoos de Klip van A, de Klip van B enz. genaamd worden;) met een zeer ruim en allerbevalligst binnenwater, het Schottegat genaamd, ..." [7].

Van deze plantage De Klip, later De Wilde genaamd, is de geschiedenis nauw verweven met die van Fort Nassau.

Op 26 januari van het jaar 1756 [8] – tijdens het gouverneurschap van Isaak Faesch – vond een publieke veiling plaats, waarbij de plantage De Klip door de toenmalige eigenaar Willem Martin, wiens vaderlijk erfdeel zij was, voor de som van 2930 pesos van achten werd verkocht aan zijn moeder Jannetje Ellis, de weduwe van Jan Martin. In de koopbrief worden nauwkeurig de grenzen omschreven "geleegen ten oosten in de baay St. Anna op de hoek van 't Schottegat, streckende de selve Plantagie ofte stuk gronds, ten westen ende ten noorden het binne waeter, ten oosten de Plantagie gen^t^ den bergh Carmel thans toebehoorende aan Ernst en Anna Sophia Houtschilt, ende ten suyden de klip of Timmerwerf van de Weed. Jacob Stoel, met desselfs opstal van huijsinge, magasijnen en verdere getimmertens, mitsgaders met de vrije previlegie tot het maeken en houden van een scheepstimmerwerf ...".

Na haar dood in 1775 bieden de erfgenamen van Jannetje Ellis de plantage De Klip "bij publique opveijlinge" aan de meestbiedende te koop aan. Deze erfgenamen zijn haar enig overgebleven zoon Willem Martin en haar drie kleinkinderen Jan Hendrik de Lannoij, Samuel en Florentia Ribbius. Dit waren de kinderen van Jannetje's dochter Anna Elisabeth Martin die achtereenvolgens gehuwd was geweest met de luitenant-ter-zee Samuel de Lannoij en na diens dood in 1741 met de ingenieur Josias Thedering Ribbius [9]. Florentia Martin Ribbius werd bij deze veiling vertegenwoordigd door haar echtgenoot Mr. Hubertus Coerman, fiscaal op Curaçao.

Hij kocht de plantage waarvan zijn vrouw mede-erfgename was en betaalde daarvoor de som van 3324 pesos van achten. Over onderhandelingen omtrent de afstand van de top van de

berg Sablica aan het Gouvernement van de kolonie ten behoeve van de bouw van een fort ontbreken de stukken in de beide door ons genoemde archieven [10]. De verwijzing in latere officiële stukken naar deze overeenkomst is daardoor niet duidelijk. In een extract uit het Journaal gehouden bij den Gouverneur van Curaçao en onderhoorige eilanden Bonaire en Aruba van 29 maart 1827 in antwoord op een verzoek om schadeloosstelling van G. M. Ellis, tegenwoordige eigenaar der gronden "op een gedeelte van dewelke het voormalige fort Republiek, thans Nassau genaamd, gebouwd is", heet het dat de gewezen eigenaar Mr. H. Coerman "nimmer eenige aanspraak op schadeloosstelling wegens het bouwen van dat fort op die grond gehad heeft, uit hoofde dat, zoo als het gebleken is, de echtgenoote van den genoemden Heer Coerman daarin heeft geconsenteerd, zonder enige vordering hoegenaamd te hebben gemaakt". Doch in hetzelfde extract wordt verderop melding gemaakt dat, voor zover enige eigenaar enige aanspraak zoude kunnen maken "wegens de bezitneming of het gebruik van eenig gedeelte zijns eigendoms door het Gouvernement, de som van twee duizend guldens" die Mr. Coerman daarvoor genoten heeft, "als voldoende schadeloosstelling voor het bezit der gronden, waarop het fort Nassau gebouwd is" moet worden beschouwd. Moet hieruit worden geconcludeerd, dat Mr. Coerman weliswaar geen aanspraak had op schadeloosstelling, maar dat deze niettemin toch is gegeven? [11] In ieder geval is het een feit, dat latere eigenaars van de plantage bovengenoemde schadeloosstelling òf opzettelijk hebben geïgnoreerd, òf dat zij werkelijk daarvan niet op de hoogte zijn geweest.

Uit een extract van het Venduboek van 1816 blijkt, dat op 1 oktober van dat jaar Florentia Ribbius, weduwe van Mr. Hubertus Coerman aan de meestbiedende de plantage De Klip bij publieke veiling te koop aanbood. De koper werd haar schoonzoon Carl August Baron de Larrey, ondanks zijn Franse naam – zijn geslacht stamde oorspronkelijk uit Normandië – uit Duitsland afkomstig [12].

De Larrey kocht de plantage De Klip van zijn schoonmoeder voor 3225 pesos van achten, welk bedrag hij echter niet in contanten betaalde, doch dat in mindering werd gebracht van "hetgunt Z.Ed. Echtgenoote vrouwe Petronella Elisabeth Coerman voor haar vaderlijk bewijs is competerende" [13]. In de rooibrief door de toenmalige rooimeester A. Evertsz 25 oktober 1816 opgesteld, zijn nauwkeurig de grenzen van de plantage aangegeven,

waarbij het stuk grond, waarop Fort Nassau gebouwd was, zorgvuldig werd uitgezonderd: "loopende [nl. de grens] langs het water rondom Fort Nassauw, 't welk gebouwd staat op de top van de berg Sablica toebehoorend aan dit Effect" [14].

Nauwelijks drie jaar later (8 oktober 1819) heeft De Larrey de plantage "eertijds genaamd De Klip en thans De Wilde" "uyt de hand" verkocht aan Gerard Martin Ellis, waarschijnlijk een neef of achterneef van zijn schoonmoeder, hoewel de verwantschap niet meer precies is na te gaan. Deze Martin Ellis schijnt in gronden en huizen te hebben gespeculeerd. In 'Historie en Oude Families' deelt Krafft het een en ander over zijn transacties mede, dat – hoewel weinig – misschien toch wel verhelderend is voor zijn bedoelingen met de aankoop van deze plantage [15]. Immers, hij betaalde hiervoor de toen uitzonderlijk hoge prijs van 5000 pesos van achten, een frappant verschil met de hierboven genoemde koopsommen, die niet noemenswaard verschilden. Wel is waar, dat de prijzen sinds de tijd van de West-Indische Compagnie waren opgelopen.

Heeft bij de aankoop van de plantage De Wilde bij de nieuwe eigenaar de verwachting een rol gespeeld, dat hij van het Gouvernement een flinke schadeloosstelling zou kunnen loskrijgen voor de grond waarop dit het Fort Nassau had gebouwd? Het is mogelijk. In ieder geval werd een verzoek in die richting in 1826 tot de toenmalige Gouverneur Cantz'laar gericht. En daarmede begint opnieuw [16] de strijd om Fort Nassau.

Cantz'laar achtte het request waarin Gerard Martin Ellis schadeloosstelling verzocht dermate belangrijk, dat hij het niet op eigen gelegenheid durfde afwijzen, doch zijn antwoord eerst door Den Haag liet goedkeuren. Wanneer de Minister van Marine & Koloniën dd° 9 januari 1827 deze goedkeuring verleent, krijgt de requestrant op 29 maart het wat zonderling verwrongen antwoord dat wij reeds eerder vermeldden.

Doch Martin Ellis laat zich niet afschrikken. Ongeveer drie jaar na het afwijzende antwoord van Cantz'laar op zijn eerste request, stuurt hij een tweede de wereld in, nu met het aanbod "om het erf waarop het fort Nassau gebouwd is en het gebouw staat, hetwelk sedert langen tijd als een Militair Hospitaal dient" aan het Gouvernement te verkopen voor het niet onbelangrijke bedrag van ƒ 9000, terwijl hij wat de betaling betreft "genoegen wil nemen met hypotheken uit de voormalige kaapvaart-kas" [17].

Het antwoord van Directeur Jhr. Mr. Rammelman Elsevier –

de bestuursorganisatie van de Nederlands West-Indische Bezittingen had zich inmiddels gewijzigd – laat aan duidelijkheid niets te wensen over. De requestrant wordt te verstaan gegeven, dat het Gouvernement "den prijs tegen welken hij zijn voormeld erf aan het Gouvernement te koop aanbiedt" veel te hoog vindt om "op eenigerlei wijze in zijn gemeld aanbod te treden". Zo absurd acht de Directeur het "dat wij zelfs difficulteeren moeten om Zijne Excellentie den Gouverneur Generaal der Ned. West Indische bezittingen daar omtrent te adieren". Bovendien wordt de requestrant "tot wegruiming van alle misvatting" er opmerkzaam op gemaakt, dat overeenkomstig hetgeen "in de Gouvernementsdispositie van den 29 Maart 1827 N. 241 ten aanzien van het Fort Nassau op een gedeelte van het meergemelde erf en de deswege verstrekte schadeloosstelling, is ter neder gesteld, dat gedeelte waarop het gemelde fort zich bevindt en voor zoo ver de jurisdictie daarvan kan verstaan worden zich uit te strekken, alzoo niet meer tot bedoeld erf behoort over hetwelk hij nog regt van eigendom heeft en waarover hij beschikken mag" [18]. Dit betekent kort samengevat, dat de grond waarop Fort Nassau gebouwd is, niet meer eigendom is van de requestrant, waarbij verwezen wordt naar de dispositie van 1827.

Gerard Martin Ellis heeft het hierbij niet gelaten. Hij stuurt *een derde request in, betreffende de aankoop van het erf waarop* Fort Nassau is gebouwd. Dit wordt per interlocutoire dispositie van 29 mei 1832 afgewezen en ook de finale dispositie, die hij oudejaarsdag 1833 ontvangt, luidt afwijzend. Bij de laatste wordt hem de ministeriële beschikking bekend gemaakt, dat "in geene nieuwe onderhandeling met hem kan getreden worden" [19].

Hiermede schijnt de strijdlust van Gerard Martin Ellis te zijn uitgeblust; hij staakt althans zijn requestenstroom. Kort daarop moet hij naar Venezuela zijn vertrokken, doch behalve zijn vrouw Maria Hendrietta Lackrum liet hij ook nog enige schulden achter, o.a. aan Esther Henriquez, weduwe van Abraham van Jacob Jesurun, de vader van de in de Curaçaose handelswereld van de vorige eeuw zeer bekend geworden oprichter der firma J. A. Jesurun. Esther Henriquez blijkt een uitstekende zakenvrouw te zijn geweest, wie het niet aan doorzettingsvermogen ontbrak. Wanneer Gerard Martin Ellis wat erg lang wegblijft in het woelige Venezuela gaat zij tot maatregelen over en laat per gerechtelijke citatie Maria Hendrietta Lackrum aanmanen tot betaling van de som van *f* 5.500, door haar uitlandige echtgenoot "aan voornoemde

weduwe Jerusun verschuldigd volgens hypothecaire acten van 11 December 1819 en 18 Juny 1828" [20].

Maria Hendrietta Lackrum richt zich dan per request tot de Gezaghebber – de titel Directeur is nu veranderd in Gezaghebber – met het verzoek om "te worden geautoriseerd tot het verleenen van eenen volmagt op genoemde weduwe Jesurun, ten einde de bij opgemelde actens verbondene voorwerpen bij publieke opveiling te doen verkoopen", waarbij zij de verzekering geeft, dat wanneer er na afbetaling der schulden nog een surplus zal zijn, zij dit ter dispositie van haar echtgenoot Gerard Martin Ellis zal houden. De Gezaghebber, gehoord de Koloniale Raad, "heeft goedgevonden en verstaan der rekwestrantes verzoek te accorderen" en haar dus te machtigen dienovereenkomstig te handelen [21].

Aldus wordt Esther Henriquez speciale gemachtigde van Maria Hendrietta Lackrum. In deze kwaliteit biedt zij op 8 december 1834 de plantage ter publieke veiling aan. Waarschijnlijk werd niet hoog genoeg geboden – er was misschien weinig belangstelling voor een plantage in deze dorre hoek gelegen – en om daardoor haar hypotheek, groot ƒ 5000 buiten de inventaris, niet gedeeltelijk te verliezen, koopt de verkoopster deze plantage zelf, betaalt aan de eenzame Maria Hendrietta Lackrum ƒ 1505 benevens nog ruim ƒ 700 voor de inventaris – vijf slaven met een paar zuigelingen – en komt aldus tevens in het bezit van de rots Sablica, waarop Fort Nassau.

Het duurt niet lang, of de enige jaren gestopte requestenstroom vangt weer aan. In de acte van verkoop dd° 10 september 1835 is dezelfde terminologie gebruikt voor de grenzen van de plantage "lopende langs het water rondom het fort Nassau 't welk gebouwd staan op de top van de berg Sablica [22], toebehoorende aan dit effect", en Esther Henriquez maakt, evenals Gerard Martin Ellis, aanspraak op de gronden waarop dit fort gebouwd is. In het huis, dat in de acten steeds genoemd wordt Scharlo 57, was het Militair Hospitaal gevestigd; [23] hiervoor ontving zij nog een zekere huur, doch deze is "komen te cesseren" en het is in gebruik genomen door de Sergeant Kommandant van het fort, die "hetzelve huis thans gratis is bewonende". Zij trekt aldus geen enkel nut van haar bezit, doch moet er wel belasting over betalen (ƒ 66,66 per jaar). Daarom stelt zij het Gouvernement voor om òf de gronden met het fort Nassau van haar over te nemen, òf om haar de belasting daarop verschuldigd kwijt te schelden.

Het Bestuur antwoordt nogmaals, zoals het Gerard Martin Ellis al geantwoord had, dat het geen reclame kan aannemen op de gronden van de berg Sablica, waarop Fort Nassau gebouwd is en dat de echtgenote van Ellis deze gronden niet in het transport had mogen opnemen, dat het Bestuur geen belang heeft bij het logeren van de Sergeant Kommandant en zijn gezin in het voormalig Militair Hospitaal en dat van kwijtschelding van belasting geen sprake kan zijn, daar hierbij niet doorslaggevend is of een bepaald effect voordelen afwerpt [24].

Esther Henriquez laat het daarbij echter niet. Zij brengt alle rooibrieven en transportacten van de plantage De Klip, thans De Wilde bijeen om daarmede te bewijzen, dat de berg Sablica nooit opgehouden heeft tot de gronden van die plantage te behoren. En wat betreft de herhaaldelijke vermelding door het Bestuur van de schadeloosstelling die Mr. Hubertus Coerman zou hebben ontvangen, hiervan zegt zij, "dat de ondergeteekende, de transactien tusschen het Bestuur dezer Kolonie en wijlen Mr. H. Coerman betreffende den bedoelde berg Sablica niet kennende, en op hare onbetwistbare bewijzen van eigendom steunende, zich als uitsluitend eigenaresse van de voormelden berg Sablica moet beschouwen tot zoo lang aan haar het bewijs niet vertoond worde, dat het eigendom van denzelven aan eenen anderen, op eene wettige wijze zij overgegaan". Omdat dus over haar rechten op de berg Sablica bepaalde onzekerheid heerst, geeft zij het Bestuur de wens te kennen haar uitvoerig de transacties mede te delen "welke tusschen het Bestuur dezes eilands en wijlen Mr. H. Coerman betreffende den berg Sablica hebben plaats gegrepen, ten einde te kunnen beoordelen of en in hoeverre zij van het regt van eigendom op den gemelden berg berooft zij en het regt hebbe van haar regres tegen hen uit te oefenen, die aan haar verkocht en getransporteerd hebben hetgeen hun niet toebehoorde" [25].

Het antwoord van het Bestuur op dit request komt buitensporig snel. Reeds een dag later wordt haar door de Gezaghebber R. F. Baron van Raders medegedeeld, dat het Bestuur "door in geenen deel eenige reclame van de rekwestrante aan te nemen, die zij als tegenwoordige eigenaresse vermeent te hebben op schadeloosstelling voor den berg Sablica, waarop het fort Nassau gebouwd is, daarmede niet heeft bedoeld dat hetzelve strikt genomen eigenaar van den bedoelden berg zoude zijn geworden", wat men misschien uit het request van Esther Henriquez zou kunnen lezen, doch wel dat de requestrante, evenmin als de voormalige

eigenaar Gerard Martin Ellis – ingevolge de aan Mr. Hubertus Coerman verleende schadeloosstelling voor het gebruik van het terrein, waarop het Fort Nassau staat – op dit gedeelte "en voor zoo ver de jurisdictie van het fort zelve kan verstaan worden zich uit te strekken en hetwelk eigenlijk kan beschouwd worden als niet in volmaakt eigendom tot het bedoelde erf te behooren, geen onbeperkt regt heeft, noch daarover in dien zin mag beschikken". Om verder alle misvatting dienaangaande te voorkomen, heeft de Gezaghebber daarom bovendien de Rechtbank der Kolonie aangeschreven om bij elke toekomstige transactie van de plantage De Klip, thans De Wilde de volgende zin op te nemen: "dat het Gouvernement dezer kolonie zich het regt reserveert over het fort Nassau en het omliggende terrein van den berg Sablica, voor zoo ver de jurisdictie daarvan kan verstaan worden zich uit te strekken, als zijnde daarvoor in der tijd, op rekening van schadeloosstelling *f* 2000 aan den voormaligen eigenaar dier gronden de Heer H. Coerman toegekend".

Wat betreft het verzoek van Esther Henriquez om bekend te worden gemaakt met de bewijzen, dat de eigendom van de berg Sablica "aan eenen anderen op eene wettige wijze zij overgegaan" deelt het Bestuur haar mede dat het "ten haren koste" de afschriften zal overleggen der Gouvernementsdispositien (van 29 maart 1827 en 31 maart 1831), "vermeenende het Bestuur dat zij requestrante daaruit genoegzame aanleiding zal vinden tot het laten varen van alle reclames, die zij als nog zoude vermeenen te hebben ter zake waarvan in haar onderhavig rekwest de rede is"[26].

Bij dit antwoord valt in de eerste plaats op de voorzichtige formulering van de rechten van het Bestuur op het terrein, waarop Fort Nassau gebouwd is. Het spreekt, in tegenstelling met vorige disposities nu van "schadeloosstelling voor het gebruik van het terrein". Het tweede deel van het antwoord betekent, dat Esther Henriquez met een kluitje in het riet wordt gestuurd. Ongetwijfeld was zij op de hoogte van de inhoud der beide disposities die "ten haren koste" nog eens worden overgeschreven. Het ging haar natuurlijk om dat officiele document, waarin van de overdracht van het betreffende stuk grond sprake is, benevens van de schadeloosstelling aan Mr. H. Coerman met kwitantie en dergelijke bewijsstukken. Hierover spreekt het Bestuur in 1840 niet. Is het, omdat het deze bewijzen niet bezit?

Als verstandige vrouw ziet Esther Henriquez in, dat zij met haar requesten bij het koloniale bestuur niets bereikt. Wanneer

zij in 1844 de plantage De Wilde aan haar zoon, de zeer bekende J. A. Jesurun, overdoet, richt zij zich echter nogmaals tot het Bestuur, nu met het verzoek om de uitgestrektheid der jurisdictie, waarvan het Bestuur in zijn antwoord aan haar van 15 april 1840 gewaagt, te mogen vernemen. Hierop komt het antwoord van het Bestuur "zonder meerder inbreuk te maken op het eigendomsregt van den berg Sablica, gelegen binnen den omtrek van de plantage thans genaamd de Wilde en toebehoorende aan de voornoemde rekwestrante dan voor zooverre zulks noodig zij, in verband tot het op den gezegden berg gelegen fort Nassau, de jurisdictie over het rondom het fort liggende terrein slechts zoo ver zich zal uitstrekken, dat een te digte aannadering der wallen van het fort steeds zal worden tegengegaan en dat er voorts op den ganschen berg geenerlei opstaand hout noch metselwerk worde opgetrokken, noch opschietend boomgewas daarop worde gecultiveerd, waardoor het noodige uitzigt van het fort over het aangrenzend terrein zoude kunnen worden belemmerd" [27].

En daarmede is dan ook de epiloog van de strijd om Fort Nassau ten einde. De nieuwe eigenaar had weldra zijn handen te vol met andere zaken om zich te bekommeren om de dorre steenklomp die zijn eigendom was met er boven op het verweerde fort en zijn slechts op Nieuwjaarsdag gebruikte kanonnen.

Bij geen der requestranten is blijkbaar de gedachte opgekomen om, waar het dan niet gelukte de vermeende rechten op de grond waarop het Fort Nassau gebouwd was te doen gelden, het Bestuur toch in een soort dwangpositie te brengen door ieder belanghebbende de toegang tot het fort te ontzeggen. Deze immers zou moeten geschieden over de gronden van de berg Sablica. In geen enkele van de tot nu toe gebezigde acten of requesten is sprake van het recht van toegang, noch van een weg waarover vervoer naar Fort Nassau mogelijk zou zijn [28]. Eerst van 1881 dateert een servituut van de volgende inhoud: "Onverminderd de lasten, waarmede de berg Sablica bereids bezwaard is ten nutte van het den lande toebehoorende en op genoemden berg gelegen fort Nassau verleent [Abr. J. Jesurun] van heden af ten laste zoo van de Scheepstimmerwerf de Wilde als van den berg Sablica en ten nutte van reeds gemelde fort Nassau een regt van erfdienstbaarheid, bestaande in een weg loopende vanaf de poort van het fort tot aan de kade of aanlegplaats van de scheepstimmerwerf de Wilde", waarbij voorts richting en breedte van deze weg nauwkeurig wordt omschreven.

In 1887 ging de plantage over in handen van de heer Manuel Penso Curiel (voor *f* 20.000 behalve de kosten) als vertegenwoordiger van de Curaçaosche Handel & Industrie Maatschappij, die er later een gedeelte van verkocht aan de Curaçaosche Petroleum Industrie Maatschappij (C.P.I.M.) [1]). Deze bouwde ten behoeve der aan de Punda-zijde van de Annabaai gemeerde schepen een aantal olie-tanks op de westzijde van de berg Sablica. Het fort zelf heeft reeds geruime tijd zijn waarde als verdedigingsmiddel verloren. Het Haven- en Loodswezen van het Eilandgebied Curaçao bezit er een seinpost. De firma Van Wilpen heeft het in 1958, in samenwerking met Monumentenzorg, laten verbouwen tot restaurant en opende dit in februari 1959. Het eiland Curaçao werd hiermede een zeer bijzondere attractie voor toeristen rijker.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Archief Gouvernement

Archief van de Curaçaosche Petroleum Industrie Maatschappij (thans Shell Curaçao N.V.).
Dit archief bevat een kostbare collectie documenten, koopbrieven, acten etc. betreffende de gronden, landhuizen e.d. door deze maatschappij in de loop van haar vestiging op Curaçao verworven. Ik wens hierbij de Directie mijn dank te betuigen voor de mij verleende inzage. Eveneens wens ik op deze plaats de secretaris van de Directie, de Heer J. van der Zwan dank te zeggen voor de hulp en inlichtingen mij steeds met grote bereidwilligheid verstrekt.

Archief van de Curaçaosche Handel en Industrie Maatschappij (tegenwoordig Curaçao Trading Company). Ook dit archief bevat talrijke stukken betrekking hebbende op de vroegere plantage De Klip. Mijn dank aan de Directeur, de Heer H. Sweers voor de mij verleende inzage.

Bosch, Ds. G. B., *Reizen in West-Indie en door een gedeelte van Zuid- en Noord-Amerika*, drie delen, Utrecht, 1829, 1836 en 1843.

Felhoen Kraal, Johanna, Libraries and Archives for Research in West Indian History, with an Appendix on a Collection of Curaçao Plantation Archives, *De West-Indische Gids 37*, 1958, p. 71–92 (speciaal p. 86 en 87).

Gaay Fortman, Mr. B. de, De oprichting van de Curaçaosche schutterij, *De West-Indische Gids 8*, 1926, p. 97–118.

Krafft, Dr. Ds. A. J. C., *Historie en Oude Families van de Nederlandse Antillen*, 's-Gravenhage, 1951.

---

[1]) Voor de foto's welke als afb. 3–6 zijn gereproduceerd zijn wij de C.P.I.M. (thans Shell Curaçao N.V., afd. Public Relations, Dr. R. P. van Exter) veel dank verschuldigd.

MEETEREN, N. VAN, *De Oude Vestingwerken, Forten en Batterijen van Curaçao*, Willemstad 1951. Fort Republiek (Oranje Nassau), p. 91–100.

TEENSTRA, M. D., *De Nederlandsche West-Indische Eilanden*, 2 delen, Amsterdam, 1836 en 1837.

TEENSTRA, M. D., *Nederlandsche Overzeesche Bezittingen*, 3 delen, Groningen, z.j. [1846].

NOTEN

1 [Aangezien de schrijver in dit opstel hier en daar verwijst naar gegevens die niet te vinden waren in de hem ter inzage gegeven archiefstukken, heeft de redactie deze in het Alg. Rijksarchief te 's-Gravenhage laten nagaan. Het hier achter afgedrukte artikel van J. KOOYMAN bevat de gevonden aanvullingen. In verband hiermee is het opstel van dr. GOSLINGA met diens goedvinden door de redactie enigszins omgewerkt. Redactionele noten zijn tussen vierkante haken geplaatst].

2 VAN MEETEREN, *Vestingwerken*, p. 91–100.

3 TEENSTRA, *Overzeesche bezittingen II*, p. 695; *Ned. West-Indische eilanden I*, p. 83, noot.

4 [Een plaat hiervan, getekend door James Belt, gegraveerd door Thos. Hall, London, 1812, bevindt zich in de collectie van het Kon. Instituut voor de Tropen te Amsterdam, afd. C.P.A., no. 1869/1a–b. Het gedeelte met het fort en de Engelse vlag is afgebeeld bij Van Meeteren, Vestingwerken t.o. p. 65. Zie afb. 2].

5 VAN MEETEREN, *Vestingwerken*, p. 91 en 92.

6 TEENSTRA, *Ned. West-Indische eilanden*, p. 81 en 82.

7 TEENSTRA, *Ned. West-Indische eilanden*, *I*, p. 49; de overtollig lijkende komma's en haakjes staan inderdaad zo gedrukt.

8 De drie documenten betreffende deze verkoop zijn de oudste in het dossier van de plantage De Klip in het bezit van de C.P.I.M. Alle in volgende noten vermelde acten zijn in dit archief aanwezig.

9 KRAFFT, *Historie en oude families*, p. 194.

10 [Zie noot 1 en de lijst van geraadpleegde literatuur].

11 [Het antwoord op deze vraag vindt men in het artikel van J. KOOYMAN hierna].

12 Biografische gegevens over De Larrey bij DE GAAY FORTMAN, *W.I.Gids 8*, p. 115, noot.

13 Acte van 13 Januari 1817.

14 Bij deze opmeting werd Evertsz geassisteerd door de kapitein der genie A. J. ABBRING, de bekende schrijver van *Weemoedstoonen* [Groningen 1834, zie TEENSTRA, *Ned. West-Indische eilanden*, *I*, Voorberigt p. viii, waar Abbring H. J. wordt genoemd].

15 KRAFFT, *Historie*, p. 174.

16 [Voor het eerste gedeelte van de strijd zie men het artikel van J. Kooyman hierna].

17 [De "kaapvaartcassa" was in 1737 ingesteld als een fonds om de zeeroverij te bestrijden (*Encyclopaedie van Ned. West-Indië* s.v. belastingen, p. 93); in later jaren werden in de kaapvaartkas, behalve bepaalde

belastingen, ook de opbrengsten van prijsgemaakte schepen en goederen gestort].

18 Extract uit het Journaal, no. 177, dd. 31 maart 1831.

19 Extract no. 695, dd. 31 december 1833.

20 [De acte van 18 juni 1828 bevindt zich in het Alg. Rijksarchief, den Haag, archief Nieuw Curaçao nr. 839, onder nr. 40: Gerard Martin Ellis verklaart voor B. A. Cancrijn en G. Vos Js zn, wethouders, schuldig te zijn aan Esther van Moses Henriquez, weduwe Abraham van Jacob Jesurun, 1500 Ps. "Tot securiteit" dient de plantage eertijds genaamd De Klip en thans De Wilde.
Ook in deze acte wordt bij de omschrijving van de plantage vermeld fort Nassau "'t welk gebouwd staan op de top van de berg Sablica, toebehorende aan dit effect".
De acte verwijst naar die van 8 november 1819 (niet 11 december), doch deze is in de desbetreffende bundel O.A.C. 1215 niet aangetroffen].

21 Acte van 15 november en extract uit het Journaal no. 642 dd. 19 november 1834.

22 [Teenstra, die 1828–29 en 1833–34 de West Indische eilanden bezocht, schrijft (I, p. 67) "Op de helling van het Scharlo gebergte ziet men een wit bepleisterd ondergedeelte eener steenen kolom ..., strekkende tot eene scheidspaal van het grondgebied van 't fort Nassau"].

23 [" ... regts een, thans zeer vervallen huis van twee verdiepingen, in eene vallei tusschen het gebergte van Scharlo en het meer noordelijke, waarop het fort Nassau gelegen is. Dit huis was vroeger het hospitaal ..." I, p. 81].

24 Extract uit het Journaal no. 509, dd. 16 december 1839.

25 Copy akte dd. 14 april 1840.

26 Extract uit het Journaal nr. 163 dd. 15 april 1840.

27 Extract uit het Journaal nr. 438 dd. 29 october 1844, antwoord op request nr. 509.

28 Zie hetgeen de heer KOOYMAN hierover vermeldt op p. 126–135.

J. KOOYMAN

HUBERTUS COERMAN EN ZIJN SERO SABILICA

"... zullen wy (om het by hem meest geliefkoosd onderwerp te bezigen) zullen wy hem vergelyken by een man op een berg zittende ..." [1]

Zoals uit bovenstaand citaat blijkt, was de Curaçaose berg waarop fort Nassau gebouwd werd een – voor Mr. Hubertus Coerman althans – dankbaar onderwerp voor conversatie en correspondentie. De eerste maal dat hij over een berg spreekt, al is het dan nog niet de berg Sablica, is op 16 november 1796 in de vergadering van het "Committé tot de zaaken der Colonien en Bezittingen van de Bataafsche Republiek in America en op de kust van Guinea" [2], wanneer dit comité rapport moet uitbrengen [3] over een brief van Directeur de Veer van 2 mei 1796. Een der onderwerpen, die in deze brief worden aangesneden, is de aankoop van het erf van de weduwe Jacob Stoel dat de berg Scharlo omvat, ter verbetering van de defensie van Curaçao. Coerman, die in 1783 zonder zijn gezin naar Nederland is gekomen [4], is lid van dit West-Indisch Comité en als zodanig noemt hij de aankoop een hachelijke zaak, indien het de bedoeling is daarmee een betere defensie op te bouwen. De haveningang kan zijns inziens door de batterijen aan weerszijden daarvan verdedigd worden, en bovendien zou een eventuele vijand na een landing in een der buitenbaaien gemakkelijk de berg Scharlo kunnen innemen en dan een daarop gebouwde batterij kunnen gebruiken om de stad te beschieten. Hij vindt dat men dus een "effective fortres zouden behouven

---

[Dr. Ch. C. Goslinga roept in zijn opstel 'Een strijd om Fort Nassau' (blz. 113–125) enige vragen op, die op Curaçao niet beantwoord konden worden, daar de documenten met betrekking tot de bouw van fort Nassau niet alle daar aanwezig zijn.

In het kader van het onderzoek, dat de Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Suriname-Nederlandse Antillen WOSUNA onder leiding van Prof. Dr. R. A. J. van Lier en Mr. Johanna Felhoen Kraal door R. Dennert en J. Kooyman laat verrichten in de oude Curaçaose archieven die in het Algemeen Rijksarchief in Den Haag berusten, werd nagegaan of in deze archieven enige der ontbrekende gegevens gevonden konden worden. De resultaten hiervan zijn in dit artikel verwerkt].

aan te leggen, welke een formeel beleg zoude kunnen doorstaan", hetgeen echter veel te duur zou uitvallen. Beter kan men door enige batterijen de toegang tot de bergen aan de noordkant van de stad beschermen.

Weinig vermoedde Coerman, dat tezelfder tijd, dat hij deze woorden door de notulent van het West-Indisch Comité liet optekenen, op Curaçao dingen aan het rollen waren gebracht, die hem nog veel meer hoofdbrekens zouden bezorgen.

In de loop van 1796 was op Curaçao een "Committé Militair" opgericht, waaraan werd opgedragen "de zorge voor het defensie weesen deeser Colonie" [5]. Dit Committé Militair kwam tot de conclusie dat de bergen ten noorden van de stad versterkt moesten worden. Achter de berg Scharlo, die inderdaad landsbezit was geworden, stond een berg "... doorgaans onder de inboorlingen van de couleur bekend bij den naam van Sero Sabilica, na eene oude Negerin, die voor onheuggelijke tijden aldaar woonachtig is geweest..." [6]. "... die zowel Scharlo als alle om de stad liggende hoogtens domineerd" [7]. Op deze berg zal nu gebouwd moeten worden "... een behoorlijk fortres – welke in Staat zoude zijn op zig zelven zig te kunnen defendeeren, niet alleen de Vyand het in bezit neemen der Hoogte, welke over alle andere Hoogten – zoo als reeds gezegd is – domineerd, te beletten, maar ook zelfs de nader op de andere gebergtens aan te leggen vestingwerken te kunnen beschermen en dekken". Een delegatie die vanwege het Committé Militair naar de echtgenote van Coerman gaat – zijn gezin was nog steeds op Curaçao – krijgt toestemming op Sablica het fort te bouwen. Aldus tenminste de verklaring die Lauffer er later over aflegt. Op 28 oktober 1796 wordt dan op Curaçao een publikatie aangeplakt, waarbij alle ingezetenen worden opgeroepen op 31 oktober een slaaf voorzien van gereedschappen naar het erf van Coerman te sturen om aldaar orders af te wachten [8].

Op 6 juni 1797 staat Coerman in de vergadering van het West-Indisch Comité op om hiertegen te protesteren [9]. Zijn vrouw heeft hem op 28 oktober 1796 geschreven dat het Committé Militair het plan tot de bouw van een fort op zijn terrein is komen annonceren, en de dag daarna met de bouw is begonnen. Zij zou bij de Directeur a.i. J. J. Beaujon protest hebben doen aantekenen. Coerman vindt het een inbreuk op zijn eigendomsrechten. De zaak wordt in handen der "Secrete Commissie tot defensie der West-Indische Colonie" gelegd die evenwel antwoordt, van niets af te weten en verder geen commentaar te hebben [10].

Inmiddels loopt de bouw van het fort niet zo vlot als het bestuur op Curaçao dit wel wenst. Op 27 februari 1797 moeten de ingezetenen aangemaand worden om hun slaven naar Sablica te sturen [11].

In de vergadering van het West-Indisch Comité van 19 september 1797 protesteert Coerman weer [12]. Het fort zou gereed gekomen zijn, zoals zijn vrouw hem op 24 april 1797 schreef, en er bleek niet een batterij gebouwd, maar een "formele fortres met regenbakken en barakken of woonhuysen voor militairen".

Het lijkt een niet helemaal correcte voorstelling van de gang van zaken te zijn. Wel zou het fort uiteindelijk een dergelijke vorm aannemen, maar of het in april 1797 al klaar was, valt te betwijfelen, daar op 8 augustus nogmaals een plakkaat moest worden afgekondigd, waarbij opnieuw de ingezetenen worden aangemaand hun slaven te leveren [13]. Dit strookt ook beter met een andere opmerking uit de brief van mevrouw Coerman, nl. dat op 10 april de burgerij was bijeengekomen om te protesteren tegen de bouw van het fort, waarvan men het nut in twijfel trok. Bovendien had de burgerij geen kennis gehad van de plannen en werd zij voor een fait accompli gesteld toen het besluit gevallen was, en dat terwijl zij de kosten, die dertig duizend pesos zouden bedragen, zou moeten opbrengen; de burgerij vond dit bedrag veel te hoog, weigerde dan ook te betalen.

Naar aanleiding van de opmerking van zijn vrouw over de aard van de vesting, is Coerman van mening dat het Bestuur zijn plantage maar moet aankopen. In de jaren 1778 tot 1781 heeft hij er veel kosten aan besteed om haar bedrijfsklaar te maken. Hiertoe moesten rotsen versjouwd worden, scheepstimmerwerven, zeilmakerijen, loodsen en opslagplaatsen zijn aangelegd, mede waardoor de waarde ervan is gestegen tot dertig duizend pesos. In het eerste jaar van exploitatie (van april 1781 tot april 1782) heeft het terrein hem acht duizend pesos opgebracht. Maar door de bouw van het fort is de waarde ervan verloren gegaan.

Op 12 oktober 1797 beslist het West-Indisch Comité echter dat op Coerman's voorstel het terrein van hem te kopen niet kan worden ingegaan.

Coerman laat het er niet bij zitten, en hoe weinig succes vele van zijn pogingen ook zullen hebben, jaar in jaar uit zal hij iedere mogelijke instantie blijven aanschrijven, om recht te verkrijgen inzake de zijns inziens ongeoorloofde ingebruikneming van zijn terrein, waarvan hij zegt: "... dat door het plaatzen der gezegde fortres op zijn erf en grond, schier perpendiculair boven zijn woon-

huys en de verdere aanwezige gebouwen, dit erf voor hem geheel onbruykbaar ja niets waardig geworden is, zo vanwegens het beneemen der vryheid aan het zelve, die tot het verhuuren van pakhuyzen uyt hoofde de verantwoordelykheid voor de daar in te bergene goederen en koopmanschappen onontbeerlyk vereysscht word, hetwelk de gezonde reeden dicteert, als van weegens het nadeel dat door de gemelde plaatzing dier fortres aan zyn gezegde woonhuys en verdere gebouwen is worden toegebracht, welke daardoor telken reizen by het lossen van 't kanon over dezelve heen niet weinig worden geschud" [14].

Tegen elk argument der betrokken partijen – Coerman en de diverse bestuursorganen – zal een argument ter ontzenuwing worden aangevoerd, zonder dat de opmerkingen overigens de toets der kritiek steeds kunnen doorstaan. Als Coerman meent dat zijn grond door het bouwen van het fort haar waarde heeft verloren, volgt de fraaie non sequitur, dat Sablica zo "een rotsige en onvrugtbare klip" is, dat de opbrengsten ervan "in een Jaar naauwelyksch aan Twee Geiten de kost zouden kunnen geeven" [15]; Coerman zinspeelt immers niet op de agrarische maar op de industriele opbrengst van het terrein.

Even komt hierbij nog ter sprake de toegangsweg naar het fort, "nauwelyksch honderd schreeden afwerkende van 't Petrouille Padt over de gemelde grond lopend naar 's Lands kruit Magazijn" [16]. Dit is voor Coerman een ogenschijnlijk nieuw gezichtspunt. Hij weet helemaal niets af van een kruitmagazijn en patrouillepad over zijn grond. Tijdens de oorlog die in 1782 aan de gang was, heeft het Bestuur wel tijdelijk haar kruit op zijn grond mogen opslaan, echter onder de uitdrukkelijke voorwaarde dat na afloop van die oorlog hij bij wijze van huur het dan te ontruimen, door het Bestuur gebouwde pakhuis in eigendom zou verwerven [17]. Op deze kwestie wordt echter niet meer ingegaan.

Als wordt opgeworpen dat mevrouw Coerman maar al te blij was, dat zij enige pakhuizen kon verhuren aan het bestuur voor het opslaan van de bouwmaterialen voor het fort, pakhuizen die al lange tijd leeg stonden, legt Coerman een notarieel extract over van een van haar brieven, waarin zij schrijft dat zij haar pakhuizen verhuurt aan degeen die daarvoor huur wil betalen, en wat de huurder er dan in wil opslaan, ja, "Bida-lief ... dat hoef ik niet te weten" [18].

Van haar protest tegen de ingebruikneming van de grond is in de "Stukken Coerman" geen bewijs aangetroffen, maar door de bestuurswisseling die kort na de aanvang van de bouw op Cura-

çao heeft plaats gevonden, kan een dergelijk stuk wel verloren zijn gegaan [19].

Coerman meent dat de bouw van het fort op zijn berg zinloos is geweest, en refereert daarbij aan het gebeurde tijdens de franse inval in september 1800, "... als by welke gelegentheid men genoodzaakt was geweest op de even gemelde berg Scharloo juyst tot het voorzegde einde [de defensie van Willemstad] eene nieuwe battery aan te leggen, ten klaaren bewyze dat de fortres op des Requestrants erf en eigendom hiertoe onvoldoende was..." [20]. Hierop repliceert Lauffer [21] dat de versterkingen toen nog niet klaar waren, dat men met de hoogste berg begonnen was, omdat daarop het eerste verdedigingswerk het meeste nut zou afwerpen, en wat betreft het schudden van de gebouwen tijdens het afvuren van de kanonnen, dit mag dan misschien al in zekere mate het geval zijn geweest, het was toch niet van dien aard, dat tijdens diezelfde franse inval de vrouwen uit de stad de woning van Coerman niet een geschikte schuilplaats vonden om zich gedurende de gevechten te verbergen.

Met dat al blijft Coerman volhouden. Het Bestuur moet of zijn erf maar kopen (zijn prijs is dertig duizend pesos) ofwel hem vanaf 1 november 1796, de dag waarop het terrein in gebruik is genomen, de op Curaçao geldende rente betalen [22], want – steeds weer komt hij erop terug – hij ontvangt nu geen inkomen meer uit Curaçao, omdat zijn erf niet meer gebruikt kan worden wegens het gevaar voor opgeslagen goederen en aanleggende schepen in zo dichte nabijheid van het fort, een "geprefereert doelwit" uiteraard voor eventuele vijandelijke beschietingen. Daar komt nog bij de reorganisatie van het bestuur over de kolonien: het West-Indisch Comité werd opgeheven en zijn taak overgenomen door de "Raad der Americaansche Coloniën en Bezittingen", in welk lichaam Coerman geen zitting heeft [23]. Zo is ook deze bron van inkomsten voor hem opgedroogd.

Op 31 maart 1801 overweegt de Raad der Amerikaanse koloniën, na nogmaals alle stukken te hebben doorgenomen, dat Coerman op geen enkele grond enig recht op schadevergoeding kan laten gelden [24]. Bovendien zou een gevaarlijk precedent geschapen worden als men op de eisen van Coerman zou ingaan. Voor het fort is slechts een deel van het erf nodig geweest. Om nu het gehele erf te vergoeden aan iemand die daar slechts een gedeelte van heeft moeten afstaan, en dan nog wel tegen een door de eigenaar zelf vast te stellen prijs of rente, zou werkelijk van het goede te veel zijn.

Dan geeft evenwel het Staatsbewind der Bataafsche Republiek een publikatie uit die voor Coerman nieuwe perspectieven opent. Op 1 juni 1802 wordt het verboden zonder toestemming van het Staatsbewind "... eenige Geld Negotiatiën, onder welke naam ook ondernomen wordende, ten behoeve van Eigenaars van Plantagiën, in de Coloniën van dezen Staat, onder verband der gemelde Plantagiën te openen of te doen openen..." [25]. Coerman vraagt nu van deze bepaling ontheven te worden, daar men, wetende dat er een fort op gebouwd staat, zijn plantage geen aantrekkelijk object zal vinden om er op enigerlei wijze finantiëel bij betrokken te raken, en hij daarom zijn handen vrij moet hebben om direct in onderhandeling te kunnen treden, mocht zich daartoe een gelegenheid voordoen. Zo deze ontheffing niet kan volgen, vraagt hij in ieder geval de rente over zijn erf sinds 2 januari 1801 te mogen ontvangen, de datum dat het West-Indisch Comité werd opgeheven [26]. Hij begint zijn eisen al te minderen, en dit feit, ofwel een redelijkheid in zijn argumentatie ofwel een zeker medelijden met een oude man van over de zestig jaren, gescheiden van zijn vrouw en dochter, twijfelend hen ooit weer te zien – zoals hij zichzelf herhaaldelijk aanduidt – doet het Staatsbewind besluiten de eerste voor Coerman gunstige beslissing te nemen, overigens niet zonder de nodige restricties, getuige de tekst van haar besluit van 28 september 1802: "... Waarop gedelibereerd zijnde, is besloten, aan den Requestrant te accordeeren, zoo als geschiedt bij deze, de Somma van twee duizend Guldens, en zulks bij wijze van voorschot op de eventueele Schadevergoeding, welke hem in tijd en wijle, voor het bouwen van een Forteresse op zijnen grond zoude mogen worden toegekend, mits restituëerende de voorschreve Somma geheel of gedeeltelijk, in geval en voor zoo verre naderhand mogt komen te blijken, dat hem Requestrant geene of wel eene mindere Schadevergoeding competeert" [27]. Hierdoor aangemoedigd vraagt Coerman een half jaar later nog eens een dergelijke vergoeding, dan wel ontslagen te worden van de beperkende bepaling van 1 juni 1802 [28]. Het Staatsbewind stuurt dit verzoek naar de Raad der Amerikaanse koloniën om advies, waarna het op 17 mei 1803 besluit hem van de beperking te ontslaan, doch het wijst het verzoek inzake een herhaling van de douceur van twee duizend gulden af [29].

Nog steeds is Coerman niet tevreden. Nog geen tien dagen later – hij liet nergens gras over groeien – stelt Coerman het Staatsbewind weer voor, het erf van hem over te nemen, ofwel "... dat hetzelve Erf geheel vrij, buiten bezwaar van eenig servitut,

speciaal van de daarop gebouwde Fortres, ter zijner dispositie mogt worden gesteld" [30].

Als het Staatsbewind dit request naar de Raad der Amerikaanse koloniën stuurt met de bewoordingen: "... daar op het nodige reguard op te slaan ..." [31], meent Coerman dat hiermee bedoeld wordt op zijn aanbod in te gaan. In deze mening blijft hij echter alleen staan en alle verdere requesten die hij nog instuurt worden afgewezen, misschien omdat, zoals Lauffer schrijft [32], Coerman zijn grond kwijt wil en er natuurlijk een zo hoog mogelijke prijs voor wil bedingen, en het fort dat erop gebouwd is een goed motief schijnt op te leveren om de Staat een hogere prijs te laten betalen dan hij er op een andere manier voor zou kunnen krijgen.

Dan arriveert Lauffer omstreeks augustus 1804 in Nederland [33] en brengt voor Coerman enige brieven van diens echtgenote mee. Bij de ontmoeting tussen beide betrokkenen komt het gesprek natuurlijk op de kwestie van Coerman's erf en legt Lauffer op diens verzoek op 6 september 1804 een verklaring af, dat het erf van Coerman in november 1796 tweemaal zoveel waard was als het erf van de weduwe Stoel ten tijde dat dit laatste door het Bestuur op Curaçao werd aangekocht, doch hij houdt deze verklaring volkomen neutraal en noemt ook geen bedragen, net zo min als hij zich over de tegenwoordige waarde uitlaat. Coerman laat deze verklaring vergezeld gaan van een request dat een enigszins moedeloze indruk maakt [34]. Hij schrijft dat hij naar Curaçao vertrekt. Zijn paspoort heeft hij al en hij wacht alleen nog maar op een gunstige reisgelegenheid. Even nog komt zijn oude strijdlust boven waar hij schrijft: "Immers het is eene alom bekende wet, welke ook in deeze dagen, by gelegentheid der thans gegraven wordende uytwatering te Catwyk, stipt agtervolgd en in 't oog gehouden word, dat de landen die men ten nutte van het algemeen nodig heeft, ook door het algemeen of wel het Gouvernement moeten worden overgenomen, zelfs met vergoeding boven de rëeele waarde van het pretium affectionis". Hij gebruikt dus een precedent uit Nederland om schadevergoeding te eisen, waarbij hij opmerkt, dat het verder irrelevant is of zijn echtgenote al of niet officieel protest heeft doen aantekenen: de gronden moeten overgenomen worden, en zelfs tegen een hogere prijs dan de werkelijke waarde. Maar zijn esprit begeeft hem weer; of begint hij – te laat – in te zien dat hij door minder hoog van de toren te blazen meer zou kunnen bereiken? Hij besluit zijn request, waarvan hij zegt dat het zijn laatste zal zijn, met de woorden dat hij zich "... alle inschikkelijkheid, zo ten opzichte van den prys als

van den tijd en wyze der voldoening zal laten welgevallen".

Het Staatsbewind stuurt dit request nog naar enige commissies voor advies, doch een beslissing wordt er niet meer genomen. Ook over de voorlopige vergoeding van twee duizend gulden, die Coerman in 1802 gekregen had, wordt niet meer gerept. Coerman was vertrokken ...

Het Archief van de Raad der Amerikaanse Koloniën was ondertussen een vier vingers dikke bundel rijker geworden met stukken van, aan en over Mr. Hubertus Coerman, en als men bedenkt, dat het merendeel dezer documenten handelen over de berg Sablica, is het begrijpelijk dat een na Coerman volgende generatie niet precies meer heeft geweten hoe de vork in de steel zat, waardoor de verwikkelingen, beschreven door Dr. Goslinga, konden ontstaan; of dacht deze generatie, wel degelijk wetend wat er aan de hand was geweest, nog eens met het bijltje van Coerman te kunnen hakken?

Waarschijnlijk zullen we het nooit weten. Wat we wel weten, is dat Coerman niet gemakkelijk was en, zoals uit andere documenten in de genoemde bundel blijkt, in zijn leven op vele fronten heeft gestreden, en dit op een zodanige wijze, dat de leden van het West-Indisch Comité over hem konden schrijven als over "... een onzer medeleden, dien wij kennen voor eenen man wiens verstand, kunde en bekwaamheden egter geenszins altoos dat gelukkig gevolg gehad hebben, dat of wij, of ook die geenen, welke voor heen met hem in eenige administratie geplaatst zijn geweest, alle onaangenaamheden hebben kunnen vermyden, waartoe zijn woelziek en driftig gestel, maar alte dikwils aanleiding geeven"[35].

NOTEN

1 Uit een brief dd. 20 maart 1799 van de leden van het "Committé tot de zaaken der Colonien en Bezittingen van de Bataafsche Republiek in America en op de kust van Guinea", gedeputeerd in Amsterdam, aan hun collega's in den Haag. Deze brief bevindt zich in de bundel "Stukken betreffende Mr. Hubertus Coerman" in het Algemeen Rijksarchief in den Haag, archief "Raad Amerikaanse Coloniën" nr. 188, welke bundel hierna als "Stukken Coerman" aangeduid zal worden.

2 Dit comité voerde in de laatste jaren der achttiende eeuw het bewind over de koloniën der Bataafse Republiek en zal verder genoemd worden "West-Indisch Comité", onder welk hoofd het ook in het Algemeen Rijksarchief in den Haag is ondergebracht.

3 "Rapporten van het Departement van Militie en Defensie", West-Indisch Comité nr. 73.

4 Zie o.a. een verklaring van de arts N. van Lookeren te Tiel, dd. 29 juli 1794, die Coerman van 1783 tot 1786 behandeld had, in "Stukken Coerman".

5 Zie de verklaring van J. R. Lauffer dd. 8 mei 1804 in "Stukken Coerman".

6 Request van Coerman aan de leden van het "Uytvoerende Bewind der Bataafsche Republiek", 15 juni 1800 in "Stukken Coerman". Dit is de enige maal dat in deze periode de naam van de berg genoemd wordt, en dan nog in een andere spelling dan in latere jaren gebruikelijk werd.

7 Zie noot 5.

8 Plakkaat dd. 28 oktober 1796, Oud Archief Curaçao nr 223.

9 Notulen van het West-Indisch Comité, West-Indisch Comité nr. 9.

10 Zie Secrete notulen van de personele Commissie betreffende de middelen van defensie, West-Indisch Comité nr. 83 en Missives van en aan de secrete commissie tot defensie der West-Indische Coloniën, West-Indisch Comité nr 82; in beide bundels op 10 juni 1797.

11 Plakkaat dd. 27 februari 1797 in Oud Archief Curaçao nr 224.

12 Notulen van het West-Indisch Comité, West-Indisch Comité nr. 10.

13 Plakkaat dd. 8 augustus 1797 in Oud Archief Curaçao nr. 224.

14 Request van Coerman aan de "Leden van het Uytvoerend bewind der Bataafsche Republiek", 10 februari 1801 in "Stukken Coerman".

15 Verklaring van een aantal leden van het voormalig Committé Militair dd. 28 maart 1799 in "Stukken Coerman".

16 Zie noot 15. Wat betreft het al of niet open laten van vrije toegangswegen over partikuliere en gouvernementseigendommen, hierover had Directeur van Bosveld in de jaren 1761–1762 moeilijkheden ondervonden in verband met zijn plannen om de vrije weg over de plantage Hato af te sluiten. Een aantal ingezetenen stuurde toen een verklaring in, dat als wegen over plantages werden afgesloten dit tot moord en doodslag zou leiden, daar men dit op Curaçao niet gewend was. De Heren X der West-Indische Compagnie besloten op 20 sept. 1762 tot nader order de weg over Hato open te laten. Zie "Verschillende Stukken Curaçao", West-Indische Compagnie nr 245 en Notulen Heren X, West-Indische Compagnie nr 14.

17 Zie noot 6.

18 Extract uit brief dd. 24 april 1798 in "Stukken Coerman".

19 Uit het plakkaatboek Oud Archief Curaçao nr 223 krijgt men de indruk dat deze bestuursoverdracht niet helemaal reglementair is verlopen. Op 11 november 1796, anderhalve week nadat met de bouw van fort Nassau begonnen wordt, komt J. J. Beaujon nog als Directeur a.i. voor en tien dagen later – op 21 november – staat voor het eerst de naam van J. R. Lauffer als Directeur a.i. in het hoofd der publicaties

vermeld. Dit, terwijl het plakkaat waarin de officiële overdracht gepubliceerd wordt, 6 december is gedateerd. (Vgl. KRAFFT, *Historie en oude families*, p. 282 en VAN MEETEREN, *Noodlotsdagen*, p. 13).

20 Verzoek van Coerman dd. 26 mei 1803 in "Stukken Coerman".

21 Zie noot 5.

22 Zie o.a. verzoek Coerman dd. 26 mei 1803 in "Stukken Coerman".

23 Zie noot 14.

24 Rapport van de Raad der Amerikaanse Coloniën aan het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek dd. 31 maart 1801 in "Stukken Coerman".

25 Notulen van het Staatsbewind der Bataafsche Republiek dd. 1 juni 1802 nr $\frac{12}{5}$ a.

26 Notulen van het Staatsbewind dd. 22 juni 1802 nr 37.

27 Notulen van het Staatsbewind dd. 28 sept. 1802 nr 12.

28 Notulen van het Staatsbewind dd. 31 maart 1803 nr 27.

29 Notulen van het Staatsbewind dd. 17 mei 1803 nr 46.

30 Notulen van het Staatsbewind dd. 27 mei 1803 nr 22. Zie ook noot 22.

31 Minuut-Notulen van de Raad der Amerikaanse Koloniën, 13 juni 1803 in Raad Amerikaanse Koloniën nr 7.

32 Zie noot 5.

33 Verklaring van Lauffer dd. 6 september 1804 in Raad Amerikaanse Koloniën nr 186A.

34 Request Coerman aan het Staatsbewind dd. 7 september 1804 in Raad Amerikaanse Koloniën nr. 186A.

35 Rapport van het West-Indisch Comité aan het Uitvoerend bewind der Bataafsche Republiek, juli 1800, in "Stukken Coerman".

Eduard S. Lansberg (1863–1958)

Tot hen, die in de staatkundige geschiedenis van Curaçao een plaats van betekenis innemen, behoort de op 8 september 1958 te Willemstad overleden heer Lansberg.

Negen jeugdjaren bracht deze Curaçaoenaar van geboorte in Nederland door. In 1880 keerde hij terug – voor goed.

Zijn de feiten en cijfers die de plaatselijke bladen na zijn verscheiden vermeldden, juist, dan zou de heer Lansberg, nog minderjarig zijnde, reeds als praktizijn zijn geslaagd en opgetreden. Daarnaast was hij archivaris – een kwalijk betaald bijbaantje in zijn tijd, dat mij destijds na afloop van een hofzitting nog wel eens naar hem toedreef. Zo werden wij vrienden.

Het oud-koloniaal archief van Curaçao was toen nog niet naar het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage overgebracht. Ik herinner mij goed, dat hij mij bij een mijner eerste bezoeken de akte van benoeming van de Engelse gouverneur James Cockburn (1807–1809) toonde, die pater Euwens later in de *W.I. Gids* (*6*, 1925, p. 461) deed opnemen.

Tot volle ontplooiing is de heer Lansberg in de Koloniale Raad gekomen. Bijna dertig jaar had hij in dit college zitting; vier jaar was hij ondervoorzitter en acht jaar voorzitter. Hij stond vooraan in de strijd voor wat men toen noemde 'financiële autonomie', waarbij men een bevredigend baas-in-eigen-huis-zijn verwachtte van de sluitende begroting zonder meer. Harde woorden zijn toen gevallen over de bevoogding van het Plein, en aan geen gouverneur werd het verwijt van gemis aan zelfstandigheid daartegenover onthouden.

De snelle politieke ontwikkeling in de naoorlogse jaren kon de heer Lansberg, die inmiddels de tachtig jaren overschreden had, niet bijhouden. Vermoedelijk heeft hij zich het meest aangetrokken gevoeld tot de Curaçaose Onafhankelijke Partij, die reeds in 1951 een zijner dochters een plaats gaf op haar candidatenlijst voor de Staten.

Van regeringswege werden zijn verdiensten erkend door zijn benoeming tot ridder in de orde van de Nederlandse leeuw.

Een warm Curaçaoenaar, een goed vriend van velen ging heen.

B. de Gaay Fortman

R. W. THOMPSON

PRE-BRITISH PLACE-NAMES IN TRINIDAD

Trinidad, the West Indian island lying just off the Coast of Venezuela, was discovered in 1498 by Columbus on his third voyage. Spanish influence in Trinidad was slight in the first century after the discovery. The Main held more attractions. However an attempt was made in 1530 to set up some kind of government with the appointment of Antonio Sedeño as Governor. An Indian War which lasted four years was to follow this appointment and Sedeño was forced to leave the island. The Spaniards, under Domingo de Vera, returned in 1591 and the city of *San Josef de Oruña* (now *St. Joseph*) was founded by Antonio de Berrio. In the following year this city was sacked by Sir Walter Raleigh and the governor, Berrio, taken prisoner. By the turn of the century two thousand colonists had arrived in the island but disease and Carib raids reduced these numbers in a decade to sixty (Vázquez de Espinosa).

The seventeenth century saw little development, and the small colony was constantly harassed by foreigners, chiefly Dutch. Towards the end of the century several missions to the Indians were established by the Aragonese Capuchins under the *encomienda* system. Resentment, possibly due less to individual acts of unkindness received at the hands of the Fathers than to the abrupt change in their traditional way of life, led one community at *San Francisco de los Arenales* to murder four clerics and the Governor who went out to investigate the incident. By 1723 the population included only 162 free male colonists of whom 29 were white; and most of these lived in the area lying immediately to the north of the Caroni, between St. Joseph and Port-of-Spain. By 1782 the population was made up of 126 whites; 295 free coloured; 310

° The author, previously associated with the University College of the West Indies, Jamaica, is now head of the Department of Modern Languages, University of Hong Kong.

slaves and 2032 Amerindians. Large tracts of the country were unknown to the administration and indeed few of the maps of the time mark more than a few inland place-names.

In 1783 Roume de St. Laurent, an Anglo-French Creole from Grenada, persuaded the Spaniards to issue the famous Royal *Cédula* admitting foreigners to the island, provided they subscribed to the Roman rite. Most of those who came were Frenchmen, white or coloured, from the Lesser Antilles and Haiti. They were joined later by both Monarchist and Republican refugees who were obliged to flee from their homes by the rapidly changing political situation in the French islands.

In short, between 1783 and 1797, the year in which the Governor, José María Chacón, capitulated to the British, the population grew steadily for the first time since the island had been known to Europeans. In 1798 there were 2151 whites; 4476 free coloured; 10,000 slaves. The Indian population came to 1082. Agriculture was developed for the first time and the new estates acquired French names and the island as a whole a new *lingua franca*, a synthesis of the French Creole dialects of the Caribbean.

PLACE-NAMES

I have limited the list of names which follows to Amerindian, Spanish and French forms. The majority of modern Trinidadian place-names are English, a few being translations of earlier names, though most are original.

The interpretation of aboriginal place-names is always a dangerous task. In Trinidad we are not even quite sure which languages were spoken in pre-Columbian days and in the intervening centuries. Our knowledge of the distribution of the earlier population depends on the accounts given of the island by travellers who were scarcely competent in native languages and by modern archaeologists who are commendably reserved in their pronouncements. Another process with which we have to contend is the progressive 'deformation' of early place-names by Spaniards, French and English.

Although we are not sure which Amerindian languages and dialects were spoken at different times in Trinidad, there is reason to believe that both Arawakan and Cariban languages were used around 1600. Short vocabularies compiled by De Laet, Dudley,

Wyatt and Vázquez de Espinosa at the turn of the century indicate that a language very similar to modern Lokono (or True Arawak) was widely spoken. This is the language described by various authors as *Arawacoe, Arowagoe, Arvaca, Aruaca*, etc. The dialect variously known as *Salvai, Sepoye, Saboye Hebaio* etc., is probably Cariban and is illustrated by Vázquez de Espinosa's list of *Nepuya* words.

The Spanish place-names still form, alongside the Amerindian names, an important part of the major toponymy of the island. But they also include some of the nostalgic and pretentious names which were so common in the West Indian eighteenth century. Most of these names probably date from the last three lustres of the eighteenth century and may be modelled on French estate-names. *El Socorro, Barataria, El Dorado, Aranjuez, Vista Bella, Buenos Ayres*, are typical estate-names which have their counterparts in *Terre Promise, Félicité, Bon Accord, Champs Elysées*, names given by the French planters, or English *Perseverance, Endeavour, Edinburgh, Concord, Union, Mount Pleasant, Harmony Hall*. Other Spanish place-names record the physical phenomena of the island. *Cerro*, for example, is alive as a common term for an elevation. *Quebrada* has become the generic term for '*valley*' and *punta*, translated by French *pointe* and English *point*, was usual for 'promontory'. The collective suffix *-al* (which, for phonological reasons, ousted *–ar* in the Spanish dialect of Trinidad) showed great vigour in areas where there was a natural abundance of certain types of tree: *Maraval, Frasal, Pouisal, Morichal, Caratal*; or where a concentration of certain crops was to be found: *Cambural, Cocal, Platanal*. Even a district were bats were said to be common was called, according to one author, *Mousiegalal* (which I take to be the printer's devil's version of *Morciegalal*).

French names were given to estates and newly developed parts of the island. Some names were translations of earlier Spanish forms: *Pointe Gourde* (< *Punta Gorda*), *Pointe à Pierre* (< *Punta de Piedra*, which is still the name in the Spanish dialect of Trinidad), *Grande Rivière* (< *Río Grande*). Occasionally the old Spanish form and the new French continued to live side-by-side: *Icacos* and *Icacque*. *Matelot* and *Fillette*, so French in appearance, may be aboriginal names transformed by etymologising Frenchmen. *Blanchisseuse* is a curiosity, probably to be derived from Spanish *Blanquisales*.

As will be seen, this list is less an exhaustive study of the pre-British place-names of Trinidad than a catalogue of Amerindian, Spanish and French names.

The task of comparing the aboriginal names with similar forms on the Mainland or on other West Indian islands belongs properly to the student of Arawakan and Cariban dialects. It is still necessary to push back the earliest date of appearance of each name before conclusions can be drawn about the Spanish names. Where all the names are concerned, it is important that many untroubled sources should be tapped: unpublished maps, reports and correspondence sent to Spain by the Capuchins, the present minor toponymy (names of fields and sectors of mountain, and forest) in the areas which are known to have been occupied by human settlements between 1498 and 1798 – the Caroni Plain, the valleys of the Northern Range, Monserrat, the Naparimas, the Moruga area and the Cedros Peninsula.

Records such as those of the *Sociedad de la Santísima Hermandad* (mentioned by Collens, p. 132) and the *Libro Becerro* (referred to by Frazer, Vol. 1, p. 136) if still in existence, should be carefully investigated.

BIBLIOGRAPHY AND SOURCES

ALEXANDER, JAMES EDWARD: *Transatlantic Sketches.* 2 vols. London, 1833.

ANGUIANO, M. DE: *Misión apostólica en la isla de la Trinidad de Barloventos* (Madrid, 1702), in *Relaciones Históricas de las misiones de los pp. capuchinos de Venezuela.* Madrid, 1928.

BORDE, F. LA: *Histoire de l'île de la Trinidad espagnole.* 2 vols. Paris, 1876–1882.

BRETON, RAYMOND: *Grammaire Caraïbe.* Nouvelle édition par L. Adam & Ch. Leclerc. Paris, 1878.

BRETON, RAYMOND: *Dictionnaire Caraïbe-François.* Edition fac-similé par Jules Platzmann. Leipzig, 1892.

BRETON, RAYMOND: *Dictionnaire François-Caraïbe.* Edition fac-similé par Jules Platzmann. Leipzig, 1900.

BULLBROOK, J. A.: The Aboriginal Remains of Trinidad and the West Indies. *Caribbean Quarterly 1*, 1949, nr *1* p. 16–21; nr *2* p. 10–15.

BURNLEY, WILLIAM HARDIN: *Observations on the Present Condition of the Island of Trinidad.* London, 1842.

CARMICHAEL, MRS. A. C.: *Domestic Manners and Social Condition of the White, Coloured, and Negro Population of the West Indies.* 2 vols. London, 1833.

CASTELLANOS, J. DE: *Elegías de varones ilustres de Indias*. Ed. Madrid, 1874.

CAULÍN, A.: *Historia corográfica natural y evangélica de la Nueva Andalucía, provincias de Cumaná, Guayana, y vertientes del río Orinoco* ... Madrid, 1779 (Another edition Caracas, 1841); p. 118: "Descripción de la Isla Trinidad de Barlovento".

CHURRUCA, C.: *Carta esférica de la Isla de Trinidad, y sus adyacentes con las sondas y periles de esta. Construída con presencia de los Documentos de las dos divisiones de Bergantines destinados a la Rectificación del Atlas de la América Septentrional*. 1793. (I am very grateful to Mr. T. C. Cambridge, Senior Warden, Port-of-Spain, for letting me have a photostat of his copy of this map which has not been published).

COLERIDGE, HENRY NELSON: *Six Months in the West Indies in 1825*. London, 1826.

COLLENS, J. H.: *Guide to Trinidad: A Handbook for the Use of Tourists and Visitors*. 2nd edition. Port-of-Spain, 1888.

COLUMBUS, CHRISTOPHER: *Select Documents Illustrating the Four Voyages of Columbus* ... Vol. II. Works of the Hakluyt Society, Second Series, LXX (1932). London, 1933.

DAY, CHARLES WILLIAM: *Five Years' Residence in the West Indies*. 2 vols. London, 1852.

DUDLEY, ROBERT: *Arcano del Mare*, Book 6, 1646 (Brit. Mus. Add. MS. 17, 940A).

DUDLEY, ROBERT: *The Voyage of Robert Dudley to the West Indies, 1594–1595*. Narrated by Captain Wyatt, by himself, and by Abram Kendall, Master. Edited by George F. Warner. Works of the Hakluyt Society, Second Series, III. London, 1899. (This edition contains Dudley's interesting map from the sixth and last book of his Arcano del Mare, Map xiii).

FRAZER, L. M.: *History of Trinidad*. 2 vols. Port-of-Spain, 1896.

FRIEDERICI, G.: *Hilfswörterbuch für den Amerikanisten*. Hamburg, 1947.

GOEJE, C. H. DE: Nouvel examen des langues des Antilles, avec notes sur les languages Arawak-Maipure et Caribs et vocabulaires Shebayo et Guayana (Guyane). *Journal Soc. Americanistes 31*, 1939, p. 1–120.

GOEJE, C. H. DE: Études linguistiques Caribes. Tome 2. *Verhandel. Kon. Akad. Wetensch. Amsterdam 49*, II, 1946.

GUMILLA, JOSÉ: *El Orinoco ilustrado*. Madrid, 1745.

GUMILLA, JOSÉ: *Historia natural, civil y geográfica de las naciones situadas en las riveras del río Orinoco*. 2 vols. Barcelona, 1791.

HARCOURT, ROBERT: *A relation of a voyage to Guiana; by Robert Harcourt 1613* ... Edited with introduction and notes by Sir C. ALEXANDER HARRIS. London (Hakluyt Soc.),1928.

HENRÍQUEZ UREÑA, P.: *Para la historia de los indigenismos*. Buenos Aires, 1938.

Hollis, A. C.: *A Brief History of Trinidad under the Spanish Crown.* Trinidad and Tobago, 1941.

Joseph, E. L.: *History of Trinidad.* Trinidad, 1838.

Kingsley, Charles: *At Last: A Christmas in the West Indies.* (n.ed.) London and New York, 1889.

Laet, J. de: *Novus Orbis.* Leiden, 1623. (Some other editions omit the vocabularies. See also Penard, T. E.: Remarks on an Old Vocabulary from Trinidad. *W.I. Gids 9* (vol. 10), 1927, p. 265–270).

Lavaysse, J. J. Dauxion: *Voyage aux Iles de Trinidad, de Tabago, de la Marguérite, et dans diverses parties de Vénézuéla, dans l'Amérique méridionale.* Paris, 1813.

Léry, M. de: *Mémoire sur l'île de la Trinité.* 1786.

Lisboa, C.: *Relación de un viaje a Venezuela, Nueva Granada y Ecuador.* 1853.

Lodares, B. de: *Los franciscanos capuchinos en Venezuela.* Vol. II, Caracas, 1930.

Lovén, S.: *Origins of the Tainan Culture, West Indies.* Göteborg, 1935.

Malaret, A.: *Diccionario de americanismos.* 3rd edition. Buenos Aires, 1946.

Mathews, Basil: *Crisis of the West Indian Family.* Port-of-Spain, 1953.

Ottley, C. R.: *An Account of Life in Spanish Trinidad.* Trinidad, 1955.

Raleigh, W.: *The Discovery of Guiana,* in Richard Hakluyt, *The Principal Navigations* ..., Works of the Hakluyt Society, Extra Series, X (Glasgow, 1904) contains 'The Description of Tobago' (Sloane MSS. 3662, ff. 47b–49) and 'The Description of Trinidad' (Sloane MSS. 3662, ff. 43–47b).

Raleigh, W.: *The Discovery of Guiana.* Works of the Hakluyt Society, III. London, 1928.

Real Cédula: *Real Cédula de SM que contiene el reglamento para la población y comercio de la Isla de la Trinidad de Barlovento.* Madrid, 1783. (Published in Borde, vol. II, as an appendix).

Rouse, I.: Prehistory of Trinidad in Relation to Adjacent Areas. *Man 47,* 1947, no. 103, p. 93–98.

Sparrey, F.: *The Description of the Ile Trinidad* ..., 1602. In *Purchase His Pilgrims* ..., Works of the Hakluyt Society, Extra Series, XVI. Glasgow, 1906.

Taylor, D.: Languages and Ghost-Languages of the West Indies. *Intern. Journal Amer. Linguistics 22,* 1956, p. 180–183. – A Postscript. *23,* 1957, p. 114–116.

Taylor, D.: Names on Dominica. *W.I. Gids 36,* 1956, p. 121–124.

Taylor, D.: Names on St. Lucia. *W.I. Gids 38,* 1958, p. 106–110.

Taylor, D. & Rouse, I.: Linguistic and Archaeological Time Depth in the West Indies. *Intern. Journal Amer. Linguistics 21,* 1955, p. 105–115.

Trinidad Historical Society Publications. Port-of-Spain.

VÁSQUEZ DE ESPINOSA, A.: *Compendio y Descripción de las Indias. 1629*. Washington, 1948.

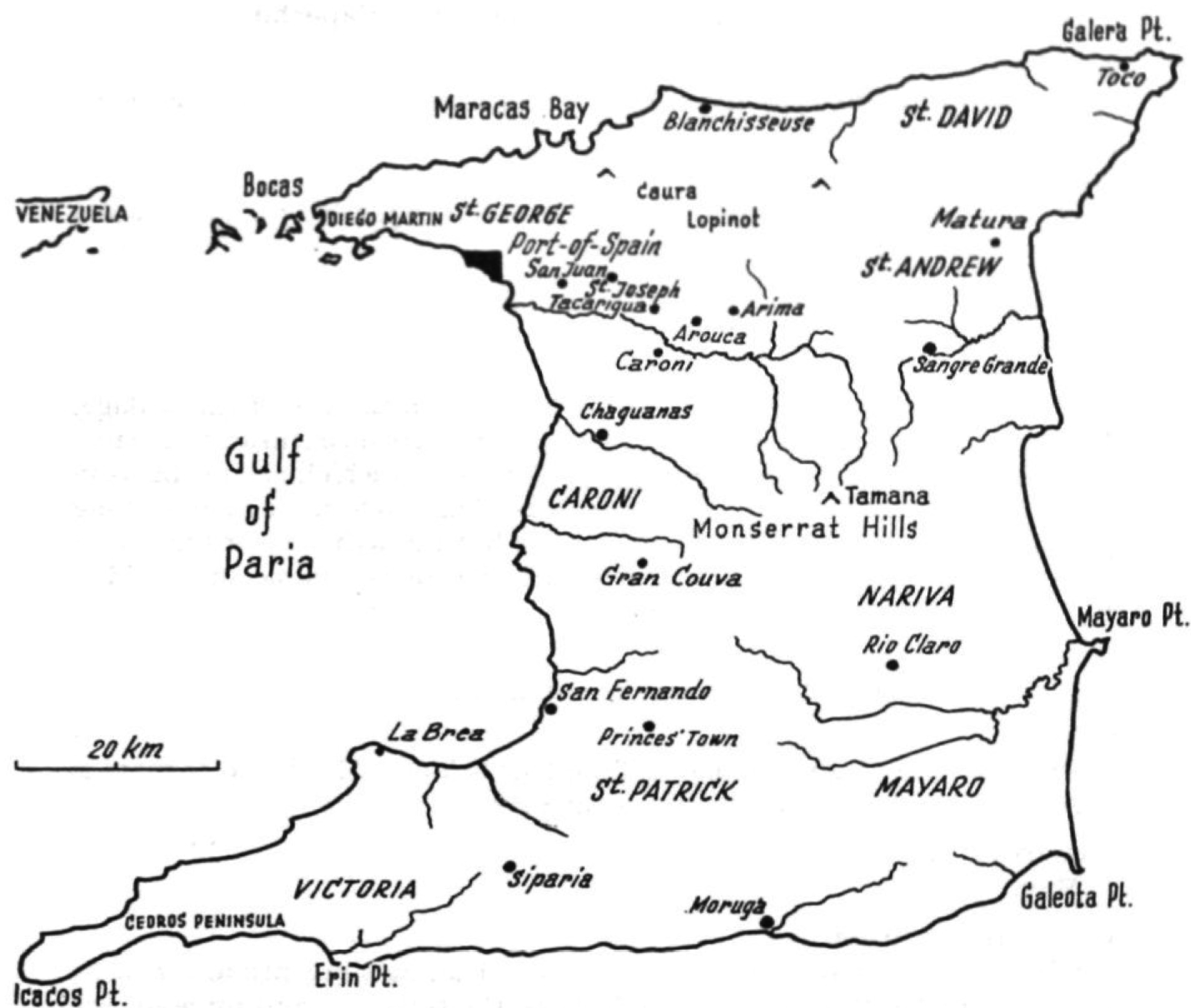
VERTEUIL, L. A. A. GASTON DE: *Trinidad* ... Port-of-Spain, 1856. 2 nd. edition 1884.

WYATT, see DUDLEY.

PLACE–NAMES

Car. = Caroni	St. D. = St. David
Nar. = Nariva	St. G. = St. George
May. = Mayaro	St. P. = St. Patrick
St. A. = St. Andrew	Vic. = Victoria

(See Map)

Sketchmap of *Trinidad* including names of Counties (St. George, St. David, St. Andrew, Caroni, Nariva, Mayaro, St. Patrick, Victoria) and some other localities mentioned in the text.

PRE-COLUMBIAN NAMES

ANAPA
Nar. — *Anapo* in Burnley, p. 113.

ANAPARIMA
See NAPARIMA.

ARENA
Car. — Tributary of the Tumpuna River. In spite of its Spanish form and the fact that the Indian mission of *San Francisco de los Arenales* was situated on its banks I suspect that this is an aboriginal name containing the same prefix *ar-* as *Aricagua*, *Arima*, *Aripo*, *Aripero*, *Arouca*. See Verteuil, p. 48.

ARICAGUA
St. G. — This may be *Aricaguá* (*Jessenia repanda*) a kind of palm, recorded in Alvarado, *Voces indígenas* although it is more likely to be Borde's *Arizagua*, a little river flowing into Maracas Bay. Also Caulín.

ARIMA
St. G. — Formerly an Indian mission founded by Capuchins.

ARIPERO
Vic. — Borde says the river *Aripero* was formerly known as the *Auripero*.

ARIPO
St. G. — *El Cerro de Aripo. Savanna of Aripo*, Kingsley (p. 306). Caulín shows a *Pta. de Aripo* on the West Coast.

ARIZAGUA
See ARICAGUA.

AROUCA
St. G. — A Capuchin mission formerly stood on the site of this village. In the records of the eighteenth and early nineteenth centuries this name is occasionally spelt *Aruaca* (e.g. Borde) for *Arauca* which is still the form used by Trinidad native Spanish-speakers. The modern English spelling presumably represents this pronunciation; but the written word has been powerful enough to change the pronunciation of the name in Trinidad English which calls the place (a'ruka).

AYIRE
Obsolete? Recorded in Vásquez de Espinosa.

CAIRI
Obsolete. The Arawak name of Trinidad; 'island'. The Taino cognate is *cayo* (from which English derives *cay* and *key*).

CALCOTA Point
May.

CALCURIE, Straits of
Obsolete. This place-name was probably Dudley's invention. *Calcurie*, really marcasite, was at first thought to be the Indians' word for gold. See Dudley, p. 44, and note on p. 48.

CANQUÉ
Obsolete? Five miles from Tamana according to Verteuil (p. 331).

CANTARO
St. G. — Probably Spanish '*cántaro*'.

CAPUCARAS
Point du Val d'Abbeville. Unclassified.

CARACAS
Car. — An estate near Spring village; Collens.

CARANANACHE
Obsolete. Tributary of Ortoire; Verteuil (p. 326).

CARATA hill
St. A. — This name surely dates from the British period. The pre-Columbian element is the name of the carat-palm.

CAROA
Obsolete? Vázquez de Espinosa (§ 179) "a su pueblo de Caroa que estaba en la cabeça de la isla Trinidad".

CARONI
St. G. — In the *Archivo General de las Indias* according to the document marked *Patronato: estante* 54, *Cajón* 4, *legajo* 6 we read that S. Josef was founded close to the *Caroni* river. In both Caulín and Churruca the *R. Caroní* is printed with stressed final — *í*. This name also occurs in Venezuela.

CAURA
St. G. — An Indian mission was maintained here by the Capuchins in the eighteenth century. Verteuil (p. 289) observed that the Spanish language was universally spoken there in the middle of the last century. The name is occasionally spelt *Cuara* which appears to be an error. The *Caura* of the Orinoco region was a Carib-speaking district according to Vázquez de Espinosa (§ 173).

CHACOMAR
Obsolete. Province where Sedeño landed in 1519 (Lovén). It may contain the element *chaco*, 'sweet potato'. See Henríquez Ureña.

CHACACHACARE
St. G. — Island. Recorded in Vásquez de Espinosa (§ 179). Churucca has *Y*ᵃ. *de Chacachacares*. Day's (I p. 300) odd form "*Chica-chica*, as it is familiarly called" may be an attempt to put the French Creole name on paper.

CHAGONARY Point
St. P. — Verteuil wrote *Chagonaray* (p. 39) which may be Churruca's *Pta Chaguaray*.

CHAGUANAS
Car. — Borde (p. 10) states that this name was formerly *Chaguanes*. Elsewhere, Borde (p. 38) "les Chaguanes dont un quartier de la côte occidentale de l'île porte le nom". A Spanish-speaking informant, born in the district, calls it *Chaguanas*. In Trinidad English the initial consonant is usually fricative [š] and not affricate [č].

CHAGUARAMAS
St. G. — In Caulín and Churruca. Caulín also records this name on the South Coast at a point where it is probably now obsolete. Alvarado, *Voces*

indígenas, quoting Matías Ruiz Blanco, *Tesoro de la lengua cumanagoto*, observes that this is a plant name but draws attention to the problem of its meaning. In parts of Venezuela it is one of the names of the Royal Palm.

CHAGUARAY
See CHAGONARY.

CHAUMA
Nar.

CHUPERA
St. G. — In the middle of the last century Verteuil recorded *Chupara* which is probably authentic since Churruca has the same form. The modern form may have arisen from the English pronunciation of *Chupara*.

CIPERO
St. P. — River. *Rio Sipero* in Caulín.

COCORITE
St. G. — This is the name of the palm *Maximiliana regia*, widely used in thatching. In Trinidad Spanish it is called *cucurite*.

CONQUERABIA
St. G. — The name of the Indian village on the site of which Port-of-Spain was built. In the words of Francis Sparrey, "*Porta la Spaniola* lyeth North-east. The Spaniards name themselves Conquerabians". Raleigh (p. 349) refers to "that place which the Spaniards call *Puerto de los Espannoles*, and the inhabitants *Conquerabia*". The name was also recorded by Dudley.

COROZAL
Car. — Corosal was an estate in Monserrat according to Collens, and a place-name on the North Coast according to Churruca. The *corozo* is a species of palm, *Acrocomis sclerocarpa* or *A. lassiospatha*. *Corozal* is of course a Spanish collective and only the root is of Amerindian origin.

COUVA
Car. — Also *Gran Couva*, lying inland.

CUESA
A valley.

CUEZAR
St. G. — Obsolete. Presumably supplanted by the French name for a place where careening took place. *Río Cuezar* (Caúlin). Borde (p. 10) says it is "aujourd'hui Carénage ... dans laquelle se jette aussi une rivière du même nom". *Carenage* lies on the western end of the modern capital.

CUMANA
St. D. — There was formerly a mission here too. Until recently Spanish-speakers were to be found in this area as was usual in all districts where the Capuchins once maintained missions. Churruca marks *Punta Cumana*. Compare the Venezuelan administrative area of Cumaná. Borde (p. 7), speaks of the "joli port de Guarésimo ou Cumana" and remarks (p. 38) on "les Cumanagotos qui ont dû s'établir sur notre côte orientale, puisqu'il s'y trouve une baie portant leur nom".

CUMACA
St. A. — A village.

CUMUTO
St. A.

CUNAPO
St. A.

CUNUPIA
Car.

CURADAN
Sparrey. Unidentified.

CURAGUATE
St. G. — *Curaguate River* and *Point*, near Las Cuevas, North Coast. *Punta Caraguáte*, in Caulín.

CURAO
River and village on South Coast. See Verteuil, p. 51. Churruca marks *Pta. y Río Curao*.

CUREPE
St. G. — Village in Tacarigua. Pronounced (ku'rep) in Trinidad English. It is still trisyllabic in Trinidad Spanish.

CURIAPAN
Vic. — Obsolete. See Dudley, p. 22, note by George F. Warner. "Point Curiapan, which the Spanyards call Punto del Gallo" (Ralegh's *Discoverie of Guiana*, ed. Schomburgk, Hakluyt Soc., 1848, p. 1); the southwestern extremity of Trinidad, now Point Icacos or Icacque. Pelican Bay is identified by Kingsley (p. 690) with Cedros Bay, still "very full of pelicans" (*cf.* Dudley), and this is confirmed by Kendall's narrative below, and by the position of the 'Minera di Calcuri' in Dudley's map". The text has *Baie Pellican* (Wyatt attributed this name to Dudley).

CURUCAYO
St. G. — In Collens.

CUTUCUPANO, Road
St. G. — In Collens.

ERIN
Vic. — SW peninsula, Caulín and Churruca, *Pta. Herín*.

GALFA Point
St. P. — Also written *Galfat*.

GRAN COUVA
Car.

GUAIAMAN
Churruca. Perhaps an error for GUAYAMARA, St. D.

GUAIRÍA
Vic. — Indian Mission. See Caulín: "A la frontera de una grande Enseñada que forma esta distancia, están los quatro pueblos de Indios Naparímas: que son Sabana grande Monserrate, Sabaneta y Guairía".

GUANAPO
St. D. — *Guanape* (river) in Verteuil (p. 48).

GUANAPURE
Not identified. Verteuil (p. 326).

GUAPO
Vic. — "Iguapo, maintenant Guapo", Borde (p. 10); but *Guapa* (possibly a misprint) in Verteuil (p. 320). Borde's assertion is supported by Caulín, *Río Yguapo*. Churruca has *C°. del Guapo*.

GUARACARA
Car. — Guaracara Point.
Vic. — River near Pointe-à-Pierre.

GUARAPICHE
Vic. — River. Vásquez de Espinosa observes that "La Boca de Guarapiche es la última del Orinoco".

GUARE
St. G.

GUARÉSIMO
Obsolete? Borde (p. 7) says that this is another name for Cumana. Caulín writes *Puerto Guarisimo*.

GUATARO Point
May. — *Guatraro* in Borde, who, in a note on p. 7 states that "ce nom est aujourd'hui corrompu en Ortoire". His spelling may be due to Caulín's *Guatráro*. Churruca has *R°. Guataro* and *Pta. Guataro*.

GUATECARE
Unidentified. Verteuil, p. 332.

GUAYAGUAYARE
May. — Guayaguiáre in Caulín.

GUAYAMARA Bay and Point
St. D. — See GUAIMAN.

GUAYGUAYARE
May.

IGUAPO
See GUAPO.

IMÁRE, Punta de
Not identified. North Coast, recorded by Caulín.

LOANGO
St. G. — Village at head of Maracas valley.

LOWECO
Obsolete? Dudley, p. 46.

MACAPOU
River in North according to Verteuil (p. 50).

MACOYA
St. G. — Estate lying to South of the Northern Range, near El Dorado.

MACURAPO, Punta
In Churruca. See *Mucurapo*.

MAITAGUA
St. G.

MAMO
St. A. — Near Valencia. See Verteuil, p. 48.

MAQUERIPE
St. G. — Borde (p. 6) says that "le premier port qu'on y rencontre, en partant de la pointe Monos, est la Baie de Mararabal, connue aujourd'hui sous le nom de Maqueripo".

MARACAS
St. G. — There are two places which go by this name, one a valley and the other a bay on the North Coast. The latter is the *Puerto de Marácas* of Caulín and the *Maracas* of Churruca. Vázquez de Espinosa refers to this same spot "que es de hechura de vna herradura, mui bueno".

MARARABAL
See MARAVAL and MAQUERIPE.

MARAVAL
St. G. — Also an estate in Montserrat (Collens). Collens mistakenly translates (p. 168) "Valley of the Grisgris". This form does not contain the Spanish element *val* 'valley' but the collective suffix *-al*. It seems that this is the French Creole (and consequently, English) rendering of Mararabál (Caulín); Churruca has *Marabaral* and *Y.te Marabaral*, probably in error.

MATAM, Punta
St. D. — In the NE, according to Churruca.

MATURA
St. A. — *Ensenada Matura* (or *-o*?) is recorded in Caulín.

MAUSICA
St. G. — Cocoa Estate on the Eastern Main Road near Port-of-Spain; Collens.

MAYARO
May. — Caulín wrote *Puerto Mayáro* and Churruca *Pto. Mayaro* (or *Pta. Mayara*). Against this Trinidadian Spanish-speakers from Lopinot Valley (natives of Caura) speak of *Mayaroa*.

MAYO
Vic. — Collens (p. 168) claims that "during the Spanish occupation a Jesuit mission among the Indians existed at Mayo, but it was broken up in 1824, and the aborigines became dispersed".

MOROQUITE
St. P. — River near MORUGA.

MORUGA
May. — Recorded by Caulín. Churruca has *Pta. Moruga*.

MUCURAPO
St. G. — Borde (p. 10) remarks: "En quittant la belle baie au fond de laquelle est bâti le port d'Espagne, on trouve la pointe de Cumucurapo,

aujourd'hui Mucurapo". Caulín has *Rio Cumucurapo*. As Churruca has *Macurapo*, it may be suspected that Borde's change took place between 1779 and 1793.

MUJICO

St. G. — A stream mentioned by Verteuil (p. 48).

NAPARIMA

Vic. — Dudley speaks of *Mte. Anaparima* and marks it on the map. Sparrey says that "Anaperima is the name of the River, which goeth to Corona". He sailed near to "The mountaine foote called Anniperima, and so passing the river Carone on which the Spanish Citie was seated, we met with our ships at Puerto de los Espannolles or Conquerabia". Anguiano records that a mission was founded there in 1678 and dedicated to "Nuestra señora de la purísima concepción en el cerro de Naparima". *Mte. Naparima* is the form met on Churruca's map. Collens quotes three theories on the meaning of this toponym.: (1) Raleigh, on a trip from la Brea to St. Joseph called it Annaparima, 'One Mountain'; (2) *Anap-Arima* means 'no water'; (3) Humboldt thought it meant 'large bay'.

NARIVA

Nar. — The name of a swamp. A river (also called *Mitan*) goes by the same name. Churruca's *R°. Nauira* may owe its metathesis to poor copying.

OROPOUCHE

St. D. — Mountain. *El Cerro de Oropuche*.

Vic. — River. Caulín situated the *Río Oropuche* on the 'Costa y Vanda Occidental'. Churruca also notes a *R°. Oropuche*.

OROPUNA

St. G. — Place lying to the East of Arouca (Verteuil, p. 48).

PARACOA

Obsolete. Wyatt, in Dudley (p. 28) refers to "paracowe, the which our Generall called Porte Peregrine". On the same page of the Hakluyt edition a note quotes Raleigh (p. 2): "From Curiapan I came to a port and seat of Indians called 'parico' where we found a fresh-water river". Kendall (Dudley's *Voyage*) describes the Bay of Paracoa. A note has it that "from this description and Dudley's map it appears that his Paracoa lay to the north of Point La Brea, probably at or near San Fernando". It was therefore not the same as Raleigh's Parico, which Schomburgk no doubt rightly locates in Cedros Bay; but the meaning of Paragua makes it likely that any place on the sea-shore might be so-called. Judging from his map, Dudley supposed St. Joseph (taken and burnt by Raleigh) to be identified with Port-of-Spain, capital of the island, instead of being some miles inland to the east; while Conquerabia, described by Raleigh as "that place which the Spaniards call *Puerto de los Hispanioles* and the inhabitants *Conquerabia*", is placed by him to the south of the Caroni.

PARAMINE

St. G. — This place seems to have been located near the site of the modern *Maraval* in Diego Martin.

PARIA

St. G. — A river and an Estate (Collens) on the North Coast. *R°. Paría*

in Churruca; it is stressed on the first syllable in the Spanish dialect of today.

PARICO
See PARACOA

PIARCO
St. G. — A few miles to the SE of Port-of-Spain. It is the site of the municipal international airport. In Kingsley (p. 315).

PONPIDE or POUPIDE, Punta
In Churruca. Unclassified.

QUINAM Bay

SALIBEA or SALIBIA
St. D. — Borde writes "la belle baie aujourd'hui connue sous le nom de Salibia, où abondent les tortues de mer". It is still famous for its turtles. Churruca had both a *Fron*^{n}. (frontón?) *de Saliue* and a *R*°. (río) *Saliue*. This appears to be Breton's *saléibe* (Taylor < *chaléibe*) which is related to a Cariban word meaning 'crossing over' — the 'crossing over' being from Trinidad to Tobago.

SIPARIA
St. P. — River, and Town. According to Borde (p. 10) the *Siparia River* was, in his day known as *sipaire*. It has now reverted to its former name. Collens noted (p. 202) that the land there seemed "suited to the growth of tobacco; many of the Spanish settlers devote their small holdings to the cultivation of it". There was once an Indian mission there.

SIPERO
See CIPERO. According to Caulín on the "Costa Y Vanda Occidental".

SOCONUSCO
St. G. — An estate mentioned by Collens.

SORAMA
St. P. — Obsolete? Dudley, (p. 36, note). Apparently on the SW coast and near point Icacos.

TABAQUITE
Car.

TACARIB
Locality mentioned by Collens.

TACARIGUA
St. G. — An Indian mission was founded here in 1678. In the words of Anguiano "Al Sueste de esta Ciudad están situados los Pueblos Tacarígua, Cuara (sic), y Arauca, que con los otros quatro yá referidos fundaron los RR PP Capuchinos que vineron à esta isla en el año de mil seisciento ochenta y siete ..." There is a lake Tacarigua in Venezuela. Consejero Lisboa (p. 195) says that the lake called Tacarigua by the Indians is the Laguna de Valencia.

TAMANA
St. A. — A mountain in the middle of the island (1,000 ft.). I have heard it called *Tamanaco* by Spanish-speakers from the Northern Range.

TALPARO
Car. — Village in the centre of Trinidad.

TAPARA Point
St. P. — *Taparo* in Verteuil, p. 39.

TOCO
St. D. — NE corner of the island. Churruca's form *P^{ta}. del Toco* is preserved in modern Trinidad Spanish usage: *El Toco*. There was an Indian mission at Toco.

TOMPIRE
Car. — River. In Collens (p. 218). Verteuil (p. 49) calls it *Tumpire*.

TUMPUNA River.
Car. — Verteuil (p. 48).

TUNAPO
Obsolete? See Vázquez de Espinosa.

TUNAPUNA
St. G. — Also a Province of Guyana according to Vázquez de Espinosa.

TURURE
St. A. — River and District.

YAGUAREPANO
St. P. — *Rio Yaguarepáno* in Caulín; but Borde (p. 10) writes *Yaguarépano* (perhaps to show that that –*e*– was not 'silent'). He says "cette dernière rivière se jette dans le petit port de la Brea où le mouillage est bon et sûr".

YARRA
St. G. — River at Blanchisseuse (Kingsley, p. 273). Collens spells it *Yara* (p. 216).

YURUGUAS
See IROIS. Caulín has *Yuruguao* where –*o* may be a copyist's error for –*s*.

SPANISH NAMES

AGUJA, Punta de la
Obsolete? Name given by Columbus. Borde, quoting W. Irving. *Life and voyages of Columbus*, book X, ch. 11, p. 335, says "le pays d'alentour excita vivement son admiration, tant il le trouva fertile et pittoresque; les terrains y produisaient de si belles cultures qu'il les nomma les Jardins" (p. 33).

ALCATRAS Point
St. P. — See note on CURIAPAN (*Baie Pellican* and *Pelican Bay*). Churruca has *Pta. Alcatras*.

ARANJUEZ
St. G. — An old estate. Some odd modern spellings appear. This is a typical eighteenth century West Indian estate-name.

ARECIFE
Also called Reef's Point.

ARENA
Car. — A tributary of the Caroni river. I suspect that this name is not Spanish at all.

ARENAL, PUNTA DEL
St. P.

ATAGUAL
Probably a place-name, but not identified. *L'Atagual* according to Collens (p. 168) means the Silk-cotton tree (*Ceiba petandra*). *Atagua is Ceiba petandra* and *atagual* a grove of this species. The assumption of proper status by many such words may have been hastened in an island where Spanish was always the language of a minority.

BAJOS, Los
Vic. — A locality in the Cedros Peninsula.

BALANDRA
St. D. — *Pta. Balandra* appears in Churruca.

BALLENA, Golfo de la
In the Gulf of Paria.

BALMAIN
Car.

BARATARIA
St. G.

BARRACAS, Rio
In Churruca. Not identified.

BARRANCONES Point
Car. — Borde notes this name; also Churruca.

BEJUCAL
Car. — Small lake near R. Caroni (Collens).

BLANQUIZALES, Punta de los
St. G. — Mentioned by Borde (p.9). It is the *Costa de los Blanquisales* in Caulín, and *Blanquisares* on Churruca's map. See BLANCHISSEUSE.

BOCAS
The *Bocas* are the passages between the string of islands stretching from NW Trinidad to the Venezuelan peninsula of Paria. *Boca de Huevos* (and *Huevos I*), *Boca Grande*, *Boca de la Sierpe* (and *Boca del Sierpe*), *Bocas del Drago* (Columbus' third Voyage, 1498, according to Hakluyt Society Map, 1933). Vázquez de Espinosa registers *Las Bocas de los Dragos* in 1629.

BRASSO
Car. — In Monserrat. Is this Spanish *Brazo*?

BREA, LA,
Vic. — Terra di Brea. In Dudley's *Arcano del Mare* Raleigh, 1595, (p. 349), writes "I rowed to another port, called by the naturals Piche, and by the Spaniards *Tiera de Brea*". De Léry writes that the 'Ville à Braie' is to be built. Churruca marks *C°. de la Brea*.

BUENAVISTA
Car. — Typical West Indian place-name of the eighteenth century.

BUENOS AIRES
Vic.

BOTO, CABO
Obsolete. On Chacachacare or Monos? (Hakluyt Map, London, 1933).

CALIFORNIA
Vic. — Not necessarily of Spanish origin.

CALVARIO
St. G. — Anguiano mentions a *Monte Calvario de Mariguaca*. There is a suburb in Arima by the name of *Calvary*. Some of the older people are Spanish-speakers and some are Amerindian phenotypes.

CAMBURAL St. G. — On North Coast. The commonest words for 'banana' in Trinidad Spanish are *cambure* and *guineo*. Cambural is also the generic word in the Spanish Trinidad for banana plantation.

CANOA, LA
St. G. — Collens mentions it as a rivulet in Santa Cruz.

CANARÍ, Punta
Obsolete. Recorded by Churruca.

CANGREJOS
Car. — According to Borde "aujourd'hui Couva, corruption de la rivière qui s'y jette". Both Caulín and Churruca record this place-name.

CANTARO
St. G. — Village. Probably Spanish *cántaro*.

CAPARO
Woods in Montserrat, according to Collens. Verteuil (p. 49) has a *Capparo R*. Churruca marked a *Punta Caparo* in the SW.

CARATAL
Car. — Locality in Montserrat (Verteuil, p. 331). *Carata*, 'carat palm' used in thatching; Collens with his usual love of translation calls it *Carat Palm Vale* (p. 168). *-al* is, of course, the collective suffix.

CARRERA
St. G. — Carreras, 'formerly Long Island' (one mile from the Five Islands) according to Collens.

CASA CRUZ Point
May. — On Churruca's map.

CASCAJAL Point
Car. — Both *Pta*. *Cascajal* and *Pta*. *Cascajal Chico* are recorded by Churruca.

CEDROS Bay
St. P. — See CURIAPAN, ALCATRAS. Both Churruca and Caulín have *Punta del Cedro*.

CEIBA Point
St. P. — Burnley (p. 62) writes *La Cèiva*. It is written *Pta. Zeiba* in Churruca.

CERRO DE DON PEDRO INDIO
St. G. — According to Verteuil (p. 69), the hill which bore this pictures-

que name lies to the NE of St. Joseph and was rent by an earthquake in 1761.

CERRO DEL OROPUCHE
St. D.

CERRO DEL ARIPO
St. G. (3,085 ft).

CIMARONERO
St. G. — A small river lying to the N of San Juan.

CHORRO
St. G. — 'The Cascade or Maraccas waterfall' (Kingsley, p. 308).

COCAL and Cocos Bay
Nar. — Also marked 'Coconut Walk'. Collens (p. 175) says that when a ship was wrecked on this part of the coast in the early eighteenth century, coconuts floated ashore and established themselves. Caulín records a *Punta de Cocos* and Churruca marks a *R°. Cocos.*

CORRAL, Point
Vic. — *P^ta^. del Corral* occurs in the SW of Trinidad, according to Churruca.

COTORRAS, LAS
St. G. — These islands appear in Churruca. Now called *Five Islands*; they lie due west of Port-of-Spain.

CUEVAS Bay, LAS
St. G. — Also an estate in the same region. In Collens' day (p. 213) Las Cuevas Bay afforded "a safe anchorage — in fact, the best on this sometimes rather turbulent northern shore ... Here are one or two rusty cannon with the remains of old forts".

CHUPERA
St. G.

DESEADA, LA
St. G. — Estate in Sta. Cruz (Collens).

DIAUOLO, Isla
Vic. — Dudley's Voyage (p. 35). See Dudley and Kendall's narrative. 'The Devil's Island' is marked on Capt. Edward Thompson's map of *The Coast of Guiana*, 1783, and on Tho. Jefferys' map of *The Coast of Caracas, Cumaná*, etc., 1794 to the West of Point Icacque. It does not appear in Chimmo's *Admiralty Chart of Trinidad and the Gulf of Paria*, 1866–8. It is probably the rock now commonly called the Soldado.

DIEGO Islands
St. G. — *Los Diegos* are marked in Churruca.

DORADO, EL
St. G. — Village and former estate near Tacarigua. I have heard Trinidadian Spanish-speakers 'restore' the missing *r* of this word: *el doraldo. Cf.* Trinidad Spanish '*pjalko*' and Trinidad English '*pjako*', both representing *Piarco.*

DIEGO MARTÍN
St. G. — *Rio de Diego Martin* in Caulín. Peninsula west of Port-of-Spain.

ENTRADA, Point
St. G.

ESCARPADA
At least two places. *Pta. Escarpada* in NE and SE both appear in Churruca's map. He also marks an *Escarpado Rojo* (or *Escarpada Roja?*)in the SW near Siparia.

ESPERANZA
An estate mentioned by Collens. Unidentified.

FARALLÓN DEL SOL
Vic. — In Churruca; off the SW Coast.

FLORIDA, LA
St. G. — An estate near Maracas (Collens).

FORE, Punta
In Churruca's map. Unidentified.

FORESTA
St. D.

FORTIN, Point
St. P.

FRASAL
Car. — In Monserrat. Collens (p. 168) says it means 'Cool or Fresh Vale'.

GALEOTA, Cape
May. — SE point of Trinidad. See GALERA.

GALERA Point
St. D. — *La Galea* (*Cape Galeota*), Columbus' third Voyage, 1498: p. 12 n. 3. Las Casas (i. 133) says that the cape was called 'la Galera' because a rock there had the appearance of a galley. It is now known as Cape Galeota and is the south-easterly point of Trinidad. Dudley places his *Pta. di Galera* in the NE. Borde's indignation is barely controlled when discussing *punta de la Galera*: "Une si grande célébrité ne le préserva pas des atteintes de l'ignorance, car il n'est plus connu aujourd-hui que sous le nom de *punta de la Galeota* ou de la Galiote, celui de la Galère étant, par une erreur impardonnable des géographes modernes, désormais réservé à la pointe nord-est de l'île". And that is where Churruca situated it. Before his time Vázquez de Espinosa had also accepted the NE tip of Trinidad as the position of *Punta de la Galera*. Caulín, however, did not. It is relevant here to quote passages from these last two authors. Vázquez says: " ... por el norte tiene el puerto de Maràcas, que es de hechura de vna herradura, mui bueno: cerca deste ai otro llamado Ayire, el abrigo de vn alto cerro, ò montaña; y quatro legueas a Barlovento està el de Tunàpo, hondable y seguro, y tres adelante el de la Punta de la Galera, que la entrada tiene come de un tiro de arcabuz; dentro es muy capaz y hondable". Caulín's observations are as follows: "Desde el Puerto, ò Punta de Monos, que es el extremo Occidental de la Vanda del Norte hasta la Punta de Arrecífes, que es la Oriental, à quien el R. P. Gumilla llama Punta de la Galera y no lo es, hay de veinte y una à veinte y dos leguas Oeste al Leste". It looks, then, as if the change took place in the 16th century.

GALLOS, LOS
St. P. — Probably the *Pta*. *di Gallo* of Dudley, the *Pta*. *del Gallo* of Caulín and the *Pta. de Gallos* of Churruca. See CURIAPAN, ICACOS.

GASPAR GRANDE
St. G. — Island. *Ia*. *Gaspar* (Churruca). *Little Gasparee* was in Spanish times *Gasparillo*. The French form of this name was *Gasparil*. *Gasparillo* was according to Collens the name of an estate in Sta. Cruz.

GLORIA, LA
An estate in Montserrat (Collens).

GRENADA, LA (or LA GRANADA ?)
Vic.

GRAN CALLE Point
May. — *Pta. de Grancalle* (Churruca).

GRAN CAYO

GRAN COUVA
See COUVA

ICACOS or ICACQUE Point
St. P. —Churruca recorded *Pta*. *Hicacos*. Caulín made no mistake about the initial consonant in his transcription *Xicácos*. See CURIAPAN, Punto del GALLO.

HOSTIONES, LOS
Borde (p. 10) says that this is a river flowing into *Los Barrancones*. Caulín refers to a *R. Hostiónes*. Unidentified.

HUEVOS
St. G. — *Ia*. *de Huebos* and *Boca de Huebos* are both marked in Churruca. See BOCA.

ISLOTE Point
St. P. — *Pta. Islote* (Churruca).

LISAS, Point
Car. — *Pta*. *de Lisa* (Churruca). I am not at all certain that this is a Spanish place-name.

LOBO, EL
Vic. — A rock in the *Boca de la Sierpe*. Frazer refers to *Los Lobos* or the 'Wolves'.

LUNA Point
St. P. — This is not necessarily a Spanish name.

MADAMAS
St. G. — Although *madama* is a Hispanization of French (or French Creole) *madame*, I am not sure that this place-name has any more connection with it than that represented by contamination due to folk etymology. Similar forms of French appearance on the North Coast are *Fillette* and *Blanchisseuse*. A number of aboriginal Trinidadian placenames begin with the syllable *ma-*: *Maracas*, *Mayo*, *Mayaro*, *Maraval* (*Mararabal*) etc.

MANZANILLA

St. A. — *Pta. Manzanilla* (or *Manzanillo*) in Churruca. Mancioneal tree or Manzanillo = *Hippomane mancinella.*

MARAVELLA

Vic. — It may be *Marbella* in Collens.

MONSERRAT or MONTSERRAT

Car. — This is a system of hills rising to almost 1000 ft. Whether or not the name was given by the Aragonese Capuchins who established a mission in the district I cannot say. Some of the friars were Catalans. *Montserrate* is found in Caulín.

MONTE GRANDE

S.G. — In Tacarigua.

MORICHAL

Car. — A locality in Monserrat. Collens 'translates' it as *Moriche Palm Vale* (p. 168). The suffix is collective and does not imply 'valley'.

MORO

Pta. del Moro (Churruca). Unidentified. Spanish Morro = rock, or rocky point.

MOUSIEGALAL

Car. — Locality in Monserrat, according to Collens. It should probably be spelt *Morsiegalal* — Collens calls it *Bat-country*. The metathesis of *-g-* and *-l-* agrees with Trinidad Spanish *molciégalo* 'bat' and is etymologically sound but dissents from standard *murciélago.*

MURAL

Vic. — J. Carter in Burnley (p. 114) says "there is a large tract in particular on each side of the Ortoire, below Anapo, of probably ten miles square, called 'mural' from its being covered exclusively with the muro tree, which of all the fine forest trees we have, appears to be the best adapted for that purpose, as I know by experience its enduring qualities in damp".

NARANJO Road

St. G. — Sta. Cruz (Collens).

NAVIOS, Boca de

St. G. — Churruca. *Boca de Navios* or *Ships' Mouth* is recorded in Frazer who also writes Boca de Monos or *Apes' Channel*, "commonly called 'the first Boca' ". See BOCAS.

NEGRO Point

St. P.

NUESTRA SEÑORA DE BELÉN

Situated in *Cerro de las Tutumas* (obsolete?) according to Anguiano (p. 100).

ORTINOLA

St. G. — Estate in Maracas area (Collens).

PALO SECO

St. P. — In Modern Trinidad Spanish *palo* is generally a dead tree or wood while *mata* is the living plant.

PASTORA, LA

St. G. — Valley in Santa Cruz. This was probably an estate owned by Antonio Gómez in 1826 (Coleridge). It is also a hamlet at the head of the Lopinot Valley.

PATO or PATOS

An island off the coast of Venezuela. Called Goose Island according to Collens. *El Pato* are islands off the South American coast, marked by Churruca.

PLAZA DE SAN CARLOS

St. P. — The old market square in San Fernando (Collens, p. 145). *Plaza* is used for *mercado* in Trinidad Spanish.

PLAYAS Point

St. D. — In the NE (near Balandra) there is a *Punta de la Playa* marked on Churruca's map. Borde (p. 24) refers to another *Punta de las Playas*: "C'est probablement celle connue aujourd'hui sous le nom d'Erin". As his own note says "plusieurs caps de l'île sont aujourd'hui désignés par ce nom, moins celui auquel il a été appliqué par Christophe Colomb".

PORT-OF-SPAIN

St. G. – The Capital of Trinidad. Built on the site of the Indian village of Conquerabia. *Porta la Spaniola* in Sparrey, 1906; *Puerto de los Espannoles* in Raleigh, Hakluyt X, 1904; *Port(e) de Hispania* in Harcourt (p. 398). Vázquez de Espinosa, speaks of "el puerto que llamaron de España, en la isla Trinidad, a vista de las bocas de los Dragos ...". From the evidence given by the last two writers it would seem likely that the town became known as *Puerto de España* early in the seventeenth century. Caulín remarks that "à una legua de distancia [*i.e.* from the Caroni] está el Pueblo y Puerto de España, habitado de Indios, y algunos Españoles". In the documents published at the period when Trinidad was taken by the British the form *Port d' Espagne* is very common. Trinidadian Spanish-speakers of today say *Puerto de España* but more usually *el Puelto*, 'the port'.

POUISAL

Car. — In Monserrat according to Collens (p. 168). The Poui is the *Tabebuia serratafolia* and is used as a shade-tree in coffee and cacao cultivation. The *poui* was once in demand for the cutting of staves used in stick-fighting.

PROSPERIDAD, LA

St. G. — Estate in Sta. Cruz (Collens).

PUERTA, La

St. G. — An abandoned estate on the Diego Martin Road according to Collens (p. 184).

PUNTA DEL ARENAL

Vic. — Mentioned in Columbus' third voyage. Probably Point Icacios.

PUNTA GORDA

St. G. — *Punta Corda* in Caulín. Later called *Pointe Gourde* by the French.

QUEBRADA DE HIERRO
St. G. — The valley of Las Cuevas (Verteuil). *Quebrada* is the most common Trinidadian Spanish word for 'valley'.

QUEMADO, Rancho
St. P. — Churruca marks a *Punta Quemada* in the same district. This may be a coincidence.

QUITASOL
St. G. — Or Umbrella Rock. NE of *Huevos Island*.

REGALADA, LA
St. G. — Estate in Santa Cruz (Collens).

RIO CLARO
May.

RIO GRANDE
St. D. — Called *Grande Rivière* on some maps. The Spanish form occurs in both Caulín and Churruca.

ROSA Point
St. P.

SALVADOR, EL
Estate (Collens).

SAN FERNANDO
Vic. — *San Fernando de Naparima*, according to Borde (p. 197), was founded in 1792 by José María Chacón, Governor of Trinidad, " ... en l'honneur du prince infant des Asturies, né à Madrid, le 14 octobre 1784, lequel fut par la suite le roi Ferdinand VII d' Espagne". The city was built on the site of the old mission dedicated to the *Purísima concepción de Nuestra Señora*.

ST. FRANÇOIS
Car. — *San Francisco de los Arenales*, a mission situated on the banks of the Arena, a tributary of the Tumpuna river, district of Arima. According to Anguiano, this mission was founded in 1688 by the Aragonese (*i.e.* Catalan) Capuchins, Fr. Estevan de San Felix (San Feliu?), Marcos de Vique (Vich), Raymundo de Figuerola.

SAN JOSEPH DE CARRIERO
An old mission (Anguiano, p. 100).

SAN JOSEPH DE ORUÑA OR SAINT JOSEPH
St. G. — The old capital. In the *Archivo General de Indias* Seville, *Patronato: estante* 54, *Cajón* 4, *legajo* 6 there is a report by Lic. P. de Liaño to the King (25th March–12th April, 1596) in which information on the founding of S. Joseph is given. The city was founded by Don Antonio Berrio, Governor, and called *San José de Oruña*. A year later Sir Walter Raleigh "set their new citie of S. Joseph on fire" as a reprisal for what he considered to be duplicity. Vázquez de Espinosa, referring to the same events (141), says that Berrio founded S. Joseph in 1591 "aunque el siguiente (año) de 92 se boluio à despoblar por auer llegado a aquella isla el Cosario Guatarral, el cual, debaxo de cautelo y engaño tomò la ciudad, y degollò algunos de los soldados que pudo aver a las manos, porque en

otra ocasión le auian muerto a èl muchos de los suyos, y auiendo saqueado lo que auia en la nueua ciudad, se llevò preso al Governador Berrio, por prenda, y que le valiesse algun, rescato" etc.

San José
An estate (Collens). Unidentified. May not be pre-British.

San José de Guayría
In Lodares (p. 151). Mission founded in 1678. See Guairia.

San Juan
St. G. — Suburb of Port-of-Spain. Formerly *San Juan de Aricagua*. Popularly the French Creole pronunciation of this name is preserved in Trinidad English: (*sã wɔ̃*). See Mathews, p. 92. This township was founded in 1786 by Chacón.

San Antonio
Estate (Collens). Unidentified. May not be pre-British.

San Lorenzo
St. G. — An estate in the Maracas Valley mentioned by Collens.

San Pablo
Car. — An estate in Monserrat mentioned by Collens.

San Pedro
Car. — An estate in Monserrat, Collens. Unidentified.

San Rafael
St. G.

Sangre Grande
St. A. — A town and a river. The various explanations of this name probably derive from popular etymology. In both Trinidad Spanish and Trinidad English the name is pronounced *Sande Grande* — which makes me suspect that it has nothing to do with *sangre* 'blood' and hence with legendary stickfights. There is also a *Sangre Chiquito*. Here, if *Sangre* means 'blood', its gender is unusual.

Santa Ana de Savaneta
Anguiano (Lodares, p. 151). Mission founded in 1678. See Savanetta.

Santa Barbara
St. G. — Estate near Maracas (Collens).

Santa Cruz
St. G. — An area in St. George; also called *Santa Cruz de Buena Vista*.

Santa Margarita
St. P. — Estate near *San Fernando* (Collens).

Santa María Magdalena del Platanar
Anguiano (p. 100). Not identified.

Santa Rita
St. G. — Estate near Maracas (Collens).

Santa Rosa
St. G. — Sugar estate on the Eastern Mainroad, according to Collens.

SAVANNA GRANDE

Vic. — St. P. — A Capuchin mission was situated at *Sabana grande* according to Caulín. He also marks a *Fron^n. de la Sabana*. This misión was situated near modern *Princes Town*, still called *La Misión* by Trinidadian Spanish-speakers.

SAVANETTA

St. P. — Both Caulín and Churruca record *Sabaneta*. Some nineteenth century English sources print *Savonetta*.

SERRANÍA, LA

Obsolete? Is this what we now call the *Northern Range?*

SEVILLA

Car. — Estate in the Couva area.

SILLA

St. G. — Due north of Port-of-Spain. Probably obsolete now, except among the few remaining Spanish-speakers. The modern name is 'the Saddle', hence 'The Saddle Road'.

SIN CUIDADO, Punta

St. D. — In the NE according to Churruca. It is in the same area as the *Sans Souci River*. I have not the documentation which will allow me to decide whether the Spanish or the French name came first.

SIN NOMBRE, Punta

Churruca. Unidentified.

EL SOCORRO

An estate. Possibly not pre-British.

SOLDADO

Vic. — A rock in the *Boca de la Sierpe*.

SOLEDAD, LA

St. G. — An estate near Maracas (Collens).

TABLAS Point

May. — Churruca marks a *Punta de Tablas* in the SE.

TERRA NUEVA

St. G. — Obsolete? An estate in the Maracas area (Collens).

TIBURONES, R°.

St. D. — This river was marked in the NE by Churruca.

TINTA, LA

St. G. — A bay lying to the West of Chacachacare. Collens (p. 227) says that black sand makes the water appear black but clear.

TORRICELLA

A cocoa estate according to Collens. Unidentified.

TORTUGA Hill

Car. — In Monserrat. Collens (p. 164).

TRINIDAD

Name given by Columbus. In the early days the island belonged to the Audiencia de Santo Domingo (see Vázquez de Espinoza § 830).

TUCUCHE, EL
St. G. — One of the highest peaks in the Northern Range (3,072 ft). It is also the name of the Humming Bird in the Spanish of Trinidad. De Goeje (1946) notices that many birds with sharp pointed beaks have *tuku-* as an element in their names.

TYRICO
St. G. — An estate near *Las Cuevas*, according to Collens.

VALENCIA
St. A. — Kingsley (p. 321) called it a 'scattered hamlet in the woods'.

VALSAYN
St. G. — Collens (p. 130) records a *Valsayn Orchard* near St. Joseph.

VERONICA, LA
St. G. — A village in the Caura Valley. It has disappeared since the valley has been converted into a reservoir.

FRENCH NAMES

AMITIÉ,L'
Car. — A typical eighteenth century estate-name.

BANDE DE L'EST
Obsolete. A translation of the Spanish *Banda del este*.

BELLE VUE
Vic. — An estate name. May not be pre-British.

ANSE BISCAYAINE or BISCAYEN
St. G. — Now *Beach Cayenne* by folk etymology, reinforced by the fact that this is a beach of blackish sand on the North side of the island of Monos. From 'The Bay of Biscay', in France.

BEAU SÉJOUR
Vic. — This name, and several of the following, are typical West Indian estate-names and have their counterparts in English, Spanish and Dutch nomenclature. They may not all be pre-British. That can only be decided when registered deeds etc., in Colonial archives, are fully examined.

BIENVENUE
Vic.

BLANCHISSEUSE
St. G. — This is a curious example of French folk etymology. The clue lies in Kingsley (p. 263): "The ward of Blanchisseuse on the north coast, whither we were bound was of old, I understand, called Blanchi Sali, or something to that effect, signifying the white cliffs. The French settlers degraded the name to its present form, and that so hopelessly, that the other day an old Negress in Port-of-Spain, puzzled the officer of Crown property by informing him that she wanted to buy 'a carré in what you call de washerwoman's'." The original name was no doubt *Blanquizales*, which, even in the Trinidad Spanish of today would generally be pronounced (blaŋkiśale). The form *Blanquizales* is attested in Caulín, though not in this area. Churruca also marks a *Blanquisares* but in a different part of the island. The Modern Spanish name for *Blanchisseuse* is *Blanquisel* —

another curiosity, though this may have been the first quasi gallicisation of the name before creolisation (*–nk–* > *–nš–*) took place. — A *Los Blanquisales Lagoon* exists near Icacos Pt. (Vic.).

BON ACCORD
Car.

BONASSE
St. P.

BONAVENTURE
Car.

BON INTENT
Vic.

CARENAGE
St. G. — See CUEZAR. This district, lying to the West of Port-of-Spain, is called *Carenero* by Churruca. I suspect that Churruca translated some of the names on his map from the French, not knowing the earlier Spanish forms.

CHAMPS ÉLYSEES
St. G.

EBRANCHE River, L'
St. A. — Churruca marks a *Bajo de Lebranche* off the East Coast, near Manzanilla.

FÉLICITÉ
Car.

FILLETE Point
St. G. — Trinidad Spanish speakers call this point *Filete*. I suspect the name has nothing to do with the French word meaning daughter, except so far as it has been influenced by folk etymology.

FORTUNE, LA
Vic.

GODINEAU'S River
Vic. — This name may not date from the eighteenth century.

IROIS Bay
St. P. — 'Yuruguas, nom aujourd'hui corrumpu en Irois' (Borde, p. 10). See YURUGUAS.

LAGINE Bay
St. G. — I know nothing of the age or origins of this name.

LOPINOT
St. G. — "which adjoins the village of La Pastora ... was first settled by the enterprising count Lopinot who, with his suite of slaves from Haiti, experimented with novel, aesthetic and rewarding methods in cocoa-planting". (Mathews). Mathews draws our attention to Mrs. Carmichael, vol. II (p. 305) on the development of Lopinot's estate.

LUNE, LA, or LA LUNA.
Not necessarily either French or Spanish in origin.

MADAMAS River
St. G. — Probably not French in origin, but Amerindian. See the same word in the Spanish section.

MADELAINE, SAINTE
Vic. — See SANTA MARÍA MAGDALENA DEL PLATANAR.

MATELOT or GRAND MATELOT Point
St. D. — Pta. *Matalote* and *Tiburones* (Churruca). The Spanish-speakers of the Northern Range call it *Matalote*.

MITAN
Nar. — A river, also called ***Nariva River***. ***Mitan*** is the French Creole word for 'middle'. — There is an ***Anse Mitan*** on the North Coast.

POINT TABATEAU
Collens (p. 219).

ROUGE Point
St. P. — Also called *Roja Point*.

SAN FRANCIQUE
St. P. — This is a curiosity.

SAINT FRANÇOIS
Car. — See SAN FRANCISCO.

SANS SOUCI
St. D.

SAUT D'EAU Bay
St. G. — MARAVACA is an alternative name.

TERRE PROMISE
Car.

BOEKBESPREKING

De Nederlandse Antillen in de Actualiteit, samengesteld door H. DE WIT en J. VAN DE WALLE, Wereld-Boog nr. 121, Wereld-Bibliotheek, Amsterdam, 1958, 151 bladz., 1 kaart, 16 foto's buiten de tekst.

"Nog steeds zijn de Nederlandse Antillen, die met Nederland en Suriname deel uitmaken van één Koninkrijk, te weinig bekend" zeggen de samenstellers van dit boekje in hun voorwoord. Een opmerking, waarmede een ieder, die na een verblijf op de Antillen in Nederland komt, het eens zal zijn. Nog steeds is het aantal misverstanden omtrent onze Westindische Eilanden zeer groot, en daarom zijn wij mèt de samenstellers de 'Sticusa' dankbaar, dat zij het initiatief nam tot deze uitgave.

Het boekje bevat elf opstellen over de verschillende aspecten van het leven op de Antillen, geschreven door zowel 'echte' landskinderen als 'landskinderen-uit-overtuiging', die, hoezeer hun interessen ook uiteen mogen lopen, de liefde voor de West gemeen hebben, en iets daarvan trachten over te brengen op degenen, die niet het voorrecht hadden de Antillen te bezoeken.

In zijn inleidend artikel 'Kruispunt in het Caraïbisch gebied" (p. 7), vertelt J. VAN DE WALLE iets over de historie, de economie, het 'uiterlijk', de cultuur en de bevolking van de eilanden, waarbij – uiteraard – het accent valt op Curaçao en Aruba. Met één opmerking slechts kunnen wij niet instemmen: sprekend over het stedenschoon zegt de schrijver namelijk (p. 10): "Willemstad, de grootste en oudste stad op de zes eilanden, neemt tussen de Caraibische steden geen uitzonderlijke plaats in". Integendeel, wij delen de mening van Mr. E. ELIAS, die in het volgende artikeltje, "Oponthoud in Willemstad" (p. 19) schrijft (p. 23): "er is nog genoeg aan tastbare en zichtbare eigenheid èn aan eigen sfeer, dat Willemstad de uiterlijk bijzonderste stad van heel Caraïbië doet zijn". Degene die Willemstad (de oudste stad, maar niet de oudste nederzetting) niet kent zal ongetwijfeld door dit artikeltje onder de bekoring geraken van dit 'Bit of Holland in the Caribbean', terwijl hij die wel in deze stad bekend is, zijn indrukken en herinneringen op een verrassend poëtische manier ziet weergegeven.

Het opstel van Mr. P. H. A. TUIN, "In Arubaans tempo" (p. 28), geeft in zakelijke bewoordingen, geïllustreerd met veel cijfers, een overzicht van de economische ontwikkeling van Aruba, en bespreekt daarbij enkele mogelijkheden voor de toekomst. In dit artikel kunnen wij lezen (p. 28) dat ongeveer de helft van de plm. 57.000 inwoners van dit eiland niet op Aruba geboren is. Dat de 'olie', die thans de welvaart zo gunstig beïnvloedt, eens zal verdwijnen, heeft men op Aruba ingezien en daarom wordt thans gezocht naar 'welvaartsbronnen waarop de economische ontwikkeling ... kan blijven steunen" (p. 31), zoals andere industrieën, handel en toerisme. In

dit verband noemt Mr. Tuin het gigantische waterdestillatie-bedrijf (kosten NA f 40.000.000), dat talrijke mogelijkheden biedt, en het nieuwe 'Aruba Caribbean Hotel' dat inmiddels – in augustus 1959 – gereed kwam.

Op de mogelijkheden van het toerisme gaat J. VAN DE WALLE in zijn artikel "Van olie en toeristen" iets nader in (p. 42). Doordat de invoerrechten op de Antillen, met name die op luxe-goederen, zeer laag zijn, is vooral Willemstad een waar paradijs voor de (Amerikaanse) toerist. Ook bespreekt de schrijver de hotels op de verschillende eilanden.

Hierna komen Bonaire en de 'Bovenwinden', die in de vorige beschouwingen slechts terloops werden genoemd, aan de beurt, de "Vier arme zusters" (p. 66), waarover DR. IR. P. C. HENRIQUEZ zich ontfermde. In tegenstelling tot Curaçao en Aruba hebben Bonaire, Saba, St. Eustatius en St. Maarten geen (olie)industrie; zij konden dus de snelle ontwikkeling van de beide andere eilanden sinds het eerste kwart van deze eeuw, niet bijhouden, met als gevolg dat de bevolking er verarmde en voor een deel wegtrok. De laatste jaren begint zich echter een ommekeer te voltrekken, in de vorm van een toenemende toeristische belangstelling (een mogelijkheid, waarop ook de vorige schrijver wees). Dr. Henriquez wijst echter op de mogelijke gevolgen van deze ontwikkeling (p. 71): "Want sprekende van ontwikkelingen in de Amerikaanse landen doemt voor ons op het spookbeeld van Miami – een apothese van hetgeen onze vercommercialiseerde moderne tijd aan kitsch en wansmakelijkheid heeft weten te presteren" en hij vraagt zich dan ook af wat het resultaat zal zijn van de (Amerikaanse) belangstelling (die z.i. overigens zeker gestimuleerd moet worden, in het belang van de eilanden): een Caraïbisch Wassenaar of een Caraïbisch Gooi, òf Floridastadjes.

Na de bovengenoemde, min of meer economisch getinte artikelen, volgt nu een serie opstellen, die een cultureel karakter dragen. De rij wordt geopend door een stukje van H. DENNERT over "Eigen cultuurvormen" (p. 74), dat voornamelijk gewijd is aan de activiteiten van het Cultureel Centrum Curaçao. Het is echter jammer dat men hierin in het onzekere wordt gelaten omtrent de andere eilanden, terwijl er toch vooral over Aruba, waar het C.C.A. pas een nieuw gebouw in gebruik nam, wel een en ander te vertellen zou zijn. En dat Bonaire en de Bovenwinden geen eigen cultuurvormen hebben, mogen wij toch ook niet veronderstellen?

Het was een goede gedachte van de samenstellers om over: "Schrijvers en muzikanten" (p. 81) een geboren Antilliaan, F. MARTINUS ARION, aan het woord te laten. De Antilliaanse literatuur wordt immers, vooral nu zo velen de 'landstaal' als medium hebben 'ontdekt', een steeds belangrijker aangelegenheid, terwijl gevoel voor muziek de Antilliaan aangeboren is. Het eerste deel van dit artikel geeft een historisch overzicht, en komt dan tenslotte via de 'Antilliaanse Cahiers' tot de hedendaagse Antilliaanse schrijvers en schrijfsters. Het tweede gedeelte is gewijd aan muziek en dans. Het valt op, dat de schrijver hier en daar wat verontschuldigend spreekt over de Antilliaanse muziek, die (p. 94) "ten achter is gebleven bij de economische, sociale en politieke ontwikkeling". Het feit, dat deze vergelijking ons niet zo gelukkig gekozen lijkt, daargelaten, zijn wij het eerder met hem eens, wanneer hij zegt dat de Antilliaanse muziek 'nog folkloristische muziek' is, zij het dan, dat wij dit volstrekt geen toestand vinden waar dringend verandering in moet worden gebracht. Zijn beschrijving van verschillende dansen en ritmen is verder zeer interessant, en ook de Euro-

peaan, die langere tijd op de Antillen heeft gewoond (en die 'dus' de Antilliaanse muziek heeft leren waarderen), zal in dit artikel veel belangwekkends vinden.

J. R. QUAST schreef over een onderwerp, dat hem, als schoolhoofd, ongetwijfeld na aan het hart ligt, het onderwijs, onder de wat paradoxale titel "'Zonder leerplicht toch naar school" (p. 103). Men kent op de Antillen namelijk geen leerplicht, en heeft er kennelijk niet zoveel behoefte aan: het percentage kinderen dat geen lagere school bezoekt, is bijzonder laag. In dit artikel wordt een kort overzicht gegeven van de maatregelen die de overheid neemt om het onderwijs te bevorderen en van de verschillende schooltypen. Men kan eruit leren, dat het onderwijs (ook het middelbaar) op de Antillen op een zeer hoog peil staat, en dat de Antilliaanse leerling, die in Nederland komt, zich zonder moeite aan het onderwijs daar kan aanpassen (terwijl dat omgekeerd ook het geval is).

YVETTE ECURY geeft de indrukken weer van een Arubaans meisje, dat naar Nederland gaat: "Wat! Ik naar Holland?" (p. 110). Omdat de andere artikelen in dit boekje alle de Antillen tot onderwerp hebben, is dit stukje hiertussen misschien niet helemaal op zijn plaats, maar het is toch wel aardig om eens te vernemen, wat iemand uit de Antillen bij de eerste kennismaking met Nederland alzo opvalt.

Over de "Geheimen van het Papiamentu" (p. 120), de 'landstaal' van de drie Benedenwindse Eilanden, vinden wij een bijdrage van R. G. RÖMER. Deze deskundige-op-Papiamentu-gebied geeft hierin enkele voorbeelden van de typische structuur van deze taal, die op het ogenblik door alle lagen van de bevolking als omgangstaal, naast het Nederlands gebezigd wordt, en niet, zoals zovelen menen, een dialect is. Aan het slot van dit stukje vinden wij als illustratie van hetgeen de schrijver ons vertelt, de Papiamentse vertaling van de laatste alinea van het artikel.

"Niet ondergeschikt maar nevengeschikt" werden Suriname en de Nederlandse Antillen op 15 december 1954, toen er een einde kwam aan de nog steeds enigermate 'koloniale' verhouding tussen Nederland en de Westindische overzeese gebiedsdelen. In duidelijke bewoordingen geeft H. DE WIT in dit artikel een uiteenzetting over het ontstaan en de betekenis van het 'Statuut'. Wij vinden hier tevens een kort overzicht van de geschiedenis van de Antillen.

Hoewel de samenstellers, door hun mededeling in het voorwoord dat naar volledigheid niet is gestreefd, ons de mogelijkheid tot critiek in dit opzicht bij voorbaat ontnomen hebben, zouden wij toch gaarne willen opmerken, dat er in het algemeen erg weinig aandacht is besteed aan Bonaire en de Bovenwinden, en dat aan de historie misschien wel een apart artikeltje had kunnen worden gewijd. Ook een bijdrage over de natuurlijke gesteldheid, en de planten en dieren ware wellicht niet overbodig geweest.

De Nederlandse Antillen in de Actualiteit bevat echter een schat van gegevens, met aardige foto's in een prettig leesbare vorm samengebracht. Het is een boekje, dat in elke bibliotheek thuishoort, en gelezen zou moeten worden op alle middelbare scholen: "tot versterking der banden tussen Nederland en de Nederlandse Antillen", om nog een zin uit het voorwoord aan te halen.

L. J. VAN DER STEEN

BIBLIOGRAFIE

SEPARATE PUBLICATIONS

(28)
Continued from *W.I. Gids 38*, 1958, p. 182–184. – Publications not seen by the compiler of this incomplete bibliography are not included.

ABRAHAMSE, J.: *Padi. Verslag van de in 1958 gehouden opnamen betreffende de oppervlakte en de productie*. Versl. rapp. Dept. Landb. Veet. Viss. Suriname 33, 1959, 58 pp. mimeogr.

Afkondigingsblad Aruba, 1959, No. *1*. Eilandsverordening van 2 maart 1959, houdende regelen betreffende het kiesrecht ... 55 pp.

Amigoe di Curaçao. Dagblad voor de Nederlandse Antillen. Editor in Chief FRITS VERHORST. *Special edition* in English on occasion of the opening of hotel Aruba Caribbean, 19.VII.1959, 16 pp., ill.

Antilliaanse Brouwerij N.V., Prospectus. Amstel Brouwerij N.V., Amsterdam; Hollandsche Bank-Unie N.V., Maduro & Curiel's Bank N.V., 1958, 8 pp., 3 figs.

Antilliaanse Cahiers 3, Apr. 1959, *4*. Gedichten, 67 pp.
Poetry by: FLORETTE MORAND, BERNARDO ASHETU, ALETTE BEAUJON, FRANS DE VRIES, BRUNILDA VIZOSO, COLA DEBROT.

Antilliaans Juristenblad, Vereniging van Praktizijns der Nederlandse Antillen. Achtste Jaargang. Tweede Kwartaal *1958*, p. 33–64. — *Klapper 1951 t/m 1957*. Samengesteld door J. A. BROUWER, 1958, 20 pp.

APPELMAN, H. & DIRVEN, J. G. P.: *Het Melkveeproefbedrijf op de Landsboerderij. Verslag over 1957*. Versl. rapp. Dept. Landb. Veet. Viss. Suriname 31, 1959, 25+ (10) + 14 pp., 4 figs. excl..

APPELMAN, H. & DIRVEN, J. G. P.: *Het Melkveeproefbedrijf op de Landsboerderij. Verslag 1e halfjaar 1958*. Versl. L.V.V. 32, 1959, 18 + (10) + 7 pp.

Aruba, Antillas Neerlandesas. Aruba Tourist Bureau (folder), (1959?), 12 pp. 23 × 20 cm, many col. phot., maps.

As, J. B. VAN: *L.V.V. in 1957*. Sur. Landb. 6, 4/5, p. 107–181 + 36 pp., (44) figs.

ATTENBOROUGH, DAVID: *Zoo Quest to Guiana*. Pan Books, London, 1958, 159 pp., map, 15 phot. on 8 pls. excl.
Dealing with British Guiana; 1st. ed. 1956, Lutterworth Press.

AUBLE, HELEN LOWE: *Caribbean Vacationlands*. Caribbean Publications, St. Thomas, V.I., 1957/58 winter, (6 +) 134 pp., ill.
Neth. Antilles, p. 80–90, Suriname p. 91–93; 18 figs.

BALEN, W. J. VAN: *Atlas van Zuid-Amerika*. Elsevier, Amsterdam, 1957, 230 pp. 35 × 26 cm, 46 maps, 815 phot.
Aruba, Curaçao, Bonaire, p. 58–198, figs. 771–785, maps 44–45. St. Maarten, St. Eustatius, Saba, maps 7, 43.

Bauxco Nieuws, Maandblad voor geëmployeerden der Suriname Aluminium Company (Monthly). Paramaribo, *Jan. 1958*, 16 pp. 29 × 22 cm, ill.

Beurs- en Nieuwsberichten. Algemeen en onafhankelijk dagblad voor de Nederlandse Antillen. 23ste Jaargang, No. *7495*, 5.III.1959, 8 pp. 57½ × 44½ cm, ill. N.V. Curaçaose Drukkerij en Uitgevers Mij. Drukkerij "De Stad" N.V. Dir. L. W. DE WIT. Hoofdredacteur A. DE WIT. – *Beurs 7496*, 6.III.1959. Tijd. Hoofdredacteur J. F. A. BOER. – *Beurs 7537*, 12.VI.1959. Hoofdredacteur M. VAN GIJN.

Bos en Bosbeheer in Suriname. Dienst Lands Bosbeheer, Paramaribo, 1958, 65 pp., 73 figs., 5 maps.

BOSKALJON, R.: *Honderd jaar Muziekleven op Curaçao*. Anjerpublicaties Prins Bernhardfonds Nederl. Antillen 3. Van Gorcum ,Assen, 1958, viii + 188 pp.

BRADA O.P., W.: *Bisschop Niewindt, 1842–1852*. Curaçao, 1957, 121 pp.

BRADA O.P., W.: *Laatste jaren van Mgr. Niewindt, 1852–1860*. Curaçao, 1958, 95 pp.

BRADA O.P., W.: *Prefect Caysedo, 1715–1738*. Curaçao, 1956, 64 pp.

BRENNEKER, Pater: *Min tin smaak di bai misa 2*. (Curaçao), 1951, 16 pp. 13 × 10½ cm.

Brokopondo. Suriname Suralco Aluminium. SurAlCo, (1959), Paramaribo, 16 pp. 21½ × 15 cm, ill.

BROUWER, J. A.: *Klapper op het Antilliaans Juristenblad*. See: *Ant. Juristenblad*.

BUTNER, C.: *Sportvliegers rond de wereld*. Van Goor, 's-Gravenhage, (1958), 144 pp., ill.
Dealing with Surinam; children's book.

Caribbean Vacationlands, see: AUBLE.

Centraal Laboratorium Dienst Volksgezondheid Suriname. Surinaams-Nederlands Instituut voor de Volksgezondheid in Suriname te 's-Gravenhage (SU.NE.VO), (1958), 22 pp. mimeogr., 2 maps excl. – *Statuten van de Stichting Sur.-Ned. Inst. Volksgez. Sur.*, gevestigd te 's-Gravenhage, 6 pp.

Combinatie Pletterij-Nederhorst, N.V., Curaçao Netherlands Antilles. Ship repairs department. Produced by R. J. Dovale, printed by Curaçaosche Courant, Curaçao (1957), (36) pp. 27 × 30 cm, (30) figs, (2) maps.

Contributions au 1er Congrès International des Ecrivains et Artistes Noirs. Paris-Sorbonne. Presence Africaine 14–15, 1957, 363 pp. See also: *Presence Africaine*.

Many collaborators; not dealing with Surinam and Neth. Antilles.

COOMANS, H. E.: *Jaarverslag 1958. Stichting Wetenschappelijke Bibliotheek*. Willemstad, Curaçao, 1959, 20 pp. 21 × 14 cm mimeogr.

COOMANS, H. E.: *Rapport betreffende het economisch gebruik van weekdieren van de Nederlandse Antillen*. Samengesteld in opdracht van het bestuur van de Stichting Caraïbisch Marien-Biologisch Instituut. Willemstad, Curaçao, Mei 1959, 60 pp. 27 × 21½ cm mimeogr.

COP, Curaçaose Onafhankelijke Partij – Partido Independiente di Corsouw. *1*, 29.IV.1959, 2 pp. 32 × 21 cm; *2*, 9.V.; *4*, 23.V.

CRATZ, C. B.: *Enkele sociaal-historische aspecten van Curaçao in verleden en heden*. (Sittard, 1957), 41 pp. 27 × 21 cm mimeogr.

De Bonte Vlinder voor het Jaar Onzes Heren 1958. Inhoudende de voornaamste Kerkelijke en Burgerlijke Feestdagen van het Jaar, benevens vele interessante geschiedkundige data en dagspreuken. Aanmerkelijk vermeerderd. Drukkerij H. van den Boomen, Paramaribo, (1957), 1 + 12 pp. 32 × 22 cm. – *De Bonte Vlinder 1959*, 1958.

Calendar; edited by A. DE GROOT C.ss.R, Albina, Surinam. – First published in 1941.

De Knalpot. Peter Stuyvesant College, Curaçao, April 1959, 32 pp. 29 × 21 cm. Hoofd Redactrice PATSY BUDDE.

De Nederlandse Antillen. Regeringsvoorlichtingsdienst Ned. Ant., Curaçao, 1958, 109 pp. 21 × 15 cm, (46) figs., (6) maps.

De nieuwe rechtsorde in het Koninkrijk der Nederlanden (de basisregelingen). Ministerie van Zaken Overzee, 's-Gravenhage, (*Schakels*), 1958, *S 31/NA 26*, 157 pp., 3 maps.

DIJK, H. N. VAN: *Suriname's rijstcultuur wordt bedreigd*. Nat. Ver. 'Nickerie Vooruit', Nickerie, 1952, 31 pp.

Djogo. Tweemaandelijks orgaan van de vereniging 'Het Surinaams Verbond' (Amsterdam), 1ste Jaargang No. 3, Januari 1959, 16 pp.

D.O.W. Koerier. Personeelsorgaan van de Dienst van Openbare Werken, Curaçao, 1ste jaargang. Januari 1959, no. 1, 15 pp. mimeogr., Papiamentoe. Redactie: Drs. W. R. W. DONNER, O. MARTINA.

DOESBURG, P. H. VAN & MASTENBROEK, J. J.: *Hoja blanca. Verslag van een dienstreis naar Venezuela*. Versl. rapp. Dept. Landb. Veet. Viss. Suriname 35, 1959, 23 pp. mimeogr.

EASTON, DAVID K.: The Guianas. *Focus*, Am. Geogr. Soc. *8* (3), 1957, 6 pp., map incl.

Echo of Aruba. An economic monthly. Stichting Echo of Aruba, (Oranjestad), Vol. *1*, No. *1*, July 1959, 18 pp. 18 × 21 cm.

Economisch overzicht van Suriname. Bureau cursussen vert. Kon. Inst. Tropen, Amsterdam, d.d. Oct. 1957, 23 pp. mimeogr.

El Eco 14, 5.VII.1959, *27*, Edición especial dedicada a Venezuela con motivo del aniversario de su independencia (courtesy of Shell Curaçao), 8 pp. 39 × 28½ cm, ill.

El Tiempo de intéres general. Año *1* No. *1*, Curaçao, 7 de Noviembre de 1958. Editor: Otto H. Zalm. Imprenta: Tipograffa Americana, 4 pp. 60 × 46 cm – *2*, 14.XI; *3*, 21.XI.

Flamboyan. Revista mensual, Curaçao A.N. Edita pa 'El Progreso'. Imprenta: Tip. Americana. Aña *1*, 1958, No. *1*, July, 24 pp. 20 × 15 cm, ill. excl. cover; *2*, Aug., 32 pp.; *3*, Sep., 18 pp.; *4*, Oct. 32 pp.; *5*, Nov., 32 pp.; *6*, Dec., 32 pp.

FRANKE, S.: *Bij de Surinaamse bosnegers*. Westfriesland, Hoorn, (1957), 73 pp. 18 × 12 cm, ill. – Children's book.

GEIJSKES, D. C.: *Bauxiet en Archeologie*. Meded. Surinaams Museum 1, 1959, 8 pp. 29 × 20½ cm, 26 figs., map. From *Erts 11*.

Geologisch Mijnbouwkundige Dienst Suriname. Geologische kaart C 7. See: O'HERNE.

Geologische Kaart Suriname C 7. See: O'HERNE.

Gedichten. See: *Antilliaanse Cahiers 3*, 1959, *4*.

GINÉS, HNO. & AVELEDO H., RAMÓN: *Aves de caza de Venezuela*. Editorial Sucre, Caracas, 1958, 237 pp., (18) col. pls. excl.

Neth. Antilles not mentioned.

GORSIRA, M. P.: *De gezaghebber; zijn taak en positie in ons staatsbestel* Printed by Scherpenheuvel, (Curaçao 1958), 141 pp.

GROOT, A. DE. See: *De Bonte Vlinder*.

GROOT CssR, A. DE & DONICI CssR, A.: *Ondrofeni sa leri ju*. Vertellingen in het Neger-Engels met vertaling in het Nederlands. *Tori's*. Bijeengebracht door –. Varekamp, Paramaribo, (1956), 31 pp.

Five short stories written in Negro-English by E. FIGUEIRA with annotated translations in Dutch.

GROOT, SILVIA W. DE: *Principaux ouvrages de langue néerlandaise, anglaise et allemande sur les Guyanes. I. Géographie, histoire, ethnologie, linguistique.* Paris/Leyde, 1958, v + 79 pp. mimeogr.

Het Beeldvenster. Maandblad voor de smalfilmers op de Nederlandse Antillen. Eerste Jaargang, No. *1*, Dec. 1953. – *8*, July 1954, 16 pp. 20½ × 14 cm, ill. *12*, Nov., 12 pp.

Het internationaal geophysisch jaar 1957–1958. Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut. Verspreide opstellen 4. KNMI 137–4, 79 pp., figs.

Several collaborators. – J. VELDKAMP, De hoogste luchtlagen, p. 33–41 (dealing with Surinam). R. ROELOFS, Aarde maan en sterren, p. 64–70, phot. (dealing with Curaçao).

Het reizen in de West. Maandblad Ned. Spoorwegen, *Tussen de Rails*, 7e Jaarg. nr. 8, 1959, p. 21–40, ill.

Contributions by: BRUIJNING, VAN GORKOM, JOSEPH, SCHUURING, and THIJSSE.

Het Tienjarenplan zwart op wit. Stichting Planbureau Suriname, Paramaribo, Sep. 1958, 52 pp., 60 phot.

Hints to Business Men visiting the Netherlands Antilles and Netherlands Guiana. Hints to Business Men Series, Board of Trade, London, 1957, 36 pp. 18 × 12 cm.

Hollandsche Bank-Unie N.V. Jaarverslag 1957–1958. Amsterdam, (Dec. 1958), 252 pp. 30 × 23 cm, ill.

Netherlands Antilles p. 73–89; Suriname p. 90–107.

HOOG, J. DE: *Suriname, een land in opkomst.* Serie Monografieën No. 1, Ethnografisch Museum te Delft, 1958, iv + 36 pp., 4 figs., 30 phot. on 22 pp. excl., cover picture.

HULSTER, I. A. DE: *Jaarverslag 1957 Dienst Landsbosbeheer*, (Paramaribo, 1958), 90 + (68) pp. mimeogr., 31 phot. on 10 pls. excl.

HULSTER, I. A. DE: *Jaarverslag 1958 Dienst Landsbosbeheer*, (Paramaribo, 1959), 78 + (46) pp. mimeogr., 30 phot. on 11 pls. & 2 maps excl.

Inlichtingen ten behoeve van sollicitanten naar een betrekking in dienst van het eilandgebied Aruba; 2e dr. Oranjestad, 1958, vi + 74 pp. mimeogr.

Jaarbericht 1958. Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Suriname-Nederlandse Antillen WOSUNA. (Amsterdam), 1959, 42 pp. 21½ × 15 cm, 13 phot. on 8 pls. excl.

Jaarverslag Dienst Landsbosbeheer. See: DE HULSTER.

Jaarverslag 1958. Nederlandse Stichting voor Culturele Samenwerking met Suriname en de Nederlandse Antillen [Sticusa], Amsterdam, (1959), 49 pp., 8 phot. on 4 pls. excl.

Jaarverslag 1957 Tienjarenplan Suriname. Planbureau Suriname. Paramaribo, Dec. 1958, 115 pp. 29 × 21 cm, ill.

JOSEPHUS JITTA, J. P.: *Rapport betreffende eventueel uit te voeren waterbouwkundige werken op de eilanden St. Maarten, Saba en Bonaire.* Den Haag, Sep. 1957, 37 pp. mimeogr., 15 maps excl.

Kennis. Surinaams *Populair-wetenschappelijk Maandblad.* Uitgever: Instituut Volksopbouw. Hoofdredacteur: A. L. HOLLAND. Redacteur: R. KORSTEN. Drukkerij: Srenang. No. *1* Januari 1959, 28 pp. 23½ × 15 cm, ill.

Kerst-Beurs. Bijlage: *Beurs- en Nieuwsberichten, Dec. 1957*, 24 pp.

Koninklijk Instituut voor de Tropen, Amsterdam. Zeven en veertigste jaarverslag 1957. Amsterdam, (1958), 78 pp., 8 phot. on 5 pls. excl.

KUYP, E. VAN DER & WALVIS, W. CHR. & LIER, R. A. J. VAN: *Report on the demographic problems of Surinam for the Conference on Demographic Problems of the area served by the Caribbean Commission, Port of Spain, Trinidad, July/August 1957.* Vox Guyanae *3*, 1959, 3, p. 97–162.

Lago Calendar for 1959. See: *The Lago Calendar for 1959.*

Latijns Amerika. Meded. Inst. Latijns-Amerika (Inst. Holando-Iberoamer.) *12*, Jan. 1958, *1*, 28 pp. 29½ × 21 cm, ill. [*Antillen-nummer*].

Devoted to the Netherlands Antilles, with contributions by MENSING (p. 4), TUIN (5, 20), HENRIQUEZ (8), KRUSEMAN (12), HAKKENBERG V. GAASBEEK (15), VAN ROSSUM (18), and JANSEN (21).

LINDE, J. M. VAN DER: *Unitas Fratrum en Caribisch gebied. Rede uitgesproken bij de officiële aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar in de geschiedenis van de Unitas Fratrum en de kerkgeschiedenis van het Caribisch gebied aan de Rijksuniversiteit te Utrecht op 19 mei 1958.* Callenbach, Nijkerk, 24 pp.

Literatuuroverzicht Ministerie van Zaken Overzee. Afdeling Documentatie. Jg. *4*, no. *1*, 11.I.1958, 4 pp. 30 × 31 cm mimeogr.; *2*, 18.I., 4 pp.; ... *35*, 6.XII., 2 pp.; *36*, 13.XII., 2 pp.

LOON, M. W. P. M. VAN: *Waterboringen verricht door de Geologisch Mijnbouwkundige Dienst in de omgeving van Paramaribo in de jaren 1950–1957.* Meded. Geol. Mijnbouwk. Dienst Suriname 12, 1958, 4 pp. 27 × 20 cm, 12 figs., 7 phot., tab.

L.V.V. in 1957. See: VAN As.

Mededeling Surinaams Museum Nr. 1, 1959. See: GEIJSKES.

MEIDEN-COOLSMA, DORA VAN DER: *Reginald.* N.V.V.Z.-serie 'Naar 't zonlicht toe' 62, Van Gorcum, Assen, 30 pp., ill. 1959.

Dealing with Surinam; children's book.

MEIJER, J.: *Van Corantijn tot Marowijne. Beknopt overzicht van de geschiedenis van Suriname.* Kersten, Paramaribo, 1956, 51 pp.

MITRASING, FRITS EDUARD MANGAL: *Tien jaar Suriname. Van afhankelijkheid tot gelijkgerechtigheid. Bijdrage tot de kennis van de staatkundige ontwikkeling van Suriname van 1945–1955.* (Political evolution of Suriname from 1945 until 1955). Diss. Leiden 1.VI.1959; Luctor et Emergo, xvi + 348 pp.

O'HERNE, L.: *Geologische kaart 1 : 100.000. C 7 Blad Berg en Dal.* 1958, 56 pp., 12 figs., 12 phot. on 5 pls & large col. map excl.

PERQUIN, A. P.: *Verslag over de tweede Home Economics conferentie te Trinidad van 10–18 April 1958.* Versl. rapp. Dept. Landb. Veet. Viss. Suriname 23, 1958, 17 pp. mimeogr.

PIETERS KWIERS, E. S.: *Informatief verslag over de landbouwsituatie op de Bovenwindse Eilanden.* Dept. Econ. Zaken Welvaartszorg, Curaçao, (1957), 18 pp. 30 × 21 cm mimeogr.

PIETERS KWIERS, E. S.: *Rapport over de ontwikkeling van de Landbouw en Veeteelt op Bonaire*. Dept. Econ. Zaken Welvaartszorg, Curaçao, (1956), ii + 85 pp. 29 × 21 cm mimeogr.

POST, P.: *Onderwijsproblemen in Suriname*. Paedag. Monogr. 8, Wolters, Groningen, 1958, 36 pp.

Prenda Antiyano. Verjaardagskalender. Kalènder di cumpleaños. Uitgaven Natuurwetensch. Werkgroep Ned. Ant. 8, Nov. 1958, 26 pp. 24 × 14 cm, photographs by Fr. M. ARNOLDO, drawings by P. WAGENAAR HUMMELINCK, text in papiamentoe by R. G. RÖMER, printed by Kemink & Zn., Utrecht.

Presence Africaine 8–9–10, Juin-Novembre 1956. *Le 1er Congrès International des Ecrivains et Artistes Noirs*. Paris-Sorbonne 19–22 Septembre 1956. 408 pp., pl. excl. See also: *Contributions au 1er Congrès*.

RAAT, JAN HENDRIK: *Comfort and Indoor Climate in Paramaribo (Surinam)*. Diss. Utrecht 8.XII.1958, x + 114 pp., 37 figs.

RAUSCHERT, MANFRED: *Die technischen Erfahrungen der Rauschert-Guyana-Expedition 1951/52*. Steyler Verlagsbuchhandel (Kaldenkirchen), 1954, 54 pp., 13 figs. on 4 pls. excl.
A French Guiana Expedition.

Reflector. Weekblad voor de Antillen. 1e Jaargang No. *1*, 5.XII.1958; *2*, 12. XII.; *3*, 19.XII., 24 pp. incl. cover 32 × 25 cm, ill. Edited by H. VERBRUGGE; printed by Tip. Americana, Curaçao.

RENS, LUCIEN LEO EDUARD: *The historical and social background of Surinam's Negro English*. Diss. G.U. Amsterdam 19.V.1953, iv + 156 pp.

Report of Third Caribbean Fisheries Seminar, St. Maarten, Netherlands Antilles, July 3–9, 1959. Car. Comm. Trinidad, 43 pp. mimeogr.

Report on the demographic problems of Surinam. See: VAN DER KUYP & WALVIS & VAN LIER.

RIEMER, G.: *Report on a nine days' visit to Surinam, 1–10 Sept. 1956*. Report Neth. Adv. Board Mechan. Agric. Overseas Terr., Wageningen, 1958, 23 pp., 8 figs., map. excl. – *Verslag over een negendaags bezoek aan Suriname van 1–10 september 1956*. Wageningen, Afd. Landbouwwerktuigk. 1957, 11 pp. mimeogr., 12 figs. on 2 pls. excl.

SAMSON, J. A.: *Studiereis Jamaica-Puerto Rico 14 september–14 November 1958*. Versl. rapp. Dept. Landb. Veet. Viss. Suriname 30, 1958, vii + 35 + 1 pp. 29 × 21 cm mimeogr., 2 maps excl.

Schakels 1958 S 29, 22 pp., 5 figs. *Suriname, grepen uit de geschiedenis*.
Radio speeches by: VAN DIJK.

Schakels 1958 S 30, 32 pp., 7 figs. *Suriname, grepen uit de sociale verzorging*.
Radio speeches by: DE GROOT (p. 1), and DE WIT (20).

(Schakels) 1958 S 31/NA 26, 157 pp., 3 maps. *De nieuwe rechtsorde in het Koninkrijk der Nederlanden (de basisregelingen)*.

Schakels 1959 S 33/NA 27, 48 pp., 7 figs., cover. *Suriname en de Nederlandse Antillen. Culturele aspecten.*

Radio speeches by: VAN GORKOM (p. 3), MEURSINGE (12), LEEUWIN (15), SAMSON (18), THIJS (26), MARTINUS (31), STUIVELING (42).

Schakels 1959 S 34, 27 pp., 7 figs. *Suriname. Over geestelijk leven.*

Radio speeches by: VAN DER MEIDEN (p. 3), HANNEMAN (20), OTTEVANGERS (24).

Schakels 1959 S 35, 28 pp., 9 figs. *Suriname. Aantekeningen over mensen en volkskunst.*

Radio speeches by: SIMONS (p. 3), DE VRIES-HAMBURGER (13), JOSEPH (21).

SCHELTEMA, A. M. P. A.: *De landbouwstatistiek van Suriname*. Versl. rapp. Dept. Landb. Veet. Viss. Suriname 21, 1958, ii + 22 + 2 pp. mimeogr.

SCHULZ, JOHAN PAUL: *Ecological Studies on Rain Forest in Northern Suriname*. Diss. Utrecht 23.III.1959, ii + 238 + 10 pp. 34 × 21½ cm mimeogr., 70 phot., figs.

20 complete copies; to be published as vol. 1, part 2 of 'The Vegetation of Suriname'.

SMIT, A. G.: *Zevende Inter-Amerikaanse Cacaoconferentie. Palmira, Columbia, Juli 1958*. Versl. rapp. Dept. Land. Veet. Viss. Suriname 24, 1959, 6 pp. mimeogr.

Social y Cultura. Revista ilustra independiente y di interes general. Aña *5 2* di Maart 1957, No. *215*. Director-Redactor: TH. E. SILLIE. Revista semanal na servicio di Social y Cultura. Impresor: Tipografía Americana, (Curaçao), 16 pp. 28 × 22 cm. – *6*, 31.V.1958, no. *274*, last number.

Spes Patriae. Tweemaandelijks Orgaan Afd. Curaçao, *4*, November/December 1958, *1*, 16 pp. 21 × 14 cm mimeogr.

Statistisch Jaarboek 1958. Nederlandse Antillen. Statistical Yearbook. Anuario Estadístico. Departement Economische Zaken en Welvaartszorg, Bureau voor de Statistiek, (Curaçao, 1959), viii + 68 pp.

Sticusa. See: *Jaarverslag 1958*.

Studies on the fauna of Curaçao and other Caribbean Islands, edited by P. WAGENAAR HUMMELINCK, volume *VII*. Publ. Found. Sci. Research Surinam Neth. Antilles 14; Nijhoff, The Hague, 1957, viii + 260 pp., fig., 13 plates excl.

VOOUS, The birds of Aruba, Curaçao and Bonaire.

Studies on the fauna of Curaçao and other Caribbean Islands, vol. *IX*. Publ. Found. Sci. Res. Surinam Neth. Ant. 19, 1959, viii + 91 pp., 87 figs., 6 plates excl.

Contributions by BOTOŞANEANU (insects), BRONGERSMA (snakes), HOLTHUIS (H. E. van Rijgersma), HOOIJER (fossil rodents), MARCUZZI and WYGODZINSKY (insects).

Studies on the fauna of Suriname and other Guyanas, vol. *II*. Publ. Found. Sci. Res. Surinam Neth. Ant. 18, 1959, viii + 112 pp., 42 figs.
Contributions by BRUIJNING (cockroaches) and MEAD (fishes).

Suriname bouwt aan zijn eigen huis. Afd. Voorlichting Planbureau Suriname. Printed by Eldorado, Paramaribo, (1958), 68 pp., ill.

Surinam. Recommendations for a Ten Year Development Program. Report of a Mission organized by the International Bank for Reconstruction and Development at the request of The Government of the Netherlands and of Surinam. 2nd ed. Int. Bank for Reconstr. and Devel.; The Johns Hopkins Press, Baltimore, 1954, xxvi + 271 pp., 2 maps ecxl. – 1st. ed. 1952.

Surinam, South America. A colorful conglomerate of races in a tropical wonderland. Surinam Tourist Devel. Board, (folder), 12 pp. 23 × 10 cm, (15) phot. 8 of which col., 2 maps.

Telefoonboek voor het eiland Curaçao. Januari 1959. Telefoondienst Eilandgebied Curaçao, 58 + (8 +) 8 + 316 + xxvi + 4 + 7 + 7 + 74 pp.

Telefoongids voor Paramaribo en omstreken. Februari 1958. Lands Telegraaf- en Telefoondienst, 129 pp.

The Caribbean. Contempory international relations. A. CURTIS WILGUS ed.; Publ. School of inter-Amer. studies (1) 7, Univ. of Florida Press, Gainesville, xv + 330 pp., map. excl.
VAN ASSENDERP: The Netherlands Caribbean, p. 69–88; see also p. 137–138, 219–220.

The Caribbean, 13, 1959. 4, p. 65–84. *Highlights of Conference of Information Officers, Surinam, March, 1959*, ill.

The Caribbean 12, 1958, 5, p. 97–128. *Report on Industry*.
Curaçao. Where oil flares spell prosperity, p. 98–101, 6 figs. Surinam. Bauxite and power spur development, p. 111–113, 4 figs.

The Island of Curaçao. The Curaçao Tourist Bureau, Willemstad, (folder, 1957), 20 pp. 10½ × 23 cm, 26 phot. col., 2 maps.

The Lago Calendar for 1959. Lago Oil & Transport Comp., Aruba, 26 pp., excl. cover, 12 col. phot.

The Voice 17, 23, 13.VI.1959, Special Queen's birthday issue. Published by courtesy of Shell Curaçao, 8 pp. 39 × 28½ cm, ill.

The West Indies and Caribbean Yearbook. Anuario comercial de las Antillas y Paises del Caribe. 1957–58. London, Thomas Skinner & Co., 1958, xlvi + 943 pp., ill., col. map excl.
Netherlands Antilles p. 433–454, 4 figs., map excl.; Suriname p. 455–468, 4 figs., map excl.

THIJSSE, JAC. P.: *Rapport over een Studiereis naar Bonaire en de Bovenwindse Eilanden in opdracht van de T.E.R.N.A.* Den Haag, Nov. 1957, 71 + (28) pp. mimeogr., maps excl.

Tienjarenplan voor Suriname. Begroting 1959. Stichting Planbureau Suriname, ii + 48 pp. 25½ × 20½ cm mimeogr. – See also: *Jaarverslag 1957*.

(TUIN, P. H. A.): *Critische beschouwing van de merites van het Water- en Electriciteitsproject van Aruba*. Arubaanse Voorlichtingsdienst, May 1958, 17 pp. 30 × 21 cm mimeogr.

Tussen de rails 7, 1959, *8*. See: *Het reizen in de West*.

União 13, 23, 10.VI.1959, Edição especial dedicada ao 'Dia de Portugal' por cortesia da Shell Curaçao N.V. Emmastad, 8 pp. 39 × 28½ cm, ill.

UN.PO.CO. Organo di Union Popular Corsow. Redacion: Kaukasusweg no. 17 (July 1959), 4 pp. 32 × 25 cm.

Uw geld ... Waar het vandaan komt en waar het naar toe gaat. Begroting Eilandgebied Aruba 1957. Een korte uiteenzetting van hetgeen Uw eilandsbestuur met de door U betaalde gelden doet, in het belang van Aruba. Voorlichtingsdienst, Oranjestad, 1957, 77 pp., ill.

Verslag van de toestand van het Eilandgebied Aruba over 1957. (Aruba, 1958), 134 pp. mimeogr.

Verslag van de toestand van het Eilandgebied Bonaire van het jaar 1958. (Bonaire, 1959), 85 pp. mimeogr., table excl.

Voor Elkaar. Een orgaan van de Regerings Voorlichtings Dienst Suriname. Drukkerij H. v.d. Boomen. (Paramaribo), 38 × 27½ cm, ill. 1e Jaargang No. *1*, 6.XII.1958, 6 pp.; *2*, 20.XII.; *4*, 1.II.1959.

WALLE, J. VAN DE: *De slavenopstand*. Van Kampen, Amsterdam, (1956), 167 pp.

Dealing with Surinam; children's book.

Westindien. Grosse Sowjet-enzykl., Länder der Erde 42; Veb Bibliographisches Institut, Leipzig, 1956, 80 pp. 21 × 15 cm, figs., col. map excl.

Netherlands Antilles only casually mentioned.

Wie Eegie Sanie, Kultureel Maandblad, *1*, 14.II.1959, *extra editie*, 4 pp. 59 × 47½ cm. Topibo en de Vrijheid. Deining in het Paragebied.

WIT, H. DE & WALLE, J. VAN DE: *Suriname in Stroomlijnen*. Wereld-Boog 120, Wereld-Bibliotheek, Amsterdam/Antwerpen, 1958, 135 pp. 18½ × 12 cm, 16 pls. excl.

Contents: J. VAN DE WALLE, Het oude en het nieuwe Suriname (p. 7). W. JOSEPH, Tienjarenplan en plan-Wageningen (20). F. BREEVELD, Electriciteit in het oerwoud (36). R. D. SIMONS, Stad en platteland (44). LOU LICHTVELD, Van Bosnegers en Indianen (59). A. J. MORPURGO, Legkaart der beschaving (76). P. E. COLERIDGE, Vrouwenleven in Paramaribo (86). L. A. LAURIERS, Geen ontwikkeling zonder onderwijs (94). J. LEEFMANS, Ambassadeurs zonder geloofsbrieven (104). H. DE WIT, Baas in eigen huis (117).

ZANEVELD, JACQUES S.: *The sea fisheries of the Netherlands Antilles*. Car. Comm. Trinidad, 27 pp. 36 × 22 cm mimeogr.

